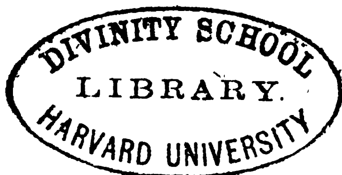
D. MARTINI LUTHERI

EXEGETICA OPERA

LATINA

CURAVIT

CHRISTOPH. STEPH. THEOPH. ELSPERGER

PHIL. DOCT. ET REGII GYMNASII ERLANGENSIS PROFESSOR.

TOMUS III.

CONTINENS ENARRATIONES IN GENESIN

CAP. X — XV.

ERLANGAE

SUMTIBUS CAROLI HEYDERI.

MDCCCXXIX.

IN PRIMUM LIBRUM MOSE

ENARRATIONES

REVERENDI PATRIS

D. D. MARTINI LUTHERI,

PLENAE SALUTARIS ET CHRISTIANAE ERUDITIONIS,

BONA FIDE ET DILIGENTER COLLECTAE.

TOMI I. PARS III.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

DECIMUM CAPUT GENESIS.

Hae sunt generationes filiorum Noah, Sem, Ham et Iapheth. Natique sunt illis filii post diluvium.

Etsi hoc decimum caput in speciem sterile, et nullius usus esse videtur, ac nos, post tot regnorum et populorum mutationes nati, non habemus, quod de singulis, qui hic numerantur, dicamus, tamen non decet, ut silentio id praetereamus.

Primum igitur est, quod Moses in hoc capite orbem terrarum post diluvium dividit in tres partes, juxta tres filios Noah. Quanquam autem nostrae quoque literae in tres partes orbem dividunt, Asiam, Europam et Africam, tamen Moses ab hac divisione variat. Nam ad Europam etiam eam partem adjicit, quam dicimus Asiam cum aquilone, quae usque ad mare mediterraneum, qua Palaestinam attingit, progreditur. Eam partem aquilonarem una cum tota Europa tribuit filiis Iapheth, qui, sicut numero plures sunt, ita etiam ampliorem locum occuparunt.

Alteram partem orbis terrarum facit hanc, quam vocamus Africam, quae complectitur Aethiopas quoque, et pertingit usque ad Herculis columnas.

Tertiam partem tribuit Sem, Iudaeam scilicet; sed non eam solam. Nam addit Persida, et alios tum orientales, tum meridionales populos.

Generatio Iapheth.

Filii Iapheth: Gomer, et Magog, et Madai, et Iavan, et Thubal, et Mesech, et Thiras.

Iapheth relinquit ex se septem filios: ac reliquorum nomina retinuit scriptura sancta, solius Thirae nomen intercidit, nec usquam in scriptura invenitur.

Gomer est primus filius; hunc Hieronymus putat esse Galatarum patrem. Sed mihi ea pars minor videtur, quam ut huic Patriarchae competat. Et constat, Galatas esse Germanos, sicut dicunt, quod adhuc hodie Germanica lingua, hoc est, Saxonum idiomate utantur.

Ex Ezechiele (38, 6.) certum est, quod sint aquilonares populi. Itaque judico, esse eas gentes, quae habitant ad Bosphorum Cimmerium; nam vocabulorum vicinitas non leve argumentum est. Quanquam autem populi, qui hodie ea loca habitant, inquilini et non αὐτόχθονες, hoc est, non indigenae sint, tamen de loco ideo non potest dubitari. Et usitatus est literarum g. et s. vel c. symbolismus, sicut Italorum et Belgarum pronuntiatio probat. Puto igitur, Gomer habitasse cum posteris Cimmerium Bosphorum, Maeotin et vicina loca ad septentrionem.

Magog qui sit, puto certum esse. Ezechiel ca-

pite 38, (v. 2.) nominat Gog et Magog. Significat autem גג tectum. Itaque Gog habentur pro Scythis, qui non vivunt in aedibus, sicut nos, sed tantum sub tabernaculis, seu tentoriis.

Sicut etiam hoc nomine Turci gloriantur, quod non magnifice aedificant, sicut nos, qui ornamus civitates magnificis aedificiis, et exstruimus arces tanquam perpetuo victuri. Hanc nostram sive curam, sive ambitionem rident Turci, et sanctimoniae partem putant, habitare non splendide. Itaque et vineas vastant, et aedificia splendida demoliuntur. Similem vitae rationem sequuntur aquilonares populi, quos Tartaros vocamus; hi enim etiam tabernacularii, seu, ut Ebraei vocant, מגוג sunt una cum Scythis et aliis gentibus.

Madai noti sunt. Non enim dubium est, quin, sicut nomen etiam arguit, sint Medi, quanquam certior ratio sumitur ex historiis sacris, quae Darium Madai vocant; hunc autem Medum fuisse etiam gentium historiae testantur.

Iavan haud dubie est Ianus, unde locus Ianiculum. Etsi autem quibusdam videtur, Iones ab hoc dictos, tamen certum est, Italiam quoque quondam fuisse usam Graeca lingua. Unde maritima loca appellata sunt magna Graecia, et Pythagoram ibi docuisse historiae probant. Nihil igitur prohibet, quin Iavan statuamus cum posteritate sua minorem Asiam, et omnem a Cilicum sinu oram maris mediterranei usque ad extima Hispaniae tenuisse. Ideo diserte post de ejus filiis dicit, divisas ab his insulas maris; nam mare mediterraneum multas insulas habet. Ante Trojana tempora quae Italiae ratio fuerit, ignoratur; itaque crebris mutationibus jactata ea loca puto.

Thubal Hieronymus putat esse Hispanos; sed mihi videtur ad Tartaros pertinere: fit ejus mentio apud Ezechielem quoque, 38, (v. 3.).

Mesech putat Hieronymus Cappadocas esse. Sed ex Psalmo apparet, esse Armeniam majorem, ubi Gorgiani et Caspii sunt. Dicit enim Psalmus (120, 5.), se habitare cum habitantibus Kedar et Mesech. De Kedar autem certum est, esse eam Arabiam petraeam, quae postea Moabitas, Edomaeos et Ammonitas habuit. Horum aquilonare latus Mesech est. Ego libenter dicerem, ratione nominis motus, esse Moscovitos, ac fieri potest, ut ex Armenia in ea loca, quae nunc tenent, migraverint; sicut saepe populi migrarunt in alia loca, quae, pulsis colonis, occuparunt.

Thiras qui sint, ignoratur. Nam hoc nomen scriptura nusquam repetit. Hieronymus Thraces esse putat, ac vocabulum aliquo modo alludit.

Haec est posteritas patris nostri Iapheth, quem etiam poëtae norunt et Iapetum appellant. Ex hoc sunt propagati omnes populi aquilonares, Medi, Scythae, Tartari, Cimmerii, Poloni, Vandali, Dani, Germani, Graeci, Itali, Galli, Hispani. Toties autem mutatae linguae argumento sunt, saepe mutatos habitatores esse.

Porro filii Gomer: Ascenas, et Riphath, et Thogarma.

Ascenas magno consensu Iudaei dicunt esse Germanos. Quanquam autem hoc ex sacris literis probari non possit, tamen, quia nihil habemus aliud, libenter admittimus. Meminit hujus etiam Ieremias capite 51, (v. 27.), quanquam nostra translatio non

habet proprium nomen, sed appellative reddidit. Eusebius Gothos esse dicit; sed hos Germanos fuisse certum est.

Descendimus igitur nos Germani per totam lineam a primogenitis Iapheth. Quamvis autem haec non sit gloria coram Deo, tamen significatur, aliquod fore regnum hujus Ascenas, si quidem primogenitus est. Deinde obscure etiam hoc indicatur, futurum, ut veniat ad cognitionem evangelii; utrunque enim primogeniturae privilegium est. Haec non obscura significatio est, quod Deus hanc nationem misericorditer respexerit, et singulariter voluerit honorare. Sicut etiam historiae testantur, Germanicam nationem semper laudatissimam esse habitam.

De Riphath, sicut de Thiras, nihil exstat amplius in sacris literis. Nec gentilium literae aliquid habent, nisi quod Riphaeorum meminerunt, et montium eodem nomine, in quibus fabulantur gryphes aurum colligere. Sed de montibus fabulosa esse, nemo dubitat.

Quare hoc unum statuimus, fuisse hos quoque aquilonares populos, sed deletos aut oppressos per Tartaros; sic enim solet Deus peccata regnorum punire. Sicut in Amos (9, 8.) dicit: „Ecce, oculi Domini Dei super regnum peccans, et delebo illud a facie terrae". Et in Daniele 2, (v. 21.): „Qui transfert regna, et constituit". Manent igitur utcunque regnorum nomina, sed habitatores delentur, et pereunt propter peccata. Sic Turca devoravit Graeciam, Gothi Hispanos, et tamen manent nomina vetera. Hic cursus rerum in mundo est; sunt autem haec scripta pro honore scripturae sanctae.

Thogarma quis sit, nemo novit. Meminit ejus

Ezech. cap. 27. (v. 14.), et recenset inter populos aquilonares. Mihi videtur ad Tartaros pertinere. Quidam divinant, Phryges esse, et quaerunt affinitatem nominis in Tigrane; sed quantum haec valeant, penes lectorem sit.

Filii autem Iavan: Elisa et Tharsis, Kitthim et Dodanim. Ab his divisae sunt insulae gentium, in regionibus suis, unusquisque secundum linguam suam et familias in nationibus suis.

Elisa Hieronymus Aeoles esse censet; sed opinor, fuisse ampliorem ditionem: meminit Ezech. 27, (v. 7.).

Tharsis Ciliciam dicunt, in qua civitas Tharsus, Pauli patria, neque ego repugno.

Kitthim in scriptura sancta sunt celebres, ac fere redditur pro Italia. Sed meo judicio proprie Graecia est, cum vicinis litoribus Italiae et Galliae. Meminit hujus Bileam, Num. 24, (24.): „Venient naves ex Kitthim". Item Esaias (23, 1.), cum praedicit vastationem Tyri et Asdod, per Alexandrum futuram.

Ac Macedonia nomen habet a Kitthim. Nam litera מ apud Ebraeos praepositiva, si cum כִּתִּים componatur, facit מַכִּתִּים, quam nos Macedoniam appellamus. Sed inquies, cur Graecia a Macedonia haberet nomen, quae ignobilis Graeciae reliquae pars est? Respondeo: Haec ignobilis pars monarcham totius orbis terrarum protulit. Recte igitur celebratur tanquam caput Graeciae, si quidem totius orbis caput est.

Dodanim interiisse puto. Nam si ab hoc dicti

sunt Dodonaei, Iovis templo celebres, minimus hic ceu unus parvus tumulus de toto imperio relictus est, sicut Roma hodie quantula particula est amplissimae monarchiae, quae fuit?

Hi igitur filii Iavan fuerunt maximi reges, et sine dubio ab avo Iapheth recte instituti in religione ac sanctissimi viri, praesertim usque ad illud tempus, quo populus Iudaeorum certa lege a reliquis gentibus discretus est.

Quod autem dicit, divisas ab his insulas maris, significat, eos fuisse peritos navigationis, quam sine dubio didicerunt, sumto exemplo ab arca. Quia autem stabilivit Deus regnum eorum, existimo, retinuisse eos cultus veros a Patribus acceptos, et usurpatos in ecclesia. Nam impiorum et idolatrarum regna non constituit Deus, sed evertit. Quod Plinius (H. N. 4, 23.) dicit, quasdam insulas emersisse ex mari, id an verum sit, nescio; mihi videtur verisimilius esse, quod ab hominibus navigandi peritis sunt inventae et habitatae, sicut hic Moses indicat.

Haec est posteritas Iapheth, in qua sine dubio sanctissimi Patres fuerunt, qui suam posteritatem et spiritualiter et corporaliter recte gubernarunt, exceptis altaribus in iis locis, in quibus habitarunt. Quia enim lex de cultu in certo loco nondum erat posita, liberum erat ubique sacrificare, sicut hodie ubique orare liberum est.

Sed paulatim degeneravit posteritas in idolatriam, et coeperunt adorare solem, stellas etc. Haec ipsa idolatria a vera invocatione sine dubio sumsit originem, sicut semper ex vera pietate nascitur superstitio. Nam pii parentes docuerunt filios orare oriente sole, et gratias agere pro tam pulchro lumi-

ne, quo non solum illustrantur, sed aluntur quoque omnia; sed posteritas in idololatriam haec vertit. Sicut Chaldaei postea adorarunt ignem, sicut Turcae usurparunt circumcisionem, et nos ab Apostolorum doctrina deflectentes, incidimus in detestandam idolomaniam, quam impia Pontificum turba propter quaestum uberem in ecclesiam invexit. Semper enim fidem piorum stulta imitatio impiorum secuta est, quae omnis calamitatis in ecclesia fons et origo fuit.

Sed majores fuerunt magni et praestantes viri, inter quos Ascenas noster singularis heros fuit, pietate insignis, et manu quoque promtus. Ac Germania hodie praeter alias dotes, quas habet insignes, etiam luce verbi clara fruitur, quod summum donum est, ac beati sunt, qui eo sancte utuntur.

Singulariter autem notat Moses, linguas et familias horum distributas fuisse in certa loca, ostendens, hoc modo constituta imperia. Hoc sine dubio ab ipso patre Noah factum est, qui hunc in Asiam, illum in Graeciam, alium in Italiam navigare jussit, et ibi respublicas et ecclesias instituere. Ac obedientes filii et nepotes senserunt benedictionem Domini. Itaque haec exempla nobis proponuntur insignis obedientiae erga parentem Noah, et diligentiae singularis in constituendis ecclesiis et regnis; deinde etiam concordiae verae, qua et ecclesiae et respublicae floruerunt, donec sceleratus Ham orbem terrarum perturbavit, sicut in sequenti capite audiemus.

Utile autem esset, quoniam historiae hae interciderunt, scire etymologias istorum nominum. Non enim incertam rationem sanctos Patres secutos esse judico, Spiritu sancto plenos, et praevidentes futuros tum in ecclesia, tum rebuspublicis eventus. Ac

supra aliquoties indicavimus similia exempla, ubi aut temporum, aut negotiorum rationem nomina ostendunt. Sed quoniam interciderunt historiae, etsi etymologias possemus scrutari, tamen divinandum esset de ratione etymologiarum.

גֹּמֶר significat finientem, seu finem, seu consummationem; itaque singularis quaedam isto tempore calamitas incidisse videtur, ut putarent, jam actum esse de ecclesia. Sed frustra cogitamus de ignotis; itaque hanc curam otiosis committimus.

Generatio Ham.

Filii autem Ham: Chus, et Misraim, et Phut, et Canaan.

Profecto mirum est, quod prius posteritas impii *Ham* recensetur, quam benedicti Sem. Sed fit hoc fortasse secundum dictum Christi in evangelio (Matth. 19, 30.), quod in regno Dei novissimi fiunt primi. Ad hunc modum, sicut hic Ham ponitur inter Japheth et Sem medius, ita videmus, impios in medio ecclesiae quasi seminatos, optimum et praestantissimum locum obtinere.

Ad hoc accedit, quod non contenta Ham posteritas sorte sua est, sed invadit etiam generationem Sem et Iapheth; nam occupavit non solum orientales et aquilonares aliquas partes, sed etiam meridionales. Nam Chus sunt Aethiopes, quos hodie vocamus; tenent non solum mediterranea Austri, sed etiam maritima. Mizraim Aegyptum esse, non dubium est.

De Phut nihil certi exstat. Itaque hunc quoque propter peccatum cito periisse puto. Commentarii

scribunt, esse Libyes seu Afros, hoc est, Africam, qua attingit mediterraneum, Numidiam, Mauritaniam et Cyrenaicam; ac in Numidia dicunt esse flumen nomine Phut.

Canaan est omnium celeberrimus, quod occupavit illud regnum, quod postea filiis Israel est traditum. Vide autem, quae verae ecclesiae in hoc mundo fortuna sit. Ham a patre Noah maledicitur, contra Sem et Iapheth benedicuntur. Sed en, non eventus contrarii sunt? Nam Canaan, filius Ham, optimam et praestantissimam portionem terrae possidet; nam in terra Canaan Paradisum fuisse credo, et solus ille locus est, in quo postea Deus voluit ecclesiam et populum suum esse. Has orbis delicias dum Ham cum sua posteritate possidet, ecclesia interim affligitur et eget, et tamen non perpetua est impiorum fortuna; ad extremum enim Canaan misere vastatur, populus autem Dei triumphat.

Nomen Canaan fatale est; significat enim mercatorem; ac semper in mundo emporia fuere celeberrima. Itaque Tyrus et Sidon huic toti regno nomen dedere, in quibus mercatores habitarunt. Nec sunt alia emporia, quae in sacris literis magis celebrantur. Et gentilium quoque historiae ostendunt, per totum orbem has urbes fuisse celeberrimas. Nam Carthago colonia earum fuit, et Ezechiel (26, 17.) appellat Tyrum fortitudinem maris, seu dominam.

Ham igitur, excepta Arabia, sinu Persico et Indico, totum latus meridionale tenuit, praestantissimam partem orbis terrarum. Ubi igitur maledictio mansit? Haec dilata, non ablata est, ut implerent mensuram suam impii, et magis redderentur securi. Contra ecclesia subjicitur afflictionibus, ut tanto

firmius retinere aeterna bona et veram benedictionem possit.

Filii autem Chus: Seba, Hevila et Sabtha, et Rama, et Sabtecha.

Hi quinque Aethiopis filii occuparunt Arabiam felicem, sinum Persicum et sinum Indicum, ubi Hevila est, (1. Mos. 2, 11.). Seba dicunt adhuc esse celebrem Aethiopum urbem.

Filii Rama: Scheba et Dedan.

Rama seu Raëma est pater Arabiae felicis; ejus filius Scheba tenuit ditissimam meridiei regionem, quae prae caeteris terrae partibus in historiis maxime celebratur. Quid multa? Sem et Japheth steriles arenas sortiuntur, palustria et inhospita loca. Ham autem tenet reliquias Paradisi, ubi nihil quam aromata, aurum, gemmae nascuntur.

Accidit autem hoc certo Dei consilio, qui impiis omnium rerum largitur copiam, sicut etiam avare eam quaerunt, et apponunt cor ad tale studium. Igitur non sinit Deus, ipsorum conatus frustra esse. Interim filii Dei esuriunt, sitiunt, algent, suspenduntur, comburuntur. Cur hoc? Nimirum ut intelligamus, nobis alias opes in verbo promitti, et per Filium Dei partas esse; has cum impii negligant, occupantur corporalibus, quae affluunt eis, si quidem tanto studio eas quaerunt.

Sic Romanum imperium incredibili potentia Deus cumulavit. Turcae hodie mirabili successu fines suos amplificant. Hoc Dei consilio offenduntur infirmi filii; itaque aegre ferunt, cum impios florere vident, qui Deum et homines rident, se autem in luc-

tu esse, et calamitatibus tantum non opprimi. Sed Deus sic solet ab initio mundi, sicut Patriarcharum primorum exempla testantur. Cain homicida primus aedificat civitatem, Ham optimam terrae partem sortitur.

Quid igitur mirum, si hodie quoque Turca et Pontifices sint felices? Omnibus enim seculis ita in mundo compertum est, quod impii florent sicut foenum terrae (Psalm. 92, 8.). Contra pii flagellantur quotidie, sicut egregie Psalmus 73, (v. 13. 14. 18.) concionatur: sed, dum sic florent, vere ponuntur in lubrico, ut praecipitentur ad interitum.

Grave fuit Lazaro (Luc. 16, 21.) intueri in tantis doloribus divitem affluentem omnium rerum copia; sed spectaculum, quod post mortem in inferno dives ille exhibet, an non miserrimum est? Non igitur offendamur ista impiorum felicitate; aperiamus oculos spiritus, et cogitemus, frui eos transituris et fallacibus bonis in hoc mundo. Nos autem, qui affligimur, et in timore Dei vivimus, habemus spem aeterni regni, ubi e contra impii aeternis subjicientur poenis.

Nimrod.

Porro Chus genuit Nimrod: ipse coepit esse potens in terra, et erat robustus venator coram Domino. Ab hoc exivit proverbium: Quasi Nimrod robustus venator coram Domino.

Nimrod non numeratur inter reliquos filios Chus, quod forte ex scorto natus est. Hujus historiam Moses diligenter explicat, et celebrat eum prae

omnibus Noah posteris. Sicut enim de filio Cain, Hanoch, ante diluvium commemoravit, eum primum fuisse, qui affectaret imperium, et aedificaret civitatem, quam suo nomine voluit appellari, ego quae*) eo loco sitam puto, qua post diluvium Babel (nam, sicut etiam ethnicorum historiae testantur, pulcherrima ejus loci planities fuit): ita post diluvium primus Nimrod quaesivit orbis terrarum imperium, nec contentus meridionali parte, extendit manus ad orientem, qui ad Sem spectabat. Igitur Moses diligentius ejus historiam explicat, ut quasi eminentiore in loco magis conspicuus esset ad terrorem impiorum, et consolationem piorum.

Nomen fatale est. Nimrod enim dicitur a מרד, quod significat apostatare et rebellare: sive quod invaserit bello fratres, et maxime piorum familias, ut amplificaret fines suos, sive quod natio haec tum coeperit desciscere a filiis Sem et religione eorum, ac quaesierit sibi singulare imperium supra omnes filios Noah.

Ideo Moses addit: „Ipse coepit potens esse in terra", non jussu divino, nec voluntate Patrum Sem et Arphachsad, sed per tyrannidem. Non autem sine caede et sanguine putabimus haec gesta esse. Hic igitur primus sive Turca, sive Papa fuit in terra post diluvium. Fuit enim ejus manus contra omnes tum ecclesias, tum politias, donec per tyrannidem sibi paravit imperium, quod tamen non ad ipsum, sed ad Sem pertinebat, sicut etiam sacerdotium. Sed filium Diaboli oportuit patris similem esse; „Satan enim homicida est", (Joh. 8, 44.).

*) Forte, egoque — quo.

Porro potentem in terra esse, non est per se malum; licuit enim ei suo loco regnare, ac tenuit sine dubio optimam partem terrae. Sed non contentus suis finibus, invadit vicinos.

Et quod pessimum est, non vult tantum esse fortis venator in terris, sed etiam coram Domino, hoc est, non tantum in politia voluit esse potens, sed etiam regnum tenere voluit in religione, eam invadit, et in ea tyrannidem exercet, sicut Papa hodie. Hanc tyrannidem qui habet, non sicut venatores sectatur lepores, cervos, apros, sed insidiatur justis, sanctis, prophetis et sacerdotibus Dei, hos venatur, capit et occidit, qui cari Deo sunt, qui fidem habent, in quibus Deus ipse per Spiritum suum habitat.

Nam quis de illo dubitabit, quin sancti Patres habuerint semper coetus suos et conventicula sua, ubi docerent juventutem, ubi concionarentur, orarent, prophetarent, laudarent Deum? Non enim ecclesia sine verbi assiduo usu exsistere potest, et semper habuit ecclesia Sacramenta sua, seu symbola gratiae, et caeremonias. Sic Habel et Cain ad sacrificia a patre assuefacti, qui tum cultus Dei erat, sacrificabant. Ad hunc modum Sem conventicula, conciones, cultus, sacrificia et alias caeremonias habuit, quae usque ad Abraham durarunt.

Haec, quae Sem administrabat a Deo jussus, invadit venator hic, et non contentus tyrannide in republica, etiam in ecclesia vult dominari, erigit novos cultus, eos, qui coram Deo sunt, opprimit. Nam Moses diserte distinguit duos conspectus, alterum coram Deo, alterum coram hominibus. Quod igitur coram

Deo

Deo bonum et justum est, id mundus semper judicat malum et injustum.

Sic Nimrod in suis oculis et coram toto mundo habitus est, quod coram Deo sit fortis venator, hoc est, est habitus pro sacerdote summo, pro capite ecclesiae, et omnino talis, qualem se hodie Papa vult haberi. Nam oculi carnis Papatum non possunt judicare, quod malus sit: qui autem Spiritum sanctum habent, et verbum retinent, hi judicare possunt. Sicut autem Papae hoc nostrum judicium intolerabile est, vult esse caput ecclesiae: ita Nimrod quoque hunc titulum ferro et vi sibi vendicavit, quod voluit coram Deo esse fortis venator, hoc est, dominus in ecclesia.

Ad hunc modum pingit scriptura tyrannum, qui non tantum aliena regna, sed religionem quoque invadit, idque pulcherrima specie, ut nemini subolescat, hoc agi, ut coram Deo venator sit, seu, ut in ecclesia dominium quaerat. Sicut Papa fecit, qui se servorum servum appellavit.

Hac specie Nimrod quoque texit consilia sua, ut haberetur pius, clemems, reipublicae utilis et ecclesiae necessarius; alioqui non erat habiturus tantum applausum vulgi. Sed vere Nimrod est, apostata et tyrannus, vexator et direptor generis humani, ac postea persecutor et occisor sanctorum hominum et verorum sacerdotum, qui conati sunt ei titulum tam magnificum eripere, et hominum saluti consulere. Nam pii, qui verbum retinent, nec possunt, nec debent impiorum consilia et conatus dissimulare. Hoc cum faciunt, intentatur eis gladius et arma, et exercetur injusta tyrannis in ecclesiam.

Quod igitur Nimrod appellatur venator, hoc neu-

tiquam intelliges de illa usitata principum venatione, cui tamen quidam insano studio sic indulgent, ut etiam seriis negotiis eam anteponant, et malint strenui venatores, quam sapientes gubernatores aestimari. Sed ostendit Moses, Nimrod homines, non feras venatum et persecutum, ac praecipue eos, qui ecclesiam gubernabant doctrina.

Hic igitur titulus addendus erat impiorum principum titulis, et pingendus in ipsorum insignibus, sicut Moses facit, qui ab hoc dicit natum proverbium, quasi dicat: Hic postea generalis titulus fuit omnium tyrannorum et principum; hujus enim exemplum secuti, non solum invaserunt respublicas et regna, ut augerent dignitatem et potentiam suam, sed etiam usurparunt jus in ecclesiam. Sicut nostro tempore Moguntinus Episcopus, praeterquam quod expilavit Episcopatum suum, etiam ecclesias perturbat, dum sanam doctrinam excludit, et cogit homines ad impios et idolatricos cultus.

Vocat autem Moses „robustum venatorem", cui nemo resistere potuit. Habent enim cum apostasia et perfidia conjunctam potentiam tyranni, qua muniti facile perficiunt, quod volunt. Mihi non dubium est, quin Moses voluerit hac quasi pictura complecti legendam omnium tyrannorum, qui etiam posterioribus temporibus in rempublicam et ecclesiam erant grassaturi, quod vocat Nimrod potentem persecutorem sanctorum Dei, et hostem verbi ac ecclesiae. Quae sequuntur, pertinent ad descriptionem regni, quod Nimrod sibi paravit.

Fuit autem principium regni ejus Babel, et Erech, et Acad, et Calne in terra Sinear.

Vide, quoniam nebulo primo invadit populum Dei, et eam lineam, ex qua erat nasciturus Christus; huic enim, sicut supra diximus, obvenit post divisionem Iudaea cum orientalibus regionibus. Notandum autem est, quod terra Sinear vocatur planities, in qua postea aedificata est Babel, quae fuit principium regni Nimrod.

Exponitur autem fere hic locus ad hunc modum, quod una et eadem civitas Babylon fuerit divisa in quatuor partes, et earum nomina fuisse Babel, Erech, Acad et Calne. Nam Plinius (Hist. N. 6, 26) tantu dicit fuisse magnitudine, ubi habuerit quadraginta sex curias et plebes. Et Aristoteles (Pol. 3, 2 p. 63 ed. Sylb.) auctor est, Babylonem non civitatem, sed provinciam fuisse, cinctam muro. Itaque nihil mirum, si tanta civitas in quatuor principales seu partes, seu ordines distributa fuit, sicut Roma distributa fuit in patricios seu senatum, equites, plebem et colonos. Et Hebron ideo קִרְיַת אַרְבַּע vocatur, quod fuerit tetrapolis.

Ad hunc modum praesentem locum quidam exponunt; sed movet me, cur hanc sententiam non sequar, quod video, in Prophetis Calnen celebrari, quae postea Seleucia vocata est, in quam Seleucus transtulit emporium, ad debilitandam et exhauriendam Babylonem. Absurdum autem fuerit somniare, quod Seleucia fuerit pars Babylonis, a qua longe fuit dissita. Itaque etsi de Erech et Acad, quid sint, nihil possim ostendere, tamen sententiam de Babel tetrapoli non sequor.

Et nobis satis est scire, quod Babylon aedificata sit a Nimrod, forte eo in loco, quo prius Cain aedificaverat civitatem Hanoch: item, quod Babylonium regnum coeperit per Nimrod: id paulatim ea incrementa sumsit, ut a Daniele numeretur prima monarchia. Sicut autem regna sua quasi fata habent, quibus moriuntur, ita historiae sacrae ostendunt, regiam dignitatem translatam postea ad Niniven et Assyrios, quamquam inde quoque rursus ad Babylonios devoluta est.

Quaeritur autem hic, an Babel aedificata sit ante istam celebrem turrim, quam excitaverunt filii Ham in terra Sinear? Ego etsi certi, quod dicam, nihil habeam, tamen sentio, Nimrod fuisse auctorem ejus aedificii, ut sibi pararet aeternum nomen in mundo et apud posteros. Postquam autem divinitus confusam et impeditam hanc aedificationem vidit confusis linguis, tum demum coepit aedificare civitatem Babel. Atque hanc sententiam ut sequar, facit appellatio בָּבֶל. Hoc enim nomen ex eventu inditum civitati esse res arguit.

Habemus ergo jam primum regem et imperatorem mundi, qui, etsi est hostis ecclesiae et Dei, tamen totius orientis imperium occupat.

De terra illa egressus est Assur, et aedificavit Niniven, et Rehoboth-Ir, et Calah; Ressen quoque inter Niniven et Calah, haec est civitas magna.

Postquam Babylonium regnum confirmatum est, succedentibus temporibus Assur inde egressus aedificavit ipse quoque civitatem Niniven, cujus etiam gentium historiae meminerunt, ac translatum in eam

est imperium totius orientis. Sed, qua occasione, et quibus temporibus Babylon vastata sit, nusquam exstat.

Faciunt autem Niniven quoque tetrapolin, ac Ionae historia ostendit, amplissimam fuisse civitatem, cujus hodie Europa similem non habet. Quodsi fuit tetrapolis, Ninive fuit ceu meditullium et optima pars civitatis, in qua aula fuit. Rehoboth fuit negotiatorum, Ir senatus, Calah autem colonorum. Ab his partibus Ressen fuit aliquantum semota, in qua habitaverunt hortulani. Nihil enim habemus certi; conjecturas sequimur in tanta vetustate.

De Assur quoque disputatur, an is sit, qui numeratur in genealogia Sem, an vero alius? Ego quanquam certi nihil possum polliceri, tamen, si liceret *divinare*, ita existimarem, Assur, filium Sem, *de terra* Babylonis egressum, sicut postea Abram exivit de terra Chaldaeorum.

Vocabatur Abraham divinitus, nec deserebat patriam sponte; Assur autem improbitas et furor impiae generationis Ham exire coëgit, quod non potuit ferre impios cultus et idolatriam posterorum Ham. Cessit igitur furori eorum, et conjunxit se cum nostris majoribus, cum posteritate Japheth, ut his aliquando esset vicinior, et aedificavit Niniven. Ideo Dominus Niniven dilexit, sicut apparet ex Ezechiele et Iona, ac ornavit eam, ut esset monarchia. Ideo comparat eam Ezechiel (31, 9.) formosissimae arbori et late patenti.

Tandem ad has reliquias Sem etiam Ionas missus est, ac conversa Ninive egit poenitentiam, et agnovit Dominum, ac servata est. Nec temere est, quod Ionas (3, 3.) eam appellat civitatem Dei magnam.

Nam quod ideo Dei civitatem appellet, ut Iudaei somniant, quod magna fuerit, hoc valde ridiculum est. Quicquid enim Deus facit, magnum est, etsi id tantum ad unum hominem pertineat. Ideo potius Dei civitas appellatur, quia habuit veram religionem, et divinitus conservata est, propter bonum virum Assur, qui impatiens idolatriae, deseruit priscam Babylonem, et migravit in aquilonares partes ad Iaphithas, atque ibi collegit ecclesiolam.

Haec conjectura mihi prae aliis placet de hoc Assur, qui exivit e Babylone, vitans scandalum idolatriae, et cogitans de ecclesia sanctae posteritati relinquenda. Nam cum historiae nihil de hac re doceant, praeter conjecturas nihil habemus.

Quia autem, sicut supra (v. 10.) de Babylone, ita hic quoque de Ninive dicit, aedificatas cum ea alias tres civitates, Rehoboth, Ir et Calah, nunc in eam cogitationem deflecto, quod tetrapoles non fuerint unus aliquis locus muro uno cinctus, sed quatuor civitates in diversis locis, quae tamen ab uno principe gubernatae sunt.

Sicut Silesia habet hexapoles, quae, licet nominibus et loco differant, tamen singulae habent nomen hexapolis, et agnoscunt eundem dominum, sic Calne, quae Seleucia est, potest esse tetrapolis Babylonis. Apud nos Helvetii habent multas et potentes civitates, sed unum omnium consilium est, sicut Amphictyonicum apud Graecos: fortasse ad hunc modum tetrapoles fuerunt in regno Babylonio et Assyrio.

Ac Assyrium magnifice commendatur in scripturis, non solum propter politicam administrationem, sed magis propter religionem, et quod unius Ionae ad eos missi concionibus credidit. Habuit autem non

tantum regem et monarcham, sed etiam alios ordines principum, sacerdotum etc. Hi si nostrorum principum, Cardinalium, Episcoporum fuissent similes, non solum non admisissent Ionam, sed etiam occidissent. Ac pia posteritas Sem, etsi degeneraverat, tamen verbum amplexa, in viam rediit, et Dominus eam recepit in gratiam. Postea iterum degeneravit; sic enim solet: ex Angelis fiunt Diaboli, ex ecclesia Haeretici. Itaque vastata est, sicut minatur Esaias capite 37, (v. 22.) forte sub Asserhaddon, filio Sanherib, dissidentibus inter se filiis post interfectum patrem, et monarchia Babylonem translata est, non ad illam veterem a Nimrod aedificatam, quae vastata est, sed ad novam Babylonem, cujus primus monarcha Nebucadnezar vastavit regnum Iuda.

At vero Mizraim genuit Ludim, Anamim, Leabim, Naphthuhim, Pathrusim et Casluhim, de quibus egressi sunt Philistim et Caphthorim.

Haec quoque maxima ex parte nuda nomina sunt, et quasi cadavera seu regionum, seu populorum. Ludim putant Lydos esse, Leabim Libas. Pathrusim judicantur esse, qui Esaiae 11. (v. 11.) vocantur Pathros; hodie fortasse sunt, qui Africae partem colunt, aut, sicut alii opinantur, Numidae et Mauritani: nam apud Esaiam cum Aegyptiis conjunguntur.

Quod Iudaei nugantur, Pathrusim et Casluhim commutasse uxores, et ex eo adulterio egressos, hoc est, natos Philistim et Caphthorim, ineptum est figmentum. Non enim de generatione, sed de migratione intelligendum est verbum egrediendi, quod Philistim et Caphthorim noluerint cohabitare Pathru-

nis et Casluhimis. Fingunt autem haec Iudaei ad celebrandam suam gloriam, quanquam contra grammaticam. Egredi enim non significat ex adulterio nasci.

Habemus jam tres plagas orbis terrarum, aquilonem, occidentem et meridiem; restat oriens.

Canaan autem genuit Zidon primogenitum suum, et Heth; item Iebusi, Emori, Girgosi, Hivi, Arki, Sini, Arvadi, Zemari et Hamathi. Hinc sunt propagatae familiae Cananaeorum. Fuit autem terminus Canaan, si venias a Sidone, per Gerar usque ad Gazan, et si eas per Zodomam, Gomorram, Adama et Zeboim usque ad Lasan. Hi sunt filii Ham cum cognationibus, linguis, terris et gentibus suis.

Zidon notus est. Hethitas, Iebusaeos, Emoraeos, Girgosaeos, et fortasse alios quoque Moses vidit; sed postea excisi sunt a populo Dei partim, partim a gentibus aliis, ea loca occupantibus. Zemari nota est, sicut Hemath quoque, quae est Antiochia.

Hic mihi ad superiora verte oculos atque animum. Canaan maledictus est ab avo Noah; sed hic non solum superat liberorum multitudine, sed etiam praestantissimum in toto orbe terrarum locum occupat. Nam populi, qui hic recitantur a Mose, reliquerunt eam portionem, quam pater Ham occupaverat. Ei enim obvenerat meridionalis plaga: haec autem portio obvenerat cum oriente pio Sem. Sed impiorum fortuna in hac vita semper melior est, quam piorum. Itaque posteritas impii Ham, quae tamen maledicta erat, benedictam Sem posteritatem

finibus suis pepulit, et occupavit Palaestinam, Syriam et vicina loca usque ad Babylonem.

Haec argumento sunt, non esse hominem conditum ad hanc vitam. Nam cum impiis tam sit bene in hac vita, restat alia vita, in qua affligentur. Sicut e contra pii in alia vita sentient afflictionum, quas hic sustinent, aeternam compensationem.

Mihi non dubium est, terram Canaan fuisse delicias totius orbis terrarum. Itaque facile illis accedo, qui eo in loco fuisse ante diluvium Paradisum putant. Nec peccat, qui credit, eo ipso in loco, quo Christus mundo vitam sua morte restituit, fuisse arborem, quae homini decepto per serpentem exitium attulit.

Non tamen perpetua fuit Cananaeorum felicitas; dederunt enim impietatis poenas ejecti et excisi per populum Dei. Hunc enim triumphare tandem oportet, quanquam manserunt quaedam impiorum reliquiae, sicut in carne nostra, etiam cum iustificati sumus, reliquiae peccati manent, ne scilicet simus otiosi, sed habeamus exercitia pietatis.

Terminus a Zidone usque ad Gazam complectitur litus maris mediterranei, ornatum opulentissimis et pulcherrimis civitatibus: Zidon ad aquilonem, Gaza ad meridiem posita est: non longe a Zidone Tyrus fuit, nobilissimum totius Asiae emporium. Inde ad occidentem sunt Ptolemais, Caesarea, Apollonia, Ioppe, Azotus etc. Sodoma fuit terminus ad orientem. Lasam putant esse, quam Romani appellarunt Caesaream Philippi in tribu Dan.

Generatio Sem.

Ipsi Sem quoque nati sunt filii, patri omnium filiorum Eber, fratri Iapheth majoris. Filii Sem: Elam et Assur, Arphachsad, Lud et Aram.

Hic quaestionem movent, cur Sem nominetur pater omnium filiorum Eber, cum tamen non sit filius Sem, sed pronepos ipsius Arphachsad, qui est tertius filius Sem? Ac Iudaei fere in eam sententiam disputant, quod hoc ideo fiat, quia ab hoc Eber populo Dei nomen sit inditum, ut vocentur Ebraei, quanquam mallent, hanc appellationem ab Abraham deduci; sed mihi haec videtur verior sententia. Hic Eber fuit pater ipsius Peleg, cujus tempore, ut Moses postea commemorat, linguae coeptae sunt dividi, aedificante Nimrod et posteris Ham turrim Babylonicam.

Dictum autem supra est, Assur egressum ex terra Sinear, eam ob causam, quod consentire in idolatricos cultus a Nimrod institutos noluerit. Itaque cum non posset inter idolatras securus vivere, declinavit ad aquilonem, ubi posteritas pii Iapheth erat.

Ut igitur inter filios Sem esset differentia, Moses Sem patrem omnium filiorum Eber vocat, ut sciretur, ex posteritate Eber nasciturum Christum. Haec tanta dignitas est, ut reliquos, quanquam ipsi quoque dignitate praestent, nolit censeri filios Sem prae hoc Eber, Christi parente.

Elam Persae sunt, nobiles non tantum, quod monarcham habuerunt summum principem, Cyrum, sed quod habuerunt cognitionem Dei et verae religionis, a Daniele ostensam.

Arphachsadi nomen fortasse imitati sunt Graeci in nomine Arbaces, quo is dictus fuit, qui Sardanapalum vicit. Assur sunt Assyrii. Lud putant Lydios; sed supra Ludim in posteritate Canaan Lydii dicti sunt. Aram Syria est. Notum autem ex historiis est, eam esse duplicem, alteram Mesopotamiae, alteram Phoeniciae; hinc et Armeniam dictam putant.

Filii Aram: Vz, Hul, Gether et Mas.

Hi sunt ignoti nobis, nisi Vz, ex cujus terra Iob fuit.

Porro Arphachsad genuit Selah, et Selah genuit Eber. Eber quoque nati sunt duo filii; nomen unius Peleg; nam in diebus ejus divisa est terra: et nomen fratris ejus Iaketan.

Eber est quartus a Sem. Hic post Sem maxime celebratur, quod ipse quoque sit inter majores Christi. Hujus tempore accidit, ut Nimrod ex meridionali plaga irrueret in orientem, et piam posteritatem inde ejiceret; itaque boni Patriarchae mutarunt sedes, sicut de Assur supra diximus.

Iaketan autem genuit Almodad, Saleph, Hazarmaveth, Iarah, Hadoram, Usal, Dikela, Obal, Abimaël, Seba, Ophir, Hevila et Iobab; omnes isti filii Iaketan. Fuit autem habitatio eorum a Mesa, si pergas ad Sephar, montem orientis.

Hi sunt filii Sem, secundum familias suas et linguas suas et terras et gentes suas. Hae itaque sunt familiae filiorum Noah secundum generationes suas in populis suis; et ab illis divisae sunt gentes in terra post diluvium.

Hi omnes sunt Indici populi, nobis ignoti, quod India plane ex omnibus totius terrae partibus nobis minime sit cognita: alioqui fortasse similitudo nominum quaedam patefaceret, quanquam illa quoque hac aetate mutantur a navigatoribus.

Mons Sephar forte est Ararat, seu Imaus. Haec nomina cum lego, cogito de miseria humani generis. Etsi enim habemus praestantissimum donum rationis, tamen sic calamitatibus obruimur, ut non solum originem nostram, et seriem majorum nostrorum, sed etiam ipsum conditorem Deum ignoremus. Inspice enim historias omnes gentium; si solus Moses non esset, quam tu scires hominum originem?

Aristoteles, homo acutissimus, quem etsi cum Cicerone libenter confero, tamen ingenii laude superiorem fuisse existimo (nam Ciceronis studia reipublicae negotiis non parum sunt impedita); hic, cum de hominis origine cogitat, violentia quadam ab ipsa ratione eo impellitur, ut statuat, nec primum, nec ultimum esse hominem. Platonem non judico de hac re serio disputasse, sed suorum temporum philosophos voluisse ridere; igitur ejus testimonio hic non utor.

Sed si Aristotelis sententiam, qui serio de his rebus cogitavit, sequaris, quae ibi sequentur absurda? Primum enim inevitabili consequentia sequetur, quod anima sit mortalis. Philosophia enim non so-

lum nescit aliquod infinitum in potentia, sed simpliciter plura infinita dicit esse impossibilia, sicut vacuum et dimensionum penetrationem. In actu infinitum agnoscit, sicut videmus transeuntes et venientes homines, tam longa annorum serie, quam Aristoteles putat esse potentia infinitam. Haec scilicet nostrae rationis est sapientia, ut nostram nesciamus originem, si absit verbum.

Sicut autem ingenio Aristotelem Ciceroni antepono: ita Ciceronem video de his ipsis rebus disputasse multo prudentius. Cavet enim sibi ab hoc loco de infinito, tanquam a periculoso scopulo, et arripit locum religionis, hoc est, transfert disputationem ad creaturae considerationem, quae aliquo modo judicari a ratione potest. Videt tam concordes superiorum motuum rationes, videt certas temporum vices, certas *formas* terra nascentium, videt hominem ad id *conditum*, ut et intelligat haec, et iis fruatur.

Itaque eo deflectit sententiam, ut statuat, et Deum esse aeternam mentem, cujus providentia omnia ista sic gubernantur, et animam hominis esse immortalem. Et tamen etsi haec statuat, tamen ceu fluctibus quibusdam cogitationum obruitur, ut non nunquam haec ipsa sententia, tam firmiter apprehensa, manibus quasi elabi videatur. Nam illa de infinito disputatio violentissima est, et locus religionis a ratione nobis iterum excutitur, cum videmus, tam variis calamitatibus naturam hanc oppressam esse.

Hujus nostrae miseriae, hoc est, horribilis caecitatis, nos praesens locus admonet, qui nos docet de rebus toti mundo ignotis. Quid enim praeter vocabula de potissima secundi mundi parte habemus? De primo enim, qui ante diluvium fuit, taceo. Grae-

ipsa aedificatione, seu turri, tum de peccato aedificantium variae sunt opiniones, ac quanto quisque plus audaciae habet, tanto liberius de utroque pronuntiat. Ac vulgus quoque non abstinuit a fingendis fabulis. Ita enim narrant, altitudinem fuisse novem milliarium: cum autem linguae confunderentur, tertiam partem avulsam ventorum vi et tempestatibus; terram subsedisse, et nunc tantum exstare tertiam partem. Altitudinem autem fuisse tantam, ut inde Angelorum in coelo canentium voces exaudirentur.

Sed stulta haec omittimus; illud inquisitione dignius est, ut de peccato aedificantium cogitemus, quod ex textu non plane potest intelligi.

Lyra in ea opinione est, ut statuat, hanc aedificationem eo consilio a posteris Ham coeptam, ut tutum haberent locum, in quem se reciperent, si denuo diluvio perdere mundum Dominus vellet. Sed hoc ut non credam, primum movet me manifesta promissio, quam Ham quoque audivit, non futurum, ut amplius diluvio pereat tota terra. Deinde norat Ham, quindecim cubitis superasse diluvium altissimos montes totius orbis terrarum. Non itaque tam stultos fuisse existimo, ut cogitarent, se tantae altitudinis molem excitare posse, quae a diluvio servaret.

Igitur in eo puto epitasin esse, quod dicunt: Age, aedificemus nobis civitatem et turrim. Haec enim vox significat animos securos, et fidentes praesentibus rebus, non fidentes Deo, et contemnentes ecclesiam, quae potentia et splendore omni caret.

Quod igitur de tuto loco contra diluvii grassantis vim Lyra recitat, puto, allegoricam fabulam esse, qua voluerunt Patres pingere homines egregie con-

tem-

tementes Deum, et putantes, aliquid praesidii esse in sua potentia contra iram Dei. Nam de animo securo et non timente Deum licet quidvis fabulari, et tamen non satis poterit pingi impietas.

Nec mihi dubium est, quin haec ipsa historia occasionem dederit fabulae de Gigantibus, capientibus consilium de Iove deturbando de coelo, et montes montibus imponentibus. Sicut Deucalionis quoque fabula ex historia diluvii nata est. Nam sermonibus haec Patrum etiam inter gentes innotuerunt. Itaque hoc peccatum nihil aliud fuisse existimo, quam insignem securitatem et superbiam, conjunctam cum contemtu Dei. Ita enim solent impii successu inflati: se in sinu Dei sedere putant, et magna confidentia quidvis audent.

Sicut autem peccatum Ham non tantum fuit ecclesiasticum peccatum, sed etiam politicum (nam et patrem sanctissimum risit, et religionem ac doctrinam ejus contemsit; discedens enim a patre, sicut supra audivimus, et politiam novam, et religionem novam instituit): ita Nimrod, nepos ejus, tum politice, tum ecclesiastice peccavit. Nam religionem veram non curavit, et exercuit etiam injustam tyrannidem in patrueles, quos ex patriis finibus ejecit. Nam dubium non est, quin hi, quos Moses dicit ad orientem migrasse, fuerint Nimrod et alii Ham posteri: ita enim initio hujus capitis Moses clare ostendit. Haec igitur peccata etiam poenam suam habuerunt, de qua paulo post commemorabit Moses.

Itaque haec verba atrociter interpretanda sunt, quae ita simpliciter Moses posuit, quod se mutuo cohortantur ad aedificandam turrim et civitatem. Quasi dicat Moses: An non haec ingens superbia

et magnus Dei contemtus fuit, quod, non consulto Deo, proprio consilio tantam rem ausi sunt? Piam posteritatem Sem pellunt suis sedibus, et de toto orbe subjugando cogitant, praecipue autem de opprimenda ecclesia. Hoc igitur peccatum est horribilis lapsus ab ecclesia, a verbo et ab ipsis Angelis Dei ad Diabolum, et involvit non tantum peccata contra primam tabulam, sed etiam contra secundam.

Emphasis igitur in eo est, quod dicunt: „Aedificemus nobis civitatem et turrim", non Deo, non ecclesiae Dei, sed ad opprimendam ecclesiam. Item: „Faciamus nobis nomen". Hi profecto non sunt de eo solliciti, ut Dei nomen sanctificetur, qui sui nominis amplificandi tanto studio tenentur, et sine dubio humiles casulas sanctorum patrum et fratrum egregie contemserunt, si quidem tam sumtuose aedificant.

Nec otiosum est, quod dicunt, caput turris usque ad coelum debere pertingere. Non enim referendum hoc tantum est ad altitudinem, sed significant quoque locum cultus, ut intelligas, Deum proxime hanc turrim habitare. Ita enim solet Satan: ornat se titulo divinitatis, et superstitionem vult haberi pro religione.

Ecclesia nostro seculo capitaliores hostes non habet, quam Turcam et Pontificem. At uterque nomine Dei se venditat, et nihil non se hoc titulo obtinere posse putat. Interim nos audimus Haeretici, semen Satanae, apostatae, seditiosi.

Haec omnibus temporibus hoc modo gesta sunt, etiam illis primis temporibus ante diluvium et post diluvium. Nam posteritas Ham hoc in loco talis pingitur, quod contemserint ecclesiae humilitatem et

pietatem, nec tantum aedificarit politico consilio Babylonem, sed speciem religionis addiderit, ut crederetur iste locus coelo proximus, et Deo gratissima sedes.

Verum igitur verbum est, quod omnis apostata est persecutor sui ordinis. Nam quia Ham cum sua posteritate ab ecclesia discessit, hoc egit postea, ut ecclesiam premeret, et se ac suos eveheret. Sic Satan postquam discessit a Deo et Angelis, seu coelesti ecclesia, Deum et ecclesiam immani odio prosequitur. Et ut hoc cum successu aliquo possit facere, se transformat in Angelum lucis (2. Cor. 11, 14.) et sibi divinitatem sumit. Ita hic in medio Babylonis se quasi Deum facit, et sibi ecclesiam parat ad veram ecclesiam opprimendam.

Decet autem pios facere paria, ut, postquam Satanae ecclesiam deseruerunt, et ab ea apostatarunt, eam odisse quoque incipiant. Sic nos Dei gratia sumus sancti apostatae; defecimus enim ab Antichristo et Satanae ecclesia, et conjunximus nos cum Filio Dei et vera ecclesia; cum hac nos stare, et falsam ecclesiam oppugnare decet.

Apostasiae igitur peccatum hoc in loco Moses ostendit, quod posteri Ham, Nimrod et alii defecerunt a Deo et verbo, a Patribus et ecclesia, non tantum, quod ad politicam societatem attinet, sed magis, quod attinet ad religionem et cultus. Ambulaverunt autem in adinventionibus et desideriis suis.

Nam per se peccatum non fuit excitare turrim, aedificare civitatem; fecerunt enim eadem sancti quoque, et Assur, quem omnino sanctum fuisse puto, aedificavit Niniven, quod cum impiis hominibus non posset diutius habitare. Hoc autem peccatum est,

quod ad istam aedificationem addunt suum nomen, quod, contemto Noah et vera ecclesia de regno cogitant, quod statuunt, se Deo proximos, quos exaudiat Deus, quibus successum addat, ipsum autem Noah a Deo desertum et abjectum judicant.

Est igitur in hac historia depicta impietas, consilium, studium et cogitatio omnium impiorum, praecipue autem hypocritarum, qui soli sibi sancti et Deo proximi videntur, ac regnare volunt in terra. Hoc peccatum si alio nomine appellare voles, vere est blasphemia nominis Dei, et violatio Sabbati; est foeda idolatria, qua gloria Dei vivi mutatur in vitulum, hoc est, in idolum cordis. Haec peccata pariunt alia, odium scilicet verae ecclesiae, persecutionem, tyrannidem, caedes, rapinas, stupra quoque et adulteria. Nam falsa ecclesia semper est persecutrix verae ecclesiae, non tantum spiritualiter per falsam doctrinam et impios cultus, sed etiam corporaliter per gladium et tyrannidem.

Hoc peccatum dicit Moses secutam poenam, divisionem linguarum, quae levis poena fuisse apparet, sed profecto horribilis est, si respicias ad gravissima incommoda, quae hanc linguarum divisionem sunt secuta. Nam primum linguae similitudo firmissimum vinculum est societatis humanae et concordiae. Nam hic quoque verum est, quod proverbio dicitur: similes similibus facile congregari; Germanus libenter cum suae gentis homine colloquitur et conversatur. Vbi autem linguae diversae sunt, ibi non solum nulla commercia intercedunt, sed etiam in animis odium nascitur ejus gentis, cujus tu linguam non intelligis. Sic Gallus odit et contemnit Germanos, Itali oderunt et contemnunt prae se omnes nationes,

Apparet igitur ex ista linguarum divisione, dissociatos animos, mutatos mores, mutata ingenia et studia, ut vere eam appellare possis seminarium omnium malorum; nam et politiae et oeconomiae turbationem excitavit.

Haec etsi gravissima incommoda sunt, nihil tamen ad hoc sunt, quod etiam ecclesias turbavit haec linguarum divisio, et occasionem dedit in infinitum patentis idolatriae et superstitionis. Quis enim non videt, ministerii rationem ista linguarum mutatione paene totam sublatam? Nam Eber, qui sine dubio primam et veram linguam retinuit, alios posthac non potuit docere, quorum linguam non norat, et a quibus non poterat intelligi.

Magnum igitur novi testamenti beneficium et singulare miraculum est, quod Spiritus sanctus in die Pentecostes per varietatem linguarum omnium nationum homines in unum corpus suum Christi capitis redegit. Christus enim coagmentat et conjungit omnes in unam fidem per evangelium, manentibus tamen diversis linguis, destruens maceriam, seu hostium reconciliando nos per suam mortem Deo, et loquendo ad nos nova lingua, sed etiam foris faciendo concordiam, ut quasi diversi greges sociantur sub uno pastore, et colligantur ad unum ovile. Hoc Christi beneficium est, quod cum sit commune omnibus, nihil offendit dissimilitudo, quae est in externa vita.

Huic igitur hoc donum feramus acceptum, quod gravissimam hanc poenam, quae fuit origo et seminarium omnium malorum et discordiarum, per Spiritum sanctum tulit e medio, et attulit ad nos sanctam concordiam, etiamsi linguae diversae maneant.

Nam ubi mediator Christus non agnoscitur, ibi sicut linguarum, ita etiam animorum discordia, et horribilis caecitas est. Igitur cum perlustramus omnes omnium gentium et temporum historias, videmus varios bellorum motus, magnam morum, religionis et opinionum varietatem ex ista linguarum diversitate natam. Huic malo mederi Christus novo miraculo voluit.

Ego Italum non intelligo, nec Italus me; itaque naturalis quasi occasio irae et inimicitiae inter nos est. Sed si Christum utrique intelligimus, tanquam nostra membra nos invicem complectimur et exosculamur. Ubi autem Christus non est, ibi regnat adhuc hodie poena Babylonica, divisio linguarum, quae certam animorum divisionem parit, et turbat non tantum oeconomiam et politiam, sed etiam religionem et ecclesiam.

Monet autem tam horribilis poena, ut caveamus nobis, ne apostatemus a verbo, aut nos aliis anteponamus, tanquam meliores et sanctiores. Hoc enim quia posteritas Ham fecit, tam horribilis poena secuta est, quae haud scio an non plus mali dederit generi humano, quam ipsum diluvium. Hoc enim tantum unius temporis hominibus nocuit, illud autem durat usque ad mundi finem. Quanquam Christus aliquam opem tulit nobis per Spiritum suum; sed quantula ea pars est, quae verbum amplectitur et credit? Reliqua multitudo, sicut lingua, ita animis dissentit, et Satanae, auctori bellorum et discordiae, gratissimas praestat operas.

Tertio, postquam de peccato aedificantium et poena diximus, non inutile est, si supputes tempora, quot scilicet anni sint inter diluvium et natum Pe-

leg, sub quo turris Babylonica aedificata, et linguarum divisio facta est. Sunt autem circiter centum post diluvium, ac fuit jam Noah septingentorum annorum. Hunc viventem, gubernantem, docentem de tanta ira Dei contemserunt cum tota sua ecclesia et posteritate sanctissimorum Patrum homines impii, Ham et nepotes ejus obliti tam subito irae Dei tam horribilis. Haec an non putabimus macerasse pium Noah et suos, quod nepotes ejus talia vidente, et frustra monente patre moliuntur? Nunc igitur iterum pro deliro sene ridetur sanctus vir.

Nihil igitur tentationes, cruces, molestiae nostrae sunt cum his Patrum tentationibus, crucibus et molestiis collatae. Etsi enim nos quoque videmus ingentia in mundo mala, tamen non diu ea videmus, atque ideo feliciores sumus, quod citius ex tam maligno seculo migramus. Noah degeneres nepotes vidit annis ter centum et quinquaginta. Hoc tempore quid putamus eum calamitatum non vidisse? Hac parte calamitatis pius filius Sem patrem superat; hic enim quingentis annis post diluvium vixit. O martyres dignos, in quos omnia secula intueantur, ut discamus eorum exemplo patientes esse.

Sic Petrus (2. Pet. 2, 7.) concionatur de justo Lot, flagellatam ejus animam, cum intueretur impia Sodomitarum facta. Et Simeon (Luc. 2, 35.) de Maria dicit, gladium penetraturum animam ejus. Nam sancti sine ingenti dolore animi mundi malignitatem intueri non possunt. Sed has posteriorum cruces nihil sunt ad illos sanctos Patres, qui tantam mundi perversitatem ad quingentos annos et amplius videre coacti sunt. Patiamur igitur nos quoque ista tristia spectra et tela Satanae, quae infigit animis

nostris; non enim melior nostra conditio esse debet, quam sanctorum Patrum, quanquam, ut dixi, in eo melior est, quod breviore vitae curriculo utitur.

Haec paucis praefari in hoc caput libuit: nunc etiam textum inspiciemus.

Erat universa terra unius labii, et ejusdem sermonis. Cum igitur proficiscerentur ad orientem, invenerunt planitiem in terra Sinear, ac ibi habitaverunt.

De vocabulo מִקֶּדֶם supra diximus in secundo capite. Mea enim sententia est, orientem dici eam regionem, quae versus orientem proxima est, respectu terrae Canaan. Sicut in libris Regum filii orientis etiam vocantur Arabes.

Sinear notum nomen loci est ex capite decimo; ita enim olim vocata est regio, quae post Babel seu Babylonia dici coepit.

Ac dixerunt unusquisque ad proximum suum: Age, paremus lateres, et eos igni coquamus. Ac usi sunt latere pro lapidibus, et bitumine pro caemento.

Hoc clarum testimonium est, civitatem Babel ac turrim exstructas ex lateribus, seu coctili lapide, sicut Roma quoque latericia fuit. Ac judico, hanc novam aedificandi rationem tum fuisse, prioribus seculis incognitam, quo neque laterum coquendorum rationem norunt, nec bitumine ad conglutinandos lateres sunt usi.

Et dixerunt: Age, aedificemus nobis civitatem et turrim, cujus culmen pertingat usque ad coelum, et celebremus nomen nostrum, antequam dissipemur in universam terram.

Quid hoc sibi vult? Quia hoc verbum eis immisit in os, ut divinarent futuram dispersionem per totum orbem terrarum? Num sicut Caiphas (Joh. 11, 49. 50.) vaticinantur, et loquuntur, quae nesciunt? Nam hoc usitatum est, ut impii, sicut etiam Salomo alicubi (Prov. 10, 24.) testatur, sibi ipsis prophetent malum, et quod metuunt, eis accidat. Sicut Ezechiel quoque dicit capite 11. (v. 8. 9.): „Gladium metuistis, et gladium inducam super vos, dicit Dominus Deus, et ejiciam vos de medio terrae". E contra piorum spes quoque non vana est, sed quae sperant et credunt, certo eveniunt, nec fallunt eos. Sed alia hujus divinationis causa est, non est Caiphica prophetia.

Ego hunc canonem in talibus locis plerunque sequi soleo, ut, quemadmodum piorum verba et res gestae nonnisi ex spiritu et affectu ipsorum intelligi possunt, ita quoque statuam, impiorum verba et facta non posse intelligi, nisi teneamus sensum et affectum ejus spiritus, qui eos impellit, Satanae scilicet; is autem sensus et affectus semper talis est, ut adversetur tum ipsi Deo, tum ecclesiae, sicut e contra piorum tum dicta, tum facta ad gloriam Dei, et ecclesiae salutem spectant. Hunc scopum qui sequitur, falli non potest ulla specie et hypocrisi, quam Satan semper in suis tum dictis, tum factis captat. Recte enim definit, qui audit, quae cum verbo Dei non conveniunt, si dicat, ea a Satana profecta esse.

Deinde hoc quoque recte definit, si statuit, animo mentiendi et occidendi esse dicta.

Hunc canonem in Papae dogmatibus judicandis secutus sum. Quia enim videbam, ea cum verbo Dei non convenire, statuebam, ejus dogmata ex Diabolo esse; comparata ad fallendum et occidendum; nec passus sum, ab hac sententia me ulla specie abduci, qua totum mundum decepit sceleratus impostor. Cum igitur hic canon in judicandis et interpretandis verbis et factis Dei et Satanae, piorum et impiorum, non fallat, eum hic quoque recte sequemur.

Invaserat posteritas Ham, Nimrod et alii regionem, quae ipsi Sem, heredi promissionis de Christo, obvenerat. Et quia erant tyrannica ingenia, aderat cupiditas non solum ejiciendi posteros Sem, sed etiam constituendae novae tum politiae, tum ecclesiae. Quae igitur coeperant contra veram ecclesiam, contra ipsum gubernatorem ecclesiae Noah et piam ejus posteritatem, etsi literis tradita non sunt, tamen similitudine intelligi possunt, si hodie nostrorum adversariorum facta consideremus diligentius. Nam idem semper Satan est, qui impios contra veram ecclesiam instigat.

Noah igitur et alii pii cum sic viderent se premi, et institui novos cultus, dialectica inductione fati sunt Prophetae, sit Spiritu sancto quoque monente de genere poenae certum scirent. Sic enim collegerunt: Adae non impune fuit, peccasse in Paradiso, et haeret adhuc in nobis omnibus ejus peccati poena; Cain etiam punitus est ob occisum fratrem, et impiam de Deo opinionem, donec tandem totum orbem terrarum Deus per diluvium perdidit. Profecto his quoque non impune erit, tentasse tyrannidem, et

religionem tum perturbasse, tum corrupisse. Sed diluvio Deus promisit posthac se non usurum; statuerunt igitur, Spiritu sancto sic eos docente, secuturam poenam, ut, sicut conjungebant operas in vera ecclesia opprimenda, ita vera ecclesia servaretur, et ipsi dispergerentur in totum orbem terrarum.

Haec prophetia, quia pertinebat ad piorum ecclesiam confirmandam et consolandam, non in angulis, sed publice ab ipso Noah, et non uno in loco, magno spiritu vulgata est. Itaque non potuit latere impiorum generationem, quae etsi secura has Spiritus sancti voces contemneret, tamen non potuit eas prorsus contemnere. Sic enim impiis accidit: etsi sciunt, se peccare et impendere peccati poenas, tamen securi perrumpunt, superante malitia, timorem.

Ita hoc in loco ostendunt verba perturbatam conscientiam, et tamen secure pergentem et contemnentem poenas, qualis Medeae apud Ovidium (Met. 7, 20.) fingitur, cum dicit: Video meliora, proboque, Deteriora sequor. Et nos hic aliquando audivimus Carolostadium, cum doctores promoveret, dicentem, se scire, quod doctores theologiae creare esset peccatum, et tamen facere. Hoc non leve peccatum est, indurari contra conscientiam, et in peccato quasi gloriari volentes et scientes.

Habemus jam, quantum ad hunc praesentem locum attinet, impiorum et Satanae affectum; ex eo facile de verbis judicabimus. Non satis est impiae posteritati ipsius Ham peccasse, dum pios e sedibus suis pellunt, sed etiam rident poenam, et ludos faciunt ex comminationibus, quas a parente Noah audiunt. Sicut Papistae nostri etiam suaviter rident,

sum minémur vis adventum Christi. Sic enim cogitant, si eo usque differatur res, bene secum actum iri.

Ad hunc prorsus modum impii hic faciunt. Audiunt ex patre Noah poenam dispersionis. Quid? inquiunt, sumusne dispergendi? Dispergamur igitur; sed prius aedificabimus civitatem et turrim, ut exstet memoria rerum a nobis gestarum. Neque credunt prorsus dispersionem futuram, nec prorsus securi sunt, tanquam non sit futura, et in contemtum piae ecclesiae accinguntur ad novam aedificationem. Itaque sunt haec superbissima verba Satanae et filiorum ejus contra Deum.

Prorsus similem rem videmus a Papistis agi. Impossibile est, ut Pontificum tyrannis longius possit durare; Roma enim sic omnis generis sceleribus inquinata est, ut non possit esse pejor, nisi fiat ipse infernus. Ad haec accedit horribilis idolomania, et inflammant reges et principes ad confirmandam impietatem, et veritatem opprimendam. In tantis peccatis cum metu poenarum, quarum nos quoque Prophetae sumus, carere non possint, sumunt tamen quasi cornua, et, ut Propheta (Ies. 48, 4.) loquitur, ponunt aeneam frontem, et simulant, se nihil metuere. Ideo quoque nihil de impietate sua minuunt, sed eam fortiter urgent et augent.

Ita semper impietas sui est similis: utrinque irridet Deum, dum sperat et dum metuit. Hos enim duos affectus videmus in impiis mixtos, sicut etiam in piis, et qui veram fidem habent, misti sunt. Etsi autem pii plus timent, quam sperant, tamen superat tandem spes et fides. Contra in impiis, etsi quoque metuunt, superat tamen perfidia et malitia, quae metum excutit, et securos reddit, ut neglecto peri-

culo suo perrumpant. Sed evenit tandem, quod metuunt, et spes eos fallit. Sicut videmus, impiam posteritatem Ham miserabiliter dispersam esse, Noah autem cum suis servatum.

Itaque tota haec historia ad ecclesiae consolationem referenda est, quae etsi ab impiis varie vexatur, tamen triumphat tandem, impii autem pereunt; et sunt Prophetae suarum calamitatum. Sicut Caiphas (Joh. 11, 48.): „Ne forte veniant Romani, et tollant gentem nostram". Et in Hosea quoque est: „Castigabo eos, sicut audiverunt in ecclesia sua," Hoseae 7. (v. 12.).

Descendit autem Dominus, ut videret civitatem et turrim, quam aedificabant filii hominum.

Quod metuebant impii, et tamen superante malitia (ut diximus), secure contemnebant, id nunc evenit. Est igitur theologicus hic locus, qui etiam ostendit tum piorum, tum impiorum affectus. Sic enim videmus ista geri: dum peccator in actu est, et fervet, non videt, non loquitur, non sentit Deum. Sic enim judicat peccator, Deum non videre, nec sentire, quae faciat.

Adam cum pomum ori admovet, non animadvertit ad verbum. Itaque si ejus conscientiam introspiceres, non magis de Deo et verbo ejus videres sollicitum esse, quam si Deus esset res mortua et nihili: sicut impiorum cogitationes egregie pingit Psalmus 10. (v. 11.), cum dicit: „Dicit impius in corde suo: Oblitus est Deus, abscondit faciem suam, ne unquam videat". Sic enim Cain cogitat, cum fratrem invadit et jugulat, Deum dormitare, nec inspi-

cere, quae agat. Fit autem hoc ideo, quia Deus est longanimis, nec statim punit, quae poenam merebantur.

Ad hunc modum pii quoque judicant, Deum dormire, et claudere oculos, dum clamant et gemunt pro liberatione, Deus autem liberationem differt. Inde illae voces crebrae in Psalmis sunt: „Vsque quo oblivisceris, Domine"? (Ps. 13, 2.). „Quare obdormis? Surge, evigila"! (Ps. 44, 24.). „Leva manum tuam" etc. (Ps. 10, 12.). Ac pertinent ad ecclesiae consolationem sententiae illae, in quibus Deus affirmat, se videre opera hominum, nihil a suis oculis absconditum, se esse Deum, qui nolit iniquitatem etc.

Loquitur igitur scriptura hic secundum affectum Dei, quo dissimulat peccata impiorum, et piorum preces. Hunc affectum postea nos arripimus, et vere putamus, Deum dormire, dum aut non statim punit peccata, aut preces non statim exaudit.

Sic descendere hic Deus dicitur, quasi prius non fuerit praesens. Nam dum ferveret iste impiorum contemtus, et Noah vaticinium rideretur, Deus abesse judicabatur, et ignorare, quae a filiis Ham tentarentur. Postquam autem completum peccatum est, descendit Deus, id est, tum demum sentitur adesse et irasci. Sic 1. Mos. 22. (v. 12.) est: „Nunc cognovi, quod timeas Dominum", quasi vero antea non nosset Abraham Deus.

Sic Papistae putant, Deum mortuum, non videre, non audire, non esse praesentem. Secure igitur grassantur in ecclesiam, et eam varie premunt; dicunt enim (sicut in Psalm. 73. (v. 11.) est): „Qui fiet, ut istos cognoscat Deus? quomodo curaret istos altissimus"?

Haec enim peccati natura est, ut cubet ad tem-

pus, et quiescat, sicut supra in tertio capite diximus, dum fervet dies, hoc est, dum concupiscentia et peccatum regnat, et homo a Satana oppressus et absorptus est, verbum Dei non curat, sed negligit: perinde ac si Deus dormiat, aut prorsus nihil sit. Sed sub vesperam, post aestum diei incipit Dominus in Paradiso ambulare, et auditur vox ejus, non amplius jucunda et suavis, sicut ante peccatum, sed horrenda, quam Adam sustinere non potest. Igitur se abdit inter arbores, et cupit Deum neque auditum, nec visum; non tamen potest latere.

Finxerunt poëtae, latratu Cerberi terreri animas; sed verus terror nascitur, cum Dei irati vox auditur, hoc est, cum sentitur conscientia. Tum enim Deus, qui antea nusquam erat, est ubique, et qui prius dormire videbatur, omnia audit et videt, et in ejus sicut ignis ardet, furit et occidit.

Hae sunt scripturae sanctae phrases, quibus oportet assuefieri. Descendit Deus, non re seu substantia (est enim ubique), sed desinit dissimulare, desinit esse longanimis, et incipit revelare peccatum, punire et arguere. Homines igitur securi, qui antea longe eum judicabant abesse, nunc praesentem esse vident, ac pavent.

Ad nos igitur terrendos haec pertinent, ut discamus peccatum cavere; non enim perpetuo id dissimulabit Deus; sed sicut adventu suo tandem terruit et occidit Adam, Cain et totum orbem terrarum diluvio: ita nos quoque opprimet aliquando, nisi per poenitentiam eum anteverterimus.

Piis autem descensus Domini laetissimus et gratissimus est; ideo eum summis et assiduis votis exposcunt. Sed facit eos quoque saepe dubitare caro;

nam Pontifex, Turca et alii hostes ecclesiae sic videntur stabilivisse potentiam suam, ut dejici nulla vi posse videantur. Sed descendet Deus aliquando, et utrunque disperget. Nam scriptura testatur contra nostram infirmitatem et impiorum securitatem, Deum tandem descendere, visitare, aperire oculos, aures, os. Hoc credunt pii, sed infirma fide, impii autem secure contemnunt.

Discamus igitur etiam hoc praesenti exemplo moniti, quanto Deus idolatriam et alia peccata diutius tolerat, et dissimulat longius, tanto postea intolerabilior ejus ira revelatur. Itaque magni beneficii loco nobis esse debet, cum non ita diu sinit nostra peccata impune abire. Ideo hortatur Psalmus trigesimus (v. 6.) ecclesiam ad gratiarum actionem, quod momentanea sit ira Domini, et quod vitam amet. „Per vesperam, inquit, durat fletus, sed mane redit laetitia"; et Psalmus 89. (v. 31-33.): „Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint, visitabo virga peccatum eorum, et verberibus delictum eorum". Haec est gratiae ira, cum poena festinat, et nos a peccato revocat.

Sed cum Deus dissimulat peccatum, et quasi connivet, tum sequitur intolerabilis ira, quae fine caret. Talis fuit diluvii, et haec, de qua Moses hoc loco commemorat. Sinit enim Deus, posteros Ham, etiam dum peccant, felices esse, et tam diu in peccatis sinit pergere, dum civitatem et turrim aedificant. Sed postea sequitur tanto major calamitas.

Itaque sentiamus, Turcam et Papam, qui tam diu felices sunt, horribilissimum manere judicium, quale a principio mundi nemo sensit. Nullius enim impietatem et summas blasphemias tam diu dissimulavit

kavit Deus; vincet igitur poena eorum poenam diluvii, dispersionis et Sodomorum; erit enim aeterna ira.

Dicit autem Moses, non tantum descendere Deum, sed descendere, ut videret. Hoc quomodo intelligendum sit, diximus. Ita enim se hactenus gessit Deus, ac si non videret, et impii quoque certi erant, Deum non animadvertere ista.

Insignem autem contemtum ostendit, quod vocat filios Adam, seu hominum filios illos tyrannos et superbos aedificatores. Facit autem hoc ea ratione, qua supra (6, 2. 3.), ut differentiam faciat inter veram et falsam ecclesiam, inter filios Dei et hominum. Nam hominum filios vocat, qui carent verbo, qui sunt perditi et deplorati hypocritae. Hi, inquit, quid tentant? Aedificant civitatem et turrim contra me et ecclesiam meam; profecto ridicula res, cum sint hominum filii.

Pertinet igitur hoc quoque ad consolationem verae ecclesiae, quod Deus non solum videt molimina, machinationes et consilia impiorum, qui adversantur ecclesiae, sed etiam eos ridet, sicut Psalmus secundus (v. 4.) loquitur: „Habitator coeli ridet, et Dominus subsannat eos". Sed est Sardonius risus; sequitur enim hunc risum furor, ira et dispersio. „Loquetur aliquando, inquit David (Ps. 2, 5.), in ira sua, et in furore suo conturbabit eos".

Non igitur terreat nos, quod videmus, Papam templo Nimrod exstruere arcem ad opprimendam ecclesiam, dum Turcam et mundum contra nos incitat. Sine dubio ridet Dominus vana consilia, et ipsum quoque conturbabit.

Consolatur igitur Spiritus sanctus veram ecclesiam, quae vexaretur ab ecclesia Diaboli, ne putet, se a Deo negligi. Videt, inquit, Dominus, quae faciant impii, et nunc parat se ad descensum, ut ipsi quoque videant; non latere Deum ipsorum consilia, qui securi omnes minas rident, et sentiunt, potentiam suam non posse infringi; sed fallentur.

Utitur autem Deus non arietibus, quibus muros concutiat, non aliis machinis bellicis: tantum confundit labia. Haec profecto mirabilis ratio expugnandarum urbium, et demoliendorum murorum est; sed est omnium certissima et facillima, sicut Christus in evangelio quoque testatur: „Omne regnum in se divisum desolabitur", (Luc. 11, 17.). Si enim linguae non essent confusae, etiam animorum consociatio mansisset. Nunc ruit Babylon, ruit Ninive, ruit Hierosolyma, ruit Roma, in summa, regna omnia ruunt ex confusione linguarum, quae parit animorum dissociationem.

Et dixit Dominus: Ecce, populus est unus, et labium unum est omnibus eis; coeperuntque hoc facere, nec desistent a cogitationibus suis, donec eas opere compleverint.

Verbum זָמַם notum est; significat enim, ex certo proposito aliquid praesumere, et cogitare; sive bonum sit, sive malum. Ita hoc in loco est: constituerunt hoc facere, obfirmarunt animum, nec se ab instituto sinent abduci. Haec quasi querimonia Dei est, admirantis et dolentis de tanta hominum praes-

tentatione, quod securi auctoritatem Noah et pii Sem contemnebant, cum tanto suo malò.

Scribuntur autem haec ad consolationem nostram; fides enim infirma est, et quantumvis patienti, crux est dura. Ideo sic fere cogitamus, cum videmus impiorum consilia et tot grassantia scandala, quod ruitura sit ecclesia, et impietas occupatura omnia. Contra has cogitationes desperationis praesens locus valet, quasi dicat Spiritus sanctus: Ne hoc solum videas, quid homines cogitent; praefracti, obstinati, superbi, securi sunt: sed tu paulisper desere terram, et adscende cogitationibus tuis in coelum, et vide, quid Deus faciat, et quomodo affectus sit. Profecto non est otiosus, non dormit, sed cum dolore inspicit hanc hominum securitatem, et tam ei ista dolent, quam vobis. Ne igitur dubitetis: veniet aliquando, *et hos* מְזִמִּים confundet. Sic enim vocant Ebraei *homines* obstinatos, qui obfirmarunt animum ad aliquid faciendum. Igitur haec verba Dei singultus et gemitus piorum significant, qui terrentur et debilitantur ista impiorum obstinata sententia, quod certi sunt, se, quae instituerunt, velle etiam invitis diis perficere.

Videmus igitur, sanctos Patres etiam laborasse illa tentatione imbecillitatis in fide, postquam viderunt tot scandala impiissimorum hominum blasphemantium Deum et verbum ejus. Alioqui non sic trepidassent, non sic ingemuissent, ut ad eorum consolationem Deus quoque coactus sit ostendere eis suum dolorem, natum ex ista impiorum praesumtione. Iam poena sequitur.

Age, descendamus et confundamus ibi labium eorum, ne quisquam sermonem proximi sui intelligat. Dispersit itaque eos Dominus ab illo loco in universam terram, et destiterunt exstruere civitatem; et vocatum est ideo nomen loci Babel, quia ibi confudit Dominus labium universae terrae, et inde dispersit eos Dominus super faciem universae terrae.

Haec est descriptio horribilis poenae, ex qua bella, caedes et omnis generis mala per totum orbem terrarum nata sunt. Non enim existimandum est, quod haec poena desierit: adhuc durat, et praesertim ecclesia sentit tam grave incommodum. Quoties enim accidit, ut ob unam non magni momenti caeremoniolam dissiderent ecclesiae? Papa victor excommunicavit omnes orientis ecclesias, quod ab occidentalibus differrent in celebratione diei Paschae. Nam orientales ecclesiae retinebant diem, quem Iudaei adhuc hodie observant; occidentales malebant uti libertate Christiana.

Similia in politia accidunt; vere enim nulla regnis et rebuspublicis nocentior pestis accidit, quam divisio. Nos Germani si conjunxissemus animos et studia, quid in nos potuisset, aut adhuc posset Turca? Nunc cum propter leviculos titulos inter nos dissidemus, paulatim carpit Germaniae vires, et unam regionem occupat post aliam.

Sic nos quoque plectimur confusione linguarum, et a tempore aedificatae Babel omnia regna hanc pestem senserunt. Verum enim est, quod Sallustius

(Iug. 10.) dicit, concordia parvas res crescere, discordia autem maximas dilabi. Et Graeci non ineleganter fabulam Eridis commenti sunt, quae haud scio an non ex hac ipsa historia nata sit; nam sermonibus sacrae historiae etiam gentibus innotuerunt. Merebatur igitur proverbii locum Babylonicum malum, cum volumus significare discordiam, nocentissimam rerum humanarum pestem, quae religionem, leges, bonos mores, et quicquid haec vita boni habet, funditus evertit, sicut exempla ante oculos sunt in ecclesia, in politia et oeconomia.

Quod Mosea hic plurali numero utitur, cum unus Deus loquitur, supra in primo capite diximus, quod sit certum testimonium de sacrosancta Trinitate, quod credimus, unum Deum esse Patrem generantem, Filium genitum, et Spiritum sanctum procedentem ex Patre et Filio. Nec moramur cavillationes Iudaicas, qui nugantur, Deum locutum cum Angelis. Non enim sumus ad Angelorum similitudinem conditi, sed ipsi nobiscum sunt similitudo Dei. Quin, sicut verba ostendunt, statuimus talem pluralitatem in Deo, quae sit indivisae substantiae, et individuae unitatis. Non enim Angeli possunt confundere linguas; est hoc creatoris opus; is solus, sicut unitatem linguae dedit, eam mutare et tollere potest, creatura hoc non potest. Assumere linguam hominum possunt Angeli, sicut exempla scripturae plurima testantur; sed in homine eam nec creare, nec mutare possunt.

Retineamus igitur veram sententiam, quod Deus Pater, Deus Filius et Deus Spiritus sanctus, hoc est, ipsa una divinitas hic loquitur ad se, et di-

cit, „Descendamus". Igitur descensus ille est solius Dei opus, cujus Angeli non sunt participes, quo post peccatum admissum impios terret et conterit.

Ad hunc modum Moses pluralitatem personarum in Deo ostendit, sed non explicavit, quanta et qualis esset; reservabatur enim id gloriae novi testamenti, quod personas expresse notat: quod sit in Deo persona generans, persona generata et persona spirata, ut sic dicam, quae a Patre et Filio procedit. Fuit igitur in veteri testamento articulus hic de Trinitate inclusus in generalem fidem, in qua sancti Patres mortui et salvati sunt. Non igitur patiamur, talia testimonia ab impiis et excaecatis Iudaeis nobis eripi. Non enim tam aperta verba tamque proprie posita depravanda, et ad absurdam sententiam detorquenda sunt.

Linea majorum Christi a diluvio usque ab Abram.

Has sunt generationes Sem. Sem fuit centum annorum, et genuit Arphachsad, biennio post diluvium.

Haec undecimi capitis ultima pars videtur esse parvi momenti, quod nihil continet, quam generationes Patrum. Sed revera necessaria narratio haec est, praesertim pro exemplo nostri temporis. Audimus enim, post divisionem linguarum non solum politias et oeconomias, sed etiam ecclesiam varie esse turbatam. Ne itaque putaremus, tantum licuisse Satanae, ut lumen verbi tanquam solem e mundo penitus tolleret, et ecclesiam opprimeret, generatio sanctorum Patrum ideo proposita est, ut cerneremus, Dei mi-

sericordia servatas reliquias, et ecclesiam non esse funditus exstinctam.

Sic post Seth fuerunt reliquiae ecclesiae Methusalah, et Noah cum sua familia. Post diluvium, cum subito impia Ham posteritas crevisset, et omnia impleret scandalis, Noah cum filio Sem et nepotibus gubernavit ecclesiam, ut appareat, articulum fidei nostrae verum esse, quod credimus, unam, sanctam et catholicam ecclesiam omnibus seculis, a principio mundi usque in finem mundi. Semper enim reservavit Deus sibi populum, qui retineret verbum, et in mundo tanquam custos esset religionis et sanae doctrinae, ne omnia degenerarent in impietatem, et notitia Dei nulla esset inter homines.

Igitur hic Patrum catalogus docet nos de principali loco, quod Deus nunquam ecclesiam penitus deseruerit, etsi aliis temporibus copiosior, aliis tenuior fuerit; sicut etiam doctrina aliis temporibus purior, aliis obscurior est. Hac spe nos quoque sustentemur in tanta mundi et adversariorum verbi malignitate. Sicut Christus quoque (Matth. 24, 22.) nos consolatur, futurum, ut propter pios abbrevientur dies novissimi temporis, ut scilicet ecclesia conservetur, et Antichristus non involvat omnia erroribus et mendaciis.

Hi igitur nepotes Sem fuerunt heredes promissionis de Christo, quos Deus conservatos et defensos voluit, ut exsisterent personae, apud quas inveniretur ecclesia, seu verbum. Nam haec separari non possunt; ubi est verbum, ibi est ecclesia, ibi est Spiritus, ibi Christus et omnia, quantumvis impie

reclamet Papa, et neget, ecclesiam esse, ubi ipse non sit caput.

Ac Patres habuerunt carnalem successionem, sicut etiam postea in lege carnalis successio erat in sacerdotio. Sed in novo testamento nulla talis carnalis successio est. Non enim Christus genuit filios carnales; igitur ecclesia loco et personis vaga tantum ibi est, ubi est verbum; ubi verbum non est, etsi ibi sint tituli et officium, non tamen ibi est ecclesia, quia neque Deus ibi est.

Porro sunt similia exempla etiam posteriorum temporum, quae testantur, Deum singulari consilio et pro ineffabili sua misericordia non sic abjicere genus humanum tempore furoris et irae suae, quin conservet, sicut Esaias cap. 1. (v. 8. 9.) et 10. (v. 20.) loquitur, reliquias ecclesiae. Sic tempore Babylonicae captivitatis servati sunt Ieremias, Daniel et alii. Hos aluit et fovit promissionibus verbi, ut ipsi quoque ecclesiam ad posteros transmitterent.

Sic Romanis temporibus, cum iniquitates impiae synagogae completae essent, reliquiae ceu seminarium servatae sunt, per quas etiam gentes ad Christi cognitionem venerunt. Ita ecclesia semper conservata est divinitus in mundo per eum, qui serpentis caput contrivit.

Post hanc consolationem, quam praesens catalogus nobis proponit, ex annorum supputatione jucundum est faciem ecclesiae colligere, et videre, qui ejus gubernatores fuerint, et cum quibus vixerint.

Noah vixit post diluvium annos ter centum, et quinquaginta. Quis autem enumeraverit, quantum

laborarit in arguendis impiis Nimrodicis, et quantum curarit in retinendis piis apud se, ne se cum impiis conjungerent? Non abiit unus dies, quo non contra scandala et nascentes haereses pugnaret bonus senex. Itaque supra dixi, hos Patres inter Martyres habere primum locum, quod tanta certamina et tam longo tempore contra impios sustinuerunt.

Vidit autem Noah nepotes suos in generationem usque decimam. Nam mortuus est, cum Abraham esset annorum quinquaginta octo; Sem autem vixit ultra Abraham annos triginta quinque. Itaque cum Isaac vixit annos centum et decem, et cum Iacob et Esau annos quinquaginta. Quam pulchra haec fuit ecclesia, a tot Patribus tam longo tempore una viventibus gubernata? Sic Deus in tanta scandalorum multitudine haec lumina ecclesiae voluit lucere, ne omnia degenerarent in idolatriam.

Sed inter omnes excellit pius Noah, qui priorem mundum tam longo tempore viderat, et sperabat, posteritatem ex se natam, admonitam horribili exemplo diluvii, mansuram in verbo et timore Dei. Sed bonus Pater fallitur; nam vix centum annis post diluvium transactis, Nimrod invadit piam generationem, pellit eam sedibus, instituit novam ecclesiam et cultus novos, imitatus patris sui Ham exemplum, qui ex patre non tam vino, quam curis ebrio ludos facit.

Sic eadem ecclesiae facies et fortuna est ab initio mundi usque ad nos. Studemus quidem nos quoque occurrere et mederi scandalis; sed haec exempla nos admoneant, quod, sicut Christus (Matth. 18, 7.) dicit: „Necesse sit venire scandala"; et Paulus (1. Cor. 11, 19.): „Oportet inter vos haereses esse".

Igitur paremus nos ad patientiam, et discamus ferre furias et ictus Satanae conantis ecclesiam Christi lacerare, et suam ecclesiam stabilire. Non sumus meliores Patribus; hi quoque multo sudore et labore vix hoc effecerunt, ut conservaretur verbum, et aliqui ex faucibus Satanae eriperentur. Nam et Abraham quoque Nimrodica ecclesia paene absorpserat; sed est revocatus voce Domini admonentis, ut impiam gentem desereret, et quaereret alias sedes. Hoc puto factum per ipsum Sem. Is enim quia erat gubernator ecclesiae, et habebat promissionem de Christo, a nepotibus in magno honore est habitus: vere enim ejus ministerium Dei ministerium fuit, et, quod ipse jussit, tanquam Dei vocem acceperunt nepotes.

Itaque cum scribitur (1. Mos. 25, 22.), Rebeccam consuluisse Dominum, existimo, quod ipsum Sem, quem Deus ecclesiae praeesse voluit, consuluerit. Mortuus enim Sem est, cum Iacob et Esau essent quinquaginta annorum. Tum enim Deus loquitur, cum sancti Spiritu sancto pleni loquuntur. Sub hoc tempus coepit Aegypti regnum; nam Abraham, sicut historia ostendit, in Aegyptum descendit.

Principalis igitur hujus capitis locus est, ut videamus, quo loco ecclesia illo tempore fuerit, et a quibus Patribus sit gubernata, qui denique Patres una vixerint.

Deinde admonet hoc caput, quod, postquam esus carnium homini concessus est, homines facti sint imbecilliores, et coeperunt citius tum generare, tum etiam mori. Qui igitur ex pomo prius comesto mor-

tum voravimus, mortem acceleramus varietate ciborum et luxu. Nam si uteremur simplicibus cibis, sine condimentis exoticis, quae gulam irritant, sine dubio longiore uteremur vita.

Me puero plerique, etiam qui ex ditioribus erant, potabant aquam, utebantur simplicissimis cibis et parabilibus; quidam vix trigesimo anno coeperunt gustare vinum. Nunc pueri fere assuefiunt ad vina, eaque aut exotica, aut sublimata, quibus jejuni utuntur. Quid igitur mirum est, si non dimidiant dies suos, et paucissimi quinquagesimum annum attingunt? Sicut igitur pomum voratum mortem attulit, ita nos, quod de vita reliquum habemus, luxu et varietate ciborum amittimus.

Vixitque Sem, postquam genuit Arphachsad, triginta quinque annis, et genuit filios et filias.

Mirabitur fortasse lector in hoc catalogo, cur non addiderit Moses, sicut in superiore (5, 8.), clausulam: „Et mortuus est". Sed facilis ratio est. Hac clausula Moses supra ideo voluit uti, ut tanto illustrius et conspectius esset exemplum resurrectionis et futurae vitae, quod Deus primo mundo in persona Henoch proposuit. Illud voluit Moses celebrare, ut etiam non attentus lector, cum de reliquis omnibus legit: „Et mortuus est", in uno Henoch resistat, de quo non dicitur: „Mortuus est", sed „Tulit eum Dominus," ac cogitet, quo eum tulerit, ubi sit, quid agat? Haec cogitatio enim etiam aliud cogitantem lectorem deducit ad certam spem immorta-

literis, et ejus vitae, quae non coram mundo, sed coram Deo est.

Hic nascitur alia quaestio, quomodo Arphachsad nascatur biennio post diluvium, cum sit tertius filius Sem, sicut in superiore capite (v. 22.) Moses testatur. Nam primus filius Sem fuit Elam, a quo Persae sunt. Ad hunc regnum Babylonis pertinebat, sed est pulsus a Nimrod; Assur secundus numeratur, qui ad vitandam maledictam idolatriam Nimrod abiit ipse quoque in Assyriam, et aedificavit Niniven. Hos sequitur Arphachsad. Hunc dicit Moses natum biennio post diluvium, et tamen diserte dicit, anno Sem centesimo natum. Fuit autem Sem diluvii tempore centu annorum etc.

Alii hic alia afferunt; sed primum non magnum periculum in eo est, etsi ignorentur ista. Deinde, ut tamen aliquid respondeamus, nihil incommodi habet, si, quod Moses hic dicit biennio post diluvium, id referas ad diluvium, cum incepit, ut sit sententia: Biennio post diluvium inceptum, Arphachsad est natus. Duravit autem diluvium anno uno et decem diebus.

Sed objicitur, quomodo, si hoc verum est, Elam et Assur sunt nati ante Arphachsad; ita enim in unum annum inciderent tres partus? Respondeo: Ne id quidem impedit, si ponamus gemellos primo partu; sed, sicut supra dixi, non periclitatur fides nostra, si illa ignoremus. Hoc enim certum est, scripturam non mentiri. Itaque quae ad salvandam scripturae auctoritatem afferuntur, etsi non prorsus sint certa, tamen utilia sunt.

Arphachsad vero vixit triginta quinque annis, et genuit Salah. Et vixit Arphachsad, postquam genuit Salah, tribus annis et quadringentis, genuitque filios et filias.

Vides, Patres istos festinasse ad generationem post tantam calamitatem generis humani. Alioqui diutius abstinuissent moerore, sicut Adam et Heva post occisum filium Habel a fratre.

Porro Salah vixit triginta annis, et genuit Eber: vixitque Salah, postquam genuit Eber, tribus et quadringentis annis, et genuit filios et filias.

Vixit autem Eber triginta quatuor annis, et genuit Peleg; vixitque Eber, postquam genuit Peleg, triginta et quadringentis annis, et genuit filios et filias.

Vixitque Peleg triginta annis, et genuit Regu: et vixit Peleg, postquam genuit Regu, novem et ducentis annis, genuitque filios et filias.

Vixit autem Regu triginta duobus annis, et genuit Serug: vixit quoque Regu, postquam genuit Serug, septem et ducentis annis, et genuit filios et filias.

Vixit vero Serug triginta annis, et genuit Nahor: vixitque Serug, postquam genuit Nahor, ducentis annis, et genuit filios et filias.

Vixit autem Nahor viginti novem annis, et genuit Tharah: vixitque Nahor, postquam genuit Tharah, decem et novem atque centum annis, genuitque filios et filias.

Vixit Tharah septuaginta annis, et genuit Abram, Nahor et Haran.

Hic tandem pervenimus ad Eber, de quo supra (10, 21.) dixit Moses, et appellavit Sem patrem omnium filiorum Eber; diximus autem supra causam, fieri hoc primum propter reverentiam Christi, deinde, quia sub hujus aetatem incidit horribilis illa confusio linguarum. Sem igitur ejus familiam peculiariter complexus, eum praefecit ecclesiae, et quasi Pontificem constituit, ut sciretur propagatio ecclesiae et Christi. Itaque apparet, hunc Eber fuisse summum virum, qui purus et fortis in fide et promissione Patrum priorum permansit, turbante Nimrod ecclesiam Dei.

Haec ejus virtus meruit, ut auctoritate sancti Patriarchae Sem ecclesia ab eo appellationem sumeret, et Ebraei dicerentur, qui doctrinam et fidem Eber, sancti Patris, retinerent. Ac mansit haec appellatio ecclesiae usque ad Christi tempus.

Itaque rejiciamus commentum Rabbi Salomonis, qui Ebraeos contendit dictos a transitu Euphratis, et sequitur eum contradicendi studio Burgensis. Lyra rectius sentit, quanquam causam nominis non ita liquide ostendit, quod filii Eber retinuerunt sanam doctrinam et veram religionem, cujus sollicitus custos fuit Eber, ne a Nimrod et aliis apostatis depravaretur. Ex hac ecclesia Abraham quoque fuit, qui

per omnem vitam cum hoc Eber vixit; itaque ipse quoque dictus est Ebraeus, quod in promissione et fide Eber vixerit. Nam Eber anno LXIV. post Abraham mortuum decessit.

Habetis jam historiam primi mundi, a Mose fideliter ostensam, ut constaret de perpetua promissionis de Christo propagatione; si igitur hanc primae ecclesiae historiam appellas, non erraveris. Nam de impiis Spiritus sanctus non est sollicitus. Hi ex memoria hominum auferuntur, et sepeliuntur in infernum, sed veram ecclesiam videmus Deo curae esse, cujus propagationem ab initio mundi Spiritus sanctus tam diligenter ostendit.

Merito igitur ecclesia hunc librum semper fecit plurimi. Hoc enim amisso, quae ecclesiae ratio fuisset per duo millia annorum, ignoraretur. Nunc autem nos, qui tanto intervallo Patriarchas sequimur, merito admiramur istos sanctos gubernatores primae ecclesiae, lam, Seth, Noah et Sem, et aestimamus eorum certamina ex nostris tentationibus, quas vitae brevitas facit tolerabiles. Illi enim multis seculis in acie constituti Satanae et mundi furorem et impetus fide in promissionem seminis de muliere vicerunt, ac tandem evocati ex hac statione, reliquerunt posteritatem bene institutam, et insistentem vestigiis majorum. Itaque, etsi nunquam quieta fuit ecclesia, tamen in saevissimis tentationum procellis duravit.

Hujus tanti beneficii memoriam Moses his undecim capitibus conservavit, ac nos quoque excitat in certam spem, qui sanam doctrinam et religionem puram retinemus, futurum, ut nostro quoque seculo impii cadant, ecclesia autem vincat et triumphet.

Pio lectori D. Martin. Luther.

Spero autem, piis hanc meam operam et profuturam alicubi, et gratam fore, quanquam quis non venia nos dignos videt, qui in hanc mundi senectam ac fere delirium incidimus, si non ubique assecuti sumus spiritum tantorum virorum, qui primum mundum gubernarunt, et religionis doctrinam cum vero cultu ad Abraham usque transmiserunt, qui tertii millenarii gubernator exstitit? Ejus historiam, Deo, juvante conatus nostros, etiam explicabimus. Deo Patri Domini nostri Iesu Christi, una cum sancto Spiritu sit gloria et laus pro hoc et aliis ejus universis beneficiis in secula seculorum, Amen.

IN GENESIN

ENARRATIONUM

REVERENDI PATRIS

D. D. MARTINI LUTHERI,

BONA FIDE ET DILIGENTER COLLECTARUM, PER

VITUM THEODORUM.

TOMUS SECUNDUS

CONTINENS HISTORIAM S. PATRIARCHAE ABRAHAE.

Rom. XIV.

Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam.

Hebr. XI.

Fide et ipsa Sara sterilis virtutem in conceptione seminis accepit, et praeter tempus aetatis peperit, quoniam fidelem credidit esse eum, qui promiserat.

TOMUS SECUNDUS
ENARRATIONUM
IN GENESIN,
QUI CONTINET HISTORIAM ABRAHAE, PER REVERENDUM PATREM, DOMINUM DOCTOREM MARTINUM LUTHERUM, IN SCHOLA VITTEMBERGENSI.

Hic ordiemur tertium librum. Nam primus continet historiam primi mundi usque ad diluvium: secundus ea, quae post diluvium usque ad Abraham gesta sunt, explicat. Brevis quidem historia, si res gestas spectes, quales mundus solet admirari; sed in eo omnes historias mundi, quantumvis magnificas, vincit, quod ostendit, et Deum locutum cum sancto viro, et promissionem de futuro Christo factam Patriarchae Sem, cum ea conditione, ut Iapheth quoque ejus promissionis fiat particeps. Haec promissio tanquam sol illis seculis praeluxit, ut viderent pii diem Christi ex longinquo, et in ea spe vincerent,

quicquid incommodorum ingratus mundus et infensus hostis Satan objicerent.

Sequitur autem jam tertius liber, in quo non solum generatio nova, sed etiam nova promissio oritur. Quid enim prohibet eam novam generationem appellare, cui novum verbum coelitus mittitur? Ille igitur est insignis ornatus, quo Abrahamum Deus ornat, quod cum eo loquitur, et promissionem de semine benedicturo omnes gentes ei proponit.

Hujus nihil simile profanae historiae habent. Quicquid enim in eis eximium est, hoc totum pertinet ad illam gloriam et privilegium illud homini datum, quo jubetur dominari piscibus maris, volucribus coeli etc., hoc est, nihil aliud ostendunt historiae profanae, quam res gestas ratione et industria hominum. Sed verbum Dei majus donum est: sicut etiam Spiritus, quo piorum corda reguntur, majus donum est, quam sit ratio. Terrena igitur haec sunt, illa autem coelestia et divina, atque ideo a nobis merito magnifiunt, et in admiratione sunt.

Etsi igitur temporibus ipsius Abrahae multi adhuc Patriarchae fuere superstites (nam Abraham annos quinquaginta octo habuit, cum moreretur Noah, Sem autem post mortem Abrahae vixit annos triginta et unum, superstites quoque post eum fuerunt aliqui ex majoribus ejus), tamen recte dicimus, cum Abraha coepisse novum mundum, et ecclesiam novam: si quidem Deus in Abrahamo incipit denuo ecclesiam suam discernere ab omnibus gentibus, et addit promissionem clarissimam de Christo, benedicturo omnes gentes.

Recte igitur hic ordimur novum librum, cum nova lux de coelo exoritur, quae ex Abrahae poste-

ritate ostendit Christum nasciturum, et concionatur suavissime de ejus ministerio, quod benedictionem sit allaturus mundo, hoc est, satisfacturus pro peccatis mundi, et reconciliaturus hoc modo nos cum Deo, ac donaturus aeternam vitam. Accedit ad haec etiam loci definitio, in quo nasciturus sit Christus; quia enim posteritati Abrahae promittitur terra Canaan, et Christus ex posteritate Abrahae nasciturus erat, certum est, in terra Canaan et ex Iudaeis nasciturum Christum. Hanc lucem ante Abrahamum ecclesia non habuit. Ideo nunc quasi nova ecclesia surgit, cum verbum novum incipiat fulgere.

Postrema pars undecimi capitis.

Istae sunt generationes Terah. Terah genuit Abram, Nahor et Haran. Haran vero genuit Loth. Et mortuus est Haran apud Thare, patrem suum, in terra, in qua natus est, in Ur Chaldaeorum.

Hic locus est inter obscurissimos totius veteris testamenti. Itaque varias peperit quaestiones, quas passim inveniet et apud veteres et recentiores diligens lector. Mihi autem recte videor facturus, etsi veram sententiam non attingo, ut Pauli sententia me tuear, qui et ipse in easdem difficultates impingens, dixit (1. Tim. 1, 4.), vitandas genealogias, quod infinitis quaestionibus praebeant occasionem. Accedit autem ad hoc aliud vitium, quod ambitiosa ingenia etiam ingentem laudem in eo putant positam, si de obscuris locis libere judicent, et postea pertinaciter suam sententiam defendant. Hic naturae morbus est, a quo cavere interpretes sanctae scripturae debent.

Habent et profani scriptores multos obscuros locos, et, sicut quidam appellare solet, cruces grammaticorum. Sed in iis sine periculo aliquo ludere ingeniosi possunt: in sacris autem literis nonnisi vera pertinaciter defendenda sunt: de obscuris et dubiis relinquendum judicium suum aliis est.

Hujus igitur loci haec prima quaestio est, an Abram, sicut primo loco hic numeratur, fuerit primogenitus, an non. Ac concurrunt inter se infestis quasi exercitibus Lyra et Rabi Salomon. Lyra negat, eum fuisse primogenitum, et adducit hanc arithmeticam rationem. Sara, inquit, fuit filia Haran; Abraham autem tantum decennio excessit uxorem aetate. Sic enim infra dicit 17. (v. 17.): „Putasne, centenario nascetur filius, et Sara nonagenaria pariet"? Impossibile igitur est, quod Abraham excesserit aetate fratrem Haran, cujus filia tantum decennio minor est Abraha. Haec arithmetica et firma ratio est. Nam si Abraham tantum decennio excedit fratris filiam, et fingitur major natu fratre, sequitur, fratrem Haran ad summum octo annorum fuisse, cum Saram gigneret. Sed hoc plane absurdum est.

Cur igitur, inquies, primo loco ponitur Abraham? Respondet Augustinus, attendendum esse non nativitatis ordinem, sed significationem futurae dignitatis, qua excelluit Abram fratres. Ponendus enim fuit tanquam caput et stirps generationis sequentis. Haec Lyrae sententia est, profecto irrefragabilis, si Sara fuit naturalis filia Haran. Sed potuit etiam vel a matre, quam Haran viduam duxit, adducta, vel ab ipso Haran adoptata esse, atque hoc modo recte dicitur filia Haran, sed non naturalis. Hac ratione si

fuit Sara filia Haran, argumentum Lyrae non concludit.

Hanc supputationem Rabi Salomon negligit, et secundum literam statuit, Abram fuisse primogenitum. Id, etsi facit communi studio, quod patrem Judaeorum hoc honore ornat, tamen ego quoque in eam sententiam fere descendo, ut existimem, fuisse primogenitum.

Secunda quaestio longe difficilior est, quam tamen neque Lyra, nec alii scriptores attenderunt: quod in ipso Abrahamo nobis intercidunt anni LX. Nam facilis supputatio est, quam textus ostendit. Thare est annorum septuaginta, cum gignit Abram, Abram autem anno aetatis LXXV. ex Haran, in qua Thare mortuus est, egreditur. Hos annos si conjungas, habebis annos CXLV. Sed cum historia annos Thare numerat, diserte dicit, mortuum, cum vixisset annos CCV. Quaestio igitur est, quomodo hi anni ostendi possint?

Absurdum autem est imitari audacia ingenia, quae, cum talis difficultas incidit, statim clamant, manifestum errorem commissum, et alienos libros sine pudore emendare audent. Ego quid ad hanc quaestionem recte respondeam, nondum habeo, cum tamen diligenter subduxerim annos mundi. Itaque cum debita et humili confessione ignorantiae (solus enim Spiritus sanctus est, qui omnia scit et intelligit) sic conjicio, Deum certo suo consilio in Abraha hos LX. annos voluisse intercidere, ne ex annorum mundi certa ratione quisquam de fine mundi certi aliquid praedicere praesumeret. Ostendit quidem signa novissimi diei, et ea exstare ac conspici vult, sed hunc diem non vult sciri, imo ne quidem annum, ut

pii perpetuo in exspectatione hujus gravissimae lucis exercerent fidem et timorem erga Deum. Aliud de hac quaestione, quod dicam, nihil habeo.

Haec de duabus primis quaestionibus volui monere, ne vel nescire, vel non legisse talia nos aliquis existimet. Quodsi nos quoque in eo fallimur, quod statuimus, Abrahamum primogenitum esse, talis hic error est, qui non officiat fidei, nec damnet nos. Neque ego ex his disputationibus laudem capto*). Scio, Deum sic distribuere sua dona, non ut per ea dominemur aliis, aut contemnamus aliorum judicia, sed ut serviamus iis, qui in ea re nostra habent opus opera.

Quod de Haran textus dicit, mortuum eum עַל־פְּנֵי תֶּרַח, coram patre, in terra, qua natus est, facilis est sententia. Vult enim ostendere, Haran mortuum, antequam Abraham cum patre Terah discesserit ex Chaldaea. Nugas Iudaicas lubens omitto, quas etiam Lyra recitat, quod Haran in ignem conjectus perierit, Abraham autem salvatum in igne, quod haberet firmiorem fidem. Dignior fide testis est Iosua, qui diserte dicit cap. 24. (v. 2.). „Trans fluvium", hoc est, in ipsa Mesopotamia „habitaverunt Patres vestri ab initio, Thare, pater Abraham, et Nahor: servieruntque diis alienis". Hoc aliud elogium est, quam quod mendaces Iudaei Abrahamo tribuunt, cujus fidem tantum propter carnalem gloriam laudant, ut tali patre magis gloriari possint. Sed si volunt Abrahamum laudare, sicut scriptura laudat, fateantur oportet, eum fuisse impium idolatram; sic enim Iosua testatur.

---

*) Edit. princ. capito.

Itaque horribile hoc exemplum est, quod Nimrodica factio, seu haeresis in tantum in Babylone crevit, ut etiam sanctorum posteritatem veneno suo inficeret. Pius Sem retinuit verum cultum, et a sana doctrina non discessit: sed quam eum putabimus contemtum a Nimroditis: si quidem etiam Thare, Nahor, Abram ab eo discedunt, et se cum Satanae ecclesia conjungunt?

Sicut igitur admoniti hoc exemplo merito exuimus securitatem, et ambulamus in timore Dei, postquam non solum laterales Patres in errorem et idolatriam inductos videmus, sed etiam ipsam stirpem ecclesiae, Thare et Abraham: ita quoque insigne hoc misericordiae Dei exemplum est, quod hos idolatras non abjicit Deus, sed revocat ab errore, et reducit per verbum suum in viam. Papa ex suis sanctis facit meros Angelos, imo potius truncos et caudices, in quos nihil humani cadat. Sed scriptura etiam summos ecclesiae heroas ostendit homines fuisse, hoc est, saepe lapsos esse, saepe peccasse, et tamen a misericorde Deo iterum receptos in gratiam. Itaque haec exempla simul et ad instillandum animis timorem Dei, et alendam fidem, seu fiduciam misericordiae utilia sunt.

Acceperunt autem Abraham et Nahor uxores. Nomen uxoris Abram, Sarai, et nomen uxoris Nahor, Milca, filia Haran, patris Milca et Iisca. Fuit autem Sarai sterilis, nec erat illi proles.

Omnes interpretes fere in ea sunt opinione, ut existiment, Iiscam esse, quae supra Sarai dicitur, et ab Abraha ducta est in uxorem. Sed mihi ideo di-

serte hic Haran pater Milcae et Iiscae appellari videtur, ut ostendat Moses, Saram non fuisse naturalem filiam Harae, sed aut fuisse privignam, aut adoptatam. Non tamen impedio, quin quisque sequatur, quod simillimum veri judicat. Non enim in hoc periclitatur fides nostra.

Quod autem scriptura de Sara dicit, fuisse sterilem, ideo fit, ut videamus, etiam isto tempore commendari benedictionem generationis. Si quidem scriptura hanc tanquam insignem calamitatem Sarae commemorat, quod sterilis fuerit. Hac calamitate in isto peccati infernalis inferno punit, seu potius, tentat omnipotens Deus sanctum virum, ut, cum impii omnes numerosas familias habeant et magnam posteritatem, ipse solus habeat sterile matrimonium. Sed non tantum Deus Abrahamum hoc modo voluit tentare: pertinebat enim ad magnificandum miraculum, et misericordiam, potentiam ac veritatem Dei testandam, quod sterilis, et deinde etiam effeta Sara parit filium, ex quo tantus populus, et tanta posteritas propagatur. Merito autem hoc in loco id observamus, quod inter morbum naturae per peccatum vitiatae, et suum opus, hoc est, generationem, Spiritus sanctus discernit, nec tollit beneficium hoc propter naturam, sed etiam in vitiata natura, quae libidine et rabida concupiscentia, tanquam bellua fertur, donum generationis nobis commendat, tanquam insignem benedictionem. Hoc enim nisi esset, non meminisset sterilitatis in Sara, cum Abraha juncta.

Et tulit Thare Abram, filium suum, et Loth, filium Haran, filium filii sui, et Sarai, nurum suam, uxorem Abraham filii sui, et edu-

xit eos de Ur Chaldaeorum, ut irent in terram Canaan; veneruntque usque Haran, et habitaverunt ibi. Fuerunt autem dies Thare quinque anni, et ducenti anni, mortuusque est Thare in Haran.

Hic secundus nodus est, sed paulo expeditior priore. Nascitur difficultas inde, quod Stephanus apud Lucam Actor. 7. (v. 2. 3.) dicit, Deum gloriae apparuisse Abrahae, cum esset in Mesopotamia, priusquam habitaret in Haran, et dixisse: Exi de terra tua, et de cognatione tua, et veni in terram, quamcunque monstravero tibi. Hic autem Moses dicit, patris auctoritate Abrahamum migrasse in Haran, et insequenti capite dicit, post defunctum patrem in terra Haran Abrahamum divina voce esse evocatum ex Haran. Sed si quis humiliter sapere, et non nimium indulgere ingenio solet, facile conciliabit Mosen et Stephanum. Ac dicemus nos infra in cap. 12. nostram sententiam. Hoc in loco satis erit admonuisse, quod Thare a Nimrodica factione deceptus, cum sua familia discesserit a fide, et factus sit idolatra: admonitus tamen a sancto Patriarcha Sem, statuit, Nimrodicum sodalicium deserendum esse.

Est autem hic attingenda tertia quaestio, quae grammatica est, de Ur Chaldaeorum: nomenne id loci sit, an idoli Chaldaei. Nam vocabulum אוּר lucem, seu ignem significat, sicut inde appellationem habet אוּרִים 2. Mos. 28. (v. 30.), quae fuerunt in pectorali Aaronis, unde responsa dabat Dominus. Etsi autem, qualis ea res fuerit, affirmari non possit, tamen a luce, seu fulgore nomen habere certum est. Ego in ea sententia sum, ut existimem, loci nomen esse, cui tamen, sicut solet, appellatio haec

ab idolatrico cultu contigit, qui ibi praecipue viguit. Nos in Germania similes locorum appellationes habemus, sed ex aliis rationibus impositas: Lichtenfels, Lichtenstein, Lichtenberg. Videtur autem huic cultui occasionem dedisse, quod Deus significationem gratiae Patribus per lucem, seu ignem coelitus demissum edidit, qui oblatas hostias hauriebat. Hoc enim signum erat, delectari Deum hoc cultu, sicut Eliae historia 3 Regg. (1 Regg. 18, 38.) ostendit. Ac in lege sacrum ignem perpetuo ali praecepit Deus 3. Mos. 6. (v. 12.), ex quo cremarentur hostiae. Suntque hunc cultum imitatae gentes, sicut historiae ostendunt. Ad eum prorsus modum existimo puram religionem Nimrodicam factionem imitatam, sibi suum peculiarem ignem consecrasse, ut Patrum cultus vilesceret, tanquam qui nihil haberent singulare et eximium. Ex hoc igni postea loco nomen impositum est, ut Ur vocaretur civitas, in qua cultus ille maxime vigebat, ad quam populi, sicut postea apud Iudaeos ad Hierusalem, et nostris temporibus ad Romam, magna frequentia concurrerunt. Ac Iosua (24, 2.) auctor est, ipsum Thare, Nahor et Abrahamum hanc idolatriam secutos esse, et probasse.

Ita docent exempla omnium temporum, fastidiri verbum veritatis et veros cultus a vulgo. Itaque cum novi doctores surgunt, afferunt ad eos prurientes aures, et vere, sicut Moses (5. Mos. 29, 19.) dicit, ebrius apprehendit sitientem. Doctores pravi ad docendum promtissimi, et vulgus ad audiendum avidissimum est. Hac ratione verbum et veri cultus amittuntur. Anabaptistae novum dogma afferunt, non baptisandos pueros, quod, sicut ratione carent, et

verbum non intelligunt, ita fidem habere non possint. Tale a nobis nihil audivit vulgus; itaque magno applausu eam sententiam excipit. Sacramentarii Zwinglius, Oecolampadius et similes pugnant, non hoc sentire Christum, cum dicit: „Hoc est corpus meum", quod cum pane vel sub pane det corpus suum; panem tantum sumi, et vinum bibi, non sumi corpus Christi, non bibi sanguinem ejus: hos doctores admiratur et sequitur imperitum vulgus. Nos autem, qui a verbis Christi nos non patimur abduci, judicamur Papistis nihil saniores, aut meliores. Sic solet mundus, verbum fastidit, et admiratur novitatem. Haec illam Ur, de qua Moses hic loquitur, fecit nobilem, ut prae caeteris Chaldaeae civitatibus ob novum cultum celebraretur.

Vocabulum כַּשְׂדִּים significat Chaldaeos. Ego autem in ea sententia sum, quod ob novum cultum Ur vocata sit אוּר חֲסִידִים quasi dicas, sanctorum civitatem, sicut Romam appellarunt principem ecclesiam, et caput reliquarum ecclesiarum omnium. Sed Moses invertit appellationem, quasi dicat: Non estis חֲסִידִים, sed כַּשְׂדִּים: non sancti, sed Chaldaei. Nam Prophetae delectantur talibus allusionibus. Sicut Michas (1, 11.) שַׁאֲנָן vocat צַאֲנָן, et Hoseas (10, 5.) בֵּית־אֵל vocat בֵּית־אָוֶן.

Vestigia hujus idolatriae, sicut testantur historiae gentium, longo tempore manserunt in Persis. Nam rex Persicus sacrum ignem, quem historiae Orimasda corrupto vocabulo Hebraeo vocant, in vacuo equo ante se solemniter vehi voluit, sicut Papa in vacuo, sed egregie exornato equo, in solemni pompa, Christi corpus, ut vocat, ante se vehi sinit.

Sed imponit sibi et aliis; non enim Christi corpus, sed purus panis est. Non enim Christus voluit, corpus suum adesse, cum circumfertur panis in spectaculo, sed cum sumitur, seu manducatur in ecclesia, secundum institutionem suam. Et abutitur ea pompa Papa, ut confirmet errorem suum de altera specie.

Ita manet impietas et superstitio semper sui similis. Etsi enim exercitia et signa mutantur, seu cultus externus, tamen affectus et studia manent eadem. Non utitur Papa igne ad adorationem hodie; sed habet alia studia et exercitia impia, quae specie dissimilia sunt, sed habent eundem finem. Itaque Ur Chaldaeorum, sicut a principio mundi paene fuit, ita manet usque in finem. Relinquunt enim homines verbum, fidem persequuntur, et occupantur interim novis studiis. Haec sola verum cultum esse somniant.

Iudaei non loci nomen Ur esse judicant, sed fuisse ignem, in quem conjecti sunt, qui Nimrodicam idolatriam damnarunt, sicut narrant fabulam de Abraha et Haran. Sed non sequor eorum sententiam; loci nomen esse puto, ad quem undique concurrerunt homines, tanquam ad sanctissimum cultum. Sicut postea cultuum celebria loca fuerunt Ierusalem, Bethel, Sichem, ubi variis operibus se patefecit Deus Patribus.

DUODECIMUM CAPUT GENESIS.

Et dixit Dominus ad Abram: Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui ad terram, quam ostendam tibi.

Haec est tertia aetas, ut vocant, in qua orditur scriptura sancta a novo *) stipite descriptionem ecclesiae. Hactenus enim linea ab Adam per multos Patriarchas usque ad Noah deducta est, et inde usque ad Abrahamum, sub qua ecclesia magnum accepit vulnus, quod impietas adeo creverat, ut etiam sanctorum posteritas in errorem abriperetur. Necesse igitur fuit, ut ostenderet Moses, quomodo in hoc tanto periculo ecclesia divinitus renata sit, ne tota corrueret, et exstingueretur vera religio penitus.

Ac merito haec historia proponitur tanquam singulare misericordiae exemplum, quo erecti statuamus, Deum nostro quoque tempore, ubi omnia religioni minantur interitum, ecclesiam servaturum. Ac superiores historiae, etsi maximas res continent, tamen perbreves sunt. In his autem, quae sequuntur, dilatabit se Spiritus sanctus, et copiosius omnia pertexet. Itaque hactenus ecclesiam ceu rivulum vidimus leniter profluentem, qui nunc sumit incrementa, et justi fluminis strepitu fertur, donec mirabili benedictione Dei auctus populus sanctus, tanquam magnum mare, orbem terrarum implet suo nomine. Haec initia et auctus ecclesiae videre admodum jucundum, et plenum consolationis est, ac videmus, Prophetas quoque his cogitationibus delectatos. Non semel enim Esaias hujus mirabilis gubernationis et propagationis ecclesiae meminit.

Supra (6, 9.), cum Noah describeret Moses, ap-

*) Edit. princ. nova.

pellavit eum cum sua generatione virum justum et integrum. Tali titulo hoc in loco non ornatur Abraham, sine dubio ideo, quia Abraham cum patre et fratribus, sicut Iosua (24, 2.) testatur, fuit idolatra, et non fuit justus coram Deo, sed coram Nimrod, cujus cultum imitabatur. Tacet igitur Moses de persona Abrahae, nihil in eo laudat. Nam idolatria reprehendi debet, non laudari. Dei autem misericordiam laudat, et nobis commendat, quod hunc idolatram non est passus in idolatria diutius haerere, sed eum evocavit ex ista impiorum ecclesia in alium locum.

Haec vocatio magnifica et digna laude est, ac commendat eam Esaias capite 41. (v. 2.): „Quis suscitavit ab oriente virum"? Quis vocavit, ut justitiam doceret, quocunque ambularet? Haec enim Hebraica phrasis est in voce לְרַגְלוֹ, et epistola ad Hebraeos (11, 8. 9.) dicit: „Fide cum vocaretur Abraham, obediit, ut egrederetur in locum, quem accepturus erat in hereditatem, et egressus est, nesciens, quo veniret. Fide quoque incola fuit in terra promissa, tanquam aliena"; et prorsus idem Moses hic significat, cum dicit, divinitus vocatum, ut egrederetur.

Hoc enim beneficium, quod ab idolatria liberatus est, non est propriorum meritorum aut virium, sed tantum miserentis et vocantis Dei. Sicut Moses etiam (5. Mos. 29, 13.) populum suum admonet, electum eum a Domino, non quia ita meruissent, sed quia Dominus eos dilexisset, et custodiret juramentum datum patribus. Hoc in loco videmus initia convenire cum fine. Quid enim aliud est Abraham, nisi auditor vocantis Dei, hoc est, persona mere passiva, et tantum materia, in quam agit divina misericordia?

Valet

Valet igitur hic locus ad confirmandam doctrinam gratiae, contra meritorum et operum dignitatem, quam ratio tantopere effert. Si enim quaeras, quid fuerit Abraham, antequam vocaretur per misericordem Deum, respondet Iosua (24, 2.), fuisse idolatram, hoc est, meritum esse mortem, et damnationem aeternam. Sed in hac miseria non abjicit eum Dominus, sed vocat eum, et per vocationem ex eo, qui nihil est, facit omnia. Facile credo, Abrahamum, si quis civiles virtutes spectet, fuisse honestissimum hominem, et quantum natura fert, optimum virum, qui non indulsit libidini, avaritiae et aliis cupiditatibus foedis, sed moderatione vicit vel gubernavit caecos impetus vitiatae naturae.

Nam Babylonica religio Nimrodi fuit speciosissima, si quidem Deum coluerunt sub titulo lucis, quae optima forma seu figura divinae majestatis est: et ipsae sacrae literae Deum lucem appellant (1. Ioh. 1, 5. Ps. 104, 2.). Ad hunc cultum, qui pulcherrimam speciem habuit, accessit etiam vita et mores probati. Itaque amplexi hanc religionem sunt etiam sanctorum posteri.

Est enim superstitio pestilens imperatrix, quae omnibus seculis regnat in mundo, et mundus imperium ejus cupide amplectitur. Sed in hac lucida et splendente religione ipse Abraham est captivum Satanae mancipium, qui colit Deum non eo modo, quo ipse Deus se voluit coli, sed sicut eum videt coli ab illis, qui numero, dignitate, potentia sanctas reliquias piorum Patrum vincebant.

Est igitur Abraham, sicut supra dixi, nihil nisi materia, quam divina majestas per verbum, quo eum evocat, apprehendit, et format in novum homi-

nem et in Patriarcham, ut stet universalis haec regula: Homo ex se nihil est, nihil potest, nihil habet, nisi peccatum, mortem et damnationem: sed omnipotens Deus per suam misericordiam facit, ut aliquid sit, et a peccato, morte ac damnatione liberetur per Christum, benedictum semen.

Patriarcha Sem, sicut ego conjicio, eo ipso tempore in terra Canaan fuit, non quidem solus, sed cum ecclesia sua. Habitavit, sicut infra (14, 18.) scribitur, in Salem, et vocatur sacerdos altissimi. Non igitur solus fuit, sed habuit apud se, quos doceret, filios fortasse Elam, Assur, Salah, Her etc., qui omnes fugientes Satanae ecclesiam in Babylone, sanctum Patriarcham secuti sunt. Et tamen hos omnes quasi negligit Dominus, et idolatram alienum a Deo, et captivum Satanae, non relictum, sed ultro et sponte manentem apud Nimroditas, eligit Deus, ut sit Patriarcha.

Quare hoc? Cur non potius accipit unum ex illis, qui sanctum Patriarcham Sem sectabantur, et retinebant verum cultum? Nimirum, ut Deus nobis commendet et amplificet misericordiam suam, quae vere est, ut Paulus appellat, ad Ephesios 3. (v. 8.) ἀνεξιχνίαστος πλοῦτος. Sic posterioribus seculis vocat Paulum ad Apostolatum gentium, sicut eodem in loco ipse Paulus de se commemorat, pessimum hominem, homicidam, blasphemum, ardentem odio Christi et ecclesiae suae, cum potuisset vocare unum ex septuaginta duobus, aut alium quendam excellentem virum; sed non facit, ut scilicet ostendat nobis superabundantem suam misericordiam.

Neque vero haec scribuntur, ut confirmentur impii in sua impietate, et peccent tanto licentius; sed

et pusillanimes et timidi, qui ad desperationem propter peccata sua sollicitantur, consolationem habeant, et talibus admoniti exemplis, discant ipsi quoque sperare in tam misericordem Deum. Vehemens enim res est ira Dei et peccatum, nec potest eam sustinere conscientia, nisi verbo Dei erigatur. Opus igitur nobis est talibus exemplis, quae docent, Dei misericordiam esse infinitam, ut nos quoque speremus veniae locum, et invocemus Deum.

Magnum et ineffabile donum, quod Abraham est pater Filii Dei secundum carnem. Sed hujus dignitatis quae sunt initia? Haec nimirum, quod Abraham est idolatra et maximus peccator, qui Deum colit, quem nescit. Hunc proavum in linea sua Filius Dei vult celebrari; sicut alii quoque Christi proavi maximis peccatis sunt insignes.

Cur hoc? Primo ideo, ut ostendat, se esse salvatorem peccatorum. Secundo, ut doceat nos de immensa bonitate sua, ne peccatis oppressi desperemus. Tertio, ut etiam praecludat nobis viam ad gloriam et superbiam. Non enim potest hoc modo vocatus Abraham dicere: Hoc ego merui, hoc meum opus est. Etsi enim, quod ad secundam tabulam attinet, fuit inculpatus coram hominibus, tamen idolatra fuit, et dignus aeterna morte, si non accessisset ista vocatio, qua liberatus ab idolatria, et tandem per fidem remissionem peccatorum consecutus est, ut stet sententia: „Non est volentis, nec currentis, sed miserentis Dei" (Rom. 9, 16.)

Iudaei nullum faciunt modum laudum Abrahae. Etiam in ipsa Ur Chaldaeorum dicunt eum ob damnatam idolatrarum impietatem conjectum in ignem, et fide servatum esse. Ac putant, hoc modo se mag-

num decus addere genti suae; sed turpiter mentiuntur, sicut eos aperte refutat dux et gubernator ipsorum Iosua (24, 2.). Idem solent Monachi, quorum conciones nihil sunt, quam prodigiosae laudes Francisci, Dominici, Augustini; has qui amplificare et extollere potest, optimus habetur concionator. Deus autem, quasi post principia stans, tandem etiam aliqua parte laudum afficitur, quod talibus donis ornarit tantos Sanctos.

Haec autem philosophica, rationalis et vere Turcica praedicatio est, quae judicat, per opera nobis contingere salutem et justitiam. Igitur Mosi exemplum sequamur, cum de Sanctis volumus concionari, nec obliviscamur Ur Chaldaeorum, in qua cum viveret Abraham, idolatra fuit, hoc est, doceamus, etiam summos Sanctos fuisse homines, qui et labi potuerunt in peccata, et saepe horribiliter lapsi sunt; quod autem servati, et postea donis variis ornati sunt, id totum Dei misericordiae est, per verbum suum vocantis, et non abjicientis nos.

Nam in hoc omnes Sancti Abrahae similes sunt, quod, dum vocatio divina abest, dum verbo carent, etsi in speciem boni sint et sancti, tamen sunt in morte et damnatione. Sed vocati et illuminati per verbum, credunt, Deo gratias agunt, sancte vivunt, et Deo placent, sic tamen, ut tum quoque remissione peccatorum eis sit opus. Itaque etiam cum sanctissime vivunt, tamen humiliantur, nec superbiunt.

Sed hic quaestio incidit, quomodo Abraham sit vocatus; an hanc vocem ex ipso Deo audierit? Ego prorsus sum in ea sententia, ut existimem, non immediate a Deo sine ministerio vocatum esse. Sicut infra (1. Mos 18, 2.) narratur, quod Deus eum in-

viderit, quod collocutus cum eo sit, imo etiam, quod conviva Abrahae fuerit; sed, allatum ad eum judico hoc mandatum vel per ipsum Patriarcham Sem, vel aliquos a Semi missos.

Non enim hoc solum doluit pio Sem, Thare cum suis liberis perire in isto igni Chaldaeorum, hoc est, in idolatria Nimrodica: sed vidit per revelationem divinam, seu ex inspiratione divina, solum ex posteritate sua Abrahamum fore, ex cujus lumbis proditurus sit liberator generis humani: hac revelatione motus, non passus est, eum haerere diutius inter idolatras, praesertim cum pater Noah jam exstinctus esset. Nam sedecim fere annis post mortem Noah Abraham egredi ex Ur jussus est.

Dicitur autem Dominus eum evocasse, quia quidam sancti homines ex inspiratione Spiritus sancti eum evocarunt. Quicquid enim loquuntur homines ex Spiritu Dei, hoc ipse Deus loquitur; sicut Christus (Luc. 10, 16.) dicit: „Qui vos audit, me audit“.

Porro verbum לֶךְ־לְךָ, quod noster vertit: „Egredere“, in Hebraeo valde emphaticum est. Ad verbum si vertas, sonat: Vade tibi ex terra tua. Significat autem, totam istam religionem, in qua hactenus vixit Abram, esse impiam et detestabilem. Quasi dicat Sem: Si manebis isto in loco, non salvaberis. Igitur si cupis salvari, desere terram istam, desere cognatos tuos, desere domum patris tui, et quam longissime discede ab istis idolatris, in quibus nulla fides, nullus Dei timor est, sed tantum superstitio et caecus error, qui sequitur ignorantiam Dei. Nam nisi impius cultus fuisset in Babylone, Deus non jussisset Abrahamum, ut alio migraret. Igitur involvit hoc ipsum verbum primam tabulam; hanc audit Abraham, et

incipit Deum timere, hoc est, credit huic comminationi, et paret sancto consilio. Ideo sequitur postea tam magnifica promissio.

Sicut autem pius Sem ipsi Abrahae concionatus est, ita David quoque concionatur suo populo Psalmo quadragesimo quinto (v. 11.), cum dicit: „Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui". Haec est gravis admonitio, ne Iudaei verbum evangelii negligant, sed ut legem et omnia huic doctrinae postponant, et simpliciter obliviscantur Patrum. „Hoc, inquit (v. 12.), si feceris, concupiscet rex decorem tuum", hoc est, te complectetur amanter per gratiam suam, et ornabit Spiritu sancto suo, justitia et aliis donis. Hoc igitur verbi, seu ministerii praeclarum beneficium est, quod ostendit, seu revelat peccatum illud, quod ratio per se non solum non potest agnoscere, sed judicat etiam, summam esse justitiam et gratissimum Deo cultum. Idolatria enim tantum per verbum Dei agnoscitur.

Atque hic demum Iudaei, si vere patrem suum laudare cupiunt, incipiant ejus laudes. Vixit hactenus in idolatria, nullam habuit veram cognitionem Dei, fuit sine fide, sine timore Dei, etsi in speciem non fuerit malus vir. Sed nunc, cum verbum patefacit verum Dei cultum, et damnat idolatriam, non facit sicut nostri Papistae, qui admoniti obstinato animo pergunt, et urgent contra conscientiam impios cultus; sed acquiescit verbo. Cum jubetur exire de Babylone, ubi habebat instructam domum, statim paret: non disputat secum, sicut solent impii: Quid, si nos simus meliores istis, qui me hinc vocant? Sumus enim nos quoque Patriarchae Sem

nepotes: tamen etiam in hac terra erunt aliqui sancti: cur igitur solus ego hinc migrarem? etc.

Horum nihil cogitat; sed cum audit, damnari religionem, qua hactenus domus patris et cognatio tota usa erat, eam abjicit, et volens sequitur vocantem Deum, nulla habita ratione commodorum, quae jam in manibus et parata erant. Haec profecto insignis obedientia est, quam merito celebramus et admiramur. Nam quod paterfamilias relinquit domum, agros, caram patriam, caros cognatos, et abit in exilium, incertus, ubi pedem figere possit, hoc profecto non exiguum obedientiae specimen est, quod pauci imitabuntur.

Sed illud longe est majus et difficilius, quod sibi persuaderi passus est, religionem, in qua educatus a parentibus erat, esse impiam et contra Deum, sicut experimur, omnium operum longe difficillimum esse, eos lucrifacere, qui educati sunt in Papistica religione, quae tamen palam impia et blasphema est. Imo nos ipsi, qui jam olim abjecimus Papae doctrinam, saepe ac multum sudamus, donec vincamus miseriam illam consuetudine duplicatam: si quidem et nascimur hypocritae, et postea etiam per impios doctores in hypocrisi confirmati sumus.

Merito igitur praedicamus Abrahamum, qui admonitus per sanctum Sem, ab eo discedit, quod et natura dederat, et auctoribus Patribus et consuetudine confirmatum erat. Etsi autem sine magnis certaminibus in conscientia haec res non est gesta, tamen vicit tandem fides et verbum. Itaque Monachorum patres Augustinus, Franciscus, Dominicus prorsus nihil sunt, collati ad hunc virum.

Sed Sarae quoque non obliviscamur, quae ma-

riti pietatem adeo strenue imitatur, relinquens ipsa quoque patriam et caros cognatos, deinde rem familiarem sine dubio bene constitutam, ac sequens incertam spem. Non autem dubium est, quin cognati eam hortati sint ad deserendum maritum, praesertim cum profectionis consilium intelligerent. Sed pia mulier magno animo blanditias, preces, minas contemsit, et maritum secuta est. Familia quoque longe melior et obedientior fuit, quam nunc est, quae patremfamilias noluit deserere.

Monachi hanc magnam laudem putant, quod relinquant omnia, cum tamen plus inveniant in monasteriis, quam in domo parentum reliquerunt; sed quem mihi cum hoc Monacho Abraha conferes, qui deserit patriam, cognationem, fundos paternos, domum et omnia, et simpliciter sequitur in exsilium vocantem Deum? Habet autem ex aliis sociam in hoc suo monachatu piam Saram, quae non videt, quod prima nocte habitura sit hospitium, cum domi laute ac delicate posset vivere.

Non autem ex affectu conjugali tantum maritum sequitur, sed adjuta est per Spiritum sanctum, qui muliebre cor movit, ut neglectis omnibus, ipsa quoque sequeretur vocantem Deum, cupiens ipsa quoque salvari, et non cum idolatris damnari. Merito igitur hanc obedientiam Petrus praedicat 1. Pet. 3. (v. 6.), et vult, imitari uxores hanc Sarae insignem virtutem. „Estis, inquit, ejus filiae, benefacientes, et nullo pavore territae“.

Hae igitur sunt verae laudes sancti Patriarchae, quod patitur, se argui, et cognoscit, se esse idolatram et impium, ac pavet ob iram Dei intentatam: deinde, quod egreditur nesciens, quo iret. Deserit

enim certam sedem, et sequitur incertam; in fide quidem certa fuit, sed in speciem incerta, imo possessione et usu prorsus nulla, sicut historia ostendit. Hoc magnifice commendat David, et tanquam memorabile exemplum proponit Psalmo 39. (v. 13.): „Sum, inquit, peregrinus et civis tuus, sicut omnes patres mei".

Quid igitur? inquies, nonne David rex erat, et dominus terrae, quae Abrahae semini promissa fuit? Denique ipse Abraham, etsi exsul fuit, tamen fuit in re lauta, et habuit maximas opes. Vera quidem haec sunt, et tamen fuerunt exsules, quia habuerunt haec, ac si non haberent. Sicut epistola ad Hebraeos (1. Cor. 7, 31.) testatur: „utentes mundo, tanquam non utentes".

Ad hunc modum omnibus temporibus in mundo vivunt; occupantur quidem oeconomicis et civilibus studiis, gubernant respublicas et familias, aedificant, colunt agros, exercent mercaturam, aut manuarias operas, et tamen agnoscunt, se cum patribus esse exsules et hospites: utuntur enim mundo tanquam diversorio, ex quo emigrandum brevi sit; non apponunt cor ad hujus vitae negotia, sed tanquam sinistra manu corporalia curant, dextram levant sursum ad aeternam patriam: ac, si quando accidit, ut turbetur aliquid, vel in republica, vel oeconomia, nihil, aut parum moventur. Satis enim est eis, utcunque in hoc diversorio tractentur, quod norunt aeternas mansiones a Filio Dei paratas.

Merito igitur scriptura fidem sanctissimorum hominum Abrahae, Sarai et Loth commendat, et proponit tanquam memorabile exemplum, in quod nos per omnem vitam intueamur. Sunt tamen haec infi-

tia fidei; et prima vocatio. Secunda autem vocatio quia major et angustior est, ideo quoque fides Abrahae nobis erit extollenda magis. Nunc tantum de victu et sede corporali agitur. Hanc difficultatem forti animo et magno spiritu vincit Abraham, et sequuntur Deum vocantem in exsilium, cujus nullum finem vident.

Ubi igitur manet otiosum et ignavum Monachorum genus, qui praedicant, se deseruisse omnia? Taceant Hieronymus, Augustinus, Gregorius; nihil sunt ad hunc nostrum peregrinum et exulem collati, sequentem divina jussa, et haerentem magna fide in hoc uno verbo, quod Dominus ostensurus sit aliam terram, in qua melius habitet.

Et faciam te in gentem magnam.

Hic locus maxime insignis est, et unus de principalibus totius scripturae sanctae. Ideo non leviter attingendus, aut obiter percurrendus, sed diligenter inspiciendus, et sollicite evolvendus et explicandus est. Sicut autem reprehensionem idolatriae, in qua vixit Abram, recte transferimus ad doctrinam legis, qua arguuntur peccata, ita haec ingens seu consolatio seu promissio, merito evangelion dixeris. Quae autem hic summatim Dominus promittit, ea in sequentibus capitibus explicantur copiosius.

Primum omnium igitur statuas, ea, quae hic Dominus Abrahae promittit, si rationem sequaris, quia invisibilia sunt, etiam simpliciter impossibilia, incredibilia et ementita esse. Si enim Dominus tale aliquid de Abraha cogitat, cur eum non relinquit in terra sua et cognatione sua, in qua sine dubio Abraham non fuit nullius auctoritatis vel nominis? Nam

facilior emergendi ratio est inter ignotos, ubi ne quidem, quo pedem figas, habeas, quam domi, ubi agri, amici, propinqui, cognati sunt, ubi denique res familiaris pulchre constituta est?

Magna igitur et excellens Spiritus sancti virtus in Abraha fuit, quod impossibilia, incredibilia, incomprehensibilia ista potuit animo complecti, et ea inspicere, quasi vera, et jam praesentia essent; praesertim cum jam accederet ad senectam. Nam fuit annorum LXXV., Sara autem decennio minor, et quidem sterilis erat.

Haec, quaeso te, quomodo conveniunt cum hac promissione; „Faciam te in gentem magnam"? Significat enim, fore posteros ejus magnum et ingentem populum. At unde nascentur posteri, cum matrimonium Abrahae sit sterile? Has ingentes infidelitatis moles, hos altissimos montes, oppressuros penitus fidem, sanctus Patriarcha fide vincit et transcendit, ac simpliciter haeret in hoc uno: Ecce, Deus hoc promittit; non igitur fallet te, etsi neque viam, nec modum, neque etiam tempus implendae hujus promissionis videas.

Posteritatem Abrahae vocat Dominus magnam gentem, non solum magnitudine temporali, seu corporali, sed etiam magnitudine spirituali; sic tamen, ut sit in hac corporali vita. Distinguendus enim hic populus est ab omnibus totius orbis, regnis et populis, quantumvis magnis et potentibus. Dat Deus etiam gentibus regna, ac constituit terminos eorum, sicut Daniel (2, 21.) concionatur. Sed dat ea occulto consilio, ignorantibus etiam illis, quibus ea dat; putant enim esse fortuitum quiddam, nasci aut fieri

regem: non vident, divinitus ista sic instrui et gubernari.

Igitur tam celebre fortunae nomen est inter gentes, cum tamen, quid fortuna sit, ignorent. Sed hic populus habuit prae omnibus mundi populis et regnis hanc praerogativam, quod Deus se patefecit in verbo suo, quod revelavit se multis et variis miraculis et signis, ac testatus est, se esse Deum hujus populi.

Itaque etsi Iudaici populi res gestae gentium triumphos non videantur aequare, et reliqua regna, Babylonicum, Persicum, Graecum, Romanum potentia et opibus judicentur longe antecellere: tamen, si spectes gubernatorem hujus populi, Deum, qui, ut apud Prophetam (Es. 31, 9.) est, focum suum habuit Hierosolymis, et quasi concivis fuit, sordebunt omnium regnorum et populorum victoriae et triumphi, et hae solum res gestae admiratione et praedicatione omnium hominum dignae judicabuntur, quas hunc patremfamilias gessisse constat, qui est Deus aeternus, conditor et servator omnium. Is enim etsi reliqua quoque regna gubernet, facit tamen id occulto modo, ignorantibus illis ipsis, qui haec beneficia sentiunt.

Sed in hoc populo revelat se, in hoc populo vult agnosci, celebrari, coli. Ideo eligit tabernaculum, jubet, exstrui templum, ut sedem certam in hoc populo habeat, cui se revelat verbo, signis, portentis, ritibus, ceremoniis, etc., ut ubique praesens esse agnoscatur, et tantum non manibus palpetur. Hanc praerogativam includit Moses in haec verba.

Sunt quidem gentes potentia et opibus superiores, et res ab ipsis gestae incurrunt in oculos, et

excitant admirationem. Sed nihil haec sunt ad hoc privilegium, quod Moses (5. Mos. 4, 7.) gravissime praedicat, quod habuit hic populus Deum appropinquantem, hoc est, habitantem in medio sui, patefacientem se in verbo, in cultu, in Prophetis sanctis, qui Spiritu sancto pleni, de voluntate Dei hunc populum docebant.

Haec sunt vera et solida bona, et quae mundus ne intelligit quidem, quia iis prorsus caret. Itaque Moses alia ratione, quam Cicero aut Demosthenes, populum suum vocat magnam gentem, quanquam etiam corporaliter magna fuit, si respicias ad originem, hoc est, ad solitarium Abraham, ex quo tantus populus propagatus est, ut arenae maris et stellis coeli compararetur (1. Mos. 15, 5.). Nondum loquitur Dominus de spirituali benedictione et aeterna vita, quae etiam huic populo promissa fuit. Corporalia haec beneficia sunt, quae in hac vita populus hic habuit, ut et numero non esset contemnendus, et haberet Deum habitantem in medio sui, loquentem, gubernantem, defendentem. Haec excellentia dona sunt, et quae satis commendari non possunt, quod Deus ad hunc modum in hunc populum se quasi conclusit, ut non solum habitaret in medio ejus, sed etiam ex eo vellet nasci homo. Sed hoc pertinet ad spiritualia dona et aeterna, de quibus paulo post.

Abraham igitur nihil horum vidit, imo etiam causas abunde habuit, ne crederet, si carnem voluisset sequi. Habuit enim sterile matrimonium, et quanquam postea Isaac ei natus est, et ipse ad annos fere quindecim Iacobum nepotem vidit, tamen quis non videt, haec initio *) ad tantam promissionem collata,

*) Fort. initia.

esse infirmissima? Insignis igitur fides fuit sancti viri, quod haec, ac si oculis jam cerneret coram, credidit, neque dubitavit de promissionibus factis."

Cum hac tanta fide conferamus nostram infidelitatem. Scimus, Christum in novissimo die venturum, et pessundaturum omnes hostes suos, Turcam, Judaeos, Pontificem, Cardinales, Episcopos, et quicquid est impiorum, qui verbum aut persequuntur, aut superbe vel contemnunt, vel negligunt. Scimus quoque, Christum interim affuturum ecclesiae, et conservaturum sanam doctrinam et veros cultus.

Sed si haec, quae scimus, certo crederemus, putasne fieri posse, ut nos ulla perturbaret calamitas? putasne, oborituram animis securitatem, quam in nobis sentimus, ac si certi essemus, mille annis abesse diem Domini? Si igitur credimus, profecto infirma nostra fides est, et vere sumus ὀλιγόπιστοι, neque ullo modo cum sancto Abraha possumus conferri, qui invisibilia ista amplectitur certa fide, ac si jam teneret manibus, ac palparet. Audit a Domino: „Faciam te in gentem magnam", et tamen videt, se esse tanquam aridum stipitem; habet enim sociam tori sterilem, quae cum tandem ex promissione Dei, contra naturam, a marito impraegnatur, et filium parit, videt, in eo solo filio promissionem niti, qui mille casibus periculorum, si hujus vitae incertitudinem spectes, expositus erat. Ex Isaac quoque videt nasci promissionis heredem, unicum Iacob. Hic nihil adhuc simile est, quod cum promissione consentiat, et tamen fides stat certa et inconcussa, numerosissimam posteritatem se habiturum. Haec prima promissionis pars est.

Impii Iudaei contumeliosum nomen esse ducunt גוים. Sic enim appellant multa a se differentes, quemadmodum nos eos, qui extra ecclesiam sunt, pronuntiamus impios esse, et tamen non vident in hac Patris sui promissione sic vocari veram ecclesiam. Nam tota posteritas Abrahae hoc nomine hic appellatur: „Faciam te לְגוֹי גָּדוֹל, in magnam gentem“.

Et benedicam tibi.

Verbum benedicendi in scriptura augmentum significat, seu incrementum. Haec igitur promissionis pars eo pertinet, ut non solum credat Abraham, magnam posteritatem se habiturum, sed etiam futurum, ut in dies magis ac magis incrementa sumat, et augeatur.

Primum igitur donum est, quod Abraham erit „in gentem magnam“, hoc est, quod ejus posteritas sit habitura regnum, potentiam, opes, leges, caeremonias, ecclesiam etc. Haec enim proprie vocatur gens. Alterum autem donum est, quod haec gens sit duratura. Sicut Psalmus 89, (v. 31—34.) egregie hoc explicat: „Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint, si statuta mea profanaverint, et mandata mea non custodierint, visitabo virga peccatum eorum, et verberibus delictum eorum; sed misericordiam meam non avertam ab eo, nec mentietur eis veritas mea“.

Afflictus quidem saepe fuit populus ille. Tribus Benjamin paene occidione occisa est. Regnum Israel funditus eversum est. Tribus Iuda quoque per Babylonicos reges, deinde per Syrios et Aegyptios varie attrita est, et tamen divinitus servatus est populus ille, dum promissio de Christo impleretur: ac ibi-

demum coepit vera benedictio et vera multiplicatio, quod paucorum Iudaeorum incredulorum loco, plenitudo gentium intravit, et vere Abrahae semen arenae maris et stellis coeli aequatum est. Itaque adhuc durat, et durabit usque ad finem mundi.

Talem benedictionem nullum mundi regnum habuit. Quantulum enim tempus est, quo durarunt Monarchiae quatuor? Semen autem Abrahae durabit in aeternum. Initia hujus benedictionis qui cupit videre, legat ordine historias Mosi, Iosuae, Iudicum, Regum etc., et videbit, vere magnam et benedictam hanc fuisse gentem.

Et faciam tibi magnum nomen.

Hoc est, longe lateque celebraberis etiam inter gentes; sicut Moses hoc explicat 5. Mos. 4, (v. 6. 7.): „Haec est vestra sapientia et intellectus coram populis, ut audientes universi praecepta haec, dicant: En populus sapiens, et intelligens, gens magna, nec est alia natio tam grandis, cui sic appropinquant dii, sicut Dominus Deus noster".

Sed non tantum celebris Iudaeorum populus fuit propter promissiones, propter cultum, propter eloquia Dei, quae ei credita fuere, sed etiam propter heroicos viros. Quem enim ex omni gentilitate opponemus Davidi, Ezechiae, Danieli, Iosepho, Samsoni, Gideoni, Iosuae et similibus, vel Prophetis, vel regibus aut ducibus? Itaque gentes admiratae sunt hunc populum, et beatum praedicaverunt. Naaman Syrus etiam terram Hierosolomitanam secum in Syriam devehit (2. Regg. 5, 17.). Nebucadnezar (Dan. 4, 31 seqq.), Darius (Ib. 6, 26.), Cyrus (Esra 1, 2.) hujus populi cultum et Deum commendant suis populis,

pulis, et quicquid aliorum Deorum et cultuum est, simpliciter damnant. Haec an non dicemus magna?

Sed, inquies, non vidit haec Abraham, sed longe ante mortuus est. Verum hoc quidem est, sed tamen credidit, et ex animo gavisus est; ubi, si vixisset, hoc gaudium turbaturus erat Satan, tot scandalis ecclesiam et politiam deformans. Nunc de eo solide gaudet, quod certo scit, quicquid aliae gentes verae sapientiae sint habiturae, id accepturas a sua posteritate. Itaque merito gloriatur de magno nomine, quod non ipse, sed Dominus fecit.

Et eris in benedictionem.

Mira hic promissio proponitur, futurum, ut hic populus non solum in se auctus et benedictus sit corporaliter et spiritualiter, sed quod etiam in vicinas gentes et populos benedictio sit redundatura. Sic Pharao in Aegypto, sic Iob, sic rex Ninive, reges Babel, Nebucadnezar et Evil Merodech, reges Persarum, Darius et Cyrus, et infiniti alii, quorum historiae non exstant, participes sunt facti benedictionis Abrahae factae. Ac Abraham, etsi superstes tum non fuit, cum ista implerentur, tamen in spiritu ea vidit, et credidit.

Benedicam quoque benedicentibus tibi, et maledicenti tibi maledicam.

Ecclesia nunquam caret hostibus et adversariis. Odit enim eam Satan; ideo varie ei insidiatur, et omnis generis pericula excitat. Hoc cum Abrahae posteritas, tanquam vera ecclesia, esset expertura, minatur hic Dominus, futurum, ut ecclesiae hostes poenas dent; se enim in eos animadversurum. Sic

periit Pharao in Aegypto (2. Mos. 14, 28.); cum haec ipsa comminatio demersit in mare rubrum. Reges gentium Seon, Og etc. haec comminatio morti objecit, et perdidit regna eorum (5. Mos. 2, 33.) (ibid. 3, 3.). Imo totius mundi regna eversa sunt, quod ecclesiam laederent, Babylonicum, Assyrium, Graecum, Romanum etc.

Contra promittit ecclesiam foventibus benedictionem. Sic obstetricibus in Aegypto aedificavit Dominus domos, quod hunc populum non odissent (2. Mos. 1, 20.). Sic servatur Rahab meretrix (Ios. 6, 25.) cum familia per hanc promissionem. Exempla plura colligat studiosus lector, quomodo varie benefecerit illis Dominus, qui vel in ecclesiam, vel in praecipua ejus membra, doctores et Prophetas fuerunt benefici. Sic Sareptana (2. Regg. 4, 1—7.), sic Aethiops apud Ieremiam (38, 7.) et alii benedicti sunt.

Et benedicentur in te omnes familiae terrae.

Hactenus promisit Dominus corporalia beneficia. Nam etsi haec recte spiritualia dicuntur, quod Deus in hoc populo habitavit, quod se patefecit per signa, per miracula, per verbum suum in Prophetis sanctis, tamen hujus corporalis vitae beneficia fuerunt.

Sed nunc sequitur illa aureis literis scribenda et omnium linguis celebranda promissio, quae aeternos thesauros offert. Non enim potest intelligi corporaliter, quod, sicut superiores benedictiones, in hoc tantum populo mansura sit. Si autem, ut verba clare probant, effundenda haec promissio est, in omnes gentes, seu familias terrae, quem dicemus alium hanc

benedictionem in omnes gentes distribuisse, praeter Filium Dei, Dominum nostrum, Iesum Christum?

Sententia igitur simplex, vera et invertibilis haec est: Audi Abraham; magnifice promisi tibi et posteritati tuae, sed hoc nondum satis est: etiam tali benedictione te ornabo, quae ad omnes familias terrae redundabit etc. Hanc promissionem Abraham pulchre intellexit. Sic enim ratiocinatus est. Si omnes familiae terrae per me benedicendae sunt, necesse est, hanc benedictionem non consistere in mea persona; ego enim non vivam. Deinde ego per me non sum benedictus, sed mihi quoque contigit benedictio per misericordiam Dei: igitur propter meam personam, vel mea virtute non benedicentur omnes populi. Hoc autem futurum est, ut ex mea posteritate enascatur, qui per se benedictus afferat benedictionem tam longam et latam, quae ad omnes familias terrae pertingat. Hunc necesse est Deum esse, non hominem tantum, quanquam homo futurus, et carnem nostram assumturus sit, ut vere sit semen meum.

Ad has sancti Patriarchae cogitationes sine dubio respexit Christus, cum dicit, Ioh. 8, (v. 56.): „Abraham, pater vester, exsultavit, ut videret diem meum, et vidit, et gavisus est". Quod igitur dicit: „omnes familiae terrae", non in latitudinem tantum intelligendum est de familiis unius temporis, sed in longitudinem, donec mundus steterit, et prorsus convenit cum sententia Christi (Marc. 16, 15. 16.): „Ite, praedicate evangelion omni creaturae. Quicunque crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit; qui autem non crediderit, condemnabitur". Ergo haec benedictio nunc duravit annis sesquimille, et durabit us-

que ad finem mundi, frustra renitentibus et furentibus portis inferorum, tyrannis et impiis.

Notandum autem imprimis est, quod non dicit, futurum, ut omnes gentes confluant ad Iudaeos, et fiant Iudaei, sed dicit, benedictionem, quam hic populus habiturus est, ex hoc populo in gentes transferendam, hoc est, in eos, qui non sunt circumcisi, qui Mosen et ejus statuta nesciunt.

Recte igitur opponimus benedictionem hoc in loco maledictioni, sub qua omnes homines sunt propter peccatum, quod per Christum sublatum est, et benedictio translata in omnes, qui eum amplectuntur, et credent in nomine ejus. Hoc illud memorabile beneficium, quod liberati a peccato, a morte et tyrannide Diaboli, associamur Angelis Dei, et participes efficimur aeternae vitae.

Ex hac promissione fluxerunt omnes Prophetarum conciones de Christo et regno ejus, de remissione peccatorum, de donatione Spiritus sancti, de ecclesiae conservatione et gubernatione, de poenis incredulorum etc. Nam has viderunt consequentias inde certo connecti. Si semen Abrahae hoc faciet, necesse est, ut sit naturalis et verus homo: contra, si etiam alios, et quidem omnes familias terrae benedicet, necesse est, ut etiam majus aliquid sit, quam semen Abrahae, quia semen Abrahae propter peccatum hac benedictione indiget.

Ita mysterium incarnationis Filii Dei in tam brevia et simplicia verba involvit Spiritus sanctus, quae postea sancti Patriarchae et Prophetae in concionibus suis latius evolverunt, quod per Filium Dei totus mundus liberandus, infernus et mors destruenda, lex abroganda, peccata condonanda, et aeterna

salus ac vita gratis credentibus in eum donanda sit. Hic est dies Christi, de quo concionatur in Ioanne (8, 56.), quem Abraham oculis corporeis non vidit, sed vidit spiritu, et gavisus est. Carni enim haec invisibilia, impossibilia et ideo incredibilia erant.

Hic locus non solum utilis est ád docendum et exhortandum, séd etiam valet contra perfidiam Iudaeorum. Quia enim Deus promittit Abrahae benedictionem corporalem, quod posteri ejus sint magna gens futura, ipsi sane pronuntient de se, an hodie sint benedicta et magna gens. Quodsi ipsa res cogit eos pronuntiare, quod et afflicta et exigua turba sunt, quid aliud ex hoc ipso loco potest colligi, quam quod aut Deus sit mendax in promissionibus suis, aut quod ipsi errent, nec sint verum Abrahae semen. Sed illud statuere impium est; hoc igitur necessario sequitur. Nam benedictio quid sit, notum est.

Deinde gens dicitur populus habens magistratum, respublicas, leges, libertatem. Quid autem simile Iudaei habent hodie? Populus hinc inde dispersus, varie oppressus, et tantum non, ubicunque vivit, captivus. Somniant sibi nescio in qua Babel, et apud Turcas magnam potentiam, et dignitates ac opes. Ac verum est, quod propter proditiones a Turcis foventur. Nam Iudaei, quicquid arcanorum consiliorum ex omnibus aulis Christianorum principum expiscari possunt, statim id Turcae produnt. Ac magna quorundam principum non solum dementia, sed impietas est, quod Iudaeos tam familiares habent, et sic eos fovent. Sed si rem aestimes, etiam ipsis Turcis praedae sunt Iudaei, sicut certo cognovi ex iis, qui non solum Constantinopoli, sed in ipsa Damasco vixerunt, ubi maxima Iudaeorum frequentia est.

Fateantur igitur infelices Iudaei, aut se non esse verum semen Abrahae, hoc est, versari in errore, et esse sub ira Dei, quod verae religioni adversentur: aut nos urgebimus eos ad blasphemiam, ut statuant, Deum mendacem esse: quid enim potest esse medium?

Sicut autem de benedictione et de magna gente diximus, ita quoque dicimus de magno nomine, quod Deus promittit se facturum Abrahae. Quale enim habent nomen Iudaei hodie: an non sunt opprobrium omnium hominum? Nihil enim Iudaeis contemtius est, sicut Prophetarum conciones minantur, futurum, ut sint in opprobrium et risum omnibus gentibus. Ubi igitur manet magnum nomen? Nonne suo ipsorum testimonio se hoc amisisse dicent? Et tamen necesse est, semen Abrahae habere magnum nomen; non enim mentitur Deus.

Sed huc quoque respice, an benedicantur, qui Iudaeis benedicant, et se cum eis familiariter conjungunt? Exempla ante oculos sunt, non privatorum tantum, sed etiam magnorum principum, qui de benedictione hac, quam ob familiaritatem cum Iudaeis sentiunt, possunt testimonium dicere, quod et re, et corpore et animo pereant.

Sed opponent fortasse Iudaei, quod in Psalmo (109, 11.) est: „Exsugat foenerator universa, quae habet, et alieni diripiant bona ejus"; et dicent, hoc non pati Iudaeos a Christianis, sed Christianos a Iudaeis; notum enim est, quantum damni dent reipublicae cum immodico foenore.

Sed respondeo: Primum ipsa ratio docet, foenus seu usuram esse contra naturam, et ideo vere esse peccatum. Igitur Christiani habent regulam: „Mu-

tuum dantes, et nihil inde sperantes" (Luc. 6, 34.). Hanc, qui Christi discipuli sunt, sequuntur, et a foenore tanquam a certo peccato cavent. Ac docet experientia quoque, hac ratione partas opes maledici a Domino, et non durare. Si igitur Iudaei foenus seu usuram benedictionem putant, fruantur sane ea. Peccatum enim esse constat, et certa annexa est poena huic peccato, sicut scriptura passim docet, et ipsi Iudaei etiam suo ipsorum exemplo comprobant.

Vide enim, an non exsuguntur? Dum per teruncios corradunt opes, ipsi magno numero vectigalia, tributa et sedium pretia pendunt. Ac clementer tamen tractantur a Christianis magistratibus prae eo, quod a Turcis patiuntur. Hi ne quidem corporibus et vitae parcerent, nisi sentirent proditionis tanta commoda, ad quas Iudaei instructissimi sunt odio Christianorum.

Sed utut sit, jactent sane opes, glorientur, se foenus non dare, sed accipere, quantulum hoc est ad illud, quod amisisse se fateri coguntur? Ejecti enim sunt ex terra divinitus donata et benedicta, amiserunt regnum, amiserunt cultum, versantur in densissima caligine, sacrorum oraculorum intelligentiam non habent; ad summum, spem salutis nullam habent, nisi quod fingunt sibi aliquid de Dei clementia et bonitate. Haec si non cogunt infelices homines, ut ter miseros esse se fateantur, sint sane beati hoc beneficio, quod aliis cum foenore mutuum dant, et non accipiunt mutuum.

Quanto autem praestabat vicatim petere stipem, quam hoc modo cum peccato parare opes, quas tamen postea alii iterum emungunt? Et sunt huic tam insigni scilicet beneficio, quod tantopere jactant, infinita et ingentia incommoda annexa. Nusquam ha-

bent sedes, in odio sunt omnium hominum et contemtu, misserime vivunt in sordibus et stercoribus. Non admittuntur ad operas honestiores, et quis omnes hostium Christi calamitates enumeret?

Potentissimum igitur hoc argumentum est ad confirmandam nostram religionem ac fidem, et perfidiam Iudaeorum redarguendam, quod quae hic Abrahae promittuntur, omnia amiserunt, ac praesertim quod postremo promittitur, benedictio dimanatura ex semine Abrahae in omnes familias terrae.

Urgentur sane hac ratiocinatione. Ideo nugantur, impletam hanc particulam in Salomone, filio David; hunc dicunt benedictum gentibus, hoc est, celebrem fuisse, ac ab omnibus laudatum esse. Sed quid hoc ad textum, quod ab aliis benedictus sit seu laudatus. Hoc enim verba significant, semen hoc allaturum benedictionem ad omnes gentes. Quid autem contulit Salomo gentibus?

Ergo manifeste cogit hic locus, ut fateamur, Messiam seu Christum jam olim venisse et exhibitum esse, qui attulit secum in mundum benedictionem spiritualem et aeternam. Hanc cum increduli Iudaei abiicerent et nollent, translata in gentes est. Iudaei autem infelices et corporali et spirituali benedictione sunt spoliati. Sicut ante oculos stat eventus. Nunc enim annis circiter sesquimille vivunt in ingentibus calamitatibus, et perpetua captivitate, neque quicquam habent illarum promissionum, de quibus hic Dominus concionatur. Si igitur Deus in promissionibus suis verax est, necesse est, quod ipsi sint mendaces, et per incredulitatem suam exciderint a promissionibus his, neque amplius sint semen Abrahae, cui hae promissiones factae sunt.

In quo errore omnes Iudaei hodie versentur, notum est: exspectant Messiam, qui omnes gentes contundat, et Iudaeis corporale regnum restituat in omnes gentes: sicut Assuero (Esth. 8, 10.) factum est. Tum enim magna fuit Iudaeorum potentia et dignitas.

Sed hic praesens locus manifeste redarguit vanam hanc spem. Non enim dicit, a semine Abrahae opprimendcs gentes, aut redigendas in servitutem; sed benedicendas, hoc est, adjuvandas contra mortem et peccatum. Sed valeat sane Iudaeorum glossa, quod hoc sit benedicere; ita enim apparebit, ipsos in summa benedictione esse, hoc est, a gentibus gravissime oppressos. Diabolus sic loquitur, ut dicat hanc benedictionem.

Deus, sicut bonus est, benedictionem proprie vocat liberationem a maledictione et ira Dei, ac promittit, hanc obventuram per Abrahae semen, non solum posteritati Abrahae, sed omnibus familiis terrae. Hanc benedictionem attulit ad nos Filius Dei, Iesus Christus, natus ex semine Abrahae, ex virgine Maria. Quia autem incredula Synagoga eam noluit, elongata est ab ea, et non solum hanc aeternam benedictionem amisit, sed etiam illas priores corporales, ut omnibus appareat, maledictam et sub ira Dei positam gentem esse.

Varie igitur hic locus nobis utilis est, atque ideo dignissimus, qui observetur a studiosis sacrarum literarum. Non enim solum graviter refutat pertinaces Iudaeos, nec solum pingit personam Abrahae, in quam omnes pii intueri debent, ut exemplo ejus discant credere: sed etiam cum Abrahamo successum et fortunam totius hujus populi, imo ecclesiae totius usque ad finem mundi describit. Quicquid enim in ecclesia geretur usque ad mundi finem, et quicquid in

ea hactenus gestum est, virtute hujus promissionis, quae adhuc durat et vivit, est gestum, et geretur.

Igitur si paucis verbis historiam ecclesiae complecti libet a tempore Abrahae usque ad hunc diem, hos quatuor versus diligenter inspice: videbis benedictionem, videbis etiam maledicentes, sed his vicissim maledicit Deus, ut penitus perirent. Ecclesiae autem aeterna benedictio mansit inconcussa. Convenit igitur hic locus cum prima concione de semine conterente caput serpentis. Non enim ecclesia caret hostibus; affligitur et gemit: et tamen per semen vincit, ac triumphat tandem in aeternum contra omnes hostes suos.

Sicut autem supra de morsu serpentis praemonuit, ita hic admonet, futurum; ut semen Abrahae habeat, qui maledicant. Sed levis haec jactura est, si a mundo et Diabolo pungamur, cum habeamus Angelos, imo Deum ipsum benedicentem nos, et conterentem adversarios. Sed haec hujus loci explicatio in Prophetis quaerenda est. Hic enim fons est, unde tum consolationes, tum comminationes omnes hauserunt. Merito igitur admiramur divinam sapientiam, quod tam magnae res, et omnium saeculorum, quod ad ecclesiam attinet, historia tam paucis verbis hoc in loco comprehensa est.

Nunc sequitur exemplum ceu corrolarium (ut in scholis vocant) hujus promissionis, quomodo Abraham vocanti Deo paruerit.

Abiit itaque Abram, sicut locutus erat ad eum Dominus.

Promissio et fides naturaliter et inseparabiliter cohaerent. Quorsum enim attinet promittere aliquid,

si non adsit, qui credat? Contra quid profuerit fides, si desit promissio? relativa igitur sunt promissio et fides; ac ipsa naturae series postulat, postquam Moses promissionem descripsit, ut etiam doceat de credente Abraha, hoc est, apprehendente promissionem.

Habet promissiones suas Satan quoque, et quidem valde luculentas. Itaque acri judicio opus est, ut inter Dei et Satanae promissiones, hoc est, inter veras et falsas recte distinguas. Satanica adlubescit, et facile admittitur, et reddit homines securos, et negligentes sui et judicii divini, sicut Turcas, Iudaeos et apud nos falsos fratres videmus securissimo animo esse, et nihil minus facere, quam ut metuant iram et judicium Dei.

Sed cum Deus aliquid promittit, ibi multum ac diu luctatur fides. Ratio enim, seu caro et sanguis simpliciter judicat, Dei promissionem impossibilem esse; necesse igitur est, ut fides cum dubitatione, et contra rationem luctetur.

Hoc non vident sophistae; itaque, cum nos de fide docere audiunt, putant, de re levicula esse contentionem. Non enim norunt, fidem esse mutationem et renovationem totius naturae, ut aures, oculi, cor ipsum prorsus diversum audiant, videant, sentiant ab omnibus aliis hominibus.

Est enim fides res vivax et potens: non est otiosa cogitatio, nec innatat cordi, sicut anser aquae: sed sicut aqua igni calefacta, etsi aqua manet, tamen non amplius frigida, sed calida et prorsus alia aqua est, ita fides, Spiritus sancti opus, aliam mentem et sensus alios fingit, ac prorsus novum facit hominem. Est igitur fides operosa, difficilis et potens res: ac si vere aestimare volumus, magis est

passio, quam actio; mutat enim animos et sensus: et cum ratio praesentibus soleat niti, fides absentia complectitur, et ea contra rationem praesentia esse judicat. Atque haec causa est, quod non, sicut auditus omnium est, ita etiam fides sit omnium: pauci enim credunt. Reliqua multitudo praesentibus rebus, quas tangit et palpat, potius, quam verbo vult niti.

Haec igitur nota est promissionum verarum et divinarum, quod cum ratione pugnant, nec eas ratio admittere vult. Contra diabolicae, quia cum ratione humana consonant, facile, et sine dubitatione a ratione admittuntur.

Mahometh promittit servantibus suam legem in hac vita temporale regnum, ac post hanc vitam corporales voluptates. Haec facile admittunt animi, et secure credunt. Continet igitur se domi suae Mahometh, nec vult cum Abraha egredi domo et cognatione paterna, amplectitur praesentia, in iis acquiescit. Abraham autem simpliciter haeret in voce divina, et pericula occursura negligit. Credit enim, Deum fore protectorem.

Sic Papa proponit merita et intercessiones Sanctorum, praedicat dignitatem operum, quae admodum speciosa commentus est. Haec rationi grata sunt, quae vana est, et ideo delectatur mendacio, hoc est, suis laudibus, ac gloria virtutum; libenter audit; quod suis operibus possit mereri salutem, et implere legem, et consequi justitiam. Sed hoc non est mortificare rationem, sed vivificare. Igitur caro facile hanc doctrinam admittit, et sine dubitatione his promissionibus credit. Sed cum audit, quae audivit Abraham: Egredere de terra tua, de cognatione

tua, de domo patris tui in locum ignotum: ego ero Deus tuus: ibi statim resilit, judicat, stultum esse relinquere praesentia, et sectari absentia, metuit pericula ac fugit, et captat securitatem. In summa: Satanae promissiones, etsi mendaces sunt, tamen, quia initio blandiuntur, gratae sunt carni. Sed promissiones divinae et verae crucem statim ostendunt, post crucem autem promittunt benedictionem. Utrinque igitur offenditur ratio: invisibila, et procul remota putat nihil esse, crucem autem aversatur, et fugit tanquam malum perpetuum, et nunquam finiendum. Atque haec causa est, quod, cum Deus prolixe promittat, tamen pauci credunt, isti nimirum, quorum corda Spiritus movet, ut sicut Abraham, neglectis omnibus periculis et curis, simpliciter haereant in voce vocantis Dei.

Ergo insigne exemplum fidei hoc in loco nobis proponit Moses, ac paucis verbis absolvit legendam seu historiam sanctissimi Patriarchae, cum dicit: „Abiit Abraham, sicut locutus ei erat Dominus".

Unde abiit? Ex Ur Chaldaeorum, ubi certam domum, agros, familiam constitutam, cognatos, propinquos, amicos habebat. Haec omnia sine mora relinquens, incertas sedes sequitur. Nondum enim ostendit ei Dominus terram, quam esset habiturus. Hanc unam habebat spem, quod Dominus promiserat benedictionem, sed quando, ubi, quomodo benedicturus esset, hoc sane Abraham nondum vidit.

Brevia igitur haec sunt verba, et quae in speciem nihil docent: ratio enim vera bona opera, et veram obedientiam non videt, nec judicat, esse grata Deo: contra capitur fucosis officiis, et inani specie. Itaque Monachorum libri pleni sunt praeconiis

suorum patrum, quos praedicant mundum deseruisse, et secutos Christum. Sed si ad hanc obedientiam Abrahae Franciscum, Dominicum, Bernhardum compares, et spiritualibus oculis tantas res judices, videbis, Monachorum vulgus pueris esse similes, qui specie decepti inauratas nucum testas pro auro asservant, et admirantur. Quid enim praeter speciem ipsorum sancti habent? Imo totum ipsorum vitae genus, quod tanti faciunt, nihil est, nisi fucus inanis, si ad hunc nostrum Monachum, in vera fide omnia deserentem, conferas.

Sicut igitur de pomis ad lacum Asphalticum, ubi Sodomae divinitus mersae sunt, scribunt specie esse pulcherrima, sed si aperias, et cinere et foetore plena esse: ita hypocritica ista obedientia Monachorum etiam cum contemtu Dei et verae religionis conjuncta est; et tamen mundus eam admiratur ac commendat. Haec autem summa opera, et Deo gratissimos cultus, fidem et obedientiam in Abraha tam insignem, ducit leve et exiguum quiddam esse, et contemnit. Aliud mundus non solet, nec novit.

Fateor sane, non defuisse sua dona Francisco, Dominico, Bernhardo et aliis, qui primi instituisse collegia Monachorum dicuntur: ac antefero omnibus Bernhardum; habuit enim religionis optimam cognitionem, sicut ostendunt ejus scripta; sed ista dona personalia sunt, et sic debent laudari, ne tamen detrahatur gloriae Christi, et misericordiae Dei. Sed quid accidit? Personalia ista dona eo transtulerunt posteri, ut instituerent sectas, et tantum non Christi nomen exstinguerent. Non enim in eo posuerunt fiduciam stulti et miseri homines, quod Christiani et baptizati essent, sed quod hic Francisco, ille Domini-

eo dedisset nomen. Haec putabatur compendiosissima ad coelum via.

Merito igitur reprehendimus monasticen, et illa scandala juxta viam veritatis et fidei posita removemus, ac proponimus Christum, qui et peccata expiavit sua morte, et Spiritum sanctum nobis promeruit. Haec est vera justitiae via, quae non nostris meritis nec operibus nititur, sed Filio Dei et mera ac gratuita misericordia in verbo proposita.

Putant Monachi, se in eo beatos, quod monasterium ingrediuntur. Atqui nos ne quidem Abrahamum dicimus justificatum, quod ex Ur Chaldaeorum egressus, reliquit omnia: jam antea justificatus erat, cum crederet promissioni Dei, per sanctos Patriarchas ostensae. Nisi enim fuisset justus, nunquam egressus esset, nunquam paruisset vocanti Deo. Audivit igitur verbum, et verbo credidit, ac per hoc justificatus, justus etiam operator postea exstitit, ambulando et sequendo Christum vocantem.

Hic enim verus ordo est, quod obedientia externa sequitur obedientiam internam. At Monachi invertunt haec. Primum verbum nullum habent, quod sequantur, sed vere, sicut Anselmus vocat, vivunt in factitia religione, quae sine verbo, humano arbitrio est instituta. Deinde statuunt, hanc externam mutationem hoc effecturam, ut mutetur cor et totus homo; hinc necesse est sequi hypocrisin. Cum enim corda impura sint, somniant justitiam.

Illud autem quis non videt, quam male ad Abrahae exemplum conveniat? Abraham deserit domum, agros, cognationem, et ambulat, nesciens, quo. Monachi autem sic a suis discedunt, ut, cum domi apud parentes vix atrum panem habeant, in monasteriis

omnium rerum copiam se sciant inventuros. Quid enim ad victum, et quidem lautissimum porcis illis deest, nihil nisi saginam venantibus? Et tamen plenis buccis jactant, se reliquisse omnia, et secutos Christum.

Non sic deliciatus est Abraham inter gentes, quae, sicut historia ostendit, varie eum exercuerunt. Itaque si Benedictum, Franciscum et alios Monachorum patres cum eo compares, videbis, mera stercora esse ad illas pretiosas gemmas nostri Monachi. Odiosae quidem sunt hae collationes, sed tamen necessariae, non hominibus solum, sed Deo quoque, postquam in eum abusum monastica venit, ut ab impiis hominibus etiam Baptismo aequata sit.

Offert autem hic se occasio disputandi de obedientia, quae in monasteriis quoque ita celebrata est, ut nullus tam indoctus fuerit Monachus, qui non de ea aliquid reliquerit scriptum. Et Pontifex in decretalibus suis nihil perinde urget, quam obedientiam erga suas leges. Hinc Samuelis concio omnibus in cathedris sonuit: „Melior est obedientia, quam victima: inobedientia majus peccatum est, quam incantatio" (1. Sam. 15. 22. 23.). Huic certae propositioni subjunxerunt consequens: Ergo nullum vitae genus melius est monastica. Bella profecto consequentia, quae, ut in scholis olim dicebatur, valet a baculo ad angulum. Ita apparet, quid obedientia sit, totum Papatum ignorasse. Obedientia enim vera est, non facere, quod tu elegeris, vel tibi imperaveris, sed quod Dominus per verbum suum te jusserit. Haec definitio ex hoc ipso Mosis loco sumitur, cum de Abrahamo dicit: „Abiit itaque Abraham, sicut locutus erat ad eum Dominus". Hic obe-

obedientiam dialectice descriptam habes, quod requirit verbum Dei. Itaque ubi Deus non loquitur, sed tacet, ibi nulla potest esse obedientia.

Deinde non satis est, Deum loqui, sed requiritur, ut tibi loquatur. Sic verbum Dei erat ad Abrahamum, ut mactaret filium. Vera igitur obedientia et digna laude fuit, quod Abraham verbum illud voluit exsequi: sibi enim id dictum erat. Sed quod posteri Abrahae hoc ipsum imitabantur, etsi opus idem esset, tamen non fuit obedientia. Non enim jussi erant ipsi, hoc ut facerent, sicut Abraham erat jussus. Sic jubetur adolescens in evangelio, omnia vendere, et Christum sequi, ac pulcherrimum fuisset obedientiae opus, si paruisset. Monachi gloriantur, se idem facere, ac putant hanc veram obedientiae laudem; sed non est obedientia, quia non ipsis hoc mandatum dedit Christus.

Diligenter igitur notanda haec descriptio est: „Abiit Abraham, sicut ad eum locutus est Dominus". Dominus, inquit, locutus est, et locutus est Abrahamo, ut egrederetur. Ergo haec egressio fuit sanctissimum opus, et Deo gratissima obedientia.

Notabis autem, Dominum nobis loqui etiam per homines. Sic, etsi opera in speciem levia et vilia videntur, cum parentes aliquid imperant liberis; sed, cum liberi obediunt, non tam hominibus, quam Deo obediunt. Iussit enim Deus, parentibus obediendum esse. Haec vox divina est verum diadema, quod in divorum capitibus solet pingi, et obedientiam perficit.

Vos, qui hic discitis, vestrorum auctoritate parentum hic vivitis; hi volunt, ut et in discendo seduli, et praeceptoribus obedientes sitis. Huic paren-

tum voluntati cum pro virili conamini satisfacere, Deo sacrificatis gratissimam victimam. „Melior enim obedientia est, quam victima“ (1. Sam. 15, 22.).

Sic cum magistratus ex officio convocat cives in militiam ad retinendam pacem et depellendam injuriam, Deo praestatur obedientia. Sic enim dixit nobis Dominus: „Omnis anima sit subdita potestatibus“ (Rom. 13, 1.). Sed inquies: Periculosa est obedientia; potest enim fieri, ut occidar. Respondeo, sive occidas, sive occidaris, perinde est; vadis enim, sicut dixit Dominus ad te. Igitur sanctum et pium opus est, etiam occidere adversarium, sic magistratu jubente.

Idem de generali vocatione sentiendum, cum vocaris ad ministerium docendi. Reipublicae vocem existimabis Dei vocem esse, et parebis: non facies, sicut insulsus ille Monachus, quem tamen historia tripartita ut sanctum virum laudat, qui vocatus ad Episcopi officium, praecidit sibi aurem, ac minatus quoque est, se etiam linguam sibi praecisurum potius, quam ut Episcopi munus suscipiat. Homo non solum insanus, sed impius quoque, cum ita juberetur, Deo gratissimum, et hominibus summe necessarium et utilissimum officium negavit. Cur non potius accepit ministerium, et cum Paulo (1. Cor. 9, 16.) dixit: „Vae mihi, si non evangelizavero“? Adeo mature in ecclesiam superstitio invecta est.

Meminerimus igitur hujus brevis sententiae: „Abiit Abraham, sicut ad eum locutus est Dominus“, et scribamus eam super omnia negotia nostra, quae gerimus, sive domi, seu foris, sive in bello, seu pace, sive in peste, seu alio periculo. Tum fiet, ut, etiamsi moriendum sit, tamen nos ipsos consolemur,

quod in Dei obedientia steterimus. Etsi enim eventus videbitur tristior, tamen summa consolatio est scire, quod Deo sis obsecutus. Ab eo igitur exspectabis opem, et praemium multo majus, quam si res ex sententia cecidisset.

Atque hae sunt verae laudes obedientiae, quae tantum est vel promissionum, vel praeceptorum divinorum. Haec enim si non adsint, non meretur dici obedientia, nisi forte velis Satanae obedientiam dici. Nam Deo et ejus verbo non obedire, est Satanae obedire. Igitur praecipua nobis verbi, seu vocationis cura sit. Haec enim sola facit veram obedientiam, et Deo gratum cultum: quem si praestamus, non solum tueri testimonio conscientiae nostrae nos possumus, sed etiam exspectare a Deo opem, cujus vocem etiam in certis periculis sequimur.

Ac si quis in omnibus actionibus suis observet hanc particulam: Dominus dixit, is perpetuo laetus et plenus spe viveret. Sed impedit nos Satan, invidens nobis hanc felicitatem, et mirabili specie a vera hac obedientia vocat ad suam obedientiam, hoc est, ad talem obedientiam, quae non habet mandatum Dei, qualis Monachorum est etc.

Papa, sicut supra dixi, in omnibus suis decretis urget obedientiam, quia vult esse summus Pontifex et Christi vicarius, ac addit horrenda fulmina, futurum, nisi quis obediat, ut vergat in periculum animarum talis inobedientia. Promissiones quoque addit splendidas: qui currunt ad numina divorum Petri et Pauli, habituros plenariam remissionem omnium peccatorum. Talibus promissionibus ornat omnia sua opera, cultus sanctorum, invocationes sanctorum, Missas etc., ut invitet simplices ad obedientiam. Ac

invenit sane populum, proh dolor, nimis obedientem. Quot enim hominum millia in hac obedientia, dum se recta via ad coelum ire judicabant, demersa sunt in infernum?

Etsi autem impii doctores horribile judicium Dei ob has imposturas sentient, tamen turba, quae eos secuta, non est ideo excusata. Debebant enim circumspicere, num in talibus mandatis esset, quod hic Moses dicit: „Sicut Dominus dixit". Ubicunque enim hoc non est, ibi non est Dei, sed Satanae obedientia. Ad hunc modum implevit Papa mundum Satanica obedientia: praecepit enim non, quae Deus jussit, sed quae ipse excogitavit. Inde accidit, ut tota ejus religio non vera, sed factitia et electitia, ac mera hypocrisis esset.

Meminerimus igitur mandati in Apocalypsi (18, 4. 5.), ubi dicitur: „Exite de medio Babylonis, popule meus, ne participes vos faciatis peccatorum ejus, et plagarum. Nam peccata ejus usque ad coelum pertingunt, et meminit Deus iniquitatum ejus". Quomodo autem exibimus? Sic nimirum, si non patiamur, nos tanquam ursum duci naribus; sed, cum aliquid Pontifex mandat, non statim obsequamur, verum prius interrogemus, et dicamus: Domine Pontifex, audio, te hoc praecipere, sed ostende mihi verbum, an etiam Dominus dixerit? tum parebo libens. Sed si Dominus non dixit, et mandatum tuum cum Dei verbo pugnat, sicut cum vota impia dicis valere, cum praecipis abstinere a conjugio, a cibis etc., non parebo. Habeo enim aliud mandatum Dei, id sequar etc.

Sed inquit: Sum ego dominus ecclesiae, ac dictum est: „Qui vos audit, me audit" (Luc. 10, 16.). Scimus sane, Pontificem utrunque affectare, ut et ec-

clesiae et mundi dominus sit. Sed hoc Christus manifeste ei negavit, cum dixit Apostolis (Luc. 22, 25.): „Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic“. Et Petrus dicit: „Non dominantes in clerum“ (1. Pet. 5, 3.). Illud autem, quod ecclesiae dominus sit, probet ipse verbo Dei, et credemus ei.

Nos autem scimus aliam Christi sententiam: „Qui major est inter vos, sit minor, et serviat aliis“ (Matth. 23, 11.), ut scilicet totum dominium non penes homines, sed simpliciter et tantum penes verbum sit: illud regnare in ecclesia debet. Hic enim habemus manifestum mandatum de coelo: „Hunc audite“ (Matth. 17, 5.).

Quod igitur Pontifex etiam dominus verbi vult esse, quod vult ligare et solvere omnia ex arbitrio, hoc est, leges ponere et mandare (sic enim Christi verba filius peccati (Matth. 16, 19.) falso interpretatur), hoc sane apud nos non obtinebit. Imo anathema sunt omnes isti, apud quos hoc obtinet. Non enim a Christo eam potestatem accepit, sed impudenter et impie eam sibi arrogat.

Quam barbarus hic fastus est, quod etiam reges ad pedum oscula bestia cogit? Id tamen si rogaret ex caritate, ad augendam auctoritatem suam in ecclesia fieri, fortasse tolerari posset. Scimus enim, contemtum ministerii esse nocentissimam pestem. Sed quod hoc jure petit, et sub articulo fidei et damnationis, hoc simpliciter pugnat cum verbo Christi.

Similia, imo perniciosa magis sunt, cum indulgentiarum auctoritatem, suffragia sanctorum et alia, tanquam ad remissionem peccatorum necessaria, mandat. Merito igitur pugnamus non tanquam contra

Papam, sed tanquam contra hostem et adversarium Christi, quia constituit articulos pugnantes cum evangelio Christi, quia simpliciter tollit fidem, et hoc tantum agit, ut stabiliat suam tyrannidem, non communi modo, sicut tyranni insidiantur bonis et corporibus: sed Papa etiam animas perdit, et tradit Gehennae.

Ad hunc modum exemplum sancti Patriarchae, ante tot annorum millia mortui, adhuc ecclesiae praelucet, ac praemonet contra hypocrisin. Scribenda itaque haec erant verba aureis literis, non tantum in parietibus, sed in omnibus nostris dictis et factis: „Sicut dixit ad eum Dominus". Docent enim, veram obedientiam esse audire et sequi verbum Dei, quod tibi dicitur. Ubi igitur verbum non est, ibi aut nulla est obedientia, aut est Satanica obedientia. Ideo in omni vita, in omnibus actionibus respiciendum est ad verbum: non tantum in ecclesia, sed etiam in oeconomia et politia. Si verbum habes, et sequeris, etiam habes obedientiam. Sunt enim correlativa. Destructo autem altero relativorum, verbo scilicet, necesse est, et obedientiam destrui, ac nullam esse.

Abiit quoque Loth cum eo.

Vide mirabile Dei consilium. Promissio pertinebat tantum ad Abrahamum, et non ad Loth: et tamen Deus hunc tanquam proselytum addit socium Abrahae, ac movet cor ejus, ut malit cum avunculo exsulare, quam manere in patria apud idolatras. Fit autem hoc ideo, quia promissio ad Abrahamum facta, non tantum pollicebatur, futurum, ut Abraham benediceretur cum sua posteritate: sed etiam, ut esset ipse benedictio, hoc est, ut per eum alii participes

benedictionis fierent, etsi promissio ad eos proprie non pertineret.

Sicut multae historiae in sacris literis exstant, quae similia exempla ostendunt. Rex Aegypti non pertinebat ad sanctum populum, et tamen, cum religionem Iosephi amplecteretur, particeps reddebatur promissionis, seu benedictionis. Rex Ninivae, quia fidem Ionae assumit, etsi non esset ex populo Dei, tamen promissionem populo Dei factam consecutus est. Huc annumeremus Hioben, reges Babel et Persas. Horum non tantum singularis fortuna fuit (benedixit enim Dominus imperio eorum propter religionem); sed etiam aeternae benedictionis facti sunt socii per fidem.

Hodie quoque accidit, ut etiam, qui evangelion non habent, tamen, quia socii sunt vitae nostrae, hoc est, nobiscum habitant, et nos inter ipsos, participant cum benedictione nostra, et fruuntur pace, quam Dominus propter verbum suum ecclesiis donat. Dives enim Deus est misericordia, et vult, plurimos frui suis donis: itaque benedictionis socios addit. Sicut Ruth, quae filia Loth fuit, ad socrum suam dicit (Ruth 1, 16.): „Populus tuus populus meus, et Deus tuus Deus meus"; hoc est: Deus tuus, etsi non sim de populo tuo, tamen me non abjiciet, aget mei curam, et dabit, ne vidua vivam, etc.

Erat autem Abram annorum septuaginta et quinque, cum egrederetur de Haran.

Haec distincta, clara et diserta sententia est, Abram non egressum de Ur, sed de Haran, cum esset annorum LXXV. Itaque duplicem ponamus egressionem, necesse est. Prima, cum Thare pater egrede-

tur cum filiis Abraham et Loth ex Ur Chaldaeorum. Fuit autem ea quoque profectio instituta in terram Canaan: sed casu quodam impediti substiterunt in Haran, et ibi aliquandiu commorati sunt, sicut textus supra clare ostendit. Mortuo itaque ibi patre Thare, tum secundo movit Abram sedes, et ex Haran in terram Canaan est profectus.

Quaestionem, an Abram fuerit primogenitus, supra attigi. Ac quanquam Lyra id constanter neget, quod non observat, intercidere in Abram LX annos; tamen ego in ea sum opinione, fuisse eum primogenitum, ideo quod textus hic clare testatur, fuisse eum annorum LXXV, cum de Haran egrederetur. Si quis tamen aliam sententiam retinere volet, cum eo non pugnabo; is autem mihi magister erit, qui hos annos septuaginta quinque cum aetate Thare, qui annos CCV vixit, poterit concordare.

Illud quoque hoc in loco monendum est, si quis tempus datae legis post promissionem, de quo Paulus dicit, Galat. 3. (v. 17.) supputare volet, ab hoc anno Abrahae, qui est LXXV ejus aetatis, faciendum esse initium. Nam ab hoc anno sunt praecise anni quadringenti et triginta usque ad exitum filiorum Israel ex Aegypto. Numerantur enim usque ad descensum in Aegyptum anni CCXV; totidem quoque annis in Aegypto populus Israel vixit. Itaque si jungas hos annos, nascitur numerus, quem Moses, Exod. 12. (v. 40.) et Paulus, Galat. 3. ostendit, anni scilicet CCCCXXX.

Observet autem lector Pauli sententiam diligenter: „Lex quadringentis triginta annis post promissionem Abrahae factam data est". Sequitur igitur, legem non justificare: si quidem Abraham tanto tem-

pore, antequam lex data est, imo etiam, antequam circumcisus est, antequam altare excitavit, justus fuit. Haec insolubilis est consequentia.

Probat autem idem locus Pauli, promissionem Abrahae datam, et Abraham vocatum ad egressionem, non cum in Ur viveret, sed cum in Haran moraretur. Ideo scriptura supra (11, 31.) dicit, „Thare tulit Abram et Loth filios", hic autem dicit: „Tulit Abram Sarai uxorem" etc.

Sed cum hac sententia pugnat locus, Actor. 7. (v. 2.), nec Stephani auctoritas elevanda est, haec ipsa verba repetentis, et clare dicentis, in Mesopotamia ad Abraham dicta haec verba esse. Pugnant igitur Moses et Stephanus. Hos quomodo conciliabimus? Uterque enim fide dignus est testis, et tamen inter se non conveniunt.

Responderi solet, bis vocatum Abrahamum, semel in Ur Chaldaeorum, fortasse per Patriarcham Sem, et postea in Haran; Mosen autem contentum esse recitatione posterioris vocationis in Haran. Ita non pugnabunt hi testes. Nam Mose posteriorem, Stephanus priorem recitat.

Mihi tamen sic videtur, accuratam rei gestae narrationem a Mose texi, non a Stephano, qui profecto hujus historiae cognitionem tantum ex Mose hausit. Saepe autem fit, cum obiter recitamus aliquid, ut circumstantias omnes non ita observemus diligenter, sicut qui in eo sunt, ut historiam rei gestae relinquant posteris scriptam. Mose igitur historicus est. Stephanus, cum historia apud Mosen sit, de circumstantiis parum sollicitus, hoc tantum agit, ut intelligant auditores, patrem hujus populi neque legem, nec templum habuisse, et tamen Deo gratum

fuisse ac placuisse. Hoc caput negotii est, quod Stephanus urget, ut appareat, Deum non propter templum, non propter circumcisionem, non propter legem, sed tantum propter semen promissum, quod supra *) synagoga occiderat, justificare, peccata remittere, et aeternam vitam donare.

Et tulit Abram Sarai, uxorem suam, et Loth, filium fratris sui, et omnem substantiam illorum, quam possederunt, et animas, quas fecerunt in Haran.

Haec Moses recitat ad amplificandam fidem Abrahae, quae profecto magna et admirabilis fuit. Nam longa et difficilis peregrinatio cum tam copiosa familia, in terram ignotam et ad homines ignotos, quantum molestiarum, periculorum et incommodorum habeat, facile discemus nostro exemplo. Sed vicit haec omnia sanctus vir patientia et longanimitate. Credidit enim, quantumvis laboriosa et periculosa res esset, tamen affuturum Deum benedictione sua, et, quod promisit, suo tempore certo impleturum.

Pertinent autem haec ad nos consolandos in omnibus tentationibus, hoc est, pertinent ad confirmandam fidem nostram, ut, cum aliquid incommodi accidit, non statim frangamur animo, sed erecti in spem, oremus et exspectemus auxilium. Opus enim est perseverantia, nec satis est bene coepisse. Quod bene coeperis, urgendum est gnaviter.

Vide enim Abrahamum. Relinquit Ur Chaldaeorum, ubi patria, domus, possessiones, cognati, vicini erant, cum quibus consueverat, et exsulat in Haran, et quasi novam oeconomiam instituit. Ibi

*) Ita in edit. princ. in aliis impia.

cum aliquandiu moram egit, etiam istinc jubetur porro migrare in Canaan, quae quanto erat remota magis, tanto periculorum et difficultatum plus sustinendum fuit.

Quodsi Abram fuisset solus, etsi periculis cariturus non erat, tamen minus laborum et molestiarum fuisset. Nam qui solus est, non alligatus uxori et liberis, ei etiam voluptas est varia peragrare loca. Habet enim tantum unum ventrem, quem curet: itaque si haec domus, hoc oppidum non placet, quaerit aliud. Sed noster peregrinus non est solus; trahit secum magnum numerum animarum, inter quas quaedam conjunctissimae et carissimae sunt, uxor Sara, ex fratre natus Loth, et ex eo natae filiae. Item aufert secum substantiam omnem, hoc est, facultates; eae non fuerunt, ut nunc, aurum, argentum, pretiosa suppellex, sed jumenta et pecora. Nam Mesopotamia celebratur propter pascuorum ubertatem, et pecoris ac jumentorum copiam. Ac habet nomen regio, quod inter duos maximos fluvios est posita, Tigrin et Euphraten, qui Babylonem quoque includunt: ac fere semper Mesopotamia et Babylonia ab uno rege gubernata est. Est autem Haran quoque pars Mesopotamiae, quanquam immutatum non nihil nomen, et post Aram dicta est.

Porro pecorum cura requirit multos ministros. Itaque dicit Moses: „et cum animis, quas fecerunt in Haran“. Hic non tantum includit filias Loth, quas tum fuisse natas existimo: nam ab anno egressionis ex Haran ad interitum Sodomae sunt anni XXV: sed etiam reliquam familiam, servos et servas, et vernaculos ex illis natos. Nam etiam

sequentia ostendent, habuisse Abrahamum numerosam familiam: si quidem ex eis trecentos armat.

Saepe autem dixi: vocabulum נֶפֶשׁ proprie significat corpus animatum, seu vivum. Tantam multitudinem hic paterfamilias secum trahit in ignotam regionem, ad homines differentes religione, et ideo infestos huic exsuli. De periculis igitur, de molestiis et laboribus nemo dubitet, quin infinitis sint objecti. Nam si uxor ejus toties periclitata est, quid putabimus passos familiam et pecora?

Exemplum igitur fidei hoc in loco Moses vult nostris oculis proponere singulare, ad quod si nos conferemus, nos nostri pudebit. Quis enim dicet, se decimam harum tentationum et periculorum partem expertum? Nos enim cum familiam ad alia loca transferimus, non ad ignotos, sed ad amicos migramus, aut, si ignoti sunt, saltem lingua et religione nobis conjuncti sunt; sed longe alia hujus nostri exsulis migratio est. Merito igitur a sancto Paulo, Galat. 3. (v. 9.) vocatur „fidelis", quod cum tanta turba profectionem hanc suscepit sola suffultus fiducia misericordiae Dei, qui promiserat, se ei benedicturum.

Sed comites quoque hujus profectionis merita sua laude non sunt frustrandi. Non enim exiguum quiddam est, quod Sarai et Lothi uxor maritorum auctoritatem et consilium secutae sunt. Nam mulierculae ad peregrinationes admodum sunt timidae, et aegerrime discedunt a suis.

De servis autem et ancillis miror; hi enim si nostrorum fuissent similes, nusquam tulissent pedem. Unde igitur tanta obedientia, et tam promta voluntas ad sequendam auctoritatem patrisfamilias? Ni-

nirum et uxores et servitia, audientes Abrahamum de promissione Dei concionantem, assensi sunt verbo ejus, et optarunt ipsi quoque participes futurae benedictionis per Christum fieri.

Non igitur familiam simpliciter, sed veram et sanctam ecclesiam hos Abrahami comites appellabimus, in qua Abraham fuit summus Pontifex, docens eam de misericordia Dei, exhibenda per Filium, qui primum gubernaturus sit ac benedicturus posteritatem Abrahae, et omnes, qui cum ea se conjungunt; deinde suo tempore assumturus carnem, et iram ac maledictionem a suo populo in se translaturus, ut, ipsi, peccatis omnibus exuti, etiam mortis aeternam poenam evadant. Huic praedicationi Abrahae credidit Sarai, uxor Loth, filiae Loth et utriusque servitia. Itaque summa cum voluptate sanctum patremfamilias secuti sunt, potius inopiam, pericula et damna omnia passuri, quam tantarum promissionum possessionem amittant, quae tamen nondum in re, sed in nuda spe erat.

Atque hoc modo Dominus etiam ipsum Abraham consolatus est. Nam revera benedictio Dei fuit, quod potuit invenire exsilii sui comites, et quidem tam bonos et pios, qui ipsi quoque verbum magni faciebant et sequebantur.

Recte igitur Psalmus (39, 13.) celebrat hunc nostrum peregrinum, cum dicit: „Peregrinus sum apud te, sicut omnes patres mei". Respicit enim David ad fidei imaginem. Etsi enim rex erat, tamen in periculis variis constitutus, sicut Abraham in ignota terra, sola promissione se sustentabat, in hac sola acquiescebat.

Ac nos quoque debemus hoc exemplum nobis amplificare, non tantum ad confirmationem et consolationem nostri, sed etiam ad obscuranda portentosa opera nostrorum sanctorum, quae in Papae ecclesia jactantur, cum revera foetidum stercus sint, collata ad nostri peregrini seu exsulis opera et fidem.

Verbum עָשׂוּ, fecerant, non solum propagationem liberorum, sed etiam curam et educationem tum liberorum, tum pecoris significat.

Egressique sunt, ut venirent in terram Canaan, et pervenerunt in terram Canaan.

Observabis hoc in loco, quod jubetur exire Abraham, et habet promissionem benedictionis. Sed nondum ostensus est ei locus, quem petere debeat; itaque incertus adhuc est, quanam parte terrae eum Dominus habitare velit. Quod autem recta ad terram Canaan tendit, non ideo facit, quod certo sciat, terram Canaan posteris suis tradendam: nam haec promissio postea sequetur; sed quod Patriarcham Sem sequitur, qui in Salem morabatur, a quo fortasse etiam ex Ur erat evocatus. Hujus vel consilio vel consolatione, si quidem promissio de semine in eo posita erat, volebat uti, dum Dominus designaret locum, in quo viveret.

Ergo haec peregrinatio in fide facta est: nondum enim locum habitationis norat. Primum ex Ur Chaldaeorum, quae patria fuit, migrat in Haran: ex Haran deinde in Canaan. Ibi non uno in loco moratur; saepe vicinorum improbitate, saepe Domini verbo cogitur mutare locum, donec tandem in Aegyptum secedit. Ex Aegypto iterum migrat in Ca-

man, nec tamen uno in loco subsistit: jam Hebron, jam Bersaba, jam mons Moria ei sedes est. Quod si infirmus fuisset in fide, impatientia fractus, abjecisset verbum, et vagationum constituisset modum. Admirabile igitur hoc fidei exemplum est, quod sanctus vir non fatigatur, sed assiduo se consolatur Domini verbo, in eo sperat, nec judicat vanum esse, quod Deus semel promisit. Sic simpliciter in nubibus, seu coelo haeret spe sua, neque a se *) patitur dimoveri.

Pertransivit autem Abram terram usque ad locum Sichem, et usque ad planitiem More. Erat autem tum Cananaeus in terra.

Haec quoque pertinent ad amplificandum exemplum hoc, quod Abraham cum tanta turba hominum et pecorum tam longinquam profectionem suscepit. Mirum autem est, si non aliqui, succumbentes tentationi, impatientiae voces emiserunt, ut indignati sint, quod non potius vel in Haran, vel aliquo alio loco substiterit.

Sichem ex Iosua nota est. Quando enim filii Israel trajecerunt Iordanem, venerunt regia via primum ad Hiericho, deinde Hai, ac tandem Bethel. Sichem autem a Bethel septentrionem versus est, non longe a duobus notis montibus, Ebal et Garizim: neque Hierusalem procul distat. Fuit autem hisce in locis admodum superbus populus posterioribus temporibus, sicut historiae et Prophetarum conciones ostendunt, quod Patriarchae ibi habitarant. Sicut Romanus Pontifex mirabiliter superbit, quod Petri sedem teneat.

Vocabulum אֵלוֹן alii quercum, alii campum seu planitiem vertunt. Sed perinde est; nam sententiae

*) Fort. ab ea se.

nihil adimit. Sed More montis nomen est, cujus mentio fit Iudd. *) 7, (v. 1.). Cum enim Gideon castra locasset ad austrum, Midianitae ad aquilonem in convalli apud petram More castra metati erant. Incertum autem est, unde hanc appellationem sortitus locus sit; significat enim מורה doctorem. Ego in ea sum opinione, fuisse eo in loco sacerdotem aliquem, qui instituit eo in loco viciniam de religione et cultu Dei. Est appellatio eadem in Psalm. 9. (v. 21.): „Constitue eis legislatorem". Item: Ps. 84. (v. 7.): „Benedictionibus induetur doctor". Sed hoc in loco proprium est loci, in quo Abraham primo substitit.

Quod autem Moses addit, Cananaeum fuisse in terra, id eo pertinet, ut admoneat nos miserabilis exsilii, in quo sanctus Patriarcha vixit. Non enim inter amicos, sed in medio inimicorum, inter homines cultu et religione differentes habitavit. Destinata quidem voluntate Noah ea regio erat pio Sem; sed filii Nimrod, ex utraque Arabia effundentes se, vi eam occuparant: ut videas, omnibus seculis eandem esse ecclesiae fortunam: praedae est impiis, et tamen Dominus eam mirabiliter conservat, etiam contra portas inferorum.

Apparens autem Dominus Abrahae dixit: Semini tuo dabo terram hanc.

Satis diu et varie vexatus et afflictus inter Cananaeos exsul Abram, ne vinceretur tandem impatientia, in tentatione summam consolationem invenit. Verum enim est, cum arripit nos tentatio, nisi tum abbreviarentur dies, et succederet consolatio, non fieret

*) Edit. princ. Iosuae.

ret salva omnis caro (Math. 24, 22.). Qui igitur perdurat in fide, in fine certo experietur, quod Deus suos non deserat. Differt quidem consolationem, et nervum ita intendit, ut jam rupturum existimes; sed opportune adest, et tum auxilio suo nos sublevat, cum videmur corruituri. Ideo Psalmus 9. (v. 10.) Deum hoc titulo ornat, et vocat eum „adjutorem in opportunitate".

Quo anno haec revelatio sit facta, textus non ostendit. Sed circumstantiae indicant, jam paene fatigato Abraha isto duro exsilio et perpetuis migrationibus. Igitur priusquam venit ad Sem, consolatur eum Deus, ut in hac quoque parte hujus Patriarchae exemplum ecclesiae utile et consolationi esset: ac nos quoque in tentatione positi disceremus, fidem firmiter retinendam: Deum enim certo affuturum, et consolaturum nos.

Locus igitur nunc demum indicatur certus, in quo posteritas Abrahae consistat. Observa autem, quam proprie et dialectice verba sua ponat Dominus. Abraham, cum haec dicuntur a Domino, nec semen nec terram habet. Post cum nascitur ei semen, tamen nondum habet terram; imo sicut Stephanus (Act. 7, 5.) dicit: „Ne vestigium quidem pedis habet". Convenit igitur haec promissio cum illa priore, quae promittit, futurum, ut habeat Abraham magnam posteritatem; non enim ipsi, sed semini promittitur terra. Hac promissione contentus est Abraham, nec queritur de suo exsilio, modo norit, posteritatem non exsulaturam.

Est autem promissio haec vere corporalis. Nam sancti etsi fide vivunt, et spe futurae vitae praesentes calamitates vincunt, tamen in hac vita et tanta

carnis infirmitate, etiam corporali consolatione indigent, ut respirare a malis, et quasi vires resumere possint, quas quotidianae calamitates attenuant.

Et aedificavit ibi altare Domino, ubi apparuerat ei.

Hic primum vides sanctum Patriarcham, etsi exsulem et peregrinum, tamen propter promissionem semini ejus factam cogitare de certa sede. Nunc enim primum Domino, qui ei apparuit, aedificat altare, hoc est, constituit certum locum, in quo conveniat ecclesia, auditura verbum Dei, factura preces, laudatura Deum, sacrificatura Deo; hoc enim est altare aedificare.

Ac Abraham aedificat altare, hoc est, ipse est Pontifex, seu sacerdos, ipse docet alios et instituit de vero Dei cultu. Hic enim finis unicus tum altarium, tum templorum esse debet, ut ibi convenientes audiant verbum Dei, ut orent, Deo agant gratias, Deum laudent, et quos praecepit cultus, exhibeant. Ubi haec non sunt, ibi altaria et templa nihil sunt, quam officinae idolatriae, quibus Papatus plenus est. Veri enim cultus negliguntur, et interim omnis cultus ponitur in blasphemum et impium Missae sacrificium.

Sed hic quaeritur, an licuerit Abrahae hoc facere, cum non jubeatur id certo Dei mandato? Nam cultum instituere ex electione, et non ex jussu Domini, idolatria est. Respondeo: Abraham non elegit suo consilio hunc locum altari, sed ipse Dominus, qui ibi apparuit Abrahae, eum elegit. Ipse enim Dominus est primus fundator: ideo enim se ibi ostendit, quia ibi vult coli, et praedicari promissionem suam.

Sic Iacob infra (28, 17), cum vidisset Angelos

in scala adscendentes et descendentes, dicebat: „Haec est domus Dei, et porta coeli“. Dominus igitur, quia primus ibi commoratur, et verbum suum spargit, vere dedicat locum, seu consecrat, ut non profanus, sed sanctus sit, et sanctis serviat usibus; verbum enim est, quo consecrantur omnia. Annunciatur autem verbum hoc in loco non ab homine, sed ab ipso Deo.

Hoc igitur primum templum est, quod Patriarcha Iacob aedificat, non quidem nostris simile, sed acervus lapidum in campo, ad quem conveniebat ecclesia auditura Dei verbum, et sacra factura. Dedit autem posterioribus seculis occasionem infinitis idolatriis hic locus: sicut testantur Prophetarum conciones, ac inter caeteros praecipue Hoseae, qui contra regnum Israel vaticinatur.

Tuetur quoque religionem suam Samaritana mulier in evangelii historia exemplo Patriarcharum, cum dicit: „In hoc monte adorabant patres nostri“. (Ioh. 4, 20.). Loquitur enim de hoc ipso monte Garizim, quem puto aut fuisse petram More, aut non abfuisse longius. Ac ratio quidem hoc laqueo capta est, nec se inde expedire potest. Cum audit: Abraham hoc fecit, ac placuit Deo factum, statim concludit: Ergo ego quoque faciam idem, et etiam placebo Deo. Sed cum Prophetae negarent, hanc consequentiam esse veram, vapulabant et occidebantur.

Ac Sichimitarum praecipua fuit insolentia et superbia: sicut Sirach ideo vocat stultos. Quia enim norant, ab Abraha in monte More altare aedificatum, hoc agebant tempore Alexandri Magni, ut in monte Garizim aedificarent sumtuosum templum, ita permittente Alexandro, sicut Iosephus auctor est li-

bro 11. cap. 8. Hanc impietatem praevidens Moses non ad exempla Patriarcharum sequenda, sed ad verbum Dei revocat pios Deut. 16. (v. 5. 6.) dicens: „Non in quovis loco sacrificabitis, sed in loco, quem elegerit Dominus". Hanc particulam ea una in concione non semel, sed multoties repetit. Quia enim futurum erat, ut locus tabernaculi saepius mutaretur, donec tandem templum aedificatum est, vult Moses, ut istum locum observent, in eo conveniant, et sacra faciant, quem Dominus voce sua designat.

Sed frustra videmus monuisse sanctum Prophetam. Tabernaculum enim et templum contemtum est ab idolatris, et quaesita alia cultuum loca. Sicut apud nos quoque factum est: pluris enim fecimus Petri Basilicam Romae, quam omnia alia loca, in quibus verbum, Sacramenta et legitimus clavium usus fuit: cum tamen constet, ubi haec sunt, ibi Deum adesse praesentem et propitium.

Et movens inde in montem, qui erat ab oriente respectu Bethel, extendit tabernaculum suum: ita ut esset Bethel ab occidente, et Hai ab oriente. Et aedificavit ibi altare Domino, et vocavit in nomine Domini.

Haec nova peregrinatio est in locum vicinum. Nam Bethel ac Hiericho non longe absunt a monte More, et sunt omnes positae in regia via. Causam autem si quaeras, cur non manserit diutius in More, nihil est, quod possimus causari, nisi vicinorum, apud quos vixit, odia et injurias, quas non solum ideo passus est, quod inquilinus erat, sed quod novae religionis erat auctor, et habebat suos singula-

res conventus, nec sequebatur ipsorum, apud quos habitabat, idolatriam.

Sicut autem supra de More apud Sichimitas diximus, ita ex Prophetis patet, hanc occasionem arripuisse idolatras, ut in Bethel templum et altare erigerent. Fuit enim augustum nomen Bethel: significat enim domum Dei; itaque idolatrae opportunum judicabant cultibus divinis: sicut Hieroboam ibi vitulorum cultum erigit (1. Regg. 12, 28. 29.). Infra (28, 19.) monebit Moses, Bethel prius vocatum Lutz, sed a Iacob Bethel appellatum, quod ibi apparuisset ei Dominus.

Observabis autem hic quoque sancti Patriarchae pietatem. Etsi qui apud More habitabant, propter religionem potissimum eum incipiebant odisse, tamen non ideo abjicit religionis studium Abraham: sed etiam in hoc monte, qui medius inter Bethel et Hai est, erigit altare, et exercet pontificale suum officium, hoc est, docet ecclesiam suam de voluntate Dei, hortatur ad sanctimoniam, confirmat eos in fide, alit spem eorum de futura benedictione, etiam orat cum eis. Haec enim omnia Hebraeum verbum includit.

Ego malui relinquere verba, ut in Hebraeo sunt posita, quam sequi nostrum interpretem, qui tantum de invocatione exponit. In ea significatione apud Ioelem est cap. 3. (v. 5.): „Et erit, ut omnis, qui invocaverit nomen Domini, liberetur“, sive evadat.

Sed hic de toto ministerio loquitur Mose: sicut etiam invocatio ipsa totum ministerium includit: „Quomodo enim invocabunt, in quem non credunt? Quomodo credent, si deest doctor“? etc. (Rom. 10, 14.). Sententia igitur est: Vocavit in nomine Domini, hoc est, de nomine Domini docuit suos, ut disce-

rent, Deum esse misericordem, et bene velle generi humano; si quidem promittit semen, per quod ira tollatur, et reddatur benedictio aeterna, in Paradiso per peccatum amissa. Hanc Dei notitiam etiam sequitur invocatio, ut in omnibus periculis ad tam clementem Deum respiciamus, rogemus opem, invocemus eum etc. Hic Pontifices et Episcopos nostros interroga, quis unxerit Abrahamum, ut hoc pontificale officium exerceret inter suos?

Abraham autem migrans inde profectus est, et profectus est meridiem versus.

Haec tertia in ipsa terra Canaan migratio est. Itaque apparet, quam gratus fuerit hospes ejus terrae hominibus. Etsi autem locus hic non nominatur, tamen Hebron fuisse verisimile est. Quae cum esset civitas regia, in qua sacerdotes quoque Cananaeorum erant, non potuit Abrahae ibi locus esse. Admirabilis igitur animi magnitudo, et insignis perseverantia in fide hic ostenditur, quod in tot migrationibus, sive tanta hominum malitia et perfidia, non tamen succubuit Abraham, sed et retinuit spem factae promissionis, et nomen Dei sui non tacuit, sed praedicavit publice, toties expertus, eam unam rem infinitis odiis et injuriis praebere occasionem.

Hoc exemplum excellentis fidei Spiritus sanctus hic nobis ob oculos ponit. Supra de Caini peccato et poena diximus, quod oportuit eum vagum esse in terra. Sed Abraham sanctus est per fidem, habet deinde promissionem excellentis benedictionis. Haec confer ad fortunam ejus, et videbis, similem Caini poenam sustinere, ac tanquam maledictum vagari in terra sibi promissa, neque id solum, sed

cum uxore, cum nepote ex fratre et tota familia. Sic „Dominus mirabiliter ducit sanctos suos“ (Ps. 4, 4.), qui si in fide perseverant, quod credunt, tandem accipiunt. Igitur nos quoque ad talia certamina paremus, et constanter perseveremus in fide. Hic enim finis est, cur hae historiae sint propositae.

Erat autem fames in illa terra. Descendit igitur Abram in Aegyptum, ut peregrinaretur ibi. Nam fames magna erat in terra.

Nulli fuerunt neque lectores, neque doctores, quos non praesens locus offendisset, etiam inter Iudaeos. Ita est admirabilis, quaestionibus et scandalis plenus, praesertim si recte intelligatur: tum enim scandala fidei et morum sese ostendunt. Terra Canaan est promissa semini Abrahae; itaque sine dubio concepit firmam spem, se ibi mansurum. Sed vide historiam, et dices, omnia geri et evenire contra fidem ejus et promissionem. Quod igitur pertinaciter in verbo haeret, nec se contrario eventu inde patitur dimoveri, hoc an non est per spem superare spem, seu, ut Paulus (Rom. 4, 18.) loquitur: παρ᾽ ἐλπίδα ἐπ᾽ ἐλπίδι πιστεύειν, sine spe credere in spem? Sicut Iacob infra 32, quando contra Angelum luctatur.

Vagans enim est in terra, nusquam invenit locum, in quo possit manere diutius. Tandem ea incidit calamitas, ut deserere promissam hanc terram cogatur, et famis causa cum familia sua tota migrare in Aegyptum. Haec an non vehemens fidei tentatio fuit?

Discamus igitur, quale regimen habeat Deus noster in terra, infirmum et stultum videlicet, si sequaris ra-

tionis judicium. Antea abundavit haec terra varia benedictione Dei: nunc cum sanctus vir venit in eam, portans secum infirmissima fide promissionem Dei; continuo talis fames oritur, ut, nisi alium locum quaerat, periculum vitae certum sit. Similes famis calamitates postea passi sunt Isaac, Jacob, Ioseph, Elias, Elisaeus et alii Prophetae; Paulus quoque sub Claudio. Et hodie audimus, passim impingi evangelio hanc culpam, quod annona carior, et minus uberes proventus sunt.

Sic solet Deus, eo modo gubernat hanc vitam, ut plena sit scandalis et offensionum, non tantum in impiorum, sed etiam piorum oculis: quanquam pii cum sancto Abraha fide eas vincunt. Florente enim religione et sanctis Patriarchis, Prophetis ac Apostolis gubernantibus, omnis generis calamitates nascuntur. Quomodo conveniunt haec cum promissionibus Psalm. 37. (v. 19.): „In diebus famis saturabuntur"? Item 112. (v. 7.) „Non timebit ab audito malo". „In die mala liberabit eum Dominus" (Ps. 41, 2.). Item (Ps. 37, 25.): „Non vidi semen justi quaerere panem" etc. An non Abraham panem quaerit, cum ex Canaan in Aegyptum usque famis fugiendae gratia migrat?

Respondeo: Fiunt haec certo Dei consilio, ad probationem fidei in sanctis. Fiunt autem ad tempus, et sequitur postea non solum compensatio corporalis, sicut Abraham valde ditatus est: sed etiam fidei incrementum et sensus major misericordiae Dei. Itaque Paulus (Rom. 5, 3.) dicit, etiamsi gemunt, querulantur, ejulant sancti in cruce, tamen de cruce, seu tribulationibus etiam gloriantur, sentientes mirabilem Dei gubernationem.

Ad hunc modum tentatur hic quoque Abraham, non cum suo incommodo, sed cum magno suo bono, sicut sequentia ostendent. Probat enim Dominus fidem ejus hac ipsa tentatione, quae profecto non exigua fuit. Sic enim, cum ex Canaan migrandum esset, potuit cogitare: Ubi nunc est promissio mihi de hac terra facta, ex qua nunc, nisi fame perire cum meis velim, mihi exeundum est? Siccine Deus facit, quod promittit, siccine mei curam gerit? Sed sanctus homo primum intuetur in promissionem spiritualem de aeterno regno per Filium Dei; hac se consolatur. Deinde non abjicit fiduciam de corporali promissione. Scit, si hoc anno ob famem inde migrandum est, quod alio tempore licebit redire. Itaque patientia et exspectatione futurae benedictionis hanc tentationem superat.

Idem nos quoque faciamus, cum experimur easdem incommoda. Vulgus, ut supra dixi, hoc tempore querulatur de variis incommodis annonae, pestilitatis, bellorum etc. ac verum est: sunt ea plura et frequentiora, quam superioribus annis. Sed (ut nihil etiam dicam de peccatis et summa ingratitudine, quae Deum ad poenas provocat) meminerint pii, fieri hoc ad tentationem credentium, nec vulgi sequantur stultum et impium judicium, quod existimat, si revocetur vetus Pontificis impietas, si Missae fiant pro mortuis, si indulgentiae redimantur, si supplicationes circa agros fiant, corrigi haec mala posse. Sicut Iudaei apud Hieremiam (44, 17.) de regina coeli dicunt. Quanto hoc est veri magis simile, nunc nos istius impietatis pendere poenas, praesertim cum quidam, contemto verbo, eam adhuc tam pertinaciter urgeant?

Insigne igitur hic exemplum vides, quomodo tentetur fides in sanctis, et tamen sanctus Abraham non succumbit, sicut impii, qui statim offenduntur ad primum tentationis sensum, et resiliunt. Abjiciunt enim verbum, sine quo impossibile est consistere. Sed pii verbum apprehendunt, et eo tanquam baculo nituntur contra tentationem, ne opprimantur.

Etsi autem textus dicit, Abrahamum propter famem hanc septimam et difficillimam profectionem suscepisse, tamen quis non credat, impios Cananaeos sua importunitate eum coëgisse, dum hunc inquilinum, novam religionis formam invehentem, caussam hujus calamitatis clamitabant, propter quem Deus terram alioqui benedictam coeperit maledicere? Hoc enim semper de piis judicium mundi fuit. Bonus igitur vir volens cedit invidiae, et exponit se periculo.

Atque hic non prorsus verbo, sed ratione quoque sua ducitur Abraham. Hoc ex certo habebat, quod non liceret ei redire, unde egressus erat: jussus enim divina voce erat, ut egrederetur de Ur et Haran. Igitur pergit in Aegyptum, loci fertilitate invitatus, quod sperabat, ibi viliorem annonam fore. Nam in corporalibus periculis ratio suum locum habet, ut videre aliquid et consulere possit.

Prudens igitur paterfamilias in periculo constitutus ratione gubernat fortunam, et tamen fidem non abjicit. Credit, etiamsi egrediatur necessitate coactus de terra promissa, eam tamen posteris suo tempore donandam. Interim Aegyptum ceu diversorium petit, unde commodo tempore in Canaan redire possit. Id Moses diserte ostendit, cum dicit, eum migrasse in Aegyptum. לָגוּר שָׁם, ut esset ibi pe-

regrinus, non ut ibi firmas sectaretur sedes: cogebatur enim necessitate, quam sciebat non fore perpetuam, sed unius aut alterius anni.

Qui inter Cananaeos mitissimi fuerunt, hoc forte ei consilium dederunt de adeunda Aegypto, quod judicarent, cum tanta familia tali tempore Abrahamum reliquis vicinis oneri fore. Sed major pars odit religionem ejus, et judicarunt, eum hujusmodi mali causam esse: non viderunt, quod Deus contemtum verbi et religionis fame et aliis incommodis punire soleat.

Et factum est, cum appropinquasset, ut intraret in Aegyptum, dixit ad Sarai uxorem suam: En scio, quod tu sis mulier pulchro adspectu; fiet itaque, cum videbunt te Aegyptii, ut dicant: Haec hujus uxor erit; interficient igitur me, te autem in vita conservabunt. Dic, obsecro, quod sis soror mea, ut bene sit mihi propter te, et ego vivam tuo beneficio.

Hic locus gravissime offendit Patres et doctores omnes, quod non tantum mentitur Abraham, sed cogit etiam ad mendacium uxorem. Sed mendacium fortasse excusari potest. Illud autem excusari non potest, quod uxorem volens et sciens exponit periculo adulterii, et hoc mendacio invitat ad adulterium Aegyptios, qui fortasse sibi temperaturi erant a maritata. Nunc cum liberam audiunt, putant, sine peccato eam posse rapi.

Non solum igitur quaestiones multas, sed etiam scandala varia hic locus peperit: si quidem Abraham pluris facit vitam suam, quam pudicitiam uxoris et

aliorum salutem. Sed primum de mendacio dicemus, de quo disputant inter se Hieronymus et Augustinus. Ac Augustinus triplex facit mendacium, jocosum, officiosum et perniciosum:

Iocosum vocat, qualia sunt poëtarum seu histrionum in scena, quos scimus mentiri, cum repraesentant aliquid tanquam rem gestam: et tamen mendacium sine incommodo, et gratum etiam est, quod delectat, et risum movet. Potest igitur vocari grammaticum peccatum.

Alterum est officiosum, cum boni alicujus causa mentimur, sicut Michal mentitus, cum dicit (1. Sam. 19, 17.), Davidem intentasse mortem; et recitat Augustinus exemplum de quodam Episcopo, nolente prodere confugientem ad se. Tale Chusai Arachitae mendacium est, 2. Sam. 15. (v. 34.), et mulierculae apud fontem Rogel 2. Sam. 17. (v. 20.). Officiosum vocatur hoc mendacium, quia servitur non solum alterius commodo, qui alioqui injuriam aut vim passurus erat, sed etiam impeditur peccatum. Improprie igitur mendacium vocatur; potius est virtus et insignis prudentia, qua et furor Satanae impeditur, et servitur honori, vitae, commodis aliorum. Vocari igitur potest pia sollicitudo pro fratribus, vel, ut Paulus loquitur, zelus pietatis. Proprie autem mendacium est, cum fallitur proximus a nobis in suam perniciem, et in nostrum commodum. Hoc discrimen etsi non satis sit proprium, tamen propter Patrum reverentiam retineo.

Quod igitur ad Abrahae factum attinet, statuamus, eum non esse mentitum, vel saltem dicemus, officiosum esse mendacium, et dignam laude providentiam. Iudaei quasi Stoici, hoc est, septies asini, adeo interpretantur hoc factum duriter, ac Abraha-

mum tanti peccati reum faciunt, ut dicant, captivitate Aegyptiaca id punitum esse in posteris. Abfuit enim ab hoc ejus consilio peccatum, et, quantum potuit, prudentia gubernavit fortunam tam inclementem.

Ex vocatione Domini venerat in terram Canaan. Sed et vicinorum, cum quibus habitabat, improbitate et injuriis, deinde temporum difficultate cogitur, ut mutet locum. Quia autem non licebat regredi ad loca, ex quibus egressus erat, Aegyptum petit fertilitate celebrem. Fieri autem potest, ut Aegyptus jam esset infamis apud vicinos propter tyrannidem; habebat enim potentissimum regem. Ubi autem magistratus verbo Dei non gubernatur, fere ad tyrannidem abutitur potentia, sicut quidam dicebat, bonorum regum nomina in uno annulo posse scribi. Haec igitur tentarunt animum Abrahae, ut sibi metueret, et de periculi ratione vel corrigendo, vel vitando cogitarit.

Quid igitur, inquies, num labascit fides ejus? Num dubitat de Dei promissione, quod conservaturus et adjuturus sit in periculo? Ego sane non nego, quod fides aliquantulum laboraverit. Nam exempla ante oculos sunt, quod etiam summi viri sunt lapsi. An non vehementi tentatione percutiebatur Moses ad aquas contradictionis? (Num. 20, 12.). Et notus est Davidis horribilis lapsus (2. Sam. 11, 4.).

Ad hunc modum, cum verbum ex oculis et animo dimisisset Abraham, et rationi indulgens de periculis cogitaret, vacillare coepit; sed non penitus victus est; imo fides laborans tandem triumphavit. Nam in ipso periculo, quod metuebat, constitutus, non tamen defecit fide, sed obtinuit apud Deum oratione, quod voluit.

Ostendit ipse Abraham apud Abimelech, cum denuo hoc periculo tentaretur, infra Cap. 20. (v. 11.) hujus consilii sui rationem, cum dicit: „Forte non est timor Dei in loco isto, et occident me". Hic profecto indicat non leve certamen conscientiae suae, quae duro hoc telo in ipso exsilio vulneratur, ut cogitet: Vide, solus es, peregrinus es, quocunque venis, peregrinam et novam tecum adfers religionem. Tune solus sanctus? Tune solus Deo curae es? et tot gentes ac populi a Deo sunt abjecti?

Similia nos quoque hodie patimur, cum adversarii plenis buccis nobis objiciunt augustum ecclesiae nomen, et interrogant, num, qui praecesserunt nos, et Papae religionem secuti sunt, omnes damnati sint? Ac Abraham quidem tueri se potuit in hac lucta, quod norat, se habere promissionem et verbum, gentes autem illas esse sine verbo; ideo Deo non esse curae. Sed corda admodum infirma sunt, et non facile hanc sententiam admittunt.

Pronuntiare igitur possumus, in tanta periculorum multitudine Abrahae fidem cessisse aliquantulum, et quanquam hoc peccatum sit, tamen esse peccatum infirmitatis. Ac in hanc sententiam fere de hoc facto judicant, qui mitiores sunt, et non cum Iudaeis insaniunt.

Mihi autem alia subit cogitatio, ut non solum non peccasse, nec labasse fidem Abrahae statuam: sed hoc ipsum consilium ex fide firmissima, et ex Spiritu sancto fuisse profectum, judicem. Quomodo hoc, inquies? Abraham plenus fide, etsi pericula varia videt, tamen in solam promissionem respicit. Hanc scit sibi et suo semini factam, et, ut sic dicam, in suo corpore positam. Etsi igitur statuit, Deum

factum, quod promisit, etiamsi in Aegypto occidatur, tamen sentit, Deum non tentandum. Quaerit igitur media omnia salutis seu vitae defendendae, quasi dicat: Non defugio mortem hujus corporis, si Domino sic videbitur, et tamen promissio non est per incuriam negligenda, die sol nicht verwarloset werden. Si possum eam obtinere cum vita, bene est; sin vita profundenda erit in impia hac gente, Dominus, qui promissionem benedictionis dedit, etiam mortuum me facile excitare poterit. Sed non ideo aliqua salutis via negligenda est. Igitur, mea Sara, ne dicas, me esse maritum tuum: dic, esse fratrem: ita vivam tuo beneficio. Tu autem ne dubita; senties Domini auxilium, ne quid patiaris indignum te, et ego quoque, quantum potero, ea in re te adjuvabo apud Deum verum precibus, qui se promisit clementem fore etc.

Haec sententia mihi magis placet, quia consentit cum scriptura, et simile exemplum infra proponitur, cum Isaac mactandus est. Nam ibi quoque, sicut epistola ad Hebraeos (11, 19.) testatur, hac se spe erigit Abraham, quod Deus possit reducere in vitam etiam mortuos.

Quia autem scriptura non uno loco Abrahamum nobis proponit tanquam patrem credentem *), et perfectum fidei exemplar: ideo malo in hanc sententiam pronuntiare, ut hic quoque magnitudo fidei ostendatur, quam quod aut peccarit, aut fides succubuerit in tentatione.

Quanquam enim hoc humanum est, tamen hic peculiare exemplum proponitur, de quo possumus pronuntiare, quod nullus sanctus ad hunc modum se cum in vita, tum in morte gesserit, sicut Abra-

*) Fort. credentium.

ham. Perinde enim ei est, sive moriatur, sive vivat; haeret enim in Deo promissore, et tamen vitam non temere profundit. Exponit periculo familiam, substantiam, tandem uxorem quoque, ut vitam suam redimat: non quidem propter se, sed propter promissionem, quae in corpore ejus nitebatur. Dictum enim erat: „In te benedicentur omnes familiae terrae". Hoc verbum, hanc sollicitudinem, hanc curam servandae vitae excitat, ut omnia potius, quam vitam suam periculo exponat.

Non igitur levis aut exigua res est, propter quam periculo exponere videtur conjugem suam Abraham. Non enim simpliciter hoc facit propter vitam corporalem obtinendam, sed propter Deum ornandum, ut is maneat in sua promissione verax, quam sanctus vir familiae suae toties commendarat, qua toties eam consolatus erat in variis periculis. Ad hunc modum tractatus hic locus neminem offendet. Quae enim fiunt ad gloriam Dei, et verbum ejus ornandum et commendandum, haec recte fiunt, et merito laudantur.

Sentiamus igitur, Spiritum sanctum etiam hoc in loco voluisse proponere excellentissimum fidei exemplum, quo admoniti nos quoque disceremus firmiter inniti promissioni Dei, et urgere eam. Si enim totus mundus reclamaret, si omnia in speciem contraria obvenirent, si denique exstinguereris ipse, tamen, modo fides nitatur promissione, evenient, quae Deus tibi in Baptismo, in verbo, in coena sua, in absolutione promisit; non enim potest Deus mentiri. Ergo fides, quae nititur verbo, etiam mentiri aut fallere nequit, potius coelum rueret, potius lapides pa-

nis

nis fierent, potius ex lapidibus excitaret Deus Abrahae filios.

Sed Abraham, inquies, plurimorum scandalorum auctor fuit? Non omnes intellexerunt hoc ejus consilium: sed viderunt omnes, in certum periculum adduci conjugem. Hoc certe cum Pauli regula (Ephes. 5, 28.) non convenit, qui praecipit, diligendas uxores, sicut nos nostra corpora diligimus etc.

Respondeo: Nihil hoc ad Abrahamum. Ipse enim recte facit, et non peccat. Nos quoque docemus verbum Dei, et docemus cum singulari fide et diligentia; sed multi inde scandalizantur. Quid autem hoc ad nos? Si sunt scandala, sunt passiva, et non activa. Cur igitur sustineremus inde conscientiam? Sic Abraham fecit, quod potuit, et, ut firma maneret promissio, ne quidem uxoris periculo motus est. Haec insignis fides est, et aedificantur exemplo hoc, qui id recte considerant. Si qui autem offenduntur, quid hoc ad Abrahamum?

Sed Sarae quoque eximia fides est, quod haec suadenti marito morem gessit, neque suo periculo mota est. Potuisset dicere: Non faciam. Cur enim prodam pudicitiam meam? Inanis hic praetextus est: quia sterilis sum, me abjicis, et captas occasionem ducendae aliae. Sed nihil tale ex ipsa audis. Monenti marito obsequitur, et in pura fide ambo se misericordiae Dei commendant. Hos conjuges quis non laudet? quis non admiretur? quis non imitari excellentem eorum fidem et obedientiam optet?

Insignia igitur haec exempla, et notabiles historiae sunt, quas tamen fere otioso animo transcurrimus, tanquam ad nihil utiles. Sed inspicienti eas diligenter et evolventi, tandem aperitur nucleus, et sa-

litaris doctrina patefit, quae praelucere piis in omni vita et omnibus actionibus debet.

Quotusquisque est, qui, cum legit verba haec, quibus Saram conjugem Abraham compellat, cum consilium suum ei ostendit, qui putet, inde aliquid posse disci? Sed sacrarum rerum studiosus nihil putabit tam esse exiguum, si quidem Spiritus sanctus id literis voluit mandari, quod non prosit saltem ad vitam et mores regendos.

Itaque hic quoque oeconomicam doctrinam ostendit Spiritus sanctus, cum commemorat, Abrahamum tam amice collocutum cum Sara sua. Primum rogat: deinde addit ista de dono formae. Nihil hic audis tyrannicum, nihil imperiosum; blanda et suavia sunt omnia, sicut inter bene junctos esse debent. Non enim, sicut Salomo dicit, „maritus in domo sua leo sit" (Sir. 4, 35.); sed etsi maritus dominium habet in uxorem, debet tamen id non ejusmodi esse, sicut Plutarchus (Conjug. praec. p. 142. ed. Francf.) erudite monet, quale esse solet in mancipia: sed quale est animae in corpus, quae naturali benevolentia cum corpore juncta est, et afficitur corporis tum commodis, tum incommodis.

Sed etiam tertia quaestio hoc in loco explicanda est, an excusari possit Abraham, quod de Aegyptiis nondum notis sic male suspicatur? Quia enim omnis suspiciosus detractor est in corde suo, detrahit hac cogitatione Abraham regi et toti Aegyptiorum nationi. Statuit enim, eos esse tyrannos, libidini deditos, et paratos ad caedes. Nisi enim haec metueret, non institueret hoc consilium.

Magnum autem peccatum est detractio, et notum est proverbium: Melius inter bestias agi vitam,

quam apud homines suspiciosos. Paulus quoque numerat suspicionem inter capitalia peccata, 1. Timoth. 6, (v. 4.). Est enim fons, ex quo promanat detractio, discordiae, lites etc. Itaque Christus docet contrarium, et jubet, ne quenquam judicemus aut damnemus. Nam omnis suspiciosus constituit se judicem super alios; et damnat alios.

Damnarunt autem philosophi quoque suspiciones, tanquam venenum amicitiarum, sicut exstat erudita disputatio Ciceronis, sub persona Laelii flagellantis notum Biantis dictum: Ama, tanquam osurus (de Amic. 16.). Vere enim dicit, amicitias consistere non posse, ubi suspicionibus indulgetur. Suspicio autem est, statuere, quod, quem nunc diligis, osurus aliquando sis. Huic affine est, quod Aristoteles veritatem vocat matrem amoris. Non enim vel oeconomiae, vel politiae consistere possunt sine mutua fide. Quantum enim incommodorum, etiam de rebus levieulis suspiciones inter conjuges excitant? Graviora autem mala sequuntur, cum haec pestis invaserit respublicas.

Et tamen Abraham suo exemplo docet nos suspiciones alere. Imo, quod plus est, scriptura sancta jubet et consulit, ut simus suspiciosi, si quidem diserte pronuntiat, „omnes homines esse mendaces" (Ps. 116, 11.). „Inimici hominis, inquit Propheta (Micha 7, 6.), domestici ejus". „Nolite igitur credere amico" (Sir. 6, 7.). „Nolite confidere in duce" (Ps. 146, 3.). „Ab ea, quae dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui" etc. (Micha 7, 5.). Et Christus dicit: „Non veni mittere pacem, sed gladium" (Matth. 10, 34.).

Haec manifesta sunt verba scripturae: et tamen, si ea sequeris, qualis erit nostra vita; si in ista diffidentia, in suspicionibus et cogitationibus malis inter se vivent uxor cum marito, subditi cum magistratu, familia cum hero? Deinde ubi manebit praeceptum Christi: „Nolite judicare; ne consideres festucam in oculo fratris" (Matth. 7, 3.)? Qualis denique erit ecclesia, quae poenitentiam peccatoribus proponit, et monet, de peccatoribus ne desperemus prorsus? Non igitur valet in ecclesia illa celebris jurisconsultorum regula: Qui semel malus, semper praesumitur malus; cum Christus etiam septuagies septies vult condonari offensam fratri. Haec ex diametro pugnantia quomodo conciliabimus?

Quod ad Biantis sententiam attinet, quam adeo flagellat Cicero, prorsus in ea sum opinione, ut existimem, Ciceronem non intellexisse, quid vellet Bias. Sententia enim Biantis non est propositio, ut vocant, de inesse, sed modalis, hoc est: Bias non hoc vult, quod amans certo constituat, se osurum, quem amat: sed quod, cum jam amet, possibile sit, ut posthac oderit. Sicut Augustinus quoque loquitur, saepius contingere in vita, ut, quem oderis antea, eum ames. Sed philosophicam quaestionem relinquamus philosophis excutiendam. Nos theologica illa videamus, et quid fecerit Abraham, et quid scriptura vetet fieri. Prohibet judicium, hoc est, prohibet, ne simus suspiciosi: et tamen jubet, ne cui confidamus. Haec quomodo conciliari possint, videbimus.

Tota res in eo est posita, ut distinguas inter has duas sententias, quas sacrae literae proponunt. Prima mandat, ut diligamus non tam amicos, quam

inimicos. Secunda mandat, ne ponamus in hominem fiduciam; fieri enim posse, ut fallat.

Sicut autem plenam prioris sententiae causam non videt ratio (nam inimicitias geri contra eos, a quibus laesi sumus, justum existimat): ita multo minus causas videt, cur omnibus hominibus ex aequo sit diffidendum. Intuetur enim singulorum vitam, et ex moribus judicat, hos bonos, illos malos esse. Bonos autem censet amore dignos, malos autem odio. Hoc rationis judicium est, altius non potest adscendere. Deinde non solum statuit amore dignos bonos, sed etiam fide. Hinc nascitur fiducia in homines, quam tamen in totum sacrae literae damnant: quia non solum periculosa, sed etiam impia est: periculosa, quia fallit, impia, quia fiducia haec debetur non creaturae, sed creatori.

Sacrae literae igitur proponunt primo, ut ex aequo omnes homines diligamus, ut omnibus benefaciamus, non bonis tantum, et quos ex moribus judicamus dignos, sed etiam malis. Sic enim Deus solet: effundit bona sine discrimine, et revocat nos ad hoc exemplum ipse Christus (Matth. 5, 45.).

Deinde aliud de hominibus judicium docent, quam quod ex moribus tantum sumitur. Hoc enim propter hypocrisin incertum est, et fallit. Quoties enim amicitiae dissiliunt? quoties, quem bonum judicabas, deprehendis iniqua conari? Celebrant gentilium literae ex omni numero antiquitatis nescio quot paria amicorum. Hoc ipsum an non satis magnum et evidens argumentum est, falli nostrum de hominibus judicium, quod ex moribus sumitur?

Sacra igitur scriptura non ad mores simpliciter respicere jubet, sed ad verbum et ad timorem Dei.

Haec ubi deprehendimus, hos bonos esse dubium non est: et tamen fieri potest, ut etiam hi cadant. Nota enim naturae infirmitas, et hostis nostri potentia est hoc agentis, ut a vero nos abducat, et timorem Dei nobis excutiat. Quare ne hic quoque firma fiducia esse potest, futurum, ut semper sui similes sint. Quanto igitur minus in his ponenda est fiducia, qui sunt sine timore Dei?

Philosophia igitur hunc fontem mali non videt, quod natura tota corrupta est: etsi igitur certis officiis simulat amorem ad tempus, tamen non est firmus amor, et facillime excutitur.

Ut igitur ad propositum negotium redeam, Abraham proficiscitur ad Aegyptios; hos non odit, et tamen diffidit eis. Ratio est: videt non solum, naturam per se malam esse, et indulgere cupiditatibus, sed videt, Aegyptum destitutam quoque verbo et vera religione. Hic cur periculum non metuat?

Se igitur et vitam suam committit Deo, et tamen non negligit media, quibus eam tueri posse sperabat. Ita incedit in regia via. Neminem odit, et tamen nemini fidit: si quid ab aliis benefit, hoc pro lucro habet, et eo fruitur, sed ita tamen, ut, si beneficium desinat, aut aliquid incommodi accidat, non ideo indignetur, aut odisse hominem incipiat.

Tales amicitias nescit philosophia, quia hominis naturam non satis habet perspectam; putat, inveniri posse sic bonos, qui nunquam obliviscantur officii. Ita dum amicitias quaerit, incidit in inimicitias, plane, ut Graeci vocant, ἀσπόνδους, quae sanari non possunt.

Sed eruditi sacris literis vident, quid sit in homine; et ideo in Deum, non in hominem perfectam

fiduciam ponunt, et tamen ex aequo omnes diligunt, omnibus benefaciunt, etiam inimicis. Norunt enim, Deum ita velle.

Atque haec demum est firma amicitia et constantissimus amor, qui nascitur non ex nostro judicio, sed ex Spiritu sancto, qui mentes ad verbum sequendum incitat.

Sicut autem diffidentia illa necessaria est, propterea quod humana omnia sunt incerta: ita vicissim caritas, sicut Paulus (1. Cor. 13, 4. 7.) dicit, non est suspiciosa, sed bene sperat etiam de malis. Utrunque enim statuit accidere posse, ut et ruant, quos bonos esse judicat, et emendentur, qui mali sunt.

Qui igitur ad hunc modum in hominem non ponit fiduciam, non est ideo suspicax, nec, ut sacrae literae loquuntur, judicat aut condemnat proximum. Nam suspicio seu judicium hoc est sine spe emendationis. Caritas autem, etiam eum videt; quod improbandum est, tamen sperare nondum cessat: ideo ad ignoscendum facilis est, neque septies, sed septuagies septies ignoscit. Utrunque enim scit verum esse, quod omnis homo, quantum in se est, sit mendax, atque ideo in nullum hominem fidit; et quod Deus bonus sit, qui ignoscit peccata, et gaudet conversione peccatoris, ac destinavit ad id verbum suum, cui Spiritus sanctus adest. Hinc nascitur spes, ut etiam de malis non in totum desperet.

Philosophicum igitur judicium explodendum est, quod statuit, ex moribus hos malos, illos bonos esse, et tenenda est haec sententia universalis: „Omnis homo mendax" (Ps. 116, 11.). Item: „Prospexit Dominus de coelo super filios hominum, ut vide-

ret, num esset aliquis intelligens et requirens Deum: sed omnes declinant, inutiles sunt, non est, qui faciat bonum, ne unus quidem" (Ps. 14, 2. 3.). Haec est nostra natura, quam nobiscum afferimus ex utero matris, et retinemus, donec Spiritus sanctus eam emendet. Igitur homini, in quantum homini, nihil fidendum est, etsi, quod ad mores attinet, non habes, quod reprehendas. Et tamen abesse debet odium, ut, quamvis malum judices, non tamen ideo deseras, aut desperes de emendatione.

Porro hic nihil dicimus de singularibus vocationibus, quae in speciem dilectionem videntur tollere. Non enim dilectionis speciem habent plagae, quibus in liberos aut familiam paterfamilias et parentes utuntur: et ira videtur, quod magistratus nocentes gladio punit et occidit. Sed jubentur hoc facere, et peccarent, si vocationem suam ad hanc communem regulam de diligendis ex aequo bonis et malis accommodarent, cui tamen parere debent ipsi quoque, cum sunt extra vocationem.

Ad hunc modum etiam ad Michae (7, 5.) sententiam respondendum est, cum praecipit: „Ab ea, quae dormit in sinu tuo, custodi claustrum oris tui". Hoc profecto non vult Propheta, ut conjuges suspicionibus indulgeant, quae nunquam abeunt sine dissensione et turbis; sed vult, amari conjugem, sicut Paulus hoc ipsum praeceptum in epistola ad Ephesios (5, 25.) pulchre explicat.

Et est inter primas laudes uxoris haec, quod cor mariti in ea confidit, hoc est, quod maritus eam complectitur amanter, nihil sinistre de ea cogitat, persuasum habet, se amari, et suis commodis serviri ab uxore. Ideo Augustinus quoque non inerudite tria

numerat conjugii bona, fidem, prolem et sacramentum. Ac sane, si fides absit, nunquam coalescent animi, nunquam amabunt vere inter se. Nihil autem hic mundus hac animorum conjunctione inter conjuges habet pulchrius. Sicut etiam Sirach concionatur: „In tribus placitum est spiritui meo, quae sunt probata coram Deo et hominibus: concordia fratrum, amor vicinorum, et conjuges inter se consentientes“ (25, 1. 2.).

Itaque Propheta non suspiciones, non odia vult esse inter conjuges, sed summum amorem et benevolentiam summam, quae sine mutua fiducia non potest existere: et tamen vult, hujus fiduciae esse modum, quia accidere potest, ut fallat. Est enim homo, et quamvis Deum timet et verbum observat, tamen, quia habet Satanam hostem ubique insidiantem, et natura per se infirma est, potest labi, et fallere alicubi spem tuam.

Hoc cum animo ita praevisum est, facilior eris ad ignoscendum, et minus dolebis, si quid contra, quam speraras, acciderit. Constabit igitur amor, nec turbabitur concordia. Nam nihil accidit inopinatum, et caritas ad ignoscendum paratissima est. Rarum sane donum, sed tu, quia Christianus es, memineris, hoc tibi praestandum.

Quid mundus soleat, notum est. Fratrum quoque gratia rara est, inquit poëta (Ovid. Met. 1, 145.): et videmus, de levissimis rebus, et, ut Germanice dicimus, de stercore columbino moveri inter vicinos turbas. Hic igitur suspiciones et odia regnant. Sed Christianus, etsi nulli homini fidit, tamen nullum hominem odit, et quanquam statuit, neminem hic firmum esse, quin possit everti vel a cupiditatibus suis,

his impletis, paulatim vigor animi et vires corporis deficiunt. Adeo propter peccatum degeneravit natura. Deprehenderunt autem prudentes viri, etiam alias creaturas paulatim corrumpi, sicut Virgilius erudite disputat de seminibus.

Sed de Abrahamo quid hic dicemus, qui novo et acerbissimo incommodo feritur, quod videt, uxorem suam, castam et sanctam matremfamilias, gubernatricem totius domus, abripi in aulam regiam? Sine ingenti dolore haec non vidit, et tamen fide se erexit, Deum non abjecturum curam sui, et etiam inter infideles servaturum uxorem, ne quid turpe patiatur. In hac fide acquiescit, hac spe mitigat curas et lacrymas, et precatur ardentibus votis, ne spes haec eum fallat.

Sicut igitur superiora pericula tam variae et longae peregrinationis fidem exercuerunt, ita hic quoque exercetur fides ejus, ut merito, tanquam fortis miles, qui non in una pugna, sed in multis et variis periculis strenue se gessit, proponatur ecclesiae tanquam perfectum fidei exemplum.

Iudaei scribunt, quod regio more non statim ad regem admissa Sara, sed aliquandiu adservata sit, sicut de Persarum rege, Assuero (Esth. 2, 2.) legimus, puellas, quas rex vellet, non statim ad regem admissas, sed totis mensibus sex unctas oleo myrrhino, deinde aliis sex mensibus aliis aromatis, et tum demum deductas ad lectum regis. Quodsi eo more etiam Aegypti reges sunt usi, magna istarum gentium moderatio fuit, nec, sicut apud nos, furiosa libidine praecipites acti sunt.

Ut autem credam, etiam cum Sara haec ita gesta esse, non solum exemplo regum Persarum indu-

cor, sed etiam auctoritate ipsius Mosi. Quia enim plaga certa secuta est (v. 17.), necesse est, aliquantulum temporis intercessisse: et tamen interim Sara non petita ad concubitum regis.

Graecorum et Romanorum principes in libidines admodum fuerunt praecipites. Itaque apud Aegyptios sanctior disciplina et honestas major fuit, quam apud alias gentes: quanquam enim polygamiae licentiam usurparent, tamen castius vixisse apparet, quam qui monogamiam retinuerunt. Sicut etiam infra capitalis poena a Palaestinorum rege Abimelech statuitur, ne quis Rebeccam violet. Haec arguunt, etiam stante polygamia, singularem istarum gentium fuisse honestatem.

Iudaei fabulantur, interim, dum Sara in aula viveret, Abrahamum docuisse Aegyptios astronomiam. Ac Iosephus valde in eo multus est, ut ostendat, Iudaeos omnibus gentibus antecelluisse cognitione mathematicarum artium et politicarum rerum. Sed rectius faceret, si hos populi sui majores commendaret, non ab istis donis, quae naturae sunt, sed ab aliis majoribus, quae sunt Spiritus sancti, quod Abraham docuit Aegyptios de voluntate Dei, de vero cultu Dei, de invocatione vera. Haec excellentiora dona sunt, quam scire motus siderum, significationes astrorum et similia. Quanquam haec quoque judico divinitus ostensa Patribus. Et celebrant gentium literae tum Chaldaeos, tum Aegyptios, quod harum artium studia diligenter excoluerint. Sive igitur Abraham Aegyptios docuit de his artibus, seu ipse, sicut Moses, de quo Stephanus (Act. 7, 22.) testatur, eruditum eum fuisse in omni sapientia Aegyptiaca, ab Aegyptiacis haec didicerit, nihil refert.

Hoc autem certum est, summum hunc virum, etsi naturae studium, in quo Dei praeclara opera utiliter considerantur, non neglexit, tamen potius habuisse studium propagandae notitiae Dei et veros cultus, timorem ac fiduciam plantandi inter gentes. Hoc enim summum caritatis opus est, et invitantur ad id omnes sancti, etiam ratione confessionis.

Et is quidem benefecit Abrae propter illum. Fuerunt enim ei oves et boves et asini et servi et ancillae et asinae et cameli.

Haec particula admodum necessaria est. Pertinet enim non tantum ad laudem et gloriam Dei, non deserentis suos: sed etiam ad commendationem fidei Abrahae. Hic enim vides, credentes Deo esse curae, ac servari in praesentissimis periculis. Non solum enim Abraham in gratia est apud regem propter sororem Saram (nam sororem rex esse credebat); sed Aegyptii quoque reverentur eum, qui tamen, ut infra scribitur, a pastoribus ovium abhorrebant.

Ostenditur autem hic quoque gentis Aegyptiorum singularis humanitas, quae in peregrinum hunc tam est officiosa et benefica. Quanquam enim rex propter Saram erga Abrahamum tam est beneficus, tamen apparet, ipsum affinitatis vinculum, quod credebatur intercessurum, a rege magni aestimatum. Quia autem nullum regnum tam est constitutum bene, quin habeat aliquid tyrannicum, ideo timuit Abraham sibi.

Praecipuus igitur hic locus est, ut discas, Deum esse protectorem sperantium in se, nec deserere suos, etsi tentari sinit. Sicut hanc ipsam historiam egre-

gie tractat, et pro dignitate amplificat David, Psalm. 105. (v. 12—15.): „Cum essent numero pauci, et prope contemti, et in ea terra peregrini, et migrarent de populo ad populum, ex uno regno ad alium populum: non tamen permisit, aliquem nocere eis, sed corripuit propter eos reges. Nolite tangere christos meos, et in Prophetas meos ne sitis injurii" etc. Vide, quomodo singulas circumstantias Propheta exaggeret, ut nobis ostendat, Deum certo misserturum eorum, et eis benefacturum, qui sperant in ipsum.

Est igitur hic locus ceu fons, ex quo praeclarae illae Prophetarum conciones emanarunt, quibus invitant ad retinendam spem et fiduciam misericordiae Dei, ac consolantur, futurum, ut Deus tandem liberet ac benedicat. „Beati omnes, qui confidunt in eo" (Ps. 2, 12.). „Cum quaererem Dominum, respondit mihi, et eripuit me ex omnibus pavoribus meis" (Ps. 34, 5.). „Cum hic pauper clamaret, audivit eum Dominus, et ex omnibus afflictionibus liberavit eum" (ibid. v. 7.). „Invoca me in die tribulationis, et eripiam te, et glorificabis me" (Ps. 50, 15.). „Multae afflictiones justi, sed ex omnibus his liberat eum Dominus" (Ps. 34, 20.). Sed quis vel ex uno Psalmorum libro similes sententias omnes meminisse potest? Taceo de reliquis Prophetis.

Apparet igitur, intellexisse eos, quod haec a Spiritu sancto non propter Abrahamum literis mandata sunt, sed ut nos quoque erudiremur in fide talibus exemplis, et in periculis non desperaremus, si quidem Deus hoc in loco ostendit, se fore fidelem protectorem omnium, qui credunt in ipsum, et qui sperant in misericordiam ejus.

Tentari quidem sinit suos, sicut haec profecto

ingens tentatio, et paene non ferenda fuit: sed in tentatione non deserit. Differt auxilium, sed non ideo aufert; sed suo tempore adest, et liberat, ne quidem magnis regibus, potentia et opibus suffultis, parcens.

Videmus, summos doctrina viros, cum et bonorum pericula, et malorum successus viderent, ista quasi iniquitate sic offensos, ut negarent, providentiam aliquam Dei esse aut curam de hominibus, et statuerent, omnia temere ferri.

Ac sane rationi hoc insuperabile scandalum est, quo etiam pios videmus non nunquam moveri, sicut in Psalm. 73. (v. 2. 3.) est: „Pedes mei labi coeperant, ac velut in lubrico paene concidissem: quia excandescere coepi adversus securos, quando impios videbam fortunatos esse“. Nam ratio categoricam tantum videt, quod bonis male est, et malis bene; hypotheticam non videt, quod Deus ex malo liberat justos, et malos percutit indignatio.

Spiritus sanctus autem hypotheticam (sicut in scholis vocant) ostendit, cum dicit Psalmus 34. (v. 20.): „Multae afflictiones justi, sed ex his omnibus eum liberat Dominus“. Itaque sancti cum vident se afflictos, tamen non ideo discedunt a mandatis Dei: sed huic minori subjiciunt conclusionem fidei, ac statuunt, se quoque liberandos ab istis incommodis et periculis.

Hae sunt revelationes Spiritus sancti, quas philosophia non videt; ideo offensa negat providentiam, judicat, Deum humana non curare, sed omnia casu et temere ferri. Cicero cum de finibus, item de Deorum natura disputat, in hunc ipsum scopulum impingit. Non audet dicere, quod Deus aut injustus

sit,

sit, aut humana non curat; et tamen non videt causam, cur tam iniqua hujus vitae conditio sit, ut mali floreant, boni autem etiam in honestissimis conatibus et consiliis concidant.

Hujus caecitatis quae causa est? Haec nimirum, quod ratio tantum intuetur in praesentia incommoda: his vincitur et obruitur; promissionem autem de futuro prorsus nescit. Spiritus sanctus autem jubet, praesentia negligi, et intueri in futura. „Exspecta, inquit, viriliter age, confortetur cor tuum, et sustine Dominum!" (Ps. 27, 14.) Pertinent igitur hi loci ad fidem et spem docendam ac confirmandam, et saepe in hac Abrahae historia principalis hic locus repetetur.

Et percussit Dominus Pharaonem plagis magnis propter Sarai, uxorem Abrahae.

Hic demum est laetus eventus tentationum: non solum liberantur pii conjuges periculo et metu, sed etiam rex cum sua domo involvitur malis, et percutitur. Haec consolatio per totam scripturam a Spiritu sancto inculcatur, et comprobat eam eventus: et tamen quasi caeci et surdi, cum in tentatione sumus, eam non admittimus, non credimus, eam veram esse. Considera enim, quid soleat fieri. Nonne constituti in periculis judicamus, nullum finem malorum fore, et nobis succumbendum esse? Ad eundem modum, cum videmus, impios florere, statuimus, eorum fortunam perpetuam fore, ac si non esset Deus, qui vel laborantes respiceret, vel abutentes successu puniret. Sic utrunque vincitur scandalo *). Accidit au-

*) Fort. utrinque vincimur.

tem hoc propter peccatum orginale, quod nos ad desperationem pronos, contra ad fidem et spem tardos facit.

Abrahae igitur exemplum diligenter erat considerandum, et imitandum quoque, qui, cum in praesentissimo periculo esset, tamen statuebat, impossibile esse, ut Deus deserat credentes in se. Non igitur abjiciebat spem: sed quanto periculum erat gravius, tanto credebat Deum citius liberaturum se et Saram, ac respondit tandem eventus.

Idem nobis quoque eveniet, si modo non patiemur, nobis excuti fidem. Ego sane propria experientia in multis gravissimis periculis idem expertus sum.

Sed caro plerunque nos captivat, sicut Paulus quoque de se queritur: „Video aliam legem in membris meis" (Rom. 7, 23.). Spiritus quidem promtus est, admittit verbum Dei, erigit se in periculis, et cupit etiam in cruce gaudere et exsultare: sed vincitur a carne, quae pro suo more tantum in praesentia intuetur, tantum praesentibus afficitur et movetur: absentia autem, de quibus verbum docet, quia non videt, putat nihil esse. Utrinque igitur impingit, et cum laetae, et cum adversae res sunt. In laetis nullum servat modum, quia non videt mala impendentia: in adversis quoque non potest erigi, quia liberationem, quam verbum promittit, nusquam videt.

Et tamen in piis relinquitur gemitus, qui quasi in imo pectoris residet; is aliquo modo, quamvis admodum debiliter, repugnat diffidentiae et desperationi et impatientiae, quae in carne est, ne fiamus blasphemi. Hunc respicit Dominus, et reliqua ignoscit.

Abrahamum quoque movit tantum periculum in cara conjuge, et sine dubio sensit quoque carnis motus, inclinantes ad desperationem, ut cogitaret:

Quid si nunc ademta uxor ad te nunquam redeat? Quid si perpetuo ea carendum sit? Has cogitationes autem secutae sunt lacrymae et alia suspiria, ut non dubitem, totas noctes egisse insomnes. Et tamen, dum his carnis cogitationibus exercetur (est enim homo), spiritus eum reducit ad verbum, ut cogitet de promissione facta. Hac in his curis et lacrymis se erigit, et sperat, Deum suo tempore redditurum uxorem, et curaturum, ne quid indigni patiatur. Sicut autem sperat, ita evenit. Verum enim est, quod spes, quae Deo et verbo ejus nititur, non confundit.

Igitur proponamus nobis hanc historiam, et adsuefaciamus nos quoque ad alendam spem, et erigendos animos in tentatione. „Vae illis, inquit Sirach (2, 15.), qui amiserunt sustinentiam". Quid enim reliquum est amisso verbo, quam desperatio? Igitur scriptura passim hortatur, ut exspectemus Dominum, hoc est, ne frangamur animis, aut abjiciamus spem, sed erigamus nos spe futurae liberationis: ne nobis accidat, quod incredulis Israelitis in deserto, de quibus dicit Psalmus 78. (v. 33.): „Defecerunt in vanitate dies ejus", hoc est, moriebantur, „non adsecuti propter infidelitatem promissiones, et varie affligebantur per omnem vitam". Et Psalm. 107. (v. 11.) scribitur: „Non sustinuerunt consilium ejus", hoc est, noluerunt credere, noluerunt sperare: ideo paulatim absumti sunt.

Inculcemus igitur haec nobis. Si enim sumus Christiani, multa cogemur ferre adversa. Hodie videmus, quanta Episcoporum et quorundam principum tyrannis sit. Angimur itaque animo, et optamus, maturari poenas impiorum, ac liberationem ecclesiae. Multi impatientia franguntur, et tantum non deficiunt.

Sed exemplo Abrahae exspectemus et sustineamus Dominum. Certo enim veniet, et nisi amiserimus sustinentiam, tyrannos aget praecipites, ecclesiam autem suam servabit. Haec enim ejus natura est, ut, sicut in Esaia (54, 7. 8.) est, tentet suos, et ad modicum deserat, sed postea in magna misericordia suscipiat.

Sicut autem ecclesia et pii spe debent se erigere: ita, qui florent, et ecclesiam vexant, debent timere poenas; etsi enim eam *) differt Dominus, tamen non differet perpetuo. Neque tanta ullius regis aut monarchae potentia unquam fuit, qui non tandem dederit impietatis poenas, et corruerit. Quo autem tempore, quo modo, quo loco id futurum sit, hoc pii exemplo Abrahae Deo permittant.

Caeterum hic quaeritur, qualis plaga fuerit, qua Dominus Pharaonem et domum ejus afflixit. Nam id textus non ostendit, sicut etiam, quomodo hujus plagae causa Pharaoni revelata sit, non commemorat. Nam de Abraha certum est, quod non ostenderit, si quidem fefellit in eo regem, quod diceret, Saram sororem, non uxorem esse. Ac rex eam ob causam videtur esse innocens: non enim rapuit ut uxorem alterius, sed ut liberam, nec voluit ea ut scorto abuti, sed pro conjuge retinere.

Iudaeos autem odi, qui, cum de hisce dubiis rebus disputant, insulsissimas et ineptissimas rationes fingunt. Hoc in loco dicunt, poenam fuisse morbum, quem medici γονόῤῥοιαν appellant, cum genitale semen ultro fluit.

Infra (1. Mos. 20, 18.) cum Rebecca a Philisti-

*) Fort. eas.

norum rege Isaaco erepta esset, scriptura dicit, consecutam talem poenam, ut omnium mulierum vulvae clauderentur, ne vel concipere, vel parere possent. Tale aliquid hic quoque accidisse puto. Quia enim alienam mulierem rapit rex, muliebri poena punitur, ut mulier non possit esse mulier, hoc est, ut parere non possit, sed abortiat, et alia partus pericula sustineat. Usitatum enim est, ut, per quae quis peccat, per eadem etiam puniatur, sicut in Sapientiae libro scribitur (11, 17.).

Porro hic iterum commendantur Aegyptii, quod habuerunt aliquam cognitionem Dei, et illam calamitatem agnoverunt non temerarium casum, aut usitatum aliquod malum esse, sed poenam a Deo propter certum peccatum inflictam. Non enim levis haec calamitas est: quin inter omnia mortis genera tristissimum spectaculum judico, cum extinguitur mater cum foetu.

Haec igitur cum acciderent post raptam Saram frequentius, cogitavit rex, Spiritu sancto ita movente cor, de causa mali, et quia una cum Sara plaga haec immigravit in aulam, ut aut laborarent, aut morerentur in partu aulicae et regiae mulieres, compellavit Saram, quae esset: ibi intellexit, non sororem, sed uxorem Abrahae, et maritatam esse, atque ita eam dimisit. Haec de poena ego conjicio, quia dicit textus, magnis plagis percussum Pharaonem et domum ejus. Ita enim convenit poena cum peccato.

Quod vertimus „propter Saram" in Hebraeo est עַל־דְּבַר, propter verbum Sarai. Usitatum autem est in Hebraeo, ut nomine דָּבָר latissime utantur, sicut in vocabulo rei. Non enim verbum tantum significat, sed etiam causam, negotium, factum, rem. Itaque etiam in historia evangelii Hebraismo hoc

saepe utuntur Evangelistae: ut, cum dicunt de Maria: „Servavit verba haec in corde suo" (Luc. 2, 19.), non solum de sermonibus, sed de tota re gesta loquuntur.

Exponunt autem Iudaei verbum hoc loco active pro Angelo, qui custodierit corpus Sarae, et ad Sarae jussum, quoties ipsa ita imperaret, percusserit Aegyptios. Sed commentum Iudaicum hic esse, quis non videt? Capiunt enim omnes occasiones, ut majores suos gloriosos, et coram mundo magnos faciant.

Fuit autem Sara melior femina, quam ut cuperet hominibus nocere. Et existimo, hanc plagam Sara et Abraha ignorantibus ingruisse. Hoc certum est, quod non posuerint spem in eo, si affligerentur Aegyptii: sed omnis spes eis fuit posita in promissione divina, quod crediderunt, Deum servaturum ipsos, et gubernaturum sic omnia, ut appareat, eum secundum promissionem esse benedicentem Deum. Abjiciamus igitur Iudaicum commentum, qui omnia inflectunt ad gloriam operum et gentis suae, cum potius Dei potentia et misericordia nobis hic praedicanda, et fides sanctorum hominum in promissionem consideranda sit.

Hic autem considerandum est evidens argumentum, quod et honestissime*) constituta apud Aegyptios politia, et severa in adulteros judicia fuerint: si quidem ipse rex statim, cum audit, Saram uxorem Abrahae esse, eam marito reddit.

Oritur autem hic gravis quaestio, cum certum sit, Pharaonem peccasse ignoranter, cur tamen punitus sit, et quidem tam gravi poena, ac priusquam aliquid conaretur cum Sara?

---

*) Edit. princ. honestissima.

Respondent autem tum theologi, tum jureconsulti per distinctionem, esse ignorantiam duplicem: aliam juris, quae neminem excusat, aliam autem facti, quae excusat. Ius autem hic definiendum est dialectice, non de omnibus opinionibus doctorum (hae enim et infinitae sunt, et plerunque inter se pugnantes, si quidem de apicibus juris jureconsulti disputant, ac raro conveniunt) sed de lege promulgata inter cives, aut usu et consuetudine recepta. Qui igitur ignorat, quae publice promulgata, aut usu recepta sunt, non excusatur. Discere enim id licebat ex vicino. Et ideo promulgantur leges, ut ceu lux praeluceant in genere omnibus, et qui contra faciunt, se deliquisse sciant, et exspectent poenam.

Sed nescire, quid in quolibet casu Bartholus, quid Baldus judicet seu concludat, haec non est juris ignorantia vocanda. Ius enim est, non opiniones doctorum et quaestiones, sed scientia publice proposita.

Ignorantia autem facti est, cum jus scio, et factum nescio, ut cum paterfamilias domi furem alit, quem tamen nescit furem esse. Hic jus scit, quod furare lege prohibitum sit, factum autem nescit: ideo sine periculo suo alit furem, quem nescit esse furem, et nec consilio, nec auxilio adjuvat. Haec distinctio utilis est, et ideo eam recito, ne quorundam intempestiva sapientia decipiamini, qui sobrie et utiliter dicta, ac docendi causa inventa, nimio rixandi studio suggillant.

Theologi in scholis alias ignorantiae species numerant. Prima est, quam vocarunt invincibilem, confictam ad excusanda peccata, quod nulla industria vel diligentia vinci aut emendari possit. Sic Cicero est invincibiliter ignorans Dei. Nam cum ejus disputa-

tiones de natura deorum, de finibus bonorum et malorum legis, vides, nihil ab eo omissum, quod humana ratione et totis viribus ab homine potest effici, et tamen, quid Deus velit, quae ejus de nobis sit sententia, ignorat. Ratio hujus ignorantiae est, quia non est rationis natae videre Deum, sed Spiritus Dei, illustrantis mentes nostras per verbum. Hoc cum destitueretur Cicero, invincibili ignorantia laborare eum necesse fuit.

Sed hoc ipsum exemplum evertit celebre illud Scholasticorum dictum: Homo cum facit, quod est in se, Deus infallibiliter dat gratiam. Fecit enim Cicero, quod in se fuit, et tamen non consecutus est gratiam. Imo hoc suo studio in altiores tenebras incidit, ut prorsus de Deo dubitaret. Ita enim necessario accidit, qui sine verbo de tantis rebus cogitat, tantum fretus rationis lumine, eum errare magis ac magis necesse est.

Hujus igitur ignorantiae excogitandae causam theologi nullam habuerunt; non enim patrocinia peccatorum quaerenda sunt, sicut in Summa Angelica, ubi de docendis conscientiis agitur, saepe fit. Is enim auctor hujusmodi politica et oeconomica dicta cum magno scandalo in theologicas disputationes invexit.

Itaque cum ego recens theologus eam ob causam eum librum legerem, conscientiis consulere in confessione ut possem, saepissime graviter offensus sum, quod, quae ad Dei judicium et ecclesiam pertinebant, forensi et judiciali modo tractabat.

In politicis negotiis potest esse locus invincibili ignorantiae, ut cum quis impeditus morbo, aut mente captus aliquid peccat. Sed haec ad res sacras et

conscientiae negotia transferenda non sunt. Sumus enim nati in caecitate peccati originalis; id malum invincibile est, adeo, ut etiam renatos captivet; sed non ideo excusabile est, sicut Scholastici invincibilem ignorantiam dixerunt excusabilem, quae simpliciter a toto excuset (sic enim loquuntur), id est, peccatum prorsus tollat. Hoc si statuamus verum esse, sequetur, etiam sine Christo homines salvari, si faciant, quod in se est. Tanta caecitas est in Papae scholis et ecclesiis.

Sed intuere in Pharaonem; is moraliter est in ignorantia invincibili: nescit, Saram esse uxorem Abrahae, et audit ex ipso Abraha, quod soror tantum sit, et tamen Deus immittit ei gravissimas poenas. An non vides hic, falsam esse istam celebrem Scholasticorum sententiam de ignorantia invincibili, excusante a toto?

Sic Christus cum inquit (Matth. 11, 23. 24.): „Si in Sodomis factae essent virtutes, quae in te sunt factae, mansissent usque in hodiernum diem; sed dico vobis, quod tolerabilius erit Sodomis in die judicii, quam tibi". Hic statuit ignorantiam in Sodomis, si conferas ad Capernaitas; sed tamen dicit, non excusari ideo Sodoma a toto. A tanto (ut loquuntur in scholis) excusari dicit, quod propter istam ignorantiam mitius punientur.

Sed quid multa? Quisquis invincibilem hanc ignorantiam excusationem mereri statuit, evertit scripturam sanctam, et tollit e mundo Christum, „justitiae solem" (Mal. 4, 2.), revelatum ideo, ut hanc ignorantiam tolleret. Vere enim aliud nihil est, quam peccatum originale, quod qui excusatione dignum statuit, nihil sacrarum rerum tenet.

Secundam ignorantiae speciem vocarunt supinam seu crassam ignorantiam, qualis est, cum tepide et frigide verbum audis, quod posses discere, si velles. Hanc recte statuunt inexcusabilem.

Tertia est ignorantia adfectata, quando studiose cavemus, ne quid cognoscamus aut discamus. Hanc recte duplicem poenam mereri docent, ut cum hodie, qui in aulis Episcoporum et impiorum principum vivunt, studio abstinent a libris nostris, et eos legere nolunt, ut compellati a suis principibus liquido jurare possint, se ignorare doctrinam nostram. Sic apud Hioben dicunt Cap. 21. (v. 14.): „Scientiam viarum tuarum nolumus"; et in evangelio: „Nolumus, hunc regnare super nos" (Luc. 19, 14.). Hanc vocant affectatam ignorantiam.

Si quaeras, quo in loco Papa cum pontificiis sit, aut dicemus, eos in hoc postremo ordine esse: multa enim impugnant et damnant, quae sciunt bona, et verbo consentientia esse: aut ponemus eos simpliciter inter persecutores et adversarios sanae doctrinae, sicut ideo Pontifex Antichristus dicitur.

Quid igitur respondebimus ad propositam quaestionem de Pharaone? Aliud nihil, quam quod ipsa historia secum adfert. Ignorantia nota est: et tamen, quia Deus infligit poenam, sequitur ex ipso facto, ignorantiam non excusare. Utrunque igitur statuamus, et errorem esse factum Pharaonis, et malum errorem: alioqui nulla sequeretur poena.

Quodsi quis existimabit, poenam hanc immissam, non quod mali aliquid designarit Pharao, sed ut a malo, quod secuturum erat, nisi poena intercidisset, prohiberetur, is videat, ne, dum excusat errorem, patrocinetur peccato. Nam etiam ignorans Pharao

factus esset adulter; adulterium autem semper peccatum est, neque valet hoc in loco illa juris et facti ignorantia, quae in foro valet.

Vocavit igitur Pharao Abram, et dixit: Cur id fecisti mihi? Quare non indicasti mihi, quod uxor tua est? Quare dixisti: Soror mea est, et accepi eam mihi in uxorem? Nunc igitur, ecce uxor tua: tolle eam, et vade.

Primum, ut supra quoque admonui, observemus hic insignem consolationem, quod Deus agit suorum curam, et constitutos in periculis non derelinquit, modo non deficiant in fide; sicut Petrus quoque consolatur 1. Pet. 5. (v. 6. 7.): „Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore opportuno: omnem curam vestram projicientes super eum, quoniam ei curae estis“.

Deinde etiam occasio, quam hic mirabiliter Deus quaerit, observanda est. Sicut enim supra (v. 2. 3.) promisit: „Magnificabo nomen tuum, benedictus eris, et benedictio“ etc.: ita hic re comprobatur promissio. Innotescit Abraham apud regem; rex discit, eum Deo esse curae, et sine dubio per Abrahamum ipse quoque benedicitur, hoc est, venit ad cognitionem Dei. Nam hoc in loco tantum initia colloquii a Spiritu sancto ostensa sunt, quae sane duriuscula fuerunt. Apparet enim, regem valde commotum, quod videt, se a peregrino ita deceptum. Sed Abraham cum ostendit causas sui consilii, sine dubio de Deo, de promissione sibi facta, de futuro semine concionatus est, et placavit regis animum.

Videntur autem haec quasi praeludia esse futurorum casuum. Sicut enim Pharao hic timens Dei dimittit Abrahamum, ne plus accipiat plagarum: ita postea in Aegypto totus populus ab impio Pharaone, non timente Deum, dimissus est, non benigniter, sed metu graviorum periculorum.

Non igitur mitia haec verba sunt: „Quare fecisti mihi hoc"? Urget enim circumstantias, ostendit, se regem esse, Abrahamum autem hospitem. Quod igitur rex ab hospite decipitur, et in tantas calamitates conjicitur cum suis, id sine dubio aegerrime tulit, ac nisi divina clementia intercessisset, capitale hoc Abrahae fuisset. Reges enim impatientes sunt contemtus. Facile autem fuit, hanc fraudem contemtum interpretari. Sed mitigatur ira regis oratione Abrahae, ostendentis causas consilii sui, ut agnosceret rex, se huic mendacio sua tyrannide praebuisse occasionem; si enim tutum fuisset dicere, quod res erat, profecto Abraham non esset mentitus. Nunc autem, cum officioso mendacio saluti suae consulit, ostendit, certum in eo fuisse periculum, si veritatem diceret.

Nam hoc commune regum peccatum est, quod, dum auctoritatem suam stabilire conantur, plerunque in tyrannidem incidunt, et nimium sunt asperi. Multum autem inde nascitur malorum in imperiis.

Narrat Augustinus, quendam Antiochiae praefectum magis in terrorem reliquorum civium, quam quod res ita postularet, civem quendam conjecisse in vincula, ac statuisse magnam pecuniae vim liberationi. Dum igitur uxor ejus anxia circumcurrit, et de argento conficiendo sollicita est, incidit in praedivitem quendam civem. Is sic promittit pecuniae

summam, si sui corporis potestatem ei faciat; erat enim mulier egregie formosa. Circumventa igitur necessitate capto marito rem omnem exponit, atque ejus consilio et hortatu (cupiebat enim liberari ex vinculis) conditionem accipit. Dives cum explevisset libidinem suam, dimittit mulierculam, dans ei in manus saccum, non auro, sed arena plenum. Mulier cum se deceptam videt, praefecto rem omnem exponit. Ibi cum praefectus, indignitate facti permotus, agnoscit, sua temeritate, dum jure suo nimis acerbe utitur, huic peccato datam occasionem: Hoc, inquit, meum peccatum est. Igitur et captum maritum gratis statim dimittit, et ei istius divitis, qui miserae mulierculae ita illuserat, omnes fortunas donat.

Sic solent reges et principes. Ex consuetudine tyrannidis saepe peccant. Haec peccata occulta sunt, nata ex consuetudine tyrannidis, nec ea vident aut animadvertunt magistratus, sed putant, ista potentiae quasi praemia esse; sed Deus tandem, sicut hic in Pharaone videmus, ea revelat, et severe punit.

Pertinet igitur hic locus eo, ut statuamus, omnes nos, praecipue autem reges, principes et alios magistratus inferiores plenos esse peccatis. Nam aut connivere solent ad peccata subditorum, et negligere officium suum, aut abutuntur sua potentia, et nimium sunt asperi, ut auctoritatem suam et dignitatem tueantur. Haec publica peccata esti Deus aliquandiu dissimulet, tamen, sicut dixi, punire tandem et revelare solet.

Pharao, quod ad Abrahamum pertinet, plane fuit innocens; nam etiam hoc, quod peccavit, peccavit inductus ab Abraha. Sed non fuit innocens coram Deo; igitur Deus punit eum, et docet, imo co-

git eum hoc modo, ut timeat Deum, nec porro incedat in suis affectibus, sed ut faciat officium. Officium autem est, ut malis terrori, bonis autem praesidio sit.

Nunc autem diversum accidit; sic enim imperat, ut bonus Abraham cogatur extremum periculum metuere, nec tutum se credit, si veritatem dicat.

Talia fere magistratuum peccata sunt, quae Deus varie punire solet. Ideo orandum sollicite pro eis est, ne sinat Deus, eos errare, sed ut gubernet eos, ut faciant officium suum. Nam si id negligunt, poena non cessabit, qua Deus cogitur uti, ne peccata abeant in consuetudinem, et homines pravi ex vitio virtutem faciant. Nam, sicut etiam Seneca dicit, (Ep. 39.) ubi vitia in mores abeunt, ibi remedii non est locus. Talis et tum Roma fuit, quod adhuc hodie est, si quidem praeter furtum et mendicitatem nihil judicatur ibi turpe.

In oeconomia quoque saepe peccatur a patribusfamilias, quanquam neque mali sint, nec animadvertant peccata. Itaque variae calamitates excipiunt conjuges, quarum causam non vident. Nulla enim gubernatio est sine peccato: tanta animorum humanorum est infirmitas. Si enim David, si alii pii reges et principes non semel in administrandis publicis negotiis peccaverunt, quid mirum est, si illi impingant, qui a Spiritu sancto non reguntur, et indulgent cupiditatibus suis?

Non nunquam subditorum tanta est pravitas, ut severa disciplina et gravibus poenis opus habeant. Hoc vidit Matthias, Ungariae rex: sed, dum aspero imperio suos regit, saepe in tyrannicam crudelitatem prolapsus est, cum tamen et eruditus, et non inhumanus, nec malus princeps esset.

Docent autem exempla talia, res humanas ejusmodi esse, ut, nisi singulari Dei benignitate Deus gubernet magistratus, sine grandibus peccatis imperia retinere non possint. Itaque poenae quoque variae et graves imperia et respublicas exercent.

Sed Patres etiam alias causas calamitatum colligunt. Aliquando enim immittit Deus poenas, non quod inveniat peccatum tali poena dignum in homine, sed quod velit probare fidem et patientiam. Nam Hiob sua vita poenas tales non erat commeritus: erat enim timens, simplex et rectus; et tamen acerbissime flagellatur a Satana, sic permittente Domino, ut probaret fidem et constantiam ejus. Sic enim dicit Dominus ad Satanam: „Tu me commovisti adversus eum, ut eum percuterem frustra“ (Hiob 2, 3.).

Pertinet enim ad erudiendos et consolandos nos, ut discamus, Deum saepe etiam innocentes gravissimis calamitatibus et poenis subjicere, tantum ut probet eos. Infirmi animi cum sentiunt poenas, statim cogitationem de peccato addunt, et peccatorum has poenas esse judicant. Sed statuendum est, pios multa sustinere mala, tantum ut probentur.

Sic Dominus de suo populo dicit, Hierem. 49. (v. 12.): „Ecce, quibus non erat judicium, ut biberent calicem, bibentes bibent, et tu quasi innocens relinqueris“? Nam Daniel et ejus socii, etsi ferrent captivitatem inter gentes, tamen suis peccatis captivitatem non, ut alii promeruerant. Sic in seditione rustica multi optimi viri perierunt, non quia in eadem culpa essent cum seditiosis, sed quia inter seditiosos erant. Nam publicae calamitates nunquam abeunt, quin etiam pii involvantur; hi probantur, alii autem judicantur.

Saepe quoque pii affliguntur, non quod aut sic mereantur peccata ipsorum, aut probentur, sed ut retineantur in humilitate, et non extollantur donis suis. Sic Paulus de se dicit, datum carni suae stimulum, ne efferatur ob excellentes revelationes: „Satanae Angelus, inquit, colaphos mihi impingit, ne extollar" 2. Corinthiorum 12. (v. 7.). Quasi dicat: Superbirem donis excellentibus super omnes Apostolos, et fortasse alios contemnerem. Huic malo medetur Deus isto Satanae stimulo, ut videam, me nihil esse, et humiliem me.

Atque haec causa est, quod ecclesia, quam Deus summis donis, remissione peccatorum, Spiritu sancto et aeterna vita donavit, tam variis periculis et calamitatibus subjecta est. Si enim haec dona sine afflictione sentiret, insolesceret et efferretur. Sic videas, saepe bonum et pium hominem exerceri subinde aliis atque aliis periculis et casibus, cum e contra sceleratis et impiis omnia cedant ex animi sententia. Haec iniqua conditio stomachum saepe movet sanctis. Sed si rem recte aestimes, cum magno tuo commodo ista pateris; si enim sine tentatione esses, superbires et damnareris. Nunc cum Deus inopiam, contemtum, morbos, molestam uxorem, immorigeros liberos, tanquam magni ponderis lapidem alligat cervici tuae, non es, quod Graeci dicunt, ὑπερήφανος aut superbus, sed demittis cervicem, et non quasi ex alto contemnis te inferiores donis. Haec de causis calamitatum utiliter disputantur: non solum enim erudiunt, sed etiam consolantur.

Quarta causa poenarum seu calamitatum est, ut purgemur seu emendemur. Sic Maria Magdalena (Marc. 16, 9.), quia impuram vitam agit, septem malis

lis spiritibus exercetur, ut cogatur hoc modo ad poenitentiam et emendationem vitae. Sic Salomon dicit, Proverb. 22. (v. 15.): „Stultitia ligata est in corde pueri; sed virga disciplinae fugabit eam". Et Esaias (28, 19.): Vexatio dat intellectum".

Quinta causa est illa mirabilis ratio, secundum quam Deus nihil aliud facit, nisi quod gloriam suam et majestatem ostendit. Sic cum interrogarent Apostoli de caeco nato (Ioh. 9, f.), Christus dicit, neque ipsum, neque parentes ejus peccasse; sed hoc factum esse, ut revelaretur gloria Dei, hoc est, ut Christus se hoc miraculo ostenderet esse Filium Dei, et invitaret plures ad fidem et agnitionem Dei.

Neque absurdum fuerit, ad hunc ordinem praesentem historiam referre. Nam hoc manifestum est, quod occasione poenarum divinitus inflictarum rex venit ad cognitionem Dei et verae religionis. Sed hic finis accidentalis est: nam textus causam veram talium poenarum ostendit, cum dicit „propter negotium Sarai", seu propter raptam Saram poenas has exegisse Deum.

Ad hunc modum sancti Patres, ac praecipue Augustinus et Bernhardus, de poenis et calamitatibus disputant. Vident enim, Hiobem innocentem probari, Paulum inclinari et humiliari, Magdalenam purgari, seu invitari ad poenitentiam: in caeco autem simpliciter hoc agi, ut manifestetur gloria Dei.

Itaque etsi variae species hae tentationum sunt, tamen sunt castigatio paterna, et non irae flagellum, quale in Herode et aliis impiis cernimus, qui involvuntur atrocibus poenis, quas tamen postea consequitur aeterna mors et damnatio.

Hanc iram deprecatur Propheta, cum dicit (Ps. 6, 2.): „Domine, ne in furore tuo arguas me, et in ira tua ne corripias me“. Quasi dicat: Argui non recuso: etiam me ut corripias, libenter feram, modo absit ira et furor. Sic Hieremias (10, 24) pro se et populo suo orat: „Corripe me, Domine, veruntamen in judicio, et non in furore tuo, ne ad nihilum redigas me“. Opponit furori judicium, quo purgamur et emendamur, sed cum moderatione et ad salutem.

Possent autem colligi plures causae, propter quas Deus nos visitat, quia sine intermissione peccamus, et fovemus ac alimus originale peccatum, cui debetur mors. Sed Deus credentibus hanc aeternam poenam remittit, et commutat eam in tales poenas, quales recensui, quae tantum hujus praesentis vitae sunt, et nobis prosunt, quia aut probant, aut humiliant, aut emendant, aut gloriam Dei illustrant. Sustineamus igitur eas patienter, et etiam gratias agamus misericordi Deo, castiganti nos in judicio, et non in ira, ut perseverantes in timore Dei salvemur.

Et praecepit Pharao de eo viris, qui dimiserunt eum atque uxorem ejus, et omnia, quae habuit.

Haec subita dimissio et custodia addita arguunt, Pharaonem vehementer territum plagis istis; videt enim, facile posse accidere, ut damni aliquid peregrinus Abraham accipiat a suis; quia autem uxoris raptum sentit divinitus sic puniri, metuit similes poenas, si Abraham ab aliquo suorum laedatur. Iubet igitur, ut emigret cum substantia sua ex Aegypto,

ac addit comitatum, ne in itinere aliquid patiatur incommodi.

Ad hunc modum vides Deum esse protectorem sperantium in se. Probat fidem, tentari sinit, sed non deserit, quin cum gloria et cum magno etiam aliorum commodo suos tandem liberat.

Fuit gravis tentatio, quod Abrahae eripitur uxor; sed quae hanc tentationem secuta sunt commoda? Rex perducitur ad cognitionem Dei, ut timeat Deum, et se humiliet. Abram autem non solum nihil incommodi accipit, sed etiam cum magna gloria et cum regio comitatu dimittitur.

Confirmatur igitur ejus fides, quae antea nonnihil laborarat: satis ei fuisset, si solus incolumis dimitteretur; nunc bene locupletatus cum omni familia sua dimittitur, addito publico praesidio: hanc gloriam vix optare ausus fuit.

Ostendit autem Deus hoc modo, curae sibi esse omnes illos, qui spem suam firam in ejus misericordia habent. Discamus igitur nos quoque obedire Deo, et sustinere ejus de nobis consilium certa fide et spe gloriosae liberationis, quam tandem certo experiemur. In hunc enim finem historiam tam insignem Spiritus sanctus nobis scriptam reliquit, ut in patientia et spe operemur salutem nostram, Amen.

DECIMUM TERTIUM CAPUT GENESIS.

Adscendit itaque Abram de Aegypto, ipse et uxor ejus, et omnia, quae erant illius, et Loth cum eo ad austrum.

Initio hujus capitis cosmographia obscuritatem parit. Est Abram in Aegypto, et redit ad terram Canaan. Quaeritur igitur, quomodo dicatur profectus ad austrum, cum Canaan ad septentrionem sit posita? Sed facilis responsio est. Loquitur enim Moses non de itinere, sed de mansione Abrahae, quod rediens ex Aegypto constiterit in meridionali parte terrae Canaan, studio declinans viciniora loca ejus terrae, unde egressus erat. Itaque pertinet haec quoque particula ad exemplum patientiae et tolerantiae, imo certissimae fidei in promissionem, quod sanctus vir non defatigatus tot peregrinationibus firma fide retinuerit promissionem de semine suo terram Canaan possessuro.

Erat autem Abram valde dives pecoris et argenti et auri.

Verbum כָּבֵד non proprie divitem, sed gravem, et sarcinis oneratum significat. Ac numerat Moses tripartitas opes, pecora, argentum et aurum. Vocabulum מִקְנֶה est factum a verbo קָנָה, quod significat acquirere, emere, possidere. Fere autem usurpatur מִקְנֶה pro pecore, sicut infra capite 46. (v. 32.) Ioseph fratres et patrem docet, cum interrogaturus sit rex de opere, quod faciant, ut respondeant, se esse homines מִקְנֶה, pecoris. Et Exod. 12. (v. 38.): „Ovis, bos, pecus minutum" etc. Hieronymus vertit

animantia diversi generis, ut sit vocabulum generis complectens quadrupeda minora, quae Latini fere gregem appellant.

Commendatur autem hic quoque magnitudo fidei Abrahae, quod tanta familia gravatus, ac greges et armenta secum trahens tamen tot peregrinationes potuerit tolerare; sine dubio autem aurum et argentum fuerunt dona regia, quibus Deus mirabili consilio suo mitigavit tam diuturnum exsilium. Nam hic primum meminit Moses, divitem valde, et auro ac argento gravem fuisse Abrahamum, in consolationem exsulum et peregrinorum. Sic enim solet non nunquam Deus; in mediis calamitatibus etiam bonis temporalibus suos cumulat.

Si enim non intercederent consolationes tentationibus, sed perpetua certamina et angustiae essent, labefieret fides. Itaque non nunquam respirare sinit, mitigans curas et miserias consolatione aliqua, perinde atque nos potu vel aromatis reficimus laboribus aut doloribus fatigatos, ne exstinguantur.

Meminisse autem hujus exempli in periculis debemus, ut patienter feramus praesentia incommoda, et in fide exspectemus consolationem, si quidem fidelis Deus et cum tentatione etiam evasionem facit. Vera liberatio tum contingit, cum exuti hac carne emigrabimus ex hac vita.

Sed ante hanc perfectam liberationem laborantes animos saepe erigit, etiam corporalia commoda donans, quae arguunt, et Deum non oblivisci suorum, et pietatis praemia certa esse. Sicut igitur tentatio magna fuit, eripi Abrae Saram a tam potenti rege, ita quoque consolatio est insignis, quod et Sarae ni-

bil indignum accidit, et Pharao Abrahamum magnifice donatum et locupletatum dimittit.

Porro hic locus a Philosophis et Monachis saepe agitatus est, cur Spiritus sanctus de Abraha hoc scripserit, divitem, seu valde gravem fuisse possessione pecudum, argenti et auri. Sic enim utrique judicant, virum tam sanctum non debuisse opes habere, sed potius in paupertate vivere, praesertim exsulem et habentem omnes spes suas positas in unius Dei misericordia.

Sed meminerimus, haec scripta non propter Abrahamum, sed, sicut Paulus dicit, Romanorum 15. (v. 4.), et 2. Timoth. 3. (v. 16.) ad nos docendos, arguendos et consolandos. Vidit enim Spiritus sanctus portentosas hominum cogitationes de pietate, quae non solum nostro seculo per Monachos et Anabaptistas in ecclesiam invectae sunt, sed omnibus seculis fuerunt.

Philosophi quidem magnum nomen se comparaturos crediderunt, si abjicerent pecuniam, et mendicitatem profiterentur. Idem Monachi fecerunt, et eo quidem fuerunt nocentiores pestes, quod mendicitatem istam docuerunt Dei cultum esse. Anabaptistae quoque judicant, Christianos non esse, qui aliquid proprium habent.

Iudaei autem scelestiores sunt; hi abutuntur his et aliis similibus scripturae sententiis ad patrocinium avaritiae et usurarum, quasi foenore inter gentes tantas opes pararit Abraham. Nec mirum, si sancti Patriarchae exemplo abutantur: ab ipso Messia aliud nihil exspectant, quam opes et potentiam. Ita utrinque stulti in vitium incurrunt, alii nimium abstinendo, alii nimium rapiendo.

Arguunt autem haec summam ignorantiam men-

rum humanarum, quae non solum Deum non agnoscunt, sed ne creaturas quidem. Crates philosophus abjicit opes, Epictetus mendicat, Stoici opes non patiuntur dici bona. Cur hoc? Quia videbant homines seu opes plerumque fieri deteriores. Consultum igitur sibi putabant, si opes damnarent, et prorsus abstinerent. Sic Monachi, quia videbant, curis hujus seculi multos occupari, ipsi relictis omnibus sic se putabant ab hoc malo tutos, si monasteria ingrederentur, et ab omnibus civilibus negotiis abstinerent.

Confirmata autem haec opinio est, quod docebant in templis, hominem habere voluntatem rectam; omnes igitur judicabant, si haec malorum irritamenta praecidissent, nihil instare periculi.

Sed, ut dixi, extrema haec caecitas et foedissima ignorantia est, quod transtulerunt vitia, quae in homine sunt, ab homine ad creaturas, quae per se bonae sunt et Dei dona. Discernendum enim est inter rem possessam et possidentem. Res possessa est, qualis a Deo condita est; sed possessor est alius, quam a Deo est conditus: igitur vitium non in re, sed in possessore est. Hoc non viderunt stulti homines.

Castitatem docuerunt esse, si vites consortia puellarum et feminarum. Sic per privationem rerum voluerunt sibi consulere, decepti illo falso principio, quod praesumebant, hominem bonum et naturalia integra esse; sed experti re ipsa sunt, se nunquam minus esse castos, quam cum soli, et sine feminis essent.

Franciscum non judico malum fuisse; sed res ipsa arguit, eum simplicem, seu, ut potius verum dicam, stultum fuisse. Hanc enim fingit seu legem, seu

regulam, ut vivant sui secundum evangelium. Evangelii autem hanc statuit perfectissimam regulam, vendere omnia, et pauperibus dare. An non rejiciemus eum potius ad stultos philosophos, qui abjecerunt opes, quam ut inter Christianos relinquamus? si quidem hanc evangelii quasi medullam proponit aliis.

Evangelion de majoribus rebus nos docet, ut agnoscamus peccatum, et per Christi meritum speremus remissionem peccatorum. Haec pater ille bonus non videt, et putat, in evangelio novam legem, tanquam ex Platonis republica proponi, de vendendis his, quae possides. Et tamen quanto applausu absurdum dogma accepit mundus? Si historia vera est, mendicavit Franciscus panes et alia ad vitam necessaria, ac postea distribuit pauperibus. Sed tu posteros ejus inspice, an non illi rectius sibi et culinae suae consuluerint?

Iohannes XXIII. non hoc consilio, quo nos, Franciscanos damnavit. Ita enim publico decreto sanxit, haereticos et pertinaces esse, qui dicerent, Christum cum suis discipulis nihil habuisse proprium, ac in pauperes de Lugduno crudeliter saeviit, qui paupertatem Christi se profitebantur imitari; multos enim flammis subjecit. Videbat enim, potentiam et opes, quas tenebant Pontifices, non solum invidiam et odium, sed etiam opinionem impietatis conciliaturas, si isti existimarentur sancte vivere, qui nihil possidebant. Ac pauperes isti de Lugduno palam reprehendebant Pontifices, dicentes, non decere, eos tenere opes.

Defendit igitur Iohannes XXIII. possessionem opum, et damnavit mendicantes, sed alio consilio,

quam nos: non ei curae fuit religio; sed quia opes tenebat, non volebat ideo minus sanctus haberi.

Moti igitur suo periculo tandem Franciscani, cum ita saeviretur in Lugdunenses, Pontificum avaritiam non reprehendebant; sed, quod proverbio dicitur, tanquam muli scabebant mutuo: laudabant Pontifices, et vicissim a Pontificibus laudabantur.

Ad hujusmodi errores sanandos et tollendos utiliter haec exempla scripturae tractantur. Docent enim, vitium non in rebus esse, quae sunt bonae, et vere Dei dona, sed in hominibus, qui possident eas, et iis utuntur.

Ille igitur non solum philosophus, sed bonus theologus quoque est, qui res divinitus donatas non damnat, sed usum, seu gubernationem rerum. Sicut Psalmus (62, 11.) dicit: „Si affluunt divitiae, nolite cor apponere“: quasi dicat: Divitiae bonae sunt; itaque de corde tibi cura sit, ne id malum sit. Sic adspicere mulierem non malum est; est enim mulier bona creatura Dei; sed in corde vitium, quod appetit mulierem, quae non tua est.

Monachi igitur, qui, ut castitatem retineant, fugiunt a conspectu mulieris, et se concludunt in monasteria, quia impura corda habent, tum maxime aestuant libidine, cum soli sunt. Non igitur verum remedium libidinis id est, si vites conspectum feminae, nec sanaveris vitium abstinendo a rebus: sed gubernatione et usu, sicut experientia docet. Nam negata puella insanos facit, e contra concessa fastidientes.

Huc igitur incumbe, ut tu prius bonus fias, et ad usum rerum afferas cor purum: in rebus nihil est vitii. Qui autem hoc non faciunt, morioni simi-

les sunt, qui, cum ipse rectus staret in sole, valde indignabatur, quod umbram suam videret curvam. Ad hunc modum ipsi non vident, in se esse vitium. Cum igitur usu rerum abstinere volunt, magis incenduntur, quam ii, qui res tenent, et iis utuntur.

Oculi, pedes, manus sunt Dei dona. Igitur si adspiciens puellam incenderis, non id oculorum, sed cordis peccatum est. Nonne igitur extrema esset stultitia, si tibi ideo velles effodere oculos, ne posthac adspicere puellam posses? Non enim hoc modo sanatur cor, sed decuplo magis incenditur, sicut Poëta inquit: Nitimur in vetitum, semper cupimusque negata (Ovid. Am. 3. 4, 17.).

Igitur monasticas et stultas illas opiniones abjiciamus, et cum vocamur vel ad gubernationem rerum, vel ad conjugium, non cogitemus, mali aliquid esse in gubernatione, seu usu rerum. Si quid vitii est, in corde est; id curemus, ut rectum sit, et omnia habebunt recte.

Magni philosophi sapientiae hanc laudem putarunt, si abstinerent a rebus gerendis. Sed rectius judicat Aristoteles, cum dicit: Magistratus ostendit virum. Et notum est triviale dictum: Homo solitarius, aut bestia, aut Deus. Addenda autem est minor: Deus esse non potest, et sequetur optima consequentia, quod solitarium hominem necesse sit esse bestiam.

Sic Paulus dicit 1. Cor. ad fruitionem res conditas a Deo: non igitur abjiciendae, aut fugiendae sunt; sicut Spiritus sanctus hoc in loco de Abrahamo testatur, fuisse eum valde gravem pecora, argento, auro.

„Si virtus esset abjicere res, et mendicum esse, immerito commendaretur Abraham. Nunc manet in gubernatione et usu rerum, et in hoc praecipue incumbit, ut cor purum sit; non insolescit opibus, non avare eas colligit et servat; sed est liberalis et hospitalis, sicut testantur historiae infra positae. Ita cum ipse sine vitiis sit, pie et sancte ac fideliter rebus utitur. Idem facias tu quoque, sive in conjugio, seu magistratu, seu alia conditione sis constitutus, et bene uteris rebus, uxore, liberis, dignitate et aliis, quae per se bonae sunt, tanquam oculi, aures, lingua, divinitus condita et donata membra.

Celebre dictum fuit non in philosophorum tantum, sed theologorum quoque scholis: Quae extra nos, nihil ad nos. Pecunia et similes res sunt extra nos, igitur nihil ad nos. Speciosa haec sophistica, sed nocens et impia est. Quin tu dic: Quae extra nos sunt, maxime ad nos pertinent. Sic enim dixit Deus (1. Mos. 1, 28.): „Dominamini piscibus maris, volucribus coeli, et terrae cum omnibus, quae habet“. Inter haec dona etiam sunt aurum et argentum; his utere, ut cor sit bonum, hoc est, sine avaritia et sine aliorum injuria: primum ad utilitatem morum domesticorum, „ne sis deterior gentili“, 1. Tim. 5. (v. 8.), deinde etiam ad aliorum commoditates, et cave tanquam certam pestem, ne aut cum stulto Crate abjicias res tuas, aut cum Epicteto et Stoicis non judices bonas ac utiles esse. Imo statue, non tantum utilia haec dona esse, sed etiam honesta, et condita a Deo in hunc finem, ut essent delectabilia, et mitigarent aliquando sanctorum calamitates: sicut hoc in loco de Abram audimus.

Sed objicitur *), haec valere in veteri testamento: Christum et Apostolos in novo testamento docuisse aliter. Sic enim dicit Christus (Matth. 19, 21.): „Vende, quae habes, et da pauperibus". Item (ibid. 5, 3. 6.): „Beati pauperes spiritu. Beati, qui sitiunt, qui esuriunt" etc. Et Paulus dicit (2. Cor. 6, 10.): „Habentes, tanquam non possidentes". Haec mendicantium et paupertatem profitentium argumenta sunt, quibus sibi et aliis imponunt. Sunt enim vere inania sophismata, et non demonstrationes.

Etsi statuas, Christum fuisse pauperem, tamen habuit loculum, quem servavit Iudas, et per hoc sequitur, quod habuit proprium, ac propriis facultatibus usus sit.

Porro si hoc de Christo constat, qui est caput et dominus omnium, quid miser Franciscus novi tentat, dum adeo non vult proprium aliquid habere, ut etiam attingere pecuniam suos vetet? Et tamen interim concedit aliarum rerum usum, quarum copia cum suppetit, facile et sine incommodo pecunia abstinere possumus.

Sed quid multa? non solum stultitia, sed hypocrisis reprehensionem meretur; itaque non infacete quidam dixit, mirari se, quale hoc hominum genus sit, qui pecuniam non attingant; nam aut Deo, aut magistratui, aut utrique infensos esse: Deo, quia ejus creaturam abjiciunt; magistratui, quia imagines principum in pecunia potissimum abominantur, si quidem non verentur attingere aureos calices, argenteas imagines. Et stupidum hunc errorem quis non videt? Et tamen hoc fuco toti orbi imposuerunt.

Monent autem haec exempla, ut tanto studio-

*) Ita in editione Noribergae a. 1552 excusa: in edit. princ. objiciuntur.

eius adhaereamus verbo; ea enim unica via est, ne talibus fucis decipiamur. Cur enim praeferamus Abrahae Franciscum? Num quia Franciscus abstinet a pecuniae tractatione, Abraham autem, sicut Moses loquitur, „onustus est argento et auro"? Argentum et aurum si sunt res per se malae, merito laudantur, qui ab eis abstinent: sed si sunt bonae creaturae Dei, quibus et ad proximi necessitates, et ad Dei gloriam uti possumus, an non fatuus, imo etiam in Deum ingratus est, qui his, tanquam a malis, abstinet? Non enim malae sunt, etsi vanitati et malis sunt subjectae.

Tu animum corrige, affer ad usum istarum rerum cor sincerum. Si dedit Dominus opes, gratias age Deo, et cura, iis ut recte utaris. Si non dedit, ne avare eas expetas: habe patientiam, et crede Deo, quod daturus sit panem quotidianum, et cave istas Monachorum pestes, ne eos judices aut damnes, quibus Deus copiose benedixit. Non enim Christus interdixit suarum creaturarum usum: affectus voluit gubernari a nobis.

Est enim magister Spiritus, ac ipse quoque possedit proprium aliquid, sicut testantur Evangelistae, qui dicunt, Iudae administrandae pecuniae curam mandatam. Paulus quoque suis manibus laboravit, ut ex proprio, non ex alieno viveret. Valeat igitur Monachorum fucata pietas et stulta hypocrisis.

Et pergens migrare venit a meridie usque ad Bethel, usque ad locum, ubi fuerat tabernaculum ejus a principio, inter Bethel et inter Hai.

Ostendit Mose, Abramum non constitisse in eo-

dem loco; sed varia habuisse hospitia. Quia autem vixerunt tum ad minimum sex aut septem Patriarchae, verisimile est, eos quoque ad ea loca concessisse, et Abrahamum apud singulos aliquandiu substitisse. Nam Hebraeus textus ostendit, Abrahamum subinde mutasse hospitia, et ita tandem deflexisse ad Bethel.

וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו et ivit secundum, seu juxta mansiones suas, hoc est, subinde mutatis sedibus, venit tandem ad Bethel. Non autem dubium est, hac occasione multos Cananaeorum venisse ad cognitionem Dei, ac veram religionem esse amplexos.

Ad locum altaris, quod ibi fecerat a principio; et invocavit ibi Abram in nomine Domini.

In Hebraeo manifesta differentia est inter haec duo: invocare nomen Domini, et invocare in nomine Domini. Priori utuntur pro eo, quod dicimus petere aliquid a Deo, quaerere Deum per orationem etc. Sed invocare in nomine Domini proprie est praedicare, docere, legere, et si quid aliud est, quod ad ministerium docendi pertinet. Quod igitur hic dicit Moses, Abram istic in nomine Domini invocasse, idem est, ac si dicat, erexisse publicum sacellum, seu aram, quam *) praedicavit, et principaliter quidem familiam suam docuit de vera religione, deinde etiam vicinos Cananaeos, qui ad eundem locum confluxerunt.

Etsi enim ea tota generatio in genere maledicta et a piis separata erat, tamen subinde aliqui verbum sunt amplexi. Fuit igitur Abram sacerdos et pro-

*) Fort. ad quam. Ita exhibet editio Nor. A. a. 1552.

phetæ Dei, qui certum sibi locum constituit, in quo doceret, invocaret, sacrificaret.

Haec enim propria sacerdotis officia sunt, quae nos quoque ex gratia Dei obimus, ut Deo constituatur ecclesia inter nos. Hos enim cultus ab initio mundi usque ad finem durare necesse est, etsi sub finem mundi in tanta perversitate morum paucissimi eos retinebunt.

Haec admonuisse de differentia inter invocare Dominum, et invocare in nomine Domini satis sit. Quodsi quis contendat, idem esse, cum eo non pugnabo, propterea quod natura conjuncta sint praedicatio et invocatio. Impossibile enim est orare, nisi prius docueris populum de Deo; imo tu privatim nunquam orabis feliciter, nisi ipse tibi praedicaveris vel symbolum, vel alium scripturae locum, qui te admoneat bonitatis divinae, ut qui non tantum jusserit, te orare, sed etiam addiderit promissionem de exaudiendo. Hac privata concione, quam ipse tibi subjicis, excitatur animus ad orationem.

Fit autem idem publice in nostris ecclesiis: non habemus mutos cultus, semper sonat evangelii vox, qua docentur homines de voluntate Dei. Concionibus autem addimus orationes, aut gratiarum actiones.

Sic Paulus 1. Corinthiorum 14. (v. 13.) vult, primo doceri ecclesias et admoneri, postea recte benedicitur vel oratur. Et Zacharias (12, 10.) promittit, effusurum Dominum spiritum gratiae et precum. Spiritus gratiae est, qui docet de voluntate Dei, et commendando misericordiam Dei erigit ad fidem. Hunc sequitur spiritus precum: qui enim norunt Deum reconciliatum et faventem, hi in periculis eum

invocant, cum certa spe liberationis. Ita perpetuo praedicatio et oratio sunt conjuncta.

Commendatur autem hoc in loco Abraham, quod haec fecerit non in angulo aliquo, formidans gentium vel minas vel vim, sed in publico loco, ut suo et suorum exemplo alios quoque ad cognitionem Dei et veros cultus invitaret.

Fuit autem haec ara forte ad quercum aliquam patentem, aut in colliculo sub dio, tecta Arabico aliquo tabernaculo, sine ullo ornatu, templum vile et sine honore, si spectes apparatum: sed ideo gratissimum propter praedicationem et sinceram orationem.

Hodie templa regaliter ornata videmus, sed, o Deus, qualis ibi praedicatio? qualis oratio? Satanae enim, non Christi doctrinam audis. Nihil enim ibi sonat, quam mendacium: oratio autem mera blasphemia est. Verum igitur est proverbium Germanicum: Finstere Kirchen und liechte Herzen, tenebrosa templa et illuminatas mentes fere conjungi. Tale fuit Abrahami, in quo sonuit vox Dei et verus cultus. Sed saepe templa, si videas, illustria sunt, sed corda sunt tenebrosa, seu potius caeca.

Non igitur lapides, non structura, non honor auri et argenti templum ornat, aut sanctum facit, sed verbum Dei et sana praedicatio; ubi enim bonitas Dei commendatur hominibus, et eriguntur animi, ut eo fidant, et invocent Dominum in periculis, ibi vere sanctum est templum, sive obscurus angulus, sive nudus colliculus, seu sterilis arbor sit, vere et recte vocatur domus Dei et porta coeli, etsi sine tecto, sub nubibus et dio sit.

Spectandum igitur hoc potissimum est, quomodo doceatur et oretur, non quomodo aedificetur.

Hoc

Hoc enim exigit Deus, ut convertatur populus, ipse autem glorificetur. Sed hoc tantum fit verbo et oratione.

Absque dubio autem non caruit Abraham accidentibus verbi, ut sic loquar *): vixit enim tum quoque adversarius Christi, Satan; ideo exercuit Abrahamum infinitis malis, quae solent sequi verbum, persecutionibus, odiis, contemtu, fastidio et mille periculis. Haec certe tulit esse pietatis praemia, etsi non scribantur, tamen scimus, naturam verbi esse talem, ut, ubicunque docetur, irritetur princeps mundi.

Haec enim duo verbum praecipue facit, ut Deum glorificet, et principem mundi judicet ac damnet cum carne et peccatis. Facile igitur ex fortuna verbi intelligi potest, quid in hoc suo Episcopatu passus sit; sed quia a Deo in Episcopum electus est, habuit Deum protectorem contra Satanae et mundi furores.

Sed et Loth, qui erat cum Abram, habebat greges ovium, et armenta et tabernacula, nec poterat eos capere terra, ut habitarent simul: erat quippe substantia eorum multa, et nequibant una habitare; unde facta est rixa inter pastores gregum Abrae et Loth. Et habitabat eo tempore in terra illa Cananaeus et Pherizaeus.

Post cultum divinum et doctrinam de religione et fide erga Deum, qui locus semper debet principalis esse; ponitur secundarius locus valde insignis et pulcherrimum exemplum tum caritatis erga proxi-

*) Ita exhibet edit. Noribergensis d. a. 1552. Edit. princ. ut hic loquitur.

mum, tum patientiae. Non enim leve hoc incommodum fuit, quod in medio ignotarum gentium Abram cogitur necessitate, ut se a fidissimo socio et carissimo nepote separet. Ingens enim bonum est in omni vita et pretiosissimus thesaurus fidus amicus, non solum propter communia pericula, in quibus et adjumento et consolationi esse potest, sed etiam propter spirituales tentationes.

Etsi enim animi Spiritu sancto recte sunt confirmati, tamen magnum ex eo est commodum, si habeas fratrem, cum quo de religione colloqui possis, et consolationem ex eo audire.

Quod igitur Abram a nepote divellitur, cum quo tam longo tempore in exsilio inter gentes vixerat, quod socium tot tentationum et periculorum amittit, quis hanc non gravem crucem et magnum malum esse existimet? Ego quidem omnium facultatum jacturam leviorem esse judico, quam fidi amici.

Videmus, Christum luctantem cum tentatione in horto, quaerere solatium apud tres discipulos. Paulus, Actorum 28. (v. 15.), cum videt fratres obviam venientes, ex ipso conspectu recipit spiritum, et sentit consolationem. Hominem namque solitarium et destitutum notis amicis affligit solitudo, ac laborare quidem et pugnare contra eam potest, sed non sine ingenti difficultate vincit.

Faciliora autem omnia sunt, si habeas conjunctum fratrem. Ibi enim promissio (Matth. 18, 20.): „Ubi duo vel tres in nomine meo congregati sunt; ego ero in medio eorum". Fugienda igitur solitudo, et expetenda hominum notorum consuetudo est; maxime in periculis spiritualibus.

Assignat autem textus tres causas hujus disces-

sionis inter Loth et Abram: primam, quod terra non potuerit duos simul alere propter magnam copiam gregis et armentorum. Voluit autem Abram nepotem suum non spoliare, sed commodis ejus servire discessione ista.

Secundam, quod habitarint in terra illa Cananaeus et Pheresaeus, qui cum tenerent imperium, non licuit exulibus pro sua commoditate amplificare fines; oportuit, eos contentos esse limitibus, quos circumscripserant ejus loci domini.

Erat quidem Abram ex promissione verus ejus totius regionis dominus. Sed aequo animo fert gentium dominium, et in patientia expectat, dum Deus eos expellat, non utitur jure suo, nec vi possessionem sibi vendicat, sicut forte fecisset alius quispiam, vel seditionem vel bellum concitando. Sed hanc iniquitatem sanctus vir aequo animo fert, inimicum et injustum dominum tolerat, ipse manet exaul et peregrinus. Hoc exemplum nos quoque studeamus imitari.

Tertia causa sunt lites inter pastores ortae. Has nemo dubitet utrumque dominum saepe conatos dirimere, sed frustra. Familia enim retinet suam pertinaciam, et odia semel concepta non patitur sanari aut extingui.

Fuit autem haec quoque justa discessionis causa. Illa enim familiarum mutua odia si ejusmodi sunt, ut sanari non possint, tandem etiam ad dominos manant, eosque involvunt. Incumbit enim domino necessitas, ut suos defendat contra aliorum injurias. Magnae igitur fuerunt causae, cur Abram et Loth se separarint, et commemorat eas scriptura, ne putemus, ex levibus occasionibus discessionem hanc propinquorum factam. Abrae nihil potuit accidere

tristius; sed ob majora incommoda declinanda paret necessitati.

Sed videamus etiam legem caritatis et concordiae. Abram erat avunculus Lothi, aetate major et propter promissionem dignior; erat denique sacerdos et propheta Domini, neque ei quicquam ad dignitatem et auctoritatem deerat, et tamen his omnibus neglectis cedit de suo jure, et se avunculo facit aequalem, qui aetate, dignitate, auctoritate, officio longe erat inferior. Hoc an non est, quod Christus jubet, qui major est, sit ut minor et ut servus aliorum? Iohannis 13. (v. 15. seqq.).

Poterat enim Abram vincere auctoritate et jure, ac dicere: Ego sum senior, mihi data est promissio et haereditas hujus totius terrae, tibi non est data. Etsi autem uterque nunc peregrini sumus, tamen propter promissionem possum mihi vindicare, quam partem ego volo. Tu igitur cum tuis alium tibi locum quaeras: ego cum meis hic durabimus. Sic summo jure poterat dicere Abram ad nepotem, et manere in suo loco; vere enim jus habuit, hoc ut faceret. Sed cedit de jure suo, et nobis proponit utilissimum ad servandam concordiam exemplum, dum vitat dictum illud: Summum jus summa injuria. Sic enim Moses narrat historiam.

Dixit ergo Abram ad Loth: Ne, quaeso, sit jurgium inter me et te, et inter pastores meos et pastores tuos: fratres enim sumus. Nonne universa terra coram te est? Quaeso, separes te a me. Si tu ad sinistram, ego ad dextram, et si tu ad dextram, ego ad sinistram ibo.

Quid potuit ab Abram dici commodius, aut ad

pacem aptius? Prorsus aequat se Lotho, et dicit: Ecce, sumus fratres. Deinde se etiam infra Lothum demittit, dum ei eligendi facultatem permittit; quo potissimum velit. Sic cedit avunculus nepoti, senior juniori, propheta et sacerdos Dei discipulo, idque ne dissolvatur caritas et detur occasio rixis.

Digna igitur historia est, quam studiose notemus. Docet enim, quomodo omnes leges et jura omnia sint tractanda. Finis enim legum corporalium omnium est pax, concordia, tranquillitas, seu, ut nos theologi loquimur, caritas. Ad hunc finem qui leges non refert, aut alio modo eas intelligit, toto errat coelo. Sicut hodie legum abusum videmus maximum.

Quia enim mundus totus in ambitione positus est, et altum sapit, ideo caritas locum non habet, et simultatibus, dissensionibus, bellis plena sunt omnia. Etsi enim tu facias, quod Abram fecit Lotho, et cedas de tuo jure, tamen pax retineri non potest, ne quidem si injurias feras et dissimules: tam corruptus et depravatus est mundus. Indignus est igitur hac sancta doctrina.

Boni tamen docendi et admonendi sunt sedulo, ut, postquam cognoverunt Deum, et coeperunt credere, discant quoque, quomodo erga fratres se debeant gerere, ut exemplo Abrae cedant de suo jure. Finis enim legum omnium est caritas et pax. Ad hunc finem flectenda omnia jura legesque omnes sunt, qualescunque tandem sunt; non enim leges humanae legibus divinis per omnia aequandae sunt.

Promissio divina, item Sacramenta nullam dispensationem admittunt. Sunt enim facta et dicta Dei erga nos, quae velit ipse facere nobis recipientibus.

Peccat igitur, qui de iis dispensare, aut inflectere, vel mutare ea velit, sicut Pontifex, qui calicem de coena abstulit.

Sed legum corporalium finis cum sit caritas, sic eae sunt urgendae, ne quid peccetur in caritatem, et, ut hic Abram dicit, ne sit rixa; ut Abram maneat amantissimus avunculus Lothi, contra Loth maneat carissimus nepos Abrae. Ubi ergo pax publica periolitatur, ibi regina sit caritas et magistra, quae moderetur leges, et eas ad mitigationem inflectat.

Ad hanc moderationem requiruntur heroici et singulares viri. Sicut enim videmus, non ipsi legum doctores disputant secundum caritatem, sed ubique urgent summum jus et apices legum, ut loquuntur; indigni igitur sunt, qui ad hanc piam cognitionem veniant. In ecclesia autem docentur animi, ne stricte urgeamus jus nostrum, sed ut moderemur leges secundum id, quod videtur expedire reipublicae.

Exemplum addam. Carthusiani habent legem, ne per omnem vitam gustent carnem. Si igitur valetudinarius aliquis, cujus vel complexio, ut medici vocant, vel usus vitae piscium perpetuum esum ferre non posset, et ideo periclitaretur de vita, sine epiikia seu dispensatione hanc legem urgent Monachi, et ne quidem si vitam miseri hominis una buccella carnis servare possent, id facerent. Hoc quidem est sine dispensatione urgere legem, et oblivisci, quod omnium legum finis sit dilectio. Igitur Gerson et alii hanc severitatem merito improbarunt.

Ac hoc vitium omnium monasteriorum est., ut, etsi corpora natura dissimilia sint, tamen cogantur ad eandem legem in victu et aliis rebus servan-

dam, nullo habito respecto vel valetudinis vel personarum.

Iuvenis ego vidi Erfordiae multos Carthusianos, qui cum adhuc firma aetate per annos esse deberent, pallebant immodice, baculo regebant gressus. Miratus igitur calamitatem hanc interrogabam, unde conciliassent hoc malum; respondebant: ex vigiliis. At cur non dormis? inquio. Non permittitur, respondebant.

Religio igitur Monachorum talis est, quae epiikiam nullam, moderationem nullam novit. Igitur iniquissima et injustissima est. Non enim respicit finem legis, non spectat caritatem, sicut Paulus dicit, Coloss. 2; (v. 23.) „non parcit corpori". Ergo hoc quoque verum est, quod Terentius (Heaut. 4, 1. 48.) dicit, summum jus esse summam injuriam. Non enim vult Deus, occidi corpora: parci vult corporibus, imo etiam ali et foveri, ut sufficere possint vocationi et officiis, quae debentur proximo.

Stulti igitur legislatores et culpandi observatores sunt, qui non usum et finem legum vident. Medicina ad servandam, adjuvandam et restituendam valetudinem servire debet. Ea habet canones et regulas suas; sed non sunt eae urgendae durius. Ratio habenda est corporis; quod si infirmius est, moderanda medicamentorum vehementia est, alioqui non medicina, sed venenum est corpori. Contra in firmioribus corporibus acriora requiruntur pharmaca.

Ita in politia respiciendum perpetuo ad hunc finem est, ut servetur pax. Si enim princeps sic vellet punire suorum peccata, ut seditionibus occasionem praeberet, praestaret connivere ad peccata, quam ea punire. Quid enim est lex, si careat suo fine, et om-

nia pereant? Sed, ut dixi, requirit haec moderatio singularem prudentiam.

Imperator, dicunt, est lex viva et animata. Theologi autem dicunt, legem esse consilium boni viri. Nam posita lege relinquitur prudentia, quae eam moderetur in certis casibus. Impossibile enim est, legislatorem videre omnes particulares et universales casus, qui possunt incidere: sunt enim infiniti.

Posita igitur lege secundum theologos necessario includitur consilium boni viri gubernantis legem in futuris casibus, ne sit noxia: sed ut semper retineatur finis legis, ut prosit et tranquillitatem servet. Si enim lex contra caritatem est, non est lex: sed caritas est domina et magistra legis, ac jubet tacere legem, ut quae non jus, sed injuriam in certis casibus doceat, si quis eam sine moderatione velit sequi.

Hinc Germanorum proverbia de doctore medicinae juvene, quod ei opus sit novo coemeterio: de jureconsulto recens ad rempublicam accedente, quod involvat bellis omnia: de theologo juvene, quod compleat infernum animabus. Hi enim, quia usu rerum, qui prudentiam gignit, destituuntur, omnia secundum canones et regulas suas faciunt. Ideo impingunt et errant, cum magno hominum et rerum detrimento.

Discite igitur, quod pax et caritas sit moderatrix et dispensatrix omnium virtutum et legum: sicut Aristoteles in quinto Ethicorum praeclare de ἐπιεικείᾳ disputat. Et Augustinus nequaquam sic docet, ut fatui Carthusiani: Vestiendi, cibandi, regendi sunt, inquit, non aequaliter omnes, quia non valetis aequaliter omnes. Sapientissima vox.

Non enim Monachatum instituit, qualis hodie est, sed sodalitium quoddam eruditum conferentium de patrimoniis suis in commune, et discentium simul. In hoc numero observavit non arithmeticam proportionem, quae accuratissima est, et ex aequo res dividit, sed geometricam, quae dispensat, et considerat circumstantias.

Memineritis igitur hujus exempli, et discite vos quoque de vestro jure cedere ad retinendam concordiam. Sicut Abram non aetatem, non auctoritatem, non dignitatem suam considerat; hoc unum spectat, pax retineri ut possit.

Si juvenem aliquem juristam, aut superstiosum theologum adhibuisset in consilium, is etiam exhortatus eum esset, ne cederet, sed potius urgeret jus suum: sibi enim promissionem terrae esse factam, hanc retinendam et tuendam esse, neque in hac parte posteritati perpetuam servitutem imponendam. Speciosa quidem oratio; sed quia ad pacem et concordiam inutilis est, repudianda, et iniquissima judicanda est, quantumvis videatur e medio jure depromta.

Recte igitur, sancte quoque et pie facit Abraham, cedens de suo jure, et de conservanda concordia cogitans. Sic Paulus monet Ephes. 4, (v. 32.): „Invicem condonantes, si quis adversus fratrem habet aliquid“, et Philipp. 4. (v. 5.): „Vestra epiikia nota sit omnibus hominibus“.

Significat autem epiikia proprie cedere de suo jure, et condonare aliquid studio retinendae concordiae: hac per omnem vitam opus est. Summum enim jus summa est discordia.

Noveris tamen, dici haec de nostris legibus et hac corporali vita, non de legibus Dei, promissionibus aut Sacramentis? Ibi enim summum jus valeat, secundum sententiam: „Qui plus amaverit patrem, matrem etc. quam me, non est me dignus" (Matth. 10, 37.). Sed in iis, quae nos jubemur facere, relicta est caritas, moderatrix legum et actionum omnium, quae praecipue est spectanda et sequenda. Itaque hanc ut retineret Abram, cum summo dolore dimittit nepotem; corporaliter enim sejuncti, spiritu erant conjunctissimi. Hoc ipsi omnibus opibus erat majus et jucundius.

Et levavit Loth oculos suos, viditque omnem planitiem Iordanis, quod tota esset irrigua, antequam subverteret Dominus Sodomam et Gomorram; sicut Paradisus Domini, sicut terra Aegypti, si venias in Zoar.

Praesens locus apparet sterilis et siccus, quod nihil continet, quam discessionem Lothi ab avunculo, et habet additam chorographiam, seu descriptionem ejus regionis, in qua fuerunt Sodoma et Gomorra. Eam vocat planitiem, non quasi nulla alia ad Iordanem esset planities (transit enim totam terram Canaan sinuoso tractu); sed quod haec regio esset fecundissima, et alios agros longe antecelleret, in qua constitit Loth ultra Iordanem, Aegyptum versus.

Fecunditatis causam ostendit Moses, quod dicit, irriguam fuisse beneficio Iordanis, antequam Sodoma et Gomorra subverterentur. Nam post hanc poenam alia hujus terrae vel regionis facies fuit: id quod Dominus singulari consilio per Mosen voluit annotari.

Addit enim, illam regionem, in qua quinque urbes fuerunt, talem fuisse, ut posses dicere hortum Dei, hoc est, talem locum, quem Deus habitaret, et quo delectaretur, abundantem omni genere optimorum fructuum.

Non ignoro Iudaeorum expositionem, qui hortum Dei, cedros Dei, civitatem Dei contendunt dici ob magnificentiam, sicut Ionae 3. (v. 3.): „Erat Ninive civitas magna Dei" (Dei appellationem omisit Hieronymus), id est magnifica civitas. Et Psalmus 80. (v. 11.) cedros Dei interpretantur Iudaei arbusta in terra Iudae et vineas ita magnificatas esse, ut possint aequari cedris magnis; et Psalm. 104. (v. 16.): „Ibi volucres nidificabunt, ibi ligna, quae plantavit Dominus", hoc est grandia ligna.

Hanc interpretationem fingunt Iudaei ex nimia sua sapientia, et innata superbia, ut scilicet soli appellentur populus Dei, et non gentes. Ninive, inquiunt, non potest dici Dei civitas, quasi Deus ibi habitet, sicut apud nos in Hierusalem: alia hujus appellationis ratio est, quod magna et augusta sit civitas. Sed vana haec expositio est: scimus enim, Deum etiam gentium Deum esse etiam temporaliter. Ninive igitur civitas Dei dicitur, quod Deus ei incrementa et benedictionem suam dedit, et curat ac gubernat eam.

Sic arbores Dei vocantur, quas Dominus fecit et curat, dum dat pluviam, dat solem, ventos, unde incrementa sumunt, etiamsi eas impii possideant. Ac sane non exigua consolatio est, quod Deus imperia constituit, servat et tuetur, nec illa, ut plerunque putamus, vel crescunt, vel cadunt temere. Gentes gu-

bernationem hanc non vident, sed sua industria constitui et gubernari imperia somniant.

In Annibale magnus animus et singularis industria est; hac putat se Romanos vincere. In Alexandro sunt majora dona, quibus instructus feliciter gerit omnia. Sed istae quasi larvae sunt, quas solas videmus; gubernationem divinam, qua aut stabiliuntur imperia, aut evertuntur, non videmus.

Haec vera est sententia, quod Ninive vocatur Dei civitas: item quod arbores dicuntur Dei ligna; divinitus enim gubernantur et foventur, ut sumant incrementa. Etsi enim humana quoque industria et labore juvantur, tamen ea frustra esset sine benedictione Dei: et quis, quaeso, silvas et nemora, quis arbores in vastis solitudinibus curat?

Sic Christus (Matth. 5, 45.) dicit: „Pater vester coelestis sinit oriri solem suum super bonos et malos". Vocat solem Dei solem, quem ipse condidit ad vegetandas naturas. Ad hunc modum Dei hortus hic vocatur, non, ut Iudaei ineptiunt, magnus, sed qui colitur non solum hominum manibus et studio, sed divinitus, Domino fecundante et benedicente.

Narrant autem, adhuc superesse vestigia hujus doni. Nam ad mare mortuum formosissima poma nascuntur, sed aperta tetro odore et cinere plena sunt, scilicet, ut Poëta ait, sceleris monumenta vetusti (Virg. Eclog. 4, 31?).

Itaque cogito ego, hunc ipsum locum fuisse Paradisum, et post diluvium haesisse aliquid uberioris benedictionis in eo; quod tandem ipsum quoque propter incolentium malitiam penitus interiit. Nam etiam post mortem Mosi ista regio, in qua Hierusalem et mare mortuum est, adnumeratur tribui Iudae. Ac

belle convenit, ut in eadem terra, in qua arbor homini exitio fuit, in arbore crucis primae arboris delictum expiaretur, et homini redderetur innocentia et aeterna vita per Filium Dei.

Fuit igitur ista planities cis et ultra Iordanem amoenissima, et quasi parvum vestigium prioris Paradisi. Et hodie nullus in terra locus est, qui producat balsamum, nisi ad mare mortuum, in finibus Engaddi, duo horti. Est autem Engaddi in vicinia huius planitiei, quam Moses vocat hortum seu Paradisum Dei, quod Deus singularem vim, speciem et pulchritudinem huic horto et eius fructibus dederit. Alii horti etiam pulchri sunt, sed collati ad Sodomorum agrum seu hortos apparent esse hominum horti, non Dei.

Sed digna historia est, quam diligenter consideremus, ut discamus, quam horribilis res peccatum sit. Videmus enim, hunc Dei hortum mutatum in ipsum infernum propter peccata hominum. Quid enim mare mortuum aliud est, quam infernus? Si quidem est horribilis lacus bituminis. Absorbetur autem in eo pulcherrimus fluvius Iordanis, qui temporibus Abrahae terram hanc irrigabat. Haec historiographi nesciunt; igitur nos merito anteferimus Mosen omnibus, qui non sine ratione hanc descriptionem loci huic historiae admiscuit.

Comparat autem Moses hunc locum Aegypto, quae ipsa quoque irrigatur Nilo, et celebratur ob summam fertilitatem; sed haud dubie hodie multum de illa benedictione amisit propter peccata populi. Haec enim terrae benedictionem non solum impediunt, sed penitus tollunt, sicut videmus, hodie Thuringiam nostram verti in petras.

Ad hunc modum Spiritus sanctus per occasionem hanc chorographiam inseruit, ut nos doceret de ira Dei, et maledictione, quae peccatum solet sequi, nosque discrimen cerneremus, qualis haec terra fuerit ante peccatum, et qualis sit post peccatum. Verum enim proverbium est: Maledicta gens, maledicta terra. Ubi enim Deus maxime benedicit, ibi homines maxime Deo maledicunt. Abutuntur enim benedictione et ubertate, et non solum ignavo otio se dedunt, sed etiam nihil agendo paulatim discunt male agere.

Haec peccati originalis culpa est: eo infecti animi facilius omnis generis mala, quam ipsam benedictionem ferunt. Ideo Moses quoque clamat, Deut. 32. (v. 15.): „Incrassatus est dilectus, et recalcitravit. Dereliquit Deum, factorem suum, et discessit a Deo, salutari suo“: sicut praesens quoque locus testatur, in laudatissima orbis terrarum parte pessimos fuisse homines.

Elegit autem sibi Loth omnem planitiem Iordanis, profectusque est Loth ab oriente, et separatus est unus ab altero. Abram habitavit in terra Canaan et Loth habitavit in civitatibus planitiei, et tabernaculum fixit usque ad Sodom.

Loth, optione ab avunculo data, occupat meliorem locum ad Iordanem. Abram autem consistit ad dextram circa Bethel et Ai, quae aliquot milliaribus a Iordane distant, ad cujus ripam Sodom erat.

Non autem intelliges locum hunc ita, quasi sanc totam regionem occupaverit Loth. Electionem respicit Moses, quod istam terram sibi elegerit Loth, quod

in ea vellet quaerere domicilium, incertus adhuc, quae pars sibi esset obventura.

Verisimile enim est, quod sanctissimus vir migraverit per quinque civitates, et nusquam potuerit certum figere tabernaculum, nisi in vicinia Sodomorum. Abram autem substitit in terra Canaan, quod ea sibi promissa esset. Separantur autem a terra Canaan quinque civitates, quae erant evertendae; terra autem Canaan mansura erat.

Et viri Sodomae erant mali, et peccatores coram Domino valde.

Pulchra vero commendatio hujus tam nobilis terrae. Appellavit eam Moses Paradisum Domini, comparavit cum Aegypto; sed qui sunt, qui eam habitant? mali et magni peccatores. Igitur in Paradiso Dei habitant filii Diaboli, et uberrima loca tenent totius orbis flagitiosissimi.

Cur hoc? Nimirum ut discas, hunc Dei esse morem, quod pessimis tribuit optima. Est autem hoc gravissimum scandalum, quo etiam sanctorum patientia sollicitatur, taceo de sapientibus mundi et philosophis. Ideo dicit Psalm. 73. (v. 3—6.): „Movebar zelo adversus superbos, quando videbam, impios fortunari. Non enim exercentur metu mortis, sed firmi sunt, ut palatium aliquod; non agunt in molestiis, ut alii homines, nec sicut alii flagellantur, sed secure superbiunt," etc. „Ego autem quotidie flagellatus sum, et castigor mane (ibid. v. 14.).

Sic Deus Alexandro et Graecis, pessimis hominibus, tribuit imperium orbis terrarum. Post Graecos tribuit id Romanis Epicureis. Sic Turcas videmus felicissimos esse. In Europa sunt nationes post

Epicureos Romanos punitos, quae, cum pessimis vitiis, superbia, invidia, crudelitate reliquos omnes longe antecellant, tamen habitant felicissima loca, ac vere hortum Dei. Ac per hoc rationi a Deo maximus scrupulus injicitur, ut ex eo colligat, Deo res hominum non esse curae.

Non statuemus autem, haec fieri casu aut temere. Dei haec voluntas est, qui mundum hoc modo infatuat, ut disputet, utrum bona, utilia ac delectabilia sint vere bona. Ac Stoici negant esse bona, quanquam docent, anteferenda esse malis. Peripatetici, etsi bona esse affirmant, tamen offenduntur, quod pessimis contingunt.

Ratio enim hoc scandalum inaequalitatis summae non potest vincere: cum constet, hunc locum Dei esse hortum, sentit, in eum collocandos non Sodomitas, sed honestos et optimos viros. Nam ornari divinitus malos, iniquum esse censet, ac potius in eam delabitur partem, ut haec bona non judicet vere bona esse. Sed nos statuamus, non solum haec dona esse collocanda inter ea, quae bona sunt et dicuntur, sed etiam esse divina bona. Quis enim negat, illos Hispaniae et Italiae hortos esse excellentia Dei dona?

At cur dantur fruenda pessimis? Psalmus supra citatus ostendit, hanc quaestionem esse supra nostram captum, et jubet respicere ad finem. Quod etsi impiis ad tempus bene est, tamen tandem ruunt in aeternum exitium: pii autem etsi affliguntur, tamen Dominus nos deducit secundum consilium suum, et tandem cum gloria suscipit.

Apparet hic nostrarum mentium caecitas extrema, quod vere, ut Psalmus (73, 22.) dicit, cum de

hac

hac mirabili Dei gubernatione cogitamus, sumus „sicut insipiens et jumentum“. Si ratio naturaliter esset recta, judicaremus rectius: sed cum naturaliter corrupta et depravata sit, in tam absurdas delabimur sententias, ut mala esse judicemus, quibus male utimur, et bona tum delectabilia, tum utilia negemus esse bona.

Non, o Stoice, huc decurrendum est. Rectius ac sanius judicabis, si existimabis ex abusu rerum non ipsas res, sed tuum animum. Quia enim animus tuus rebus bonis sua natura abutitur, quid inde aliud colliges, quam quod animus tuus malus, et voluntas tua naturaliter non solum non sit bona, sed vere mala? Alioqui per bona, sive ea utilia, sive delectabilia sint, fieret bona; nunc ex usu bonorum, cum malus sis, redderis pejor.

Copia videmus quam multi depraventur: sed non ea benedictionis divinae culpa est. Sicut enim scortum auro et gemmis se ornat, et tamen aurum et gemmae sunt bona Dei dona, ac frustra eis imputatur turpitudo scorti: ita in totum de rebus seu creaturis Dei judicemus, quod omnis culpa sit tuae concupiscentiae, et tum voluntatis, tum rationis depravatae.

Mulier formosa est. Bene; est hoc donum Domini et Creatoris. At ego incendor ad cupiditatem: igitur forma est mala res? Nullo modo: quin tu malus es, qui bona re non potes bene uti. Ad hunc modum bona ista, quae utilia et delectabilia vocantur, convincunt nos de corruptione naturae nostrae, quod neque voluntas, nec intellectus rectus sit; alioqui bonis rebus bene uteremur.

Celebratur Crates apud philosophos, quod ingens auri pondus projecerit in mare, et postea mendicando toleraverit vitam; sed an non ipse se convincit, quod habeat corruptum animum, si quidem auro recte se uti posse negat. Deinde quid, quaeso, boni effecit? Abjectae in speciem avaritiae successit vana gloria, hoc est, uno Diabolo ejecto, successerunt alii septem nequiores.

Discamus igitur, quod scriptura sancta affirmat, hanc ad Iordanem regionem fuisse fertilissimam. Igitur fuerunt ibi bona utilia et delectabilia supra modum, donata divinitus ad fruendum, non ad peccandum. Sed natura peccato originali corrupta non potest frui rebus divinitus creatis et donatis sine abusu: non ideo, quod ea rerum conditarum sit natura, sed quod animus utentis malus est. Quodsi per spiritum animus emendatus fuerit, tunc sancte et cum gratiarum actione tum utilibus, tum delectabilibus utitur.

Sicut Paulus (Rom. 14, 6. 7.) dicit: „Qui manducat, manducat Domino". Qui ducit uxorem, Domino ducit: Domini sumus, sive vivimus, sive morimur. Qui enim credit, habet omnia, omnium est Dominus, omnibus sancte uti potest.

Error igitur est, quod philosophi propter abusum res damnant. Apparet enim, quod, sicut ratio naturalis ignorat Deum, sic etiam ignorat creaturam Dei. Rectius poëta gentilis sensit. Res, inquit, sunt sicut ejus animus, qui iis utitur (Ter. Heaut. 1, 2. 21.). Differentia igitur inter homines est. Alius abundat, alius eget; sed is, qui eget, si habet rectum animum, opulentior est, quam dives: contentus enim est modico, et gratias agit Deo de summis opibus, hoc est,

de cognitione Dei, et gratia in Christo exhibita. Sed dives, ut Tragicus (Sen. Herc. f. 168.) dicit, congesto pauper est in auro, et in summa copia sentit inopiam.

Unde haec diversitas est? Nimirum non ex rerum natura, quibus utimur, sed ex diversitate animorum, sicut Paulus Philipp. 4. (v. 12.) dicit: „Scimus abundare et carere" etc.

Hactenus historia, quae locum hunc communem nobis proponit, quod impii in perpetuo optimarum rerum abusu vivant; contra qui vivunt in justitia et fide, hi etiam malis bene utuntur, et bonum est, quicquid faciunt.

Omittit autem Spiritus sanctus de industria dicere de oratione, jejuniis, eleemosynis et aliis operibus Loth, quae incurrunt in oculos, et concitant admirationem. Solum autem de oeconomicis nos docet, quae vulgus vilia, et non multi fructus esse judicat. Quid enim, inquit, hoc magni est, quod Loth et Abram discedunt inter se, et Loth sibi optimam terrae partem eligit?

Sed eruditus theologus non respicit ad nuda opera: personam et animum intuetur; is si fidelis est, concludit, quod omnia, quae in fide facit, etsi in specie levissima sint, (ut sunt naturalia ista: dormire, vigilare, edere, bibere, in quibus nihil pietatis esse videtur), sint sancta opera, et Deo placeant.

Etsi enim omnes pii certa quaedam tempora habent, quibus orant, meditantur sacra, suos docent et instituunt in religione: tamen etiam cum haec facere desinunt, et vel res suas curant, vel publicas pro vocatione, manent in bono statu, et hanc gloriam co-

rum Deo habent, quod etiam profana in speciem opera sint cultus Dei, et grata Deo obedientia.

Ad hunc modum describit Spiritus sanctus hoc in loco oeconomiam Lothi, quae speciem sanctitatis nullam habet, et tamen haec ipsa oeconomica opera praeferuntur omnibus omnium Monachorum et Nonnarum operibus, quantumvis sint laboriosa et splendida. Uxor Loth mulget vaccas, familia pascua suppeditat, abigit ad aquas. Haec opera laudat Deus, et scriptura vocat justorum opera. Sic hoc in loco dicitur: „Elegit Loth planitiem Iordanis". Erat enim hoc in ipsius voluntate et arbitrio positum, ut eligeret, quem locum ipse vellet.

Hic scriptura non dicit, malumne an bonum fecerit opus. Sed quia ambulabat in fide, qua egressus una cum Abraham ex Ur Chaldaeorum erat, hoc verum justitiae opus fuit, quanquam oeconomicum et puerile.

Docentur autem haec, ut habeant singuli in sua vocatione certam consolationem, et norint, facienda etiam corporis, ut sic dicam, opera, neque semper, ut Monachi docebant, vacandum spiritualibus operibus. Est suum tempus tribuendum corpori, ut quiescat, ut reficiatur cibo, potu.

Haec opera etsi videntur nullam sanctitatis habere speciem, tamen etiam haec agens manes in bono statu. Videmus enim, Deum non dedignari, haec in speciem levia et vilia opera ut scribantur in suo libro. Quicquid enim pii faciunt, etsi liberum est opus, tamen Deo gratum est et acceptum propter fidem. Quodsi tale opus est, quod Deus praecepit, tanto minus dubitabis, Deo probari obedientiam.

Nota est Ecclesiastici sententia: „Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata et praecepta sua: si vis, serva mandata, et fac, quod illi placet, in vera fide. Apposuit tibi aquam et ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam: ante hominem vita et mors est, bonum et malum" etc. (Sirach. 15, 14 seqq.). Et convenit cum eo Augustini dictum, si sobrie intelligas, quod Deus res, quas condidit, sic administrat, ut tamen sinat eas agere proprio motu.

Habet igitur libertatem homo non talem, ut, si Deus aliquid praeceperit, possit id facere, vel non. Quod enim ad praecepta Dei attinet, non est homo liber, sed debet obedire voci Dei, aut sustinebit sententiam mortis. Libertas autem est illorum, de quibus Deus non praecepit, in externis functionibus. Liberum enim est in mensa sumere vel pira, vel poma, bibere vel zitum, vel vinum, vestiri vel albis, vel atris, ire vel ad hunc, vel ad alium amicum. In talibus rebus electionem homo habet, et certum est, etiam haec libera opera fieri cultus Dei, et placere Deo, si ambules in fide, et maneas in praeceptis Dei, seu bona conscientia. Haec utiliter docentur.

Dixitque Dominus ad Abraham, postquam separatus est Loth ab eo: Leva nunc oculos tuos, et vide a loco, ubi es, ad aquilonem et meridiem, ad orientem et occasum. Nam omnem terram, quam tu vides, eam tibi dabo et semini tuo, usque in seculum.

Dixit hactenus Mose de discessione Loth ab Abraham ad Paradisi hortum et optimam terram, in

qua tamen omnium hominum pessimi vivebant. Sic enim solet Deus, suos sinit varie affligi, impios autem impinguat, incrassat, dilatat. Hac iniquitate, ut videtur, offenduntur pii: sed consolatio retinenda est, de qua Psalm. 73. dicit. Et Ieremias (12, 3.), qui ait, saginari impios ad diem victimae: et Hiob (21, 13. 17.): „Ducunt in bonis dies suos, et in puncto descendunt ad inferna; exstinguetur lucerna impiorum, et superveniet eis inundatio" etc. Ad hunc finem qui respiciunt, hi scandalum hoc facile superabunt.

Nunc sequitur tertius locus, in quo scribitur Dominus locutus cum Abraha. Saepe autem monui, quod in historiis, seu, ut vulgus appellat, legendis sanctorum, haec praecipua historiae pars maxime spectanda sit, nempe verbum Dei. Magnas quidem res et mirabilia opera Deus per sanctos suos omnibus seculis gessit, quae speciosa sunt et incurrunt in oculos, sed nobis, qui sacra tum discimus, tum docemus, maxime fulgere debet ipsa locutio Dei. Hoc enim prae omnibus ornat sanctorum legendas, et separat eas a gentilium historiis. Ideo enim vocantur sacrae historiae, quia in eis verbum Dei lucet.

Etsi igitur Monarcharum, ut Alexandri, res gestae admirabiles et magnificae sunt, etsi ab eruditis hominibus oratione sunt pulcherrime illustratae, tamen comparatae ad sacras historias sunt merae tenebrae; carent enim luce, et vere sunt ut tabula bene picta, sed in obscuro angulo collocata, ut conspici nequeat: sunt ut corpus sine capite, ut caro sine spiritu.

Ergo Abrahae historia excellentissima est, quia referta est verbo Dei, quo universae res ab ipso ge-

stae ornantur, praecedente scilicet ubique verbo Dei promittentis, praecipientis, consolantis, monentis, ut appareat, Abrahamum singularem amicum et familiarem Dei esse.

Haec magna et admiratione dignissima res est. Nam praeclarae victoriae regûm et triumphi, quid, quaeso, sunt collati ad hanc familiaritatem, quae Abrahae est cum divina majestate, quod habet Deum praesentem, secum colloquentem, gubernantem, diligentem, servantem?

Ad hunc modum si sanctorum Patrum historias inspicias, et hoc insigne donum recte aestimes, non amplius exiguae et tenues videbuntur: sed superabunt omnes omnium Monarcharum quantumvis in speciem maximas res gestas. Oculos quidem specie et magnitudine sua occupent; sed cor recte institutum respicit ad verbum Dei, quod sancti Patriarchae audiverunt Deum, quod Deus propitius eos gubernaverit et conservaverit; hoc donum antefert omnibus mundi opibus.

Intueamur igitur in hunc sanctum Patrem Abrahamum, qui incedit non in auro nec serico, sed ornatus, circumseptus, coronatus, vestitus divina luce, verbo Dei. Igitur historia ejus omnibus mundi historiis anteferenda est, quae, cum optimae sunt, tantum offundunt quasdam operum nubes, in speciem quidem jucundas, sed sine vero fructu, plerunque etiam tristes et metu plenas: destitutae enim sunt verbo Dei, quod solum lux vera est, exhilarans et docens animos, et plus in eis spectatur judicium et ira Dei, quam misericordia et gratia.

Vere igitur Christiani beati sumus, sicut Vergilius de agricolis dicit (Georg. 2, 458.), si nostra

norimus bona. Habent gentes infinita rerum a se gestarum volumina in omnibus linguis scripta: sed nos habemus sacras historias, consignatas verbo Dei. Audimus enim Deum loquentem familiariter cum hominibus, videmus Deum mirabiliter gubernantem humana, et servantem suos in mediis periculis. Haec dona si Iudaei aestimassent, ut sunt aestimanda, an non diceres, beatos esse? sicut Psalmus (33, 12.) dicit: „Beata gens, cujus Dominus Deus ejus est". Item (144, 15.): „Beatus populus, quem elegit Dominus".

Sint igitur magni Persae, Graeci, Romani: certe destituti hoc dono verbi non sunt beati; non enim tantum non habent hunc Deum, sed ne norunt quidem. Dominus non loquitur cum eis, etsi benedicit ipsorum imperiis ad tempus.

Recte igitur David (Ps. 60, 8.): „Laetabor, et dividam Sichimam", hoc est, gratus ero Deo meo, et laetabor in ejus donis „quia Deus loquitur in sancto suo". Hoc caput est, de quo gloriatur et gaudet, quasi dicat: Haec nostra praerogativa est, quod habemus sanctuarium, in quo Deus loquitur. Etsi igitur alii reges potentiores sunt nobis, tamen hoc donum non habent, de quo nos gloriamur, quod audimus Deum loquentem nobiscum per Prophetas suos.

Sic Moses hoc ipsum donum magnifice praedicat, Deut. 4. (v. 6 seqq.): „En populus sapiens et intelligens, nec est alia natio tam magna, quae habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Quae enim est alia gens sic inclyta, ut habeat caeremonias, justaque judicia et universam legem"? Hi intellexerunt hoc ingens Dei donum.

Quodsi nos Christiani etiam ad hunc modum intelligeremus hoc nostrum tam ingens donum, vere essemus beati, sicut Christus dicit, Lucae 10. (v. 23. 24.): „Beati oculi, qui vident, quae vos videtis. Multi reges voluerunt ea videre, et non viderunt" etc. Imo, ut plus dicam, ego credo, quod, sicut nunc Abrahamum propter hoc donum celebramus, ita ipsum longe magis nos in novo testamento celebraturum: vidit enim diem Christi, ut est Ioh. 8. (v. 56.), sed vidit in fide et spiritu tantum. Nos autem de facie ad faciem hanc gloriam videmus, audimus, Deum nobiscum loqui, et promittere remissionem peccatorum in Baptismo, in Coena Filii sui, in vero clavium usu: haec Abraham non habuit: sed spiritu vidit, et credidit.

Major igitur nostra gloria est: sed quia eam non curamus, neque dignas Deo reddimus pro tantis donis gratias, majus pecuniae et opum, majus potentiae et voluptatum studium et cura est: ideo oportet venire Turcam, Papam et innumerabiles alios daemones ex Italia, Hispania et omnibus terrae angulis, qui vexent, fatigent et mactent nos propter inenarrabilem et indignissimum contemtum.

Est igitur ecclesia discipula Christi, sedens ad pedes ejus, et audiens verbum ejus, ut sciat judicare omnia, quomodo serviendum vocationi, quomodo civilia officia obeunda, imo etiam, quomodo edendum, bibendum, dormiendum sit, ut nulla pars vitae sit in dubio; sed in laetitia et pulcherrimo lumine, undique circumfusi radiis verbi, perpetuo ambulemus.

Sed, proh dolor, dona nostra non videmus, nisi spirituales; hi laetantur, et Deo agunt gratias. Caeteri, quia carnales, ingrati, avari, superbi sunt, ab his

etiam auferetur, quod habent, et accedent poenae, ut pro Christo Satanam, pro Apostolis Haereticos audiant, qui in verbo quaerunt sapientias et glorias suas et alia omnia, praeter illud gaudium et coelestia beneficia, quae verbum ad nos adfert.

Haec miseria merito dolet Christianis omnibus, quod in tanta luce et gloria verbi major pars manet caeca, et tenebras plus diligit, quam lucem. Vident enim, hunc esse fontem omnium publicarum calamitatum, quod ingruunt Turcae, quod haereses crescunt, quod Papa de vindicando regno suo cogitat, quod positum est in invocatione sanctorum, in innumeris commutationibus et venditionibus bonorum operum et aliis, per quae miseras animas hactenus abduxit a verbo. Ibi enim sic laboratum, sic sudatum est, ut etiam cataphracti pedibus ultimas Hispanias ad sanctum Iacobum irent; cum autem redirent, nesciebant stulti, quid vel fecissent, vel passi essent. Hoc divinum judicium justi Dei fuit.

Accident autem haec, vel etiam his tristiora aliquanto post, nobis sublatis, nostris hominibus: quia illam gratiam, quam desideravit Abraham videre, non curant, cum tamen Abraham vix parvas guttulas harum divitiarum habuerit, quarum nos amplum mare possidemus.

Est autem haec usitata fortuna ecclesiae, ut, quanto verbum copiosius revelatur, tanto major hominum sit ingratitudo. Abutuntur enim eo ad suam gloriam, et ad tegenda peccata. Ideo mittit Deus efficaces errores, sicut Papae exemplum docet, qui loco verbi decreta, decretales suos, legendas sanctorum et alias nugas ecclesiae obtrusit. Vult enim mundus decipi.

Nos igitur discamus in omnibus legendis admirari principalem hanc gloriam verbi Dei, quod, ceu sol in medio coelo, in hisce sanctorum Patrum historiis lucet. Ac, qui hoc faciunt, transibunt per illos tumultus infinitos et monstra humanorum operum, quae ratio sola admiratur: in hoc autem unum erunt intenti, an et quid Dominus loquatur.

De Hilarione legimus, eum per totos annos LXXIII. neque carnem, nec butyrum, nec lac gustasse. Grande opus hoc videtur, quod rationem quasi attonitam reddit; sed si quaeras: jussune a Deo hoc Hilarion fecit, an sua sponte? ibi, quia lux verbi Dei deest, vilescit in infinitum hoc electitium opus, et vere est tenebrarum opus, praesertim si, ut solet, accessit aliqua superbia spiritualis.

Deus quia misericors est, bono viro hanc stultam religionem, qua afflixit suum corpus, forte non imputavit: sed si quis hoc opus ad exemplum vellet trahere, et ex eo cultum Dei facere, is in totum esset damnandus, sive sit Hieronymus, sive Hilarion, sive Antonius. Hi enim admiratores et studiosi talium superstitionum fuerunt.

Nobis enim provocandum ad Lydium nostrum lapidem, ad verbum Dei respiciendum est, et non simpliciter acquiescendum in tali monstrosa sanctitate, sed quaerendum, an Deus ita jusserit.

Si enim vides, hominem baptisatum incedere in fide baptismatis sui, et in confessione verbi, ac facere opera vocationis suae, haec opera, utcunque sint vilia, sunt vere sancta et mirabilia Dei opera: sed non sunt speciosa in oculis hominum.

Accurate igitur discernendum est inter gloriam verbi Dei, quod solum vera lux et summus ornatus

est inter ista monstrosa et speciosa opera. Ea enim opera Deo placent, quae jussu ipsius suscipimus.

Saul in speciem recte facit, quod non omnia jumenta Amalechitarum mactat, sed servat electiora ad cultum: sed quia Deus per Prophetam jusserat diserte, omnia mactanda esse, commovetur hoc facto Deus ad extremam indignationem, et speciosum opus mera est abominatio, quia contra Dei verbum susceptum est. Igitur scriptura infaustis nominibus ariolari et idolatrare vocat, non audire verbum Dei, seu aliquid sine aut contra verbum Dei suscipere. Horribilis profecto sententia et definitio, praesertim si spectes, quam hoc in mundo frequens et usitatum sit. Ideo Paulus quoque ad Col. (2, 18. 20.) monet cavendos, qui in ἐθελοθρησκείᾳ ambulant, etsi in speciem Angelorum religio esse videatur. Sunt, inquit, mandata hominum, hoc est, non habent illum solem et gloriam, verbum Dei; igitur fugienda sunt, nec habenda pro cultibus.

Sum nimium in hoc textu verbosus: sed doctus meo periculo scio, quam haec sit necessaria admonitio et doctrina. Praecipit scriptura ubique, ut humiliemur, et caveamus superbiam ceu fontem, ex quo indignatio Dei profluit. Sed non est superbia de verbo Dei magnifice sentire, et gloriari.

Aetas, sexus, vocationes in hac vita varie differunt: alius docet ecclesiam, alius servit reipublicae, alius instituit juventutem, mater studio suo fovet et excolit liberos, maritus de victu honeste parando sollicitus est. Sunt haec, ut mundus judicat, non adeo magnifica et speciosa opera. Sed si respicias ad verbum, ad illud coeleste ornamentum et gloriam divinam, cur non contra Satanam superbires, cur non

gratias Deo de tantis donis ageres? Non enim nuda sunt opera, sed ornata verbo Dei; sunt enim divinitus tibi injuncta, cum e contra illa superstitiosa in mundo sunt, ut Paulus (Col. 2, 23.) ait, ἐθελοθρησκείαι, sine verbo Dei, et, ut idem Paulus (Ephes. 5, 11.) appellat „opera infructuosa".

Atqui, inquiunt, Papa et ecclesia ea praeceperunt? Nihil ad nos Papa, nihil ecclesia. Imo ecclesia non est, quae a verbo abducit, quae per electos cultus idolatriam et scandala auget, et perditionem animarum, non Dei gloriam adjuvat. Ecclesia enim est discipula Christi, et quanquam docet, tamen non docet, nisi a Christo tradita: facit enim idem Spiritus Dei, Iohan. 16. (v. 14.): „De meo accipiet".

Si igitur volumus exercere pietatem, faciamus id non per infructuosa, sed fructuosa opera; hoc est, primo omnium amplectamur verbum Dei, et credamus in Christum; deinde incedamus in simplici vocatione. Maritus alat familiam, ancilla pareat dominae suae, materfamilias lavet, ornet, doceat liberos.

Haec opera, quia in vocatione et in fide Filii Dei fiunt, fulgent in conspectu Dei, Angelorum et totius ecclesiae Dei. Sunt enim vestita coelesti luce, verbo Dei, etsi in conspectu ecclesiae Pontificis contemnuntur, quod vulgaria et usitata sint.

Inculco haec, ut dixi, non sine causa, sed necessario. Lubricum enim est ingenium hominis, quod facile movetur, et caro nostra stultissima est: facillime igitur capitur istis portentosis et inusitatis operibus.

Fateor autem, per Dei sanctos in speciem similia facta, sicut Ioannes vino abstinet, locustis vescitur, vestitur camelina pelle. Sed caecus prorsus es,

si differentiam tam insignem non animadvertis. Facit enim ista jussus, sicut scimus, Nazarenum fuisse, et divinitus in desertum esse vocatum.

Quin, ut videmus in hac historia Abrahae, Abraham et Loth separantur: separatio haec non quidem mandata est speciali verbo, et tamen Deus eam probat. Pergit enim cum Abraha loqui, et quidem familiarissime cum eo loquitur, ita ut appareat, non solum non offensum Deum hac loci mutatione, sed etiam probare eam. Ergo probat Deus opera suscepta sine verbo?

Non. Etsi enim Sancti non semper habent singulare, seu speciale verbum, tamen non peccant contra generale verbum: imo, quia in fide Filii Dei faciunt, quae faciunt, omnino recte faciunt. Sic liberum fuit Lotho secedere, in quam partem vellet.

Nobis liberum est vel carne vel piscibus vesci, bibere vel aquam vel vinum, modo habeatur ratio valetudinis, et cum gratiarum actione in usum nostrum creatis utamur. Non enim praecepit Deus contraria: Papa contraria praecipit, ut scilicet die Veneris et Saturni carnibus abstineamus. Sed qui Papam agnoscit magistrum, is partem cum Christo non habet.

Ad hunc modum probat hoc in loco discessionem propinquorum Dominus, et confirmat eam; si quidem cum Abraha sic colloquitur familiariter. Sed non in Abraha tantum hoc beneficium praedicandum: nos, ut supra dixi, in hac parte Abrahamum antecellimus. Quod enim Abrahae aliquoties contigit, nobis contingit cotidie: ut Deus nobiscum colloquatur non de corporalibus benedictionibus, sed de aeternis.

Sed, inquies, quomodo Deus locutus est Abra-

hae? Num de coelo, sicut cum Paulo colloquitur Christus ad Damascum? Mea haec sententia est: Factum hoc per Patriarcham Sem, et per humanum ministerium. Sicut Paulus quoque loquitur 1. Thess. 2. (v. 13.): „Suscepistis a nobis verbum, non ut verbum hominis, sed ut revera est, Dei verbum, qui in vobis efficax est, qui creditis". Sic Christus: „Qui vos audit, me audit" (Luc. 10, 16.).

Sumus igitur obruti opulentia divinae misericordiae, si quidem hanc lucem tam habemus copiose, quod Deus per ministerium hominum ubique se nobis offert, et nobiscum colloquitur. Pro hoc beneficio erant gratiae agendae Deo, et ex animo gaudendum: Probat enim, nos esse Dei familiares, et curae esse Domino, sive vivimus, sive morimur. Hoc tantum bonum si potuissent consequi Cicero, Plato et alii, an putas, eos fuisse conquieturos, et non potius extremas orbis partes adituros? Tanto autem nos majore in periculo sumus, si ingrati fuerimus pro tanto dono. Non enim cessabit ira Dei, quae etiamnum nobis per Turcam et Pontifices minatur, homines, quod ad odium et crudelitatem attinet, daemonibus proximos.

Notabis igitur initio vocabula haec: „Dixit Dominus". Summa enim gloria, summum beneficium est, hanc audire. Iudico autem, Dominum non hic, ut supra, apparuisse Abrahae, sed locutum ei esse per Sem seu Melchizedech.

Magna igitur virtus est, quod Abraham sic se verbo patitur regi, et ut divinum oraculum accipit, quod ex patre Sem audit.

Observabis autem, quod, etsi regio, in quam Loth commigravit, contigua esset cum terra Canaan,

tamen Dominus eam hoc in loco separat a terra Canaan, nec includit eam in promissionem, quam Abrahae facit. Causa hujus est, quod videt, eam funditus propter peccatum delendam. Ideo Loth quoque tantum ad tempus ibi hospes est. Propter peccatum enim, sicut sequitur, primo bellis vexata est; postea cum poenitentiam negligere pergerent, penitus est vastata igni coelo demisso.

Promissio, quae hoc loco Abrahae fit, maxime loquitur de corporali beneficio, sicut illa supra in duodecimo de spirituali. Facilis igitur est, nec opus habet longiore explicatione, si modo observes, quam mirabile sit, quod per promissionem Abraham dominus totius hujus terrae est, et tamen revera ne quidem pedis spatium habet aut possidet. Hujus exemplo qui discunt verbo niti, tandem experientur, non frustra se credidisse.

Et ponam semen tuum quasi pulverem terrae. Si homo poterit numerare pulverem terrae, numerabitur quoque semen tuum.

Haec particula ideo est notanda, quia infra, ubi altera pars primae promissionis spiritualis explicabitur, Moses aliter loquitur, et jubet Abrahamum numerare stellas. Illic igitur posteritatem Abrahae comparat stellis et luminibus coeli, hic autem pulveri terrae.

Significatur autem his similitudinibus duplex Abrahae posteritas: una terrena et corporalis, altera coelestis, spiritualis et aeterna. Praesens igitur promissio tota corporalis est, de possessione terrae Canaan, quod carnalis Israel debeat multiplicari. Ideo similitudine de pulvere terrae utitur. At ubi postea

pro-

promissio aeterna de Isaaco fit, et de coelesti semine, Christo et ecclesia: ibi stellas jubetur numerare.

Hinc sine dubio Prophetae didicerunt, ut appellarent populum Dei coelum, item exercitum coelorum, et pios doctores stellas. Sicut Daniel (8, 10.) de Antiocho dicit, deturbaturum eum stellas coelo in terram. Haec a sacrarum literarum studiosis diligenter sunt observanda.

Sed admonet nos hic locus, ut primum pro confirmatione fidei nostrae, deinde contra pertinaces Iudaeos disputemus. Textus enim hic clarus est, quod etiam carnale semen hanc terram debeat possidere in perpetuum: atqui Iudaei nunc annos mille et quingentos hanc terram non possident; sequitur igitur clare, aut mentiri Mosen, aut Deum Iudaeos, suum populum, abjecisse et deseruisse, ut non amplius sint Dei populus.

Quid hic respondes, circumcise? Durum erit dicere, quod Moses mentiatur: et tamen res loquitur, excidisse gentem tuam ab ista possessione terrae Canaan.

Si dices, hoc factum propter peccata tui populi, nonne Deus promittit haec ipsi Abrahae, antequam semen haberet, et antequam peccarent? Deinde si peccatorum hanc esse poenam statuis, age, an non peccarunt majores tui ante captivitatem Babylonicam? Occiderunt enim Prophetas, filios et filias immolabant daemonibus, et piorum sanguinem tanquam aquam effundebant: et tamen Deus, etsi succenseret eis, et ad tempus abjiceret, non tamen deseruit penitus: dedit doctores, dedit Prophetas, tandem etiam restituit eos in terram Canaan. Quin in ipsa captivitate exsules corporibus corde tamen hae-

serunt, et manserunt in terra Canaan, quam norant sibi post septuaginta annos restituendam.

Ad haec confer praesentia. Nullam promissionem, nullam certam exspectationem, nullum definitum exsilii tui tempus habes. Ubi manet igitur promissio haec? An non sequitur, aut Deum mentitum, aut Iudaeos non amplius esse populum Dei? Sed Deum mentiri impossibile est: relinquitur igitur, Iudaeos a Deo abjectos, et Dei populum esse desiisse.

Nec ullus erit tam callidus Iudaeus, qui hoc argumentum eludat, quod sine definitione aliqua temporis ejecti nunc vivunt ex sua terra annis mille quingentis, sine Prophetis, sine promissionibus, quas in Babylone captivi habebant, et norant, se redituros in Ierusalem,

Sic infra cum jubetur Iacob in Aegyptum migrare, etsi quadringentis annis ibi haereret posteritas ejus, tamen habebat promissionem, post quartam generationem redituros in terram Canaan.

Sed sub Romanorum monarchia Iudaei simpliciter sine promissione sunt, sicut Prophetae quoque finalem vastationem minantur. Ergo concludit locus iste, quod Iudaei non sint amplius populus Dei, sed abjecti a Deo, quia negaverunt Christum.

Quod igitur Moses dicit: „Dabo terram hanc semini tuo in seculum", intelligendum id est, usque ad Christum. Eum debebant amplecti et audire: erant enim instituti hujus terrae heredes, donec hic rex ipsorum veniret: quodsi eum admisissent, et audiissent eum, retinuissent promissam terram. Sed quia [Iohannis 11.] eo deleto terram retinere conantur, contrarium fit, ut ipsi pereant sine spe auxilii.

Notabis igitur, quod vocabulum עוֹלָם non significat infinitum et aeternum tempus, sed durationem temporis incerti, seu longinquum tempus sine certa determinatione.

Sic Exodi 21. (v. 6.) dicitur de servo, cujus auris in signum perpetuae servitutis perforata est: „Erit servus in sempiternum", hoc est, quam diu vixerit; et postea per totum Mosen repetitur haec vox עוֹלָם hac incerti, sed tamen finiti temporis significatione. „Legitimum erit in generationibus vestris in sempiternum" (Num. 18, 23.), hoc est, usque ad Christum.

Non igitur poterunt evadere Iudaei, quin cogantur fateri, se non esse amplius populum Dei, quia, si essent populus Dei, haberent terram illam. Nunc cum ejecti ex ea sint, quis eos credet esse Abrahae semen?

Nostris temporibus in Moravis natum est stolidum hominum genus, Sabbatharii, qui Iudaeorum exemplo Sabbathum servandum contendunt, et forte circumcisionem quoque pari ratione urgebunt. Tales pestes nostrae ecclesiae, in quibus verbum Dei sonat, non norunt, sed iis in locis, ubi principum furoribus evangelion excluditur, omnia iis plena sunt.

Homines indocti et stulti capiuntur hac unica voce, quam hoc loco Moses usurpat: quod Iudaei debeant caeremonias et cultus hos retinere in sempiternum. Igitur, inquiunt, Sabbathum, circumcisio et aliae caeremoniae non debuerunt aboleri in totum, sed retinendae sunt.

Atqui tu oppone hunc locum: „Tibi et semini tuo dabo hanc terram in sempiternum", et urge tum Iudaeos, tum simias eorum, Sabbatharios, ubi sit terra, quae ipsis in possessionem data est? Si

enim terram non habent, quomodo sacrificia, quomodo alia, quae in lege praecepta sunt, urgere possunt? Mandata enim haec diserte sunt semini isti, quod promissionem et possessionem habuit terrae Canaan. Cessante igitur terra et amissa, cessat etiam lex, cessat regnum, cessat sacerdotium, cessat Sabbathum, circumcisio etc.

Magnum profecto miraculum est, tam ridicula ratione in tantum errorem posse induci homines. Etsi igitur parergon hoc est, tamen necessarium est, particulam עוֹלָם non significare infinitum tempus, sed finitum.

Surge, perambula terram juxta longitudinem et latitudinem ejus, quoniam tibi eam dabo.

Vides, Abrahamum, qui secundum promissionem dominus est terrae Canaan, esse tantum hospitem, nec habere certum locum, in quo cum suis acquiescat: jubetur enim de uno loco in alium migrare. Atque haec causa est, quod Patres etiam corporales promissiones cum spirituali intellectu inspexerunt. Sicut epistola ad Hebraeos pulcherrime dicit (11, 9. 10.): „Fide Abraham habitavit in terra promissionis tanquam aliena, habitans in tabernaculis cum Isaac et Iacob, heredibus ejusdem promissionis. Exspectabat enim aliam civitatem habentem fundamenta, cujus artifex et exstructor Deus est“. Hac fide longum et molestum exsilium vicit Abraham, nec offendit eum, quod Loth et certam et commodissimam sedem haberet.

Et tabernaculum fecit Abram, et venit ac habitavit in convallibus Mamre, quae

sunt in Hebron, et aedificavit ibi altare Domino.

Mamre proprium viri nomen est, sicut patet ex sequenti capite, in quo Mose dicit Amorraeum fuisse. Vocabulum אֵלֹנֵי alii nemus, alii planitiem exponunt. Utcunque sit (grammaticis enim haec committimus), habitavit Mamre, sicut apud nos solet nobilitas, in agro juxta nobilem civitatem Hebron, quae in vicinia habuit אֵלוֹנִים, hoc est, nemus seu quercetum, sicut plerunque civitates habent in vicinia nemora, tum propter pascua, tum etiam propter lignorum commoditatem: apud hunc Mamre invenit hospitium Abram cum universa sua domo.

Singulari autem studio meminit Mose, aedificatum ibi altare Domino, hoc est, ut supra quoque dixi, Abrahamum eo in loco praedicasse, et de vero Dei cultu docuisse.

Est autem haec non exigua consolatio, quod Deus etiam reliquias ex gentibus colligit, eosque facit participes benedictionis Abrahae. Nisi enim Mamre pius et bonus vir fuisset, ac cum Abraha credidisset in verum Deum, ejusque verbum ex Abraha audivisset, nec ipse Abrahamum excepisset hospitio, nec Abraham divertisset ad eum.

Ergo illo tempore inter gentes quoque habuit cultores suos Deus, quos mirabiliter per sanctum Patriarcham vocavit, secundum promissionem supra in 12. (v. 3.) factam. „Eris, inquit, in benedictionem“, hoc est, benedictio sic in te haerebit, quocunque venias, ut per tuum ministerium alii quoque ad benedictionem veniant. Ad hunc modum Christus (Matth. 10, 12. 13.) quoque discipulos suos mittit: „Si fuerit domus digna, veniat pax vestra super eam.“

Sic Mamre excipit Abrahamum hospitio cum omni sua familia. Inde hoc bonum ei contingit, ut audiat Abrahamum docentem suos de Deo et vero cultu: hanc doctrinam amplectitur Mamre, et fit ex ramo silvestri et sterili una radix et arbor fertilis, fit socius fidei et benedictionis, seque ita conjungit cum sancto Patriarcha, ut etiam cum duobus fratribus Abrahamum contra gentes et pro Deo belligerantem adjuvet.

Notandus igitur locus hic est contra Iudaeos, quod benedictio per sanctum Abraham manat etiam in gentes, qui ad promissionem proprie non pertinebant.

Nam Iudaeorum haec opinio est, quod soli sint populus Dei, omnes autem gentes sint abjectae a Deo. Atqui scriptura talium historiarum plena est, quod etiam gentes sint vocatae ad societatem promissionis per sanctos Prophetas.

Ac praecipue sancti Patriarchae hoc studiose egerunt, ut quam plurimos ad cognitionem Dei traducerent. Ideo Abraham non tantum curat rem suam familiarem, sed exstruit quoque altare. Ibi docet de vera religione, ibi invocat Deum, ibi externos cultus publice exercet; huic se adjungit Amorraeus Mamre cum fratribus, atque ita constituitur numerosa ecclesia.

DECIMUM QUARTUM CAPUT GENESIS.

Et factum est in diebus Amraphel, regis Sinear, Arioch, regis Elassar, Kedorlaomer, regis Elam, et Thideal, regis gentium, et commiserunt hi proelium cum Bera, rege Sodomae, et cum Birsa, rege Gomorrae, cum Sineab, rege Adama, et Semeber, rege Zeboim et rege Bela, haec est Zoar.

Praesens locus videtur plane esse sterilis, et tamen Moses satis copiosus est in descriptione temporis et loci. Varie autem est depravatus negligentia vel imperitia notariorum.

Primo autem omnium hoc sciendum est, Mosen per anticipationem, sicut Lyra vocat, vocabulis sui temporis uti, quae, cum ista gererentur, ignota erant. Nam sequentibus temporibus haec nomina his locis sunt indita.

Regem Amraphel existimant Iudaei Nimrod esse, de quo supra diximus. Hoc sive recte dicatur, sive non, ignoro: nulla enim sunt argumenta, quibus certo niti possimus. Relinquamus igitur hic magisterium suum Spiritui sancto, qui haec ita scribi voluit, et contenti eo simus, quod hic Amraphel fuerit rex Babylonis seu Sinear.

Notum autem est ex historia sacra, primum regnum post diluvium seu dispersionem linguarum fuisse Babylone, in fertilissimo loco; constitutum autem id regnum est a Nimrod, nepote Ham, qui cessit Africa. Ejus filius Chus possedit Aegyptum. Nepos autem Ham, Nimrod, non contentus patriis limitibus, adortus est sanctam generationem in oriente, et per

tyrannidem occupavit terram Sinear, et aedificavit Babylona, sicut supra commemoravit Moses in undecimo (v. 2.). Saepius autem vastata est Babylon, et translatum regnum primo in Assyriam, inde, oppressis Assyriis, rursus in Babylonem, post ad Persas et Medos etc.

Secundus rex est Arioch; eum noster interpres regem Ponti facit: sed Moses dicit, fuisse regem Elassar. Hic divinandum est, quid sit Elassar: inducor autem similitudine nominis, ut, sicut Babylon est ad orientem, ita Elassar sit ad aquilonem, Assyria scilicet.

Tertius rex est Kedorlaomer, rex Elam. Hoc est Persiae, magnae et amplae regionis ad meridiem.

Quartus Thideal, rex gentium. Observanda autem hic est phrasis scripturae sanctae, quae gentes vocat illos populos, quos nostrum mare mediterraneum alluit. Sic Paulus gentium Apostolus dicitur, quod potissime missus sit ad gentes, maris mediterranei accolas, ad occidentem usque. Hic igitur rex tenuit Ciliciam et vicinas regiones.

Hi tum fuerunt monarchae et Caesares, ac communi consilio moverunt bellum contra quinque civitatum reges: seu irritati ab eis, sicut Moses paulo post exponet, defecisse eos a Kedorlaomer (quia enim ea terrae pars cultissima et uberrima fuit, impatientes fuerunt jugi, et sustulerunt animos); seu invitati spe melioris soli occupandi.

Sicut enim in principio fuit, sic nunc et semper et in secula seculorum est, ut principes suis non contenti appetant aliena, si sint meliora, secundum Germanicum proverbium: was gut ist, greifft jederman nach. Mediolanum si non tam felici sole posi-

tum esset, neutiquam tantae de eo regum fuissent dimicationes. Haec fortasse hujus quoque primi belli, cujus scriptura meminit, fuit occasio.

Zoar, cujus ultimo Moses meminit, fuit una istarum quinque civitatum, sed minima, ad quam Loth fugit. Spatium istius terrae adhuc exstat; non igitur magna istarum civitatum potentia fuit, cum ager esset cultissimus et fertilissimus.

Omnes isti conjuncti sunt in valle Siddim, ubi est mare salis.

Dixi supra, Mosen praesentibus et sui temporis appellationibus uti: nam isto tempore mare salis nondum fuit: vocatur autem in scriptura mare salis lacus Asphaltites, seu mare mortuum, de quo paulo ante diximus. Mosis igitur temporibus totus ille ager seu campus fuit bituminosus lacus, qui tum, cum bellum hic gereretur, erat vallis השדים, hoc est, agrorum, cultissimus locus et uberrimus, quem irrigabat ceu hortum fluvius Iordanis.

Duodecim enim annis servierant Kedorlaomer, et tertio decimo anno rebellaverunt: quarto decimo vero anno venit Kedorlaomer atque reges, qui cum eo erant, et percusserunt Rephaim in Asteroth Karnaim, atque Zuzim in Ham, et Emim in planitie Kiriathaim, et Horaeum in montanis Seir, usque ad planitiem Pharan, quae est juxta desertum.

Hic locus ceu epithetum est propter amissa vocabula, et tamen est nobis perpendendum: causam expeditionis commemorat et fortunam. Rephaim ap-

pellantur, a רפא, sanavit, quasi dicas, salvatores terrae, patres patriae. Hoc nomen illis temporibus regum fuit, sicut Saxones nobiles appellant Gutman. Nobilitas enim debet studere virtuti, et prodesse suis; ideo enim opes tenent, et dignitate antecellunt vulgus, quod nihil nisi sua commoda quaerit, et ideo indulget cupiditatibus. At nobilitas altiores spiritus gerat, occupetur publicis negotiis, et defendat fortiter suos, exemplo suos invitet ad virtutem, non, ut nunc solent, helluetur, latrocinetur, expilet, spoliet suos.

Eximia igitur appellatio est magistratus, quod sint Rephaim, salvatores seu medici, qui ulcera et pestes corporum tenent, qui fures et latrones jugulent, et defendant ab injuriis suos.

Sed sicut nunc fit, ita etiam tum factum est: potentia facit insolentes et tyrannos. Caro enim nostra infirmior est, quam ut gloriam et potentiam recte ferre possit; igitur suavissimum hoc nomen male audire coepit, et Rephaim propter degenerantem nobilitatem sunt dicti gigantes et tyranni. Ideo excitavit Deus hos quatuor reges ad illos Rephaim puniendos, qui obliti sui muneris non medici et salvatores, sed oppressores libertatis et rerum publicarum erant.

Asteroth Karnaim videtur vocare regnum, quod post Og Basan appellatum est, ultra Iordanem in vicinia harum quinque civitatum. Meminit autem Iosue (12, 4.) quoque, fuisse ex his Rephaim aliquos reliquos; percussi enim sunt, non autem deleti. Ammonitae et Moabitae postea ea loca tenuerunt. Ham, in qua Zuzim esse dicit, quid sit, nescio; ratio autem arguit, vicinos fuisse Rephaim in Asteroth. Emim ex Mose celebres sunt; postea Edomitae ea loca habitarunt. Hodie Arabia Petraea appellatur.

Apparet igitur, hos quatuor reges ab oriente profectos ad meridiem. Sunt autem haec quoque nomina honesta, quibus magistratum ornarunt. זוּזִים enim significat robustos, sicut Germanice vocamus, die tewren Helden, contemtores periculorum, qui pro patria vitam profundere parati sunt. אֵימִים significat reverendos, tremendos, metuendos, quos vulgus observare et colere debet. Horaei etiam sunt Edomitae, pars Petraeae Arabiae, quos Edomitae expulerunt. Pharan desertum notum est ex Mose; attingit tribum Iuda a meridie.

Et reversi venerunt ad fontem Mispath, quae est Cades, et percusserunt omnem regionem Amalech: item Amorraeum habitantem in Hazezon Thamar.

Fons Mispath seu iudicii notus locus est ex Mose libro quarto. Amalech habitavit inter Aegyptum et terram sanctam. Hazezon Thamar alio nomine appellatur Engaddi, optimus locus in orbe terrarum, et proximus quinque civitatibus, reliquiae Paradisi.

Apparet igitur, hos quatuor reges Edomitas, Amalecitas, Ismaelitas, Midianitas et circum circa vicinas regiones primum devicisse, postea quinque civitates, ut iam nudatas praesidiis vicinorum, invasisse.

Et egressus est rex Sodomae et rex Gomorrae atque rex Adama et rex Zeboim et rex Bela, quae est Zoar, et inierunt cum eis bellum in valle Siddim, scilicet cum Kedorlaomer, rege Elam, et Thideal, rege gentium, et Amraphel, rege Sinear,

atque Arioch, rege Elassar, quatuor reges cum quinque. Porro vallis Siddim erat plena fontibus bituminis: et fugerunt rex Sodomae atque Gomorrae, et ceciderunt ibi, et qui remanserant, fugerunt in montem, et accipientes omnem substantiam Sodomae atque Gomorrae, et omne alimentum illorum abierunt.

De fontibus bituminis varia disputant. Alii enim sentiunt, fuisse fossas, ex quibus vel argillam vel caementum effoderint: alii, ut Moses appellat, fontes esse sentiunt. Quicquid autem fuit, peculiare quoddam donum fuit ad aedificationem utile et necessarium: sicut de Alexandro historiae commemorant, quod in Babylone fontes bituminis foderit. Forte autem ideo horum fontium meminit Mose, quod paucus miles, cum fuga salutem quaereret, in eas ceciderit et perierit.

Si tempus supputamus, vix triginta anni post mortem Noah abierunt, cum hoc bellum est coeptum. Vixerunt tum Sem et sex alii Patriarchae. His sanctissimis viris gubernantibus et docentibus mundum tanti tumultus exoriuntur.

Horribile autem exemplum hoc est, tam cito oblitos homines diluvii et dispersionis linguarum, studuisse tyrannidi, et turbasse mundum bellis. Viderunt haec sancti Patriarchae, sed cum summo dolore, nec potuerunt mederi tantis malis.

Habes igitur hic descriptam faciem mundi, qui non solum obliviscitur verbi Dei, sed etiam illud contemnit; igitur involvitur dignis poenis.

Accidet autem idem Germaniae me mortuo, si

quidem adhuc vivens multa indigna audire et videre cogor, quae sine gravibus poenis non abibunt.

Atque haec causa est, cur hoc bellum Moses tam describat diligenter, ut scilicet videamus regnum Diaboli et rationis. Vult Deus, esse imperia, vult damnari nocentes, et defendi pios. Sed Satan corrumpit animos, ut magistratus degenerent in tyrannos. Inde sequuntur bella et seditiones, poenae peccatorum; hae quoque pios involvunt, sicut de Loth jam audiemus; sed Dominus novit eripere justum in die malo.

Abduxerunt quoque Loth et substantiam ejus, filium fratris Abram, et recesserunt. Habitabat enim ille in Sodoma, et venit quidam, qui evaserat, et indicavit Abrae Hebraeo, qui habitabat in convallibus Mamre, Amorraei, fratris Esclo, et fratris Aner, qui foedus habebant cum Abram.

Hic veram causam ostendit *) Moses, cur tam copiosam hujus belli historiam instituerit; ut scilicet commendet nobis ingens hoc miraculum, quod sequitur praeclaram victoriam Abrahae.

Est autem plenior locus hic et augustior, quam ut possim omnes ejus particulas pro dignitate explicare: hoc tamen praecipuum est, et caput hujus doctrinae, ut videas, quomodo Deus suos subjiciat cruci; et quanquam liberationem differt, tamen gloriose tandem eos eripit periculis, et victores constituit, sed prius bene vexatos, et variis certaminibus ad desperationem usque defatigatos.

Hunc divinum ordinem, quo nos gubernat Deus, videre utilissimum et pernecessarium est. Ita enim dis-

*) Haec quatuor verba non exstant in edit. princ.

similis in rebus adversis praestare patientiam, et confidere bonitate Dei, ac sperare salutem: in laetis autem humiliari, ac Deo gloriam tribuere. Utrunque enim solet, deducere ad inferos et reducere, affligere et consolari, mortificare et vivificare. Hunc ludum cum suis sanctis ludit perpetuis vicibus. Non enim in hac vita, ut in futura, solidum ullum est gaudium; jam irato similis infligit poenas, jam, sicut blandus pater, fovet et consolatur filios suos.

Haec discenda sunt diligenter, ut simus parati ad omnem fortunam: quemadmodum Paulus de se dicit, Philipp. 4. (v. 11 seqq.): „Ego didici contentus esse iis, quae habeo; scio humiliari, et scio abundare etc., omnia possum per Christum, qui me confirmat".

Non igitur haec historia propter istos quinque reges scripta est, sed propter nos, ut in tentatione simus fortes, extra tentationem autem humiles et grati.

Hanc viam qui tenere potest, quae vere est regia via, beatus est. Erigitur enim spe, cum adversae res sunt, nec frangitur animo. Rursus, cum laeta omnia sunt, non effertur, nec insolescit: sed recte dixit ille: Medium tenuere beati. Animus enim humanus in utranque partem infirmissimus, et quod creditu difficillimum est, facilius durat in adversis.

Notandum hoc in loco est vocabulum הַפָּלִיט, significat ereptum, et ut nos solemus dicere, reliquias alicujus cladis, die entkommen sind; est autem propria appellatio sanctorum. Hos enim Deus sic immergi periculis sinit, ut deplorati videantur: et tamen mirabili modo liberantur tandem. Sic cum totus mundus damnabitur, nos, qui Christum confitemur, et in ejus morte confidimus, tanquam reliquiae servabimur.

Iudaei varia nugantur de hoc viro, qui evasit. Neglectis enim locis, qui erudiunt ad fidem, spem et patientiam, hujusmodi nugas sectantur. Non autem prorsus fructu caret, tales nugas et ineptias stolidorum hominum nosse. Quis enim non videt, eas esse poenas pertinacis diffidentiae seu incredulitatis?

Mentiuntur igitur, hunc cladis nuntium fuisse regem Og, quia fuit de posteritate Rephaim: cum tamen historia ostendat, annis amplius quadringentis post occisum Og a Mose, cum ex Aegypto profectus esset. Sic scilicet probant nobis eruditionem et doctrinam suam impii Iudaei.

Quanto erat utilius omittere disputationem illam de persona? Quid enim ad nos, quisquis tandem fuerit ille nuntius, et quod fuerit ejus nomen? ac considerare illud, quod circumstantiae omnes ostendunt et probant: fuisse scilicet hominem pium et sanctum, qui magni fecerit Patriarcham Abraham, et cum certa spe liberationis divinitus per ipsum donandae ad ipsum venerit.

Cur enim huic potissimum hunc nuntium affert? Cur non contentus sua salute redit ad sua? Sed torquetur primum clade fratrum; deinde spem habet, futurum, ut Deus per Abrahamum tanquam carum suum servatorem captivos liberet, et insolentiam gentium compescat. Haec ejus voluntas cum fructu consideratur, nomen ipsum nihil admodum ad rem facit, sive id scias, sive nescias.

Abraham hoc in loco primum cognomine Ebraeus appellatur. Disputant autem de hoc nomine prolixe: Augustinus, quanquam eam sententiam postea retractat, et Burgensis quoque in ea sententia est, ut putet, ab Abrahamo Ebraeos dici; sed falso.

Supra enim audivimus, commendari domum Eber cap. 10. qui fuerit pater omnium filiorum Eber: ab hoc cognomen sortitur Abram, et Hebraeus vocatur, quod Eberi fidem et confessionem retinuerit.

Eber enim, cum reliqui omnes, relicta sana doctrina et vero Dei cultu, converterentur ad diversas sectas in illo monstro divisionis linguarum, verum cultum retinuit, et se opposuit idolatriae Babyloniorum, vicitque scandalum illud horrendum, quod Nimrod cum suis excitavit. Atque hanc ob causam meruit, ut tota ejus posteritas, hoc est, ecclesia ipsa, usque ad Christum Hebraei appellarentur. Hujus sectator cum esset Abram, Hebraeus dicitur, non tam propter sanguinem, quam propter religionem ab Hebero acceptam.

Ubicunque igitur hoc nomen in scripturis ponitur, intellige per Hebraeos purae religionis sectatores, et veram ecclesiam.

Ita Abram disente hic Ebraeus appellatur, hoc est, unus de puris et veris sanctis, qui non degeneravit, ut reliqui, a domo Sem, et aliorum sanctorum Patrum.

Quod ad etymon attinet, עֵבֶר est adverbium, et significat trans, seu ultra. Nam Hebraea lingua non distinguit inter citra et ultra; hinc עִבְרִי, transitor, der hinüber ist. Hoc nomen Ebero fortasse a parente per Spiritum sanctum est inditum, quod separaturus esset se ab idolatris, nec cum eis habitaturus.

Abraham audito nuntio non movetur quinque civitatum periculo et regum: sed de fratre Loth dolet. Communicat igitur consilium cum Mamre, Aner et Escol fratribus, et hortatur eos ad ferendam opem; ac dicit textus, fuisse inter eos foedus.

Non

Non solum igitur humanitatis laudem merentur, quod Abrahamum peregrinum exceperunt hospitio, sed etiam sanctitatis et pietatis. Nisi enim veram Dei cognitionem habuissent, et deserta idolatria Deum vere didicissent colere, neutiquam cum eis se foedere conjunxisset Abram.

In eo autem singulariter elucet fides, quod non moti periculo recusant auxilia, sed cum Abra se conjungunt, certi, Deum ipsi affuturum, et donaturum victoriam. Quam autem hoc difficile fuerit creditu, facile aestimabit, qui et victorias quatuor regum tam praeclaras, et potentiam consideraverit. Quid enim ad hos est Abraham cum suis auxiliis?

Sed sancti hi Amorritae, per Abramum participes facti benedictionis divinae, consolantur se certa spe auxilii divini: norunt Abramum Deo carum. Igitur periculum nullum metuunt, et se conjungunt cum eo. Ideo Spiritus sanctus singulariter commendare eorum pietatem voluit, cum ostendit, foedere junctos cum Abra tulisse ei opem.

Audiens vero Abram, quod captus esset frater suus, expedivit exercitatos adolescentes suos, filios domus suae trecentos decem et octo, et insecutus est illos usque ad Dan.

Est insigne hic exemplum fraterni amoris. Audivit sine dubio Abram de quinque regibus fusis et civitatibus direptis; sed horum causa se non armat: norat enim, ut scriptura dixit, pessimos esse omnium hominum. Non igitur repugnat justo Dei judicio: sinit, quod ad illos attinet, grassari poenam.

Sed fratris alia erat conditio: ille norat Deum, Deum invocabat et colebat, ac dolebat ei ista suorum civium impietas: hunc igitur dignum liberatione esse judicat, et expedit vernaculos suos, hoc est, instruit et armat eos.

Nam verbum רִיק proprie significat gladium expedire, seu evaginare. Sic in Psalmo: „Educ frameam tuam, et conclude inimicos" etc. (35, 3.), ubi translatio nostra: effunde, habet; sed hic recte vertas pro armare.

Quod Latinus habet vernaculos, in Hebraeo est חֲנִיכִים. Derivatur autem a verbo חָנַךְ, quod significat dedicare, seu consecrare. Sic vocant dedicare vineam, domum, sponsam, pro possidere, seu quod Germanice dicimus, in die gewehr nemen und besetzen. Dedicatur igitur domus, cum habitatur. Hinc dicuntur חֲנִיכִים, qui in domo alicujus patrisfamilias educati et edocti sunt.

Licet autem inde aestimare opes et potentiam Abrae, qui tot habuit vernaculos domi suae educatos, ac bello aptos.

Inter hos multi fuerunt mariti, qui ipsi quoque abundaverunt sobole. Itaque familiam Abrae, si numeres liberos, matres, ancillas, puto fuisse, ut minimum, mille hominum, quos omnes ipse aluit. Nam ubi trecenti et decem ac octo viri sunt bello maturi, atque, ut scriptura appellat חֲנִיכִים, nati et educati in domo: ibi necesse est, sint plures fratres, sorores, filiae, matres.

Mirabiliter igitur Deus cum hoc sancto Patriarcha lusit, quod dat ei tam numerosam familiam, et tamen ne quidem vestigium pedis ei dat.

Considera autem praesentes mores; vix maritus cum uxore exules invenire pro se locum possunt, in quo morentur.

Necesse igitur est, humanitate et pietate insignes hos fuisse, qui istum gravem et numerosum patremfamilias receperunt. Sine dubio autem major etiam tum fuit frugalitas, non prodegerunt sic monstrose res ad vitam necessarias, ut nunc solemus.

Quidam hunc numerum exercitus Abrahae compararunt cum concilio Niceno, in quo trecenti decem et octo Episcopi Arrium percusserunt; sed nihil ista ad rem, etsi allusio sit satis bella.

Et divisus est super eos nocte, ipse et servi ejus, percussitque eos, et persecutus est eos usque ad Hoba, quae Damasco a sinistra est.

Hoc est insigne illud miraculum, quod Spiritus sanctus voluit conspici ab omni posteritate. Ideo primum quatuor monarchas seu reges descripsit: item victoriam eorum tam insignem et amplam, quod Rephaim, Zuzim et Emim devicerint, quod quinque civitates, devictis ipsorum regibus, spoliaverint.

Quis enim non miretur audacem conatum, quod solus Abraham cum trecentis decem et octo vernaculis, non adsuefactis ad bella, sed ad pecorum curam, et nunc primum armatis, hos quatuor reges victores eorumque exercitus persequitur, et audet invadere? Nonne impossibilis et incredibilis res est?

Consideremus igitur, qualis vir fuerit Abraham: prius ita pavidus, ut ob timorem mortis negaret, Saram uxorem suam esse, nunc autem ita fortis et magnanimus, ac Spiritu sancto sic confirmatus, ut

cum paucis, iisque non adsuefactis ad bellum? quatuor monarchas audeat insequi? Quid in omnium gentium historiis huic animo simile invenis?

Alexandri, Annibales, Scipiones inter se contendunt, quis gloria rerum gestarum vincat; sed ego Abrahamum antepono omnibus. Non enim caeco impetu, aut temerario ausu, sed in fide se hostibus opponit, atque ita vincit. Habuit enim cogitationem, quam neque Alexander, nec Scipio habere potuit: domo per Spiritum sanctum hanc opinionem secum in aciem attulit, quod esset victurus, et redemturus fratrem Loth. Hoc in victoria hac maxime admirabile est, quo omnes omnium gentium victorias quantumvis splendidas vincit.

Reliqua si consideres, est pauper et peregrinus in terra Canaan: non enim vestigium pedis habet proprium; sic autem imbecillo animo est, ut metu mortis in Aegypto neget, Saram uxorem suam esse. Hic autem per Spiritum sanctum sic confirmatur, ut de quatuor monarchis sibi victoriam polliceatur: nec dubium est: hac fide profligasset totius mundi vires.

Quanta autem moderatio haec est, quod victis his monarchis se componit ad tranquillitatem, et deponit arma, cum posset terram Canaan divinitus promissam gladio vindicare?

Sed non facit hoc: manet peregrinus et hospes; vi et armis nihil sibi vindicat: in hos autem reges gladium stringit non cupiditate aliqua motus, sed ut fratrem liberet, quem videbat immerito involvi publicis malis.

Meminerimus igitur, hic non proponi exemplum, quod imitemur, sicut Muntzerus et seditiosi rustici,

qui Abrahae exemplo volebant pugnare, cum Abrahae spiritum non haberent. Accipit enim gladium Abraham, et armat suos non temere, sed jussione Spiritus sancti; alias peccasset.

Distinguendum est inter miraculum et exempla. Haec imitari debemus, illa sine praesumtione imitari non possumus: imo frustra et cum periculo imitamur. In omnibus igitur actionibus hoc primum est, ut certus sis de jussione Dei. Si non es certus, omitte: aut senties malum.

Singularis igitur Spiritus sancti motus hic describitur ad nostram consolationem, ut sciamus, quam mirabiliter Deus agat cum sanctis suis, ut discamus in tentatione sperare, extra tentationem autem moderari impetus. Liberato fratre deponit arma Abram: non effertur victoria, nec, cum facillime posset, armis sibi comparat locum, in quo cum suis habitet. Tam praeclarus victor sua sorte contentus est, et exsilium, ad quod se vocatum norat, non mutat. Haec digna sunt observatione.

Gessit Samson quoque res maximas et incredibiles paene; sed Abrahae victoria longe est clarior, ac merito extollimus insignem ejus fidem, quod non movetur suorum paucitate, non hostium multitudine, sed simpliciter statuit, victoriam suam fore, non quodam temerario motu, sed ex certa spe auxilii divini, quod Spiritus sanctus promittebat.

Non tamen negligit Abram usitata media. Prudenter et certo consilio rem aggreditur, et noctu securos et stertentes invadit. Excitati igitur periculo hostes per Angelum Domini terrentur, et arripiunt fugam; non enim norunt tam paucos esse.

Sic supra audivimus, Pharaonem quoque territum. Hunc eventum praevidit fide Abraham, quod per Angelum suum hostes fugaturus esset Deus; non igitur gladii et arma, sed fides Abrahae fundit hostes. Fidei enim respondet gratia divina: haec enim adest, jam parta victoria est, et tum demum consilia et arma fortunantur.

Militari strategemate utitur, quod et noctu hostes invadit, et diviso exercitu invadit, non in uno, sed in pluribus locis. Itaque metu et periculo turbati hostes putant, infinitam adesse multitudinem, et in fugam se dant. Arma eos terrent: sed revera fides Abrahae et suorum vincit et fugat.

Gedeon vocatur divinitus, et confirmatur etiam miraculis, et tamen trepidat. Abraham sine vocatione tali, sine exercitu, sine signis et miraculis tam potentes hostes invadit. Haec an non insignis fides, et vere heroicus animus fuit?

Dan in finibus terrae Canaan est; Hobam dicit Moses esse ad sinistram Damasci: sed qualis locus fuerit, ignoramus. Relictis igitur castris et omni praeda Abraham sine periculo cum summa securitate hostium opibus potitus est.

Discamus igitur, quali favore suos complectatur Deus, et quam mirabiliter eos gubernet: ac in tentationibus hujusmodi exemplis nos consolemur. Sinit Deus, suos tentari varie, et vexari ad desperationem usque; tandem autem gloriose liberat, et magnifice exaltat. Abram non ausus fuit sperare tantam benedictionem. Satis ei fuit, si liberare fratrem posset: nunc accedunt alia quoque commoda. Sic enim narrat Mose:

Et recuperavit omnem familiam; sed et Loth fratrem suum, et familiam illius reduxit, et mulieres atque populum.

Sic scilicet unus vir Deo dilectus multorum beneficiorum aliis occasio et causa est. Erant homines in quinque civitatibus pessimi. Ideo Deus per bellum eos visitavit: et tamen propter Abrahamum multi liberantur. Vere igitur fuit, ut supra dictum est, „in benedictionem etiam malis", sicut e contra, cum irascitur Deus, saepe unius noxam luit tota natio aliqua.

Non solum igitur heroïcum virum Abrahamum fuisse statuemus; plenus etiam fide fuit et spiritu. Ideo non solum felix fuit, sed etiam moderatissime victoria est usus, et humillime se gessit, ut sequentia ostendent. Potuisset, ut antea dixi, totam terram Canaan occupare post hanc victoriam: sed non intellexit promissiones suas tantum de corporali benedictione. Sustinuit enim in terra Canaan esse exsul, et respexit ad benedictionem spiritualem; sicut Christus dicit: „Abraham vidit diem meum, et gavisus est" (Ioh. 8, 56.). Merito igitur celebratur, et praefertur omnibus mundi monarchis.

Meminit textus captivarum mulierum, quas reduxit Abram. Ea enim bellorum injuria est, ut imbecillis sexus praedae sit, et impius miles in puellas et matronas pro libidine saeviat. Atque hoc fere tristissimi belli spectaculum est, quod conjugia dissolvit, et rapit prolem. Sed vult Deus istas peccatorum poenas exstare, ut discamus resistere cupiditatibus carnis, et suae voci obedire.

Temperat autem iram mirabili bonitate, idque

propter unum justum hominem, quem eadem poena abripuerat. Fuerunt enim Sodomitae et vicini ipsorum pessimi homines; ideo bello visitabat eos Dominus, et premebat eos ira divina, et tamen sceleratis et ingratis his contingit insigne beneficium per Abram propter pium Loth, et restituuntur eis uxores, liberi, fortunae.

Ad hunc modum ornat Deus suos, ac saepe propter unum et alterum hominem pessimos et ingratissimos servat. Nec dubium est, totum mundum uno momento ruiturum, nisi quidam sancti opponerent se irae Dei, et Deum placarent orationibus suis.

Bene igitur finxerunt veteres poëtae, sine dubio ex sanctorum Patrum sermónibus, Atlanta portasse humeris coelum; sunt enim semper in terra, qui iram Domini portant, et propter quos Deus parcit mundo. Sic Hierusalem non potuit capi aut subverti, dum in ea viverent et docerent Apostoli. Cum autem tempus captivitatis immineret, jubebantur fugere in montana, et in Galilaeam secedere. Sic in evangelio dicit Christus, exercitum a rege missum perdidisse homicidas (Matth. 22, 7.). Et Angelus infra ad Loth dicit: „Vade in Zoar, et salvare ibi: quia non potero facere quicquam, donec egrediaris illuc“ (19, 22.).

Utrunque igitur verum est, quod et Deus malis parcit propter bonos, et cum punit, malos punit.

Sed mundus haec neque credit, neque intelligit. Vide enim Turcam, qui habet incredibiles successus et victorias praeclaras contra nos: nonne sic iis inflatur, ut hoc uno argumento probet, se meliorem et justiorem esse, quam nos? Atqui si haec ecclesia

sanctorum non esset, non solum Turcam, sed totum terrarum orbem funditus everteret Deus.

Sicut per Abram igitur et propter Loth magna multitudo hominum servata est, qui post acceptam cladem, et patriam et reculas suas recipiunt, quod optare nunquam essent ausi, ita adhuc hodie fit: quicquid boni mundus habet, hoc tantum beneficio sanctorum et propter sanctos in terra habet.

Recte igitur feceris, cum benedictionem Dei vides, si te confirmes, et cogites, esse adhuc ecclesiam in terra, non periise sanctum semen in totum, etsi exiguum sit, propter quod Deus toti reliquo mundo benefaciat.

Impii enim contrarium faciunt; se putant causam benedictionis, ac sapientiae et justitiae suae tribuunt cuncta. Ideo securi indulgent voluptatibus, comissantur, superbiunt, sicut Sodomitae. Igitur tandem poenas dant, pii autem servantur.

Valet autem historia haec ad id quoque; ut videas, quomodo boni semper exercentur suis malis: ut scilicet hoc modo magis ac magis purgentur, et quotidie meliores fiant. Electis enim omnia cooperantur in bonum, etiam virga et crux: mortificatur enim caro, confirmatur fides, augetur Spiritus sancti donum.

Contra mali, etiam cum premuntur cruce, deteriores fiunt. Verum enim proverbium Germanicum est; post morbum raro homines meliores fieri. Ad horam quidem poenitent et anguntur, sicut Aegyptius Pharao, sed postea relabuntur in priora vestigia, et pejores etiam fiunt. Haec impiorum natura est. Sodomitae hoc flagello eruditi debebant resipiscere;

sed deteriores fiunt, nec cessant, dum funditus deleantur.

"Magna omnino haec humani animi perversitas est. In calamitatibus et periculis nihil pavidius, nihil dejectius homine impio: mundus videtur eis nimis angustus, ac, si possent, perrumperent aeneos montes. Cum autem tempestas cessat, omni metu excusso redeunt ad ingenium. Sicut narratur fabula de navita, qui correptus tempestate divo Nicolao, patrono credito navigantium, vota fecit, si servaretur, argenteam statuam ei positurum; servatus autem ne quidem ligneam posuit."

Verum igitur proverbium est, post longinquas peregrinationes et diutinos morbos homines reddi deteriores. Qui enim non vere sunt mortificati, hi tantum extrinsecus humiliantur, sicut Comicus servulos pingit in faciem bonos, et observantes dominorum; sed si terga vertant domini, statim redeuntes ad ingenium.

Meminerimus igitur, Deum eo consilio mittere flagellum, ut humiliati agamus poenitentiam, et emendemur. Qui autem redeunt ad vomitum, hi cum Sodomitis gravius sibi malum accersent.

Egressus est autem rex Sodomae in occursum ejus, postquam reversus est a caede Kedorlaomer et regum, qui cum eo erant, in vallem planam, quae est vallis regis.

Hunc quoque regem Sodomorum vides humiliatum ad tempus. Procedit obviam Abrahae, quem fortasse antea ne quidem adspicere est dignatus; nec cogitabis, solum obviam venisse: comitatum secum

traxit regium, et omnes provoluti ad genua sancti Patriarchae videntur agnovisse divinam victoriam.

Quodsi Moses gratulantium voces, et justas acclamationes scripsisset (agnoverunt enim et praedicarunt eum vere patriae patrem, et dignum regio sceptro, qui tantas res tanta successione gesserit), diceres, ex Sodomitis, qui pessimi fuerant, esse factos sanctissimos. Sed quam diu durant haec? Agit Abram annum circiter octuagesimum sextum. Anno centesimo Isaac ei nascitur, Sodoma autem eversa jacet.

Fruuntur igitur jam gratia et misericordia Abrahae, et fiunt participes alienae fidei et caritatis. Ac debebant hoc tum flagello, tum beneficio admoneri, ut desisterent a peccatis, et sancte viverent: ac quidem initia se recte habent, occurrunt Abrahae, gratitudinem singulari reverentia declarant: sed post paucos annos otio et pace dementati redeunt ad ingenium, obliviscuntur calamitatis, beneficii autem auctorem Abrahamum non amplius agnoscunt, sed tribuunt id suae industriae, quod habitent Paradisum Dei et optimam partem mundi.

Securi igitur indulgent peccatis, et ingratitudine cumulant alia peccata. Non solum homines sancti, sed ipse quoque Deus omnem apud eos amittit gloriam.

Sicut igitur pii emendantur flagello Dei, ita impii post calamitates fiunt deteriores, et cogunt Deum ad extrema supplicia, ut penitus subvertantur. Sic nostro tempore Graecia per Turcam vastata et eversa est. Sic cum Germanis quoque fiet, virtute ducum suorum non defendentur.

De valle regis multa disputant grammatici. Lyra secutus Chaldaeos dicit, fuisse planitiem quandam,

in qua rex milites et equos exercuit ad bellum, item, in qua deambulare sit solitus.

Mihi verisimilius videtur, quod fuerit hoc certi loci nomen, sicut nos vocamus regiam vallem ad Salfeldum, quod valde profunda vallis sit; item regium montem in Francis, quod insignis sit vitibus, item Fürstenfeld.

Vocata igitur est regia vallis, quod spatiosa esset: ad eam ex omnibus vicinis locis concurrerunt, qui vel uxores, vel mancipia, vel res suas amiserunt: nec dubito, fuisse extra regionem regis Sodomorum in vicinia Hierosolymae.

Nam Abraham a Damasco domum ad Hebron cum suis tendens reliquit Sodomam ad sinistram, forte volens Hierosolymam ire ad Melchisedec, summum sacerdotem, acturus ibi gratias Deo, et nunciaturus de tanto Dei beneficio, ac praeclara victoria divinitus donata.

Sed Melchisedec, postquam de victoria ex fama cognovit, ipse una cum suis Abrahae distribuenti praedam occurrit. Ea pulcherrima ecclesiae congregatio fuit ex omnibus gentibus. Itaque sacerdos et rex Melchisedec insignem concionem habet, in qua primum Dei beneficium sic benedicentis Abrahamum magnifice praedicat; vult enim, agnosci hoc insigne donum, et Deo pro eo agi gratias. Deinde addit, ut in concionibus solet, orationem, et benedicit Abrahae.

Et Melchisedec, rex Salem, protulit panem et vinum: et hic erat sacerdos Dei altissimi.

Hoc loco primum solet disputari, quis fuerit

Melchisedec, cum in epistola ad Hebraeos capite septimo scriptum sit, fuisse sine patre, sine matre, sine genealogia, sine initio et fine: atque ideo typum esse sacerdotis nostri, Christi, qui est aeternus sacerdos.

Verum est, fit ejus mentio hoc in loco valde abrupta. Simpliciter dicit Moses, regem fuisse Salem, non commemorat genus, non tempus, quo coeperit regnare, non qui successerint in regno. Haec recte transfert epistola ad Hebraeos ad Christi regnum perpetuum.

Ex communi igitur sententia Hebraeorum concluditur, hunc Melchisedec esse filium Noah, Sem. Etsi autem in eo non tantum sit positum, rectene an secus sentiant, tamen libenter accedo ipsorum sententiae, si quidem supputatio temporum historica comprobat, non solum vixisse tempore Sem, sed etiam superstitem fuisse Abrahae, nec ita multum ante ingressum Iacob in Aegyptum exstinctum esse.

Videte igitur, qualem gubernatorem habuerit Abraham, reliquias sanctae primi mundi et diluvii. Itaque sine dubio saepius hoc triste irae Dei exemplum suis proposuit Sem.

Horribile autem est cogitatu, quod mundus ita brevi tempore tantum degeneravit. Sem enim, qui diluvium vidit, vidit paulo post, ab impiis aedificari turrim Babel, et confundi linguas, quo alia gravior calamitas ecclesiae haud potuit incidere, si spectes ministerium verbi; degenerat itaque totus oriens a vero cultu. Abram cum Loth divinitus eripiuntur ex idolatria: postea oriuntur bella regum, Loth abducitur, Sodoma et tota vicinia coelesti igni propter peccata evertuntur.

Ostendit autem hoc modo scriptura tecta, quanta tunc fuerit malitia mundi, et quam horribilis verbi contemtus: deinde, quam fuerit eximia pietas et virtus Abrahae, qui forti fide perrumpens omnia haec scandala contemtum Sem amplectitur et honorat, tanquam solum Dei veri ministrum seu sacerdotem.

Consolantur autem nos talia exempla recte considerata. Si enim haec summis istis viris acciderunt, ut tam paucos invenirent discipulos, quid mirum est, si hodie quoque tanta impiorum copia, ecclesia autem sic rara et exigua est?

Placet igitur mihi communis sententia, quod Melchisedec sit Sem, quia eo tempore nullus, praesertim in rebus spiritualibus, fuit major Patriarcha. Publicus autem consensus ecclesiarum et populi ornavit eum hoc nomine, et appellavit מַלְכִּי־צֶדֶק, quod sonat justum regem, ab officio, quod gessit.

Nam utrunque munus sustinuit, regis et sacerdotis, ac quanquam in republica nihil immoderate fecit, sed juste administravit omnia, tamen justitiae nomen propter ministerium ecclesiasticum ei contigit. Docuit enim de remissione peccatorum per futurum semen mulieris.

Hanc doctrinam cum aut nesciret, aut vanam judicaret mundus, ac persequeretur, solus Sem appellatus est justus rex. Hunc sanctum et venerabilem senem Salemitae sibi elegerunt in regem.

In vicinia fuerunt reges Sodomae, Gomorrae et alii, qui opibus et dignitate multum antecelluerunt, ac sine dubio hunc pauperem, sed justum regem contemserunt. Sed in sua ecclesia et apud suos Sem est Melchisedec, hoc est, justus rex. Reliqui autem

sunt tyranni, idolorum servi, scandalorum auctores, et injustitiae reges, ac apprehendit eos ira Dei, bella et gladius. Sem autem est rex in Salem, hoc est, rex pacis.

Quia enim veram doctrinam de Filio Dei plantat, conservat ecclesias, cultum et disciplinam, ideo venit super eum pax, non solum mundi, sed etiam Dei. Haec est causa, quod amittit suum nomen, et consensu Patrum ac piorum dicitur Melchisedec ab officio, et rex Salem a loco: sicut Petrus Patriarcham Noah vocat praeconem justitiae, 2. Petri 2. (v. 5.), quod docuit, quomodo coram Deo justificemur.

Statuemus igitur, Sem fuisse istorum temporum pontificem summum, quem scriptura veris et pulcherrimis laudibus ornat, dum justitiae nomen ei tribuit.

Noster pontifex Romanus, qui se caput ecclesiae impudenter jactat, quid est collatus ad Sem? Nam exstant ejus quoque laudes et virtutum encomia, 2. Thess. 2. (v. 3. 4.), quod sit rex *ἀνομίας* et justitiae adversarius.

Sed nascitur hic alia quaestio de prolato pane et vino. Norunt Papistae, Melchisedec esse typum Christi. Quia autem dicitur hic obtulisse panem et vinum, etiam hoc in similitudinem rapiunt, et dicunt, esse typum sacrificii Missae, in qua, exemplo Melchisedec, species panis et vini, revera autem corpus et sanguis Christi offertur in benedictionem offerentis et aliorum.

Hinc praesens historia canticis publicis celebratur, et solemniter decantatur. Ac Lyra, profecto non contemnendus theologus, hanc sententiam magno conatu defendit. Sed fallitur optimus vir, nec observat,

quam similitudinis partem epistola ad Hebraeos (cap. 7.) maxime urgeat.

De pane et vino seu prolato, seu oblato auctor ad Hebraeos prorsus nihil dicit. In eo enim similitudinis ratio nulla est. Hoc autem ad similitudinem facit, quod hic rex habet nomen justitiae, et quod est sacerdos quoque, ac sacerdos, qui benedicat, non secundum ordinem Levi, qui hic in corpore Abrahae decimatur, ac habet patrem ac genealogiam, cum Melchisedec sit sine patre, sine matre et ἀγενεαλόγητος.

In his igitur partibus similitudo consistit, ac maxime in vocabulo, quod sit aeternus sacerdos, non mortalis, sicut Levitae, sed aeternus Dei Filius, in aeternum vivens, in aeternum regens suam ecclesiam, et tanquam sacerdos docens, reconcilians, orans, non temporalis, non commixtus cum peccatoribus; qui, etsi infirmitates carnis nostrae tulit omnes, tamen non moritur ultra.

Hanc similitudinem auctor epistolae ad Hebraeos notat: de pane et vino, tanquam de historica particula nihil est sollicitus.

Quorsum enim hoc sacrificium, etsi sacrificium esse permittamus? num cum illo Christi conferes, quod aeternum est, et semel factum valet in aeternum? Hic enim sacerdos semel intravit in sancta sanctorum, et consummavit uno sacrificio omnes sanctos.

Papistarum autem sacrificium ab illo Levitico nihil differt, si quidem quotidie repetitur, et ideo recte, ut epistola ad Hebraeos dicit, imperfectum sacrificium existimatur.

Haerendum igitur est in vocabulo Psalmi: „Tu es sacerdos in aeternum“ (Ps. 110, 4.). Habuerunt sacri-

sacrificia, et sacerdotes, quos Levitae, sed temporales, ubi alius alii successit. Noster autem sacerdos et sine fine est, et sine successore, imo etiam sine initio. Est enim ab aeterno, et vivit in aeternum, aeternum quoque sacrificium habet, quo redempti sumus nos, qui vivimus ab initio mundi usque ad finem mundi. Hoc vult considerari epistola ad Hebraeos, et non panis et vini oblationem, seu oblationem sanguinis et corporis Christi, quam Papistae somniant.

Lyra valde succenset Iudaeis, quod exponunt verbum הוציא protulit, quasi apposuerit mensam ad recreandos fessos et captivos, cum tamen textus clare dicat, relictam ab hostibus praedam, ex qua satis fuit, unde sustentarent se: contendit igitur intelligendum de oblatione.

Sed ego puto, Melchisedec protulisse panem et vinum, hoc est, instruxisse solemne convivium, sicut solet recens advenientibus hospitibus et amicis, et ita egisse Deo gratias pro victoria Abrahae concessa.

Nam sicut ex Mose patet, mos fuit, ut laeti in gratiarum actionibus epularentur coram Domino. Manebat sua pars sacrificii Levitis; reliquum, quod erat, qui obtulerant, comedebant in solemni convivio.

Sic Melchisedec primo docet, et gratias agit Deo, deinde, ut publici gaudii testimonium extaret, instruit convivium; hoc modo gratulatur victoriam Abrahae, et invitat ad gratiarum actionem reliquam ecclesiam.

Haec simplicissima sententia est, et convenit cum scriptura. Nam cum loquitur de quotidiano et simplici cibo, sic fere dicit: „Et posuit coram eo panem et aquam“. Hic autem de vino apposite dicit, ut significet solemne epulum, sicut nos quoque festis

diebus lautius vivimus] quam cum facimus operas solitas.

Quod si quis contendat, oblatum panem et vinum a Melchisedec, non valde repugnabo, modo hoc, quod res est, mihi concedat, Christum in coena non oblatisse panem et vinum, sed distribuisse. Non enim textus dicit: Obtulit panem, sed: Dedit discipulis. Nec quisquam sanus est tam impudens, qui contendat, jussos Apostolos, sacrificare panem et vinum.

Papistae autem dum hoc affirmant, manifeste produnt animi morbum et insignem stultitiam, sicut Faber Theobert et Vergilii testimonio comprobat, faciendi verbo Christum hic usum pro sacrificare.

Sed indignae nugae hae sunt, quae refutentur. Quid enim ad Missam, quod Melchisedec panem et vinum profert? Quomodo sacrificium Missae probare conantur, quin imo et etiam purgatorium, primatum Petri et indulgentias inde probant?

Allegoriam forsasse extruere inde aliquis posset, quod, sicut Melchisedec panem et vinum profert, ita Christus profert panem vitae et vinum laetitiae, hoc est, Spiritum sanctum cum suis donis; sed hujusmodi allegoriae nihil probant, et rectius docentur haec in propriis locis. Periculosum enim est, sic transformare sententias, et tam longe a litera discedere.

Consulo igitur, simplicem et solidam sententiam amplectendam, quam ipsa verborum natura et circumstantiae afferunt, quod Melchisedec postquam concionatus est, et Deo gratias egit pro tam insigni victoria, instruxerit tanquam in festo die laetum et splendidum convivium, ad invitandum alios quoque ad gratiarum actionem.

Ab hac simplici sententia cum discedunt Papistae, et de suo sacrificio, quod privatum et non publicum est, confirmando et exstruendo cogitant, etiam textum impudenter depravant. Inserunt enim hic causalem, quae tamen in textu non est. Sic enim legunt: Melchisedec, rex Salem, protulit panem et vinum; erat enim sacerdos Dei altissimi, ut scilicet sit argumentum: Quia fuit sacerdos, igitur, cum panem et vinum protulit, sacrificavit.

Sed permittamus hoc eis: quid inde? quid hoc ad Christum, qui panem et vinum non obtulit, sed distribuit discipulis? quid ad ecclesiam, quae Christi exemplo panem et vinum non offert, sed distribuit credentibus? imo quid ad te, o sacrificule? num tu panem et vinum offeres? si haec facis, quid magni facis? sin, ut somnias, offers corpus et sanguinem Christi, quid hoc ad Melchisedeci sacrificium? Prorsus non aperies tandem oculos, et veritatem disces? Num tu offers corpus et sanguinem Christi? nam hoc ipse Christus fecit.

Est autem hoc Christi sacrificium aeternum secundum sententiam hanc: Una oblatione consummavit omnes, qui sanctificantur. Si igitur consummatum est sacrificium, quod Christus semel obtulit, quid tibi relictum est? consummationine tu aliquid addes? Si, quod speras, addis aliquid, non jam consummatum est, sed imperfectum est Christi sacrificium, quod scilicet opus habet tuo sacrificio.

Haec profanatio, qua sacrificium Christi blasphematur, sola digna est, propter quam nos separemus ab ecclesia Papae. Cur enim a Christi sacrificio discedamus, et hominis sacrificium, cujus nullum mandatum usquam in verbo Dei exstat, amplectamur?

Christus dicit: „Haec facite in mei memoriam“ (Luc. 22, 19.), hoc est, accipite, edite et bibite panem et calicem hunc, et annunciate mortem meam; non dicit: Sacrificate panem et vinum. Unde igitur probabunt sacrificium suum?

Sic de Melchisedec hoc loco est, protulisse panem et vinum, seu, ut vocabulum Hebraeum sonat, fecisse educi, seu eduxisse, sicut ex promtuario solet, panem et vinum.

De sacrificio novi testamenti prorsus nihil dicitur. Quodsi Melchisedec est typus Christi, non sequitur statim, Christum quoque debere panem et vinum proferre: et abunde constat ex epistola ad Hebraeos et ex Psalmo 110. cur Christus dicatur sacerdos secundum ordinem Melchisedec: non scilicet, quod panem et vinum offerat, sed quod sit aeternus sacerdos, et benedicat.

Docet autem haec depravatio scripturae, quomodo omnibus seculis nomine Dei et scriptura Satan ad blasphemias sit abusus, et posteri paulatim aberrarint a fide Patrum.

Psalmus, ut dixi, meminit sacerdotii Melchisedec, et epistola ad Hebraeos erudite eam totam disputationem pertexit. At Papa quid fecit? Is, omissis istis, quae Spiritus sanctus praecipue voluit considerari, eo solo occupatur, quod panis et vinum a Melchisedec oblatum sit; inde exstruit sacrificium Missae, quae summa profanatio et abominatio est.

Retinet igitur nomen salvatoris nostri, retinet sacramenta: sed amisso spiritu his tantum ad blasphemias abutitur, et assumit nomen Domini in vanum. Ex sacramentis facit humanum opus, promis-

sionibus de remissione peccatorum addit conditionem dignitatis et satisfactionis: ita omnia ad abusum transfert.

Gratias igitur agamus Deo, quod ab his pestibus liberati sumus, et veram religionis notitiam scripturaeque genuinum sensum habemus.

Quod de pane et vino prolato hic dicitur, scimus historicum esse. Sed quod Melchisedec benedicit Abrahae, et Abraham ei decimas offert, id vero caput esse scimus, quod Spiritus maxime voluit conspici ad sacerdotium Christi significandum, quod et aeternum est, et solum in benedicendo absolvitur, ut condonet peccata, et a morte liberet omnes, qui credunt in ipsum. Hic merito habet nomen justi regis, et vere est rex שָׁלֵם, seu pacis.

Sed hic quoque observandum est, quod Moses hic novo nomine appellat Deum. Dicit enim, Melchisedec fuisse sacerdotem לְאֵל עֶלְיוֹן, Dei altissimi: ac Psalmi saepius hac appellatione utuntur, quam puto factam a vocula עַל, quae supra vel sursum significat, ad differentiam cultuum notandam, qui tum erant.

Nam rex Sodomae, Gomorrae, Rephaim, Babylonii et alii habuerunt suos certos deos et cultus; mundus enim semper variis sectis plenus fuit: sed sancti Patres et posteri Eber coluerunt Deum עֶלְיוֹן, hoc est altissimum, qui supra omnes est unicus et aeternus Deus.

Hinc Angeli quoque canunt: „Gloria in excelsis Deo“ (Luc. 2, 14.). Satan cum suis Angelis damnatis volitat in aëre; sed verus Deus altiorem sedem habet, quam Satan non potest attingere.

„Ad hunc modum voluerunt sancti Patres hac appellatione varietatem deorum et cultuum excludere et damnare, si quidem eum solum coluerunt, qui est summus et altissimus.

Sic Paulus 1. Corinth. 8. (v. 5. 6.): „Multi dii sunt“, hoc est, mundus varios habet cultus, „nobis autem unus Deus est“, hoc est, nos in eo uno pendemus, qui pro nobis dedit Filium suum, et per Spiritum suum sibi ecclesiam in terra colligit.

Sententia igitur hujus loci haec est: Melchisedec fuit sacerdos, propheta, praedicator, qui permansit purus in cognitione illius Dei, qui est verus et altissimus Deus. Includit enim haec appellatio confutationem omnium aliorum deorum et cultuum. Habuit mundus tum alios quoque sacerdotes: sed Melchisedec fuit primarius sacerdos summi Dei; is tum laetus de victoria Abrahae divinitus concessa celebravit solemne convivium.

Et benedixit ei, et dixit: Benedictus Abram Deo excelso, possessori coeli et terrae.

Hic iterum excludit Abrahae cultum et professionem ab omnium gentium cultibus, et confirmatur, quod supra in 12. (v. 3.) dictum est, quod non solum sit Abraham benedictus, sed etiam aliis in benedictionem. Per ipsum enim salvati erant et benedicti adversarii, qui in maledictione et sub ira Dei erant, ac meritas peccatorum suorum poenas dura captivitate luebant.

Pertinent igitur haec ad consolandum Abrahamum, ac in fide et patientia confirmandum. Dederat Abram Deo gloriam inter gentes, professus veram doctrinam publice. Igitur Deus eum vicissim glori-

fiat in conspectu gentium tam praeclara victoria, accedit nunc praeses ecclesiae Patriarcha, qui non ita nude, ut a Mose recitatur, hanc concionem absolvit, sed addidit sine dubio argumenta dialectica et ornamenta rhetorica omnia.

Quid, dixit, sunt vestri dii, quos coluistis hactenus? Meus Deus est solus excelsus Deus, ille hanc victoriam suo fideli servo donavit, et miraculum hoc, quod vidistis, fecit. Nonne enim miraculum est, hunc unum, tam paucis instructum sociis, tot et tam potentes reges, eosque maximis victoriis formidabiles, fudisse, ac in fugam vertisse? Abjicite igitur turpia idola, quae vos dederunt diripiendos *) hostibus vestris, et hunc nostrum Deum amplectimini, qui solus mirabilia facit" (Ps. 136, 4).

Hanc concionem non absolvit Melchisedec in una hora, et quanquam in una hora absolvisse eam existimes, tamen permansit postea ad vicinas gentes et varia loca, estque ad hunc modum per hoc mirabile opus vera ecclesia pulcherrime inter maximas difficultates confirmata.

Fuerat antea Abram contemtus, et ecclesia ejus in oculis gentium despectissima; vides enim toties migrare, et novas cogitur sedes quaerere. Sed nunc tam illustri victoria excitati omnes magno numero accurrunt, et videre gestiunt inquilinum hunc, quem sic adjuvit Deus in excelsis.

Epistola ad Hebraeos copiose hunc locum tractat, quod Abrahae benedixerit Melchisedec; nobis autem observanda phrasis est, quod vocat benedictum Deo excelso.

Coram mundo, sicut historia ostendit, Abraham

*) Edit. princ. diripienda.

abjectus et vilis fuit, ac sine dubio maledixerunt ei multi; sed Deo excelso fuit benedictus, qui fuit heres benedictionis, quam semen mulieris allaturum erat. Haec benedictio non temporalis, sed propria Dei fuit aeterna.

Mundus admiratur corporalia, sicut in Psalmo 144. (v. 12 — 15.): „Quorum filii sicut novellae plantationes; filiae eorum compositae et circumornatae ut palatia; promtuaria eorum plena, oves eorum fetae, boves eorum crassae, etc. Beatum dixerunt populum, cui haec sunt“. De tali benedictione Melchisedec hic non loquitur, sed de aeterna et spirituali, quae pertinet ad aeternam vitam, de qua praedictus Psalmus (v. 15.) dicit: „Beatus populus, cujus tu Deus es“. In hac benedictione acquiescit Abraham, temporalem autem permittit Deo.

Quod si temporalem solum spectasset, tam ei fuisset facile occupare, in hoc tumultu terram Canaan, quam facile fuderat hos quatuor reges: sed in patientia exspectat hanc benedictionem, et se consolatur illa, quae Dei propria est, et habet promissionem spiritualium et aeternorum bonorum, nempe remissionis peccatorum per benedictum semen, et vitae aeternae.

Separatur igitur hac concione Melchisedeci Abraham ab omnibus aliis Patribus, et insignitur ejus domus seu familia maxime insigni nota, quod benedictio Dei ex eo certo sit exspectanda, quod ecclesia nusquam sit, nisi in domo Abrahae et apud eos, qui se cum Abraha conjungunt.

Talem promissionem si haberet Papa, tum vere de ecclesiae nomine posset gloriari. Ecclesia enim in domum Abrahae, ceu in editum et conspicuum

montem collocetur, ut videtur, ubi Deus habitare velit, unde sit expectanda benedictio Dei et aeterna vita.

Ideo enim vocatur Abraham benedictus Deo excelso. Angeli, principes mundi, ministri verbi, iudices etiam appellantur dii, quia divinum munus sustinent; sed Deus dicitur עליון, excelsus seu altissimus, quia solus et unus est super omnia.

Melchisedec igitur toti mundo Abrahamum in hac concione proponit, quod apud ipsum, et in ipsius sola domo et familia sit ecclesia, regnum coelorum, salus, remissio peccatorum et benedictio divina.

Huic insigni praedicationi occasionem dedit miraculosa haec victoria. Non igitur corpora tantum captivorum liberata sunt, sed etiam infinitae animae salvatae ab aeterna morte, postquam didicerunt et ex manifesto miraculo, et ex tam luculenta concione verum Deum agnoscere; adeo non sterilis, sed gloriosa et mirabiliter efficax haec victoria fuit, si diligenter eam inspicias.

Iuvenis ego memini, me eam legere; sed quia rudis eram theologus, nec contigerat doctor idoneus, ceu aliquam Livii historiam, sine omni admiratione eam legebam: non videbam, Abrahamum sic nobis commendari, quod apud eum inveniretur benedictio divina, hoc est, remissio peccatorum et vita aeterna, si quidem solus habet promissionem seminis, et ideo benedictus Domini vocatur.

Porro ad copiosiorem expositionem nominis Dei pertinet, quod subjicit de possessore coeli et terrae. Verbum קנה significat possidere; hinc est nomen קנין, possessio. Significat autem Deum, qui coelum et terram, tanquam substantiam suam et possessionem,

tenet, et hoc quoque modo excludat omnes falsos deos, imo etiam Angelos, reges, sanctos Patres, etc.

Tribuit enim huic uni excelso, quod sit paterfamilias, qui coelum et terram habitet, ac tanquam paterfamilias gubernet ac regat, quicquid usquam est? Angelos, Diabolos, homines, tyrannos, servos, sanctos, profanos. Hi omnes sunt in familia Dei, et coguntur eum tanquam patremfamilias agnoscere, et ejus voluntatem sequi.

Talem Deum, inquit Melchisedec, habet Abraham, qui solus est verus Deus. Quodsi quis hoc non credit, is respiciat recens hoc miraculum, quod cum trecentis vernaculis et decem et octo confoederatis quatuor potentissimos reges prostravit. Fatebitur nimirum, in hujus Dei manu esse omnes tyrannos, imo Angelos et Diabolos omnes.

Similis fere descriptio Dei est apud Danielem, cum ad regem Balsazar dicit (5, 23.): „Deum, qui habet flatum tuum in manu sua et omnes vias tuas, non glorificasti". Anhelitu et spiritu nemo ad momentum carere potest; hunc possidet Deus, inquit Daniel, nos non possidemus.

Ad hunc modum commendat divinam majestatem Melchisedec, quod solus et summus sit Deus, qui in manu sua habeat et teneat potenter ac praesenter omnia; si quidem in manus Abrahae mendici et peregrini quatuor reges tradiderit. Cur igitur ipsi vos decipitis? adoratis lapides et ligna, opera manuum vestrarum? Cur non convertimini ad Deum Abrahae, qui se visibiliter vobis ostendit, quod solus teneat et possideat coelum et terram?

Laudat igitur Deum benedicentem, et simul eru-

dit ecclesiam, ac revocat gentes ab idololatria ad veram cognitionem Dei.

Nunc huic concioni subjicit gratiarum actionem, sicut fere solemus, ut munus sacerdotale plane absolvat. Abrahamum enim in fide confirmat, populum de vero Deo instruit, et revocat ab idololatria, et Deo tam misericordi pro verbo et aliis donis agit gratias.

Benedictus Deus excelsus, qui tradidit hostes tuos in manus tuas.

Grammatici hic rixantur de siliquis verborum. Sed nos retineamus simplicem et veram sententiam. Tribuit Melchisedec totum factum vero opifici Deo, quasi dicat: Magna fecisti, o Abrahame! sed Deus per te illa fecit; non tibi, sed Deo, possessori coeli et terrae, victoria haec adscribenda est.

Libenter autem audivit Abram, gloriam hujus facti a se transferri in verum auctorem. Satis ei fuit, quod esset benedictus Deo excelso, quod domus ejus esset destinata verae ecclesiae sedes; gloriam igitur gratus reliquit Deo: ipse pace in terra et bona voluntate hominum contentus fuit.

Revocat igitur nos quoque scriptura ad hanc humilitatem, ne efferamur donis; sed statuamus, ea non nostra, sed Dei esse, ut scilicet uno ore omnes Deum laudemus, eique agamus gratias.

Vides, admodum hanc esse brevem concionem, si verba numeres. Sed si quis eam explicet uberius, et secundum rhetorum praecepta evolvat, videbit, longissimam esse, et continere, quicquid de religione potest disputari. Nam docet de vero Deo, confutat idolorum cultum, et hortatur ad humilitatem et gra-

rerum actionem, si quidem omnia, quae habemus, tantum Dei munere et dono habemus.

Et dedit ei decimas de omnibus.

Iudaei varie hunc locum exponunt, propterea quod verba sonant, ac si Melchisedec dedisset decimas Abrahae. Sed primum clarum testimonium est epistolae ad Hebraeos (7, 2.), quae non solum asserit, Abrahamum dedisse decimas, sed etiam inde colligit, Melchisedec sacerdotium longe dignius esse Levitico; sicut etiam ipsa benedictio testatur. Nam minor non benedicit majorem, sed major minorem.

Quod autem additur, de omnibus dedisse decimas, id neutiquam ad praedam est referendum, quia textus paulo post clare docet, neque chordulam, neque corrigiam voluisse Abrahamum accipere de praeda, cum offerretur a regibus.

Igitur particula: „de omnibus" non ad praedam est referenda, quam restituit Abraham suis possessoribus; sed ad facultates Abrahae, de quibus non nunc primum, sed singulis annis decimam partem sacerdoti Melchisedec dedit.

Nam etiam ante illam victoriam humiliter se Abraham gessit, et agnovit Sem sacerdotem altissimi, eique decimas dedit, sicut etiam Loth et alii Patres, qui eo tempore vixerunt. Hi omnes Melchisedecum honorarunt, tanquam maximum natu, et qui ministerio suo umbram regni Christi in terris futuri ostenderet.

Auctor epistolae ad Hebraeos (cap. 7.) argutissime et eruditissime disputat de decimis ab Abraha datis, ac certum Spiritus sancti testimonium adest; nemo enim vidisset ista, quae ipse vidit.

Ex Psalmo (110, 4.) primum id accipit, quod sit Christus sacerdos secundum ordinem Melchisedec. Argute haec opponit: Igitur non secundum ordinem Levi. Igitur non erit, ut Aaron, sacerdos temporalis, sed aeternus. Nam Melchisedec sine patre, sine matre fuit, nec habens initium, nec finem.

Sequitur quoque, Leviticum sacerdotium prorsus cessaturum, et temporali sacerdotio successurum spirituale. Haec omnia erudite cogitata sunt, et refutari nulla ratione possunt.

Deinde de decimis disputat: Abraham est pater Levi. Si igitur Abraham dat decimas Melchisedec, quis negabit, Melchisedec longe esse supra Levi? Quis ejus sacerdotium non fatebitur majus, dignius, praestantius esse Aaronico? Christus autem est sacerdos secundum ordinem Melchisedec. Submittat igitur se Aaron, cedat cultus legalis tanquam umbra corpori, etc.

Sic plenissimo spiritu concludit, sacerdotium legale necessario cessare, si quidem promittitur sacerdos secundum ordinem Melchisedec, coram quo se humiliavit Abraham, pater Levi, et ei dedit decimas, cum Levi adhuc esset in lumbis ejus. Sed cognoscat haec studiosus lector ex ipso auctore. Nos pergamus ad cetera.

Et dixit rex Sodom ad Abraham: Da mihi animas, et substantiam ipsam tu tolle. Et respondit Abram regi Sodom: Levavi manum meam ad Dominum, Deum excelsum, possessorem coeli et terrae, si a filo usque ad corrigiam calceamenti et ex omnibus tuis aliquid accepero; ne scilicet di-

cas: Ego ditavi Abram; exceptis tantum iis, quae comederunt pueri, et portione virorum illorum, qui mecum ierunt, Aner, Escol et Mamre. Isti accipiant suam partem.

Audivimus hactenus insignem concionem factam in conventu, in valle regia, non tantum ipsius regis Sodomorum, sed etiam regis Salem, sacerdotis summi Dei, et haud dubie aliarum quoque vicinarum urbium et nationum, quae victoriam tam insignem Abrahae sunt gratulatae, et gratias egerunt Deo pro tam excellenti dono.

Rex Sodomorum certe, velut conversus et eruditus hac concione regis Salem et miraculosa victoria Abrahae, amicissime nunc cum Abraha loquitur, quem ut mendicum et peregrinum, ac nihil in ea terra proprii habentem antea contemserat: et non solum gratulatur ei victoriam tam insignem, sed etiam praemium victoriae offert totam praedam, eo abunde satiatus, si viva corpora dono accipiat.

Non autem putabimus exiguas fuisse opes. Nam isti quatuor reges longe lateque populati omnia fuerant. Tantas opes cum summa voluntate offert Abrahae, et petit, sibi concedi animas, hoc est, uxores, sorores, filias, cives, adolescentes, parvulos etc. Hoc enim significat נפש, vocabulum autem רכוש, quod nos substantiam vertimus, omne peculium significat, et possessionem omnem praeter hominem. Igitur jumenta, greges, vestes, aurum, argentum et quicquid praeterea est, hoc totum permittit Abrahae, eo tanquam victor ut potiatur: sola corpora, seu animas hominum sibi petit restitui.

Sicut autem rex Sodom merito laudatur ob liberalitatem hanc, quod agnoscit dignum talibus praemiis Abrahamum, ita Abraham quoque, qui periculo, laboribus et sumtibus suis hanc victoriam pepererat, tanquam singulare continentiae exemplar toti mundo, praecipue autem toti ecclesiae proponitur, quod oblatam conditionem tam liberaliter repudiat, et veteribus possessoribus omnia restituit, ne quidem filum, aut corrigiam calceamenti praeda sibi relinquens.

An non vides in eo animum ab ambitione, cupiditate, avaritia aliisque vitiis, quibus etiam magni viri laborare solent, alienum? Quam dissimilia sunt, quae Centauri nostri faciunt, per fas et nefas rapientes ad se, quicquid possunt. Principes [illegible] pagos adjiciant suae ditioni, [illegible] et imagines suas illustrari et amplificari postulant. Itaque ne guttam quidem hujus generosi sanguinis habent, qui gloriam, dignitatem, utilitatem suam in iis, quae suscipiunt, quaerunt.

Abraham autem simpliciter quaerit salutem proximi, non vult ditari, non vult vel filum addi suis possessionibus.

Phrasis haec nobis ignota est, sed admodum est significanter dictum. Significat חוט filum. Est autem synecdoche, ut si dicas ferrum pro gladio.

Sic in Iosua (2, 18.) legimus de filo coccini dependente ex fenestra. Non autem filum fuit, ut Germanice loquimur, ein faden, sed materiatum pro materia sumitur, et significat filum, filamentum, seu textile quiddam, ein rote schnur.

Sic in Canticis (4, 3.), „Labia tua sicut filum subtegminis", wie ein rotes schnürlin. Ad hunc

malim hoc in loco intelligas, ut sit sententia: Non solum non volo pecus, bovem, asinum, item animas hominum, seu captivos; non solum non volo vestes, pallia, calceamenta tua, ne quidem ligulas volo, qua constringimus vel calceos, vel vestes. Fuit sine dubio usitata phrasis, sicut cum nos dicimus: Ich wolt nicht ein nestelstifft begeren.

Neque Joannes de Christo dicit: Non sum dignus solvere corrigiam ejus (Marc. 1, 7.). Magnam significat humilitatem. In ministeriis videmus, quod famuli dominorum brachia, latera, pedes attingunt adjuturi eos. Hoc, inquit Joannes, mihi non sumo, indignus sum, qui corrigiam calceamenti solvam.

Hae figurae admodum gratae et mirabiliter significantes sunt, si phrasin hujus populi recte intelligamus.

Sed, inquies: Cur tam superbe agit Abraham, et liberalitatem vicini regis sic illiberaliter respuit? Profecto sumtus belli reposcere justum fuit, nec sine ingenti labore, et periculo quoque magno, haec ei constitit victoria. Cur igitur, quod summo jure sibi ut victor vendicare potuit, etiam donante jam rege abjicit?

Argumentum hoc insigne est, ut videas, quomodo intellexerit Abraham promissiones divinas.

Judaei adhuc in ea opinione sunt, quasi promissiones scripturae sanctae pertineant ad hanc miseram et calamitosam in hac terra vitam. At Abraham, qui quidem promissionem corporalem de terra Canaan habet in manu sua, divinum jus possidendi res illas omnes (erat enim victor), deinde etiam donationem regis ultro dimittit; quia scit aliam majo-

rem

rem et diuturniorem possessionem, scilicet semen benedictum. In hac acquiescit, reliqua permittit voluntati Domini; non ad se ea rapit data occasione, sed exspectat, dum ipse Dominus ea in manus det.

Videt enim, quae sint voluntates hominum. Promittit quidem rex Sodom in vera humilitate, ne ingratus esset erga Abrahamum, omnium rerum possessionem, exceptis captivis: sed quid futurum erat, si Abraham oblatum munus accepisset? Dicerent nimirum gentes, sua liberalitate et magnificentia ditatum esse Abraham: hoc autem esset, infinitas et aeternas promissiones Abrahae factas penitus obscurare et obruere.

Recte igitur recusat conditionem hanc, et ne filum quidem accipit, ut liquidum sit omnibus, quicquid postea Abrahae contingit, contingere tantum ex benedictione Domini, non ex hominum favore. Quia igitur certus est Abraham de benignitate Domini, quod ipso benedicente plus terrarum et opum sit habiturus, quam rex Sodom, aut quisquam alius donare possit, ideo donum hoc merito recusat.

Ne, inquit, facias mihi contumeliam hanc, ne hac me oneres infamia, quod tu rex Sodom me ditaveris, quod, si absque te fuisset, Abraham nihil haberet. Tolle praedam tuam, et vade. Mihi autem maneat integrum gloriari in solo Deo, pio promittente, qui est possessor coeli et terrae; tu tantum Sodomorum possessor es. Illum igitur datorem, benedictorem, salvatorem amplectar; te cum tuis, ut hominem, qui ipse tuis indiges, dimittam etc.

Vides igitur in sancto Patriarcha Abraham accumulatas omnes virtutes. Servit in summa caritate iis, qui indigni erant ipsius beneficiis, propter nepo-

tem Loth. Consecutus victoriam non studet augere opes et potentiam, sed habet animum vacuum ambitione, avaritia aliisque cupiditatibus, et tantum haeret in promissione vitae aeternae, et in possessore coeli et terrae.

Hoc caeci Iudaei considerare debebant in suo parente Abraham, quem hic jactant, et inde aestimare regnum Messiae, in quo solo Abraham, relicta terra Canaan et omnibus ejus opibus, haeret, qui promissus est Abrahae: non ut obtineret regnum Sodomae, aut terram Canaan, ac similis esset aliorum regum, sed ut esset Deus altissimus, qui plus possit dare, quam rex Sodomorum; qui quidem potuisset ditare Abrahamum, sed non potuisset contra peccatum et mortem salvare.

Quam igitur degeneravit impia posteritas a parente suo? Abraham in aeternis et spiritualibus bonis acquiescit, et temporalia superbe negligit: *illi* praeter temporalia nihil vel exspectant, vel requirunt, et de spiritualibus tam non sunt solliciti, ut etiam praedicationem evangelii ideo persequantur et oderint, quia sit doctrina, quae non opes, non potentiam, sed solum remissionem *) peccatorum doceat.

Describitur igitur nobis hoc in loco Abraham plenus fide et spe de aeterna vita. Ideo hac temporali victoria utitur tanquam agro, aut alia quapiam re, quae tantum ad exercitium corporis pertinet, et animum non fatigat, cor autem tenet suspensum in divina misericordia et promissione futuri seminis; secundum Psalmi sententiam: „Cum affluxerint divitiae, nolite cor apponere" (62, 11.).

Habet uxorem, servos, ancillas, sed omnia haec

*) Edit. princ. remissio.

habet, tanquam non habens, et est verus Monachus; contemnit enim vere voluptates, glorias, divitias mundi, et toto animo occupatur exspectatione promissionis de Christo: eam solam desiderat et expetit, reliqua longe infra hanc ponit, et prae hoc excellenti dono fere negligit.

Recte igitur ponunt operam suam, et ecclesiis utiliter consulunt, qui has vel historias, vel legendas proponunt populo. Quid enim sunt omnes sancti, exceptis Prophetis, Apostolis, comparati ad Abrahamum, qui versatus in rebus humanis, et administrans tum politiam, tum oeconomiam, tamen animo excelso, et haerente in divinis ac aeternis donis, eas conculcat et negligit; non veritus reges mundi, non aliorum hominum judicia vult, sibi hanc gloriam de Deo excelsissimo, possessore coeli et terrae, esse integram et salvam?

Proximi autem curam sic habet, ut, cum ipse suum jus negligat, aliis tamen id velit esse integrum et salvum: non vult sic esse integer et perfectus, ut aliis noceat. Ideo Anero, Escol et Mamre suam portionem esse vult integram et salvam, nec eis suo exemplo praejudicat.

Haec aequitas etiam insignis virtus est. Multos enim perverse videas bonos, qui ad suum exemplum reliquos quoque volunt cogere: ea insignis iniquitas est, et nullo modo ferenda. Ostenditur autem in familia Abrahae insignis tum pietas, tum obedientia.

Hi enim suo periculo socios pugnae se praebuerant, ac videntur jus habuisse postulandae praedae, quam compararant ingenti labore: sed Abraham praeter cibum et potum nihil eis de praeda donat, nec ideo pii servi offenduntur aut murmurant: sed

domini similes se probare volunt, ejusque pietatem et commoditatem libenter sequuntur.

Haec exempla fontes sunt, ex quibus leges, jura, decretales debebant formari. Dedit enim Deus huic seculo virum absolutae virtutis, ad quem nihil sunt illi a gentibus celebrati heroes, Aeneas, Achilles, Agamemnon etc. Hic enim vides exemplum inimitabile summae fidei erga Deum, justitiae autem et caritatis perfectae erga homines. Nihil hic, ut in pontificiis nugis, audis de jejunio, de certo ciborum delectu, de radendo capite, de forma vestium singulari: cum suis comedit et bibit Abraham, quae offert tempus; fidem autem et dilectionem summo studio praestat.

Nec frustra illis temporibus hanc lucem accendit Deus: Hac enim commoditate sine dubio multi ex gentibus invitati sunt ad Deum Abrahae amplectendum.

Quodsi hoc tam insigni exemplo aliqui non sunt moti, his recte accidit, quod in reprobum sensum sunt dati, ac puniet tandem ingratos Deus, sicut de Sodomis historia sequens testabitur.

Meminerimus igitur hujus tam eximii exempli, atque id nobis in omni vita proponamus imitandum. Apostolorum et Prophetarum vocatio fuit singularis: Christus autem et Ioannes baptista sunt extra comparationem. Sed hi breve habuerunt curriculum; Abraham autem et longo tempore vixit, et multas ac mirabiles res gessit. Ideo recte caput aliorum sanctorum existimatur.

DECIMUM QUINTUM CAPUT GENESIS.

Post haec facta fuit verbum Domini ad Abraham in visione dicens: Ne timeas, Abram: ego sum protectio tua, et merces tua copiosa valde.

Hoc principale caput est, et multa meditatione legendum. Sed distrahor eum in modum negotiis ecclesiarum et aulae, ut non vacet mihi diligentius incumbere meditationi. Legemus igitur id saltem grammatice.

Audivimus hactenus gloriosam victoriam Abrahae, ac admirabile opus Dei, quo se revelavit illi seculo, ut hoc modo omnes invitarentur ad amplectendum Deum Abrahae, qui solus altissimus et omnipotens est, Nunc sequuntur et tentationes et consolationes: eas sic cum historia victoriae conjungit Moses, ut parum de ordine historiae videatur cogitasse, sicut alioqui solet. Lector non admodum peritus saepe judicat, male cohaerere conciones et narrationes Prophetarum. Sed periti rerum spiritualium nullum ordinem norunt veriorem et communiorem esse, quam quod semper consolationes sequuntur nova pericula et novi motus.

Sic post praeclaram hanc Abrahae victoriam, qua sine dubio fides Abrahae egregie confirmata, et cor ejus eximie erectum est, praesertim cum accideret tam gravis concio pontificis Sem, sequitur nova alia tentatio, quae tamen qualis fuerit, non satis ex historia potest colligi. Hoc tamen certum et infallibile est, postquam Deus his verbis Abrahamum alloquitur, et jubet, ne timeat, non otiosa haec esse ver-

ba: sed Abrahamum laetum et victoriosum paulo ante nunc circumventum novis periculis, curis et terroribus. Nisi enim vel desperavit paene de defensione vel protectione, vel de remuneratione dubitavit, quid opus fuit illa cohortatione, ne timeat, et illa promissione copiosae mercedis?

Sequimur igitur hic generalem illam regulam, quam proponit Psalmus 30. (v. 7—10.) tanquam commune exemplum omnium sanctorum: „Ego, inquit David, dixi in abundantia mea: Non movebor in aeternum. Domine, secundum voluntatem tuam praestitisti virtutem monti meo; avertisti faciem a me, et factus sum conturbatus. Ad te, Domine, clamabo, et Deum meum deprecabor. Quae enim utilitas in sanguine meo, si descendo in corruptionem? Pulvis non confitebitur tibi, nec annuntiabit veritatem tuam" etc.

Haec est generalis forma exercendi sanctos et pios homines. Ideo Psalmus quartus (v. 4.) dicit, Deum esse admirabilem in gubernandis sanctis suis. Abraham confirmatus jam miraculosa victoria in tanta laetitia spiritus et effusa securitate de Dei bonitate est, ut dicat in corde suo: „Non movebor in aeternum". Statim autem invertuntur omnia: „avertisti, Domine, faciem tuam, inquit David, et factus sum conturbatus".

Cur, aut quomodo haec ita gubernat Deus? Cur non solidum hoc facit sanctis suis et perpetuum gaudium? Nescio: nisi quod regulam hanc video, et exemplum commune in omnibus sanctis, etiam in ipso capite, Christo, qui exsultat aliquando in spiritu, et laetus Deo agit gratias in Spiritu sancto; postea iterum conturbatur spiritu, orat pro defensione,

salvari se petit, queritur, se derelictum in extremis, sicut videre est in Psalmo 8. (v. 6.) 22. (v. 2. seqq.).

Discendum igitur hoc exemplum et forma haec sanctorum est, imo ratio haec, qua Deus suos sanctos gubernat.

Exsultaverat Abraham in tam insigni victoria, fecerat ei Deus insigne nomen inter omnes vicinas gentes: potuit igitur ei periculum imminere a vana gloria. Nihil enim minus natura haec potest ferre, quam suas glorias et beneficia Dei. Avertit igitur Deus paululum faciem, et relinquit hominem sibi: ibi oritur statim angustia et labor. Sic Paulus 2 Corinth. 1. (v. 8. 9.): „Responsum mortis in nobis habuimus; factum autem hoc est, ne fiduciam haberemus in nobis ipsis, sed in Deo, qui mortuos excitat". Odit enim Deus confidentiam, quam habemus de nobis ipsis. Ea autem naturale vitium est, quod omnes sanctos, ac praesertim summos vexat, ut peccent contra primam tabulam.

Nam concupiscentia satis mortificata in eis est, quod attinet ad secundam tabulam; non furta, non adulteria, non caedes eos sollicitant, ut juvenes, quorum caro adhuc robusta est et integra. Sed alia graviora et difficiliora pericula eos exercent, illa scilicet sublimia peccata contra primam tabulam, fiducia propriarum virium, arrogantia, opinio justitiae et sapientiae. Cum his monstris depugnandum assiduo sanctis est. In hac arena Abram, Moses, Aaron, David sudant, ut praesumtionem et superbiam doment et vincant.

In simili tentatione igitur, ut verba satis probant, Abraham videtur fuisse. Videns igitur Deus, eum periclitari, ne in praesumtionem incideret, avertit faciem, et hoc modo medetur tentationi. Hoc

enim nobis omnibus vitium est, quod, cum Deus insignia dona dat, vetus Adam se effert, et superbit; videt enim, alios similibus donis carere. Ne autem hoc peccatum evertat sanctos, dat Deus Paulo Angelum Satanae, qui eum colaphiset, ne extollatur revelatione (2 Cor. 12, 7.).

Recte igitur illud de Episcopo quodam celebratur, qui cum necessitate cogeretur ad ministerium docendi, flexis génibus recusabat munus id, aut, si Deus omnino id vellet suscipi a se, postulabat ab ambitione et studio vanae gloriae liberari. Si enim Paulus, summus Apostolus, ab hac peste non liber est: imo, si nonnisi hoc medio, ut crucifigatur et colaphisetur a Satana, liberari ab hoc morbo potest, quid nos non metuemus, qui longe infra eum sumus positi? Natura enim aliud non possumus, quam ut superbiamus in donis Dei, sicut e contra, cum eripiuntur nobis dona Dei, desperamus.

Neque hic opus est historias longius accersere: vide nostra tempora. Muntzerum, Anabaptistas, Sacramentarios, Zuinglium et Oecolampadium quid excitavit, nisi horribilis haec praesumtio et ambitio? Si quis quatuor Graeca vocabula scribere, unum Psalmum explicare potest, sciéntia tanquam fermento inflatur, ut in nubibus sibi videatur incedere longe supra alios homines.

Hanc pestem satis mature didici videre, monitus tot sacrarum literarum historiis. Igitur initio evangelii, cum Deus in hanc, ut sic vocem, factionem praeter meam voluntatem per mirabiles occasiones me involveret, rogavi Deum ardentibus votis, ab hoc malo me ut liberaret, et exaudivit preces meas; nam ab hac tentatione me servavit liberum, quanquam

non sic liberum, ut eam non sentirem: negotiis, curis, periculis, laboribus sic me exercuit, ut ambitio omnis facile excluderetur animo meo.

Hoc modo nisi Deus nos liberet, indomitum hoc monstrum omnes expugnat. Iuventus, deinde virilis aetas sentit sua mala; exercetur enim caro libidine, animus avaritia, ira, odio et similibus affectibus, qui varie turbant mentes: sed haec certamina sunt secundae tabulae, et paulatim exstinguuntur.

Cum igitur depugnatum videtur, haec nova et acrior pugna de prima tabula nos excipit, ut dimicemus contra praesumtionem, gloriam et fiduciam, quam ipsi de nobis propter dona nostra habemus. Hanc pestem ut evadat Paulus, sentit stimulum Satanae in carne sua. „Ne extollar, inquit, magnitudine revelationum, datus est mihi stimulus carnis, nempè Angelus Satanae, qui me colaphiset" (2 Cor. 12, 7.).

Quis autem est, qui, cum Paulum inspiciat, cogitare possit, quod talem patiatur tentationem? quis non jam olim eam ab ipso credat superatam et prostratam?

Atqui in Romanis (7, 23.) majus periculum ostendit; queritur enim, se captivari a peccato, seu lege peccati. Haec cum in tanto Apostolo videas, num periculo te carere posse senties? Sic Abraham quoque adhuc in carne fuit. Ornatus igitur tam insigni victoria, quid mirum, si elatus est animo, si successu inflatus est? Ne autem extolleretur nimium, immisit ei Dominus aliquam fortem et gravem tentationem, qua frangeretur spiritus ejus et humiliaretur.

Etsi igitur, qualis ea fuerit, nesciamus, tamen credibile est, passum eum id Psalmi, quod supra al-

legavimus. Post partam victoriam laetus spiritu cecinit alta voce: Te Deum laudamus; dixit: Non movebor in aeternum: sed avertente Domino faciem venit tristitia, quae ita implevit et fatigavit animum ejus, ut victoriae tam praeclarae prorsus oblivisceretur, et videretur sibi prorsus derelictus a Deo et abjectus.

Hujusmodi historiae diligenter sunt notandae, ut possimus consolari eos, qui sunt in tristitia. Immittitur enim tentatio, ne extollamur donis, quae habemus. Etsi autem grave est, sentire tantam animi perturbationem, tamen eo nos erigere, et quasi levare damna illa debemus, quod scimus, remissionem peccatorum illaesam et immutabilem esse; in hanc intueamur, hoc donum aliis praeferamus, imo prae hoc dono alia omnia, quantumvis magna et splendida sint, contemnamus; sic fiet, ut animus paululum respiret.

Dat quidem Deus suis magna dona, sicut Abrahae hic dedit praeclaram victoriam; sed tamen nondum effundit, nec dat se totum: et quanquam tu majora habeas, quam vel Abraham, vel Moses, tamen ipsum Dominum nondum habes. Reservat, ac quasi subtrahit se ipsum nobis, ut scilicet, cum sumus extra tentationem, et serena ac tranquilla omnia sunt, nos tamen eum timeamus, et non dicamus cum securis: „Non movebor". Hanc cantionem enim si canimus, statim sequitur: „Avertisti faciem tuam, et conturbatus sum". Itaque qui extra paroxysmum sibi videntur invicti, hi arrepti tentatione immodice pavent.

Fiunt autem haec non ideo, quasi Deus mutaverit animum, quasi averterit gratiam, et remissionem

peccatorum neget; voluntas ejus firma et immutabilis manet, quod per Filium, ad cujus regnum nos vocavit, nos velit salvare. Sed sensus hujus misericordiae ad tempus subtrahitur.

Itaque qui in monasteriis hanc tentationem gustaverunt, appellarunt eam spiritum blasphemiae, alii suspensionem gratiae, mitiore et magis proprio vocabulo. Ac legi quidem haec in ipsorum disputationibus juvenis: sed non intellexi, priusquam scripturam sanctam coepi legere.

Neque autem exigua haec est consolatio, scire, quod gratia non est sublata, sed vere est constans et immutabilis, quanquam sensus et experientia gratiae ad tempus tollitur, et irruit horror et pavor, dejiciens ac turbans animum, ut homo vertatur ad impatientiam, et intolerabilem sibi statuat iram Dei esse, ac simpliciter ex Deo Diabolum faciat.

Hanc tentationem Christus in horto sensit, ubi natura cum spiritu luctabatur, ac spiritus quidem promtus, caro autem infirma erat, hoc est, terrebatur, pavebat, perturbabatur. Nemo enim vere tristatur, nisi deserente Deo; sicut e contra, Deo praesente, nemo potest tristis esse. Tristitia igitur signum est, discessisse Deum a nobis, et nos ad tempus deseruisse, sicut in Canticis (2, 9.) sponsa queritur, sponsum absconditum post parietem et per cancellos respicere. Tum fit, quod in Psalm. 107. (v. 27.) scribitur: „Turbati sunt, et moti sicut ebrius, et omnis sapientia eorum devorata est“. Contra cum, ut in libro Sapientiae (3, 7.) scribitur, Deus per radios misericordiae lucet in corda nostra, tunc animi non possunt non laetari, etsi, ut Stephanus, rapiantur ad supplicia, ad mortem.

Ad haec igitur exempla respicere admodum utile est, quod sancti fortes in Spiritu sancto fortiores sunt ipso Satana; contra arrepti tentatione sic pavent, ut etiam a sonante folio metuant. Admonemur enim infirmitatis nostrae, ut, quantumvis magna habeamus dona, tamen non extollamur, sed maneamus humiles, et timeamus Deum. Qui enim hoc non faciunt, ab his avertit faciem, et sequitur perturbatio et confusio.

Haec praefari in hoc caput volui, in quo docemur de eo, quod quartus Psalmus (v. 4.) dicit: „Scitote, quoniam mirificavit Deus sanctum suum“, hoc est, varie exercet suos, ne fiant Haeretici, ne praesumant de donis et inflentur contra illos, qui ea non habent. Qui enim hoc faciunt, ruinae sunt proximi.

Qui igitur in doctores ecclesiarum deliguntur, ut gubernent alios, hi praecipue contra hanc tentationem orent, tanquam contra summum et periculosissimum malum. Alia enim peccata, ut sunt ira, impatientia, ebrietas, naturaliter secum pudorem adferunt ob turpitudinem: qui enim talia admittunt, peccasse se norunt, atque ideo erubescunt: sed vana gloria et fiducia propriae vel sapientiae, vel justitiae tale peccatum est, quod pro peccato non agnoscitur, homines pro eo agunt gratias Deo, sicut Pharisaeus in evangelio, et laetantur tanquam ex singulari Spiritus sancti dono; est igitur malum prorsus insanabile et diabolicum.

Ab hoc malo praeservat Deus sanctum Abrahamum, si quidem tam clarum victorem in talem tentationem conjicit, ut divina voce eum consolari necesse sit. Etsi autem, ut dixi, qualis tentatio fuerit,

non constat, tamen circumstantiae arguunt, admodum fuisse gravem, qua animus Abrahae prorsus dejectus est.

Fortasse, ut Abrahae verba ostendunt, de prole fuit sollicitus: promiserat Deus terram Canaan et aeternam benedictionem: sed cum Sara sterilis esset, et spes prolis paene tota negaretur, cogitavit: Quomodo fit, quod Deus tam misericors erga te tibi non dat filium? Forte offendisti eum, et ipse mutavit animum etc.

An haec fuerit tentatio, asserere non audeo. Generalem igitur regulam sequor, quod Deus sanctos suos laetificatos iterum facit tristes, ne efferantur et securi fiant, vivificatos deducit ad inferos, ut iterum inde reducat. Quodsi in specie et individuo tentationem praesentem non attingimus, tamen de genere non erramus.

Verba admodum illustria sunt: „Ne timeas, Abram“, et arguunt, fuisse in sancto viro ingentem pavorem, et ipsissimam tentationem diffidentiae. Cur enim alioqui illa adderet: „Ego sum protectio tua, et merces tua copiosa valde“? Cogitavit igitur: Forte Deus alium elegit, cui promissionem hanc praestabit, ac quis scit, an haec ipsa victoria sit hoc totum, quod tibi promisit?

Caro enim, subtrahente Deo manum, mirabilem dialecticam et rhetoricam sibi fingit. His quasi arietibus, quibus cor Abrahae concutitur, opponit Dominus tria magnifica verba. „Noli timere: ego sum protectio tua, et merces tua magna nimis“. Quasi dicat: Quem timebis, si ego te protego? Quid postulabis tibi addi, si ego sum merces tua? An non majus praemium habes, quam sit vel terra Canaan,

vel totus orbis terrarum? Est admodum insignis consolatio, et arguit insignem quoque tentationem et pavorem, quem sensit Abraham.

Quod textus dicit, „in visione" Dominum locutum cum Abraha, eam phrasim in Mose nondum habuimus. In capite duodecimo simpliciter scribitur, Dominum dixisse ad Abram; postea scribitur, Dominum apparuisse Abrahae. Hic quoque scribitur, locutum cum Abraha Dominum: sed additur novus modus בַּמַּחֲזֶה.

Haec phrasium differentia docet nos de triplici genere prophetiarum, seu tribus gradibus revelationum, quarum fit mentio clara, Num. 12. (v. 6—8.), ubi sic dicit Dominus: „Si fuerit vobiscum Propheta Domini, cognoscar ab eo in visione, atque in somno loquar cum eo: non autem est talis servus meus Moses, qui in universa mea domo est fidelis. Nam ore ad os ei loquar, et in visione, non autem in aenigmatibus, aut similitudine videt Dominum".

Visio seu apparitio in specie est, cum Deus paret per imaginariam visionem, non tanquam in somnis, sed vigilantibus. Sicut profecto Abraham, cum haec ei loqueretur Dominus, non dormivit: venit enim foras, et jussus est coelum intueri, ac stellas numerare. Haec imaginaria idea sine speculatione facta est, oculis apertis et vigilantibus.

Solent autem hae visiones esse figurae, quae interpretatione opus habent, sicut cum Amos videt formantem locustas, cum jam seges herbescit, capite 7. (v. 1.). Locustae significant regem Babel, et Deus est formator locustarum, qui infligit poenam hanc populo suo. Hoc vocat Moses speciem, seu apparentiam.

Infra hunc gradum sunt somnia, de quibus scriptura saepe meminit, cum scilicet homo dormit, neque utitur organis sensuum, et tamen offeruntur animo, dormiente corpore ac quiescentibus organis sensuum, imagines quaedam. Sic Pharao et Nebucadnesar dormientes vident futurorum eventuum imagines. Et apud Augustinum suavis historia exstat de quodam medico, qui articulum resurrectionis mortuorum et animae immortalitatem putabat esse dubiam. Dormienti ei apparet pulcherrimus juvenis, ac familiariter eum alloquitur, et interrogat, num noverit. Id cum dormiens ille negat, et tamen fatetur, quod videat et audiat eum: Quomodo, inquit adolescens, me vides, cum oculi tui somno clausi sint? quomodo audis me, cum aures tuae non sint apertae, sed dormias? Disce igitur et crede, esse alios oculos spirituales, quibus credentes in Christum videant, cum per mortem isti corporis oculi clausi vel potius prorsus exstincti sunt. Haec imago medico illi dormienti oblata est, et testatur scriptura, saepe Deum hoc modo revelasse piis futura.

Quaeritur autem hic, quae sint indicia verorum somniorum: et cum objiciuntur visiones, quomodo sciri possit, ex Deone sint, an ex Satana. Gentiles quoque viderunt, varie ludi animos istis somniorum phantasmatis. Ideo Cato monet, somnia ne cures, et Sirach 34. (v. 6. 7.): „Ne dederis in illis cor tuum: multos enim errare fecerunt somnia, et falsi sunt sperantes in illis.

Quia autem superstitio et curiositas varie fatigant animos hominum, Satan etiam eam ob causam saepe homines ludit; dijudicatio igitur non semper facilis est. Hanc tamen analogiam historiae sacrae

scripturae ostendunt, quod per divina somnia impressio fit in corda ejusmodi, ut non solum intellectus, sed etiam voluntas praeter solitum commoveatur. Nebucadnezari sic percelluerat animum somnium, ut Magis mortem minaretur, si non, quale somnium vidisset, exponerent: quiescere enim animus non potuit, nisi somnium et ejus interpretatio revelaretur denuo.

Sicut autem tum somnia, tum visiones etiam Satan objicit, quibus fallit incautos, ita tertius revelationis gradus prorsus infallibilis est, cum Deus Mosi ore ad os loquitur, et addit Spiritum sanctum, qui verbum infigat cordi, et confirmet animum.

Abraham cum audit promissionem de semine benedicto, quia simul revelationem Spiritus sancti accipit, non, ut Iudaei, eam tantum de carnali semine et carnali benedictione intelligit: sed in animo nova lux nascitur de remissione peccatorum, et reconciliatione cum Deo. Hoc igitur revelationis genus, cum de ore ad os Deus loquitur, et Spiritus sui radiis animos illuminat, longe certius est somniis et visionibus.

Quod autem hic dicitur, in visione Dominum locutum, sic intelligamus, quod Abraham audivit Deum loquentem in visione, hoc est, non tantum audivit verbum, sed verbum fuit adumbratum in quadam specie loquentis, qualiscunque tandem ea fuit. Nam Moses id non ostendit.

Et dixit Abram: Domine, Domine, quid dabis mihi, cum ego incedam absque liberis, et filius dispensans domum meam sit ille Damascenus Elieeser? Et dixit

Abram:

Abram: En, mihi non dedisti semen, et ecce, filius domus meae heres meus est.

Haec aliquo modo ostendunt, cum quali tentatione colluctatus sit Abram, ut necesse fuerit, consolari eum divina voce, quod et defensurus et abunde benedicturus eum esset Dominus.

Nihil autem mirum, si in illa ipsa cogitatione de posteritate paulatim lapsus est Abraham, ut cogitaret, Deum sibi iratum. Sed dixi supra, etsi Moses tentationem in specie non explicat, tamen scriptura sancta, dum exempla sanctorum proponit, vestigia quasi ostendit, ex quibus judicari tentationes possunt. Genus igitur habemus, quod coeperit Abraham dubitare de protectione et beneficentia Dei: sed huic cogitationi quae data fuerit occasio, clare non scribitur. Videtur tamen Moses subindicare, quod Eliezer, gubernator domus Abrahae, sit factus insolentior, et certo promiserit sibi illam universam benedictionem Abrahae obventuram, si quidem sterile haberet conjugium.

Hoc primum in eo ostenditur, quod Abraham sic tristis et non sine gemitu et singultu queritur de orbitate. Non enim haec verba risus aut laetitiae, sed ingentis doloris et luctus sunt: „Incedo sine liberis: Damascenus ille heres meus erit". Quid enim aliud in hac aetate et cum sterili conjuge speraret? Dedisti victoriam praeclaram, benedixisti domui meae, inquit: sed non das heredem; servus meus nunc in eam spem erigitur, omnia haec me mortuo sibi cessura.

In hac cogitatione animus immodice perturbatus est. Ac confirmat hanc sententiam responsum Domi-

ni dicentis: „Non ille erit heres tuus, sed qui egreditur ex utero tuo". Vere igitur tentatio Abrahae fuit, quod metuit, ne derivaretur promissio a genere et semine suo in servum.

Haec tentatio non fuit levicula, praesertim cum servus illa spe efferretur. Caro enim et mundus ambitione mire corruptus est, et captat ingenti studio dignitates. Sic Cain contemto fratre sibi arrogabat regnum et sacerdotium, sic Ismael, sic Esau: ac Sara indignata ob hanc causam matrem cum filio ejicit e domo. Sic omnibus seculis impii rapuerunt ecclesiae nomen et titulum, et eo se ipsos ornarunt. Papistae, Anabaptistae, Sacramentarii, seditionum auctores, Monetarius et alii, cum nihil minus sint, volunt tamen ecclesia esse, et etiam sanguine titulum hunc sibi vendicant. At veri sancti, qui vera sunt ecclesia, gemunt et contristantur, cum vident, impios sibi ita secure arrogare benedictionem et promissiones: sicut hodie cogimur videre et ferre glorias Papae, qui se ecclesiae caput jactat, cum certum sit, eum aliud agere nihil, quam ut mundum repleat idolatria.

Sensit hanc tentationem David quoque, cum pulsus regno jubet, ut Zadoc redeat in civitatem, et istuc secum arcam reportet: „Si inveni gratiam in oculis Domini, restituet me, et faciet, me eam videre et habitaculum ejus: quodsi mihi dixerit: Non placet; fiat, quod bonum est in oculis ejus" (2. Sam. 15, 25. 26.).

Habebat David clarissimas et certissimas promissiones de aeterno regno, et tamen adeo fortis eum arripit tentatio, ut de eventu dubitet, an iterum sit restituendus in regnum, idque Deo permittit.

Sicut igitur impii ingenti securitate promissiones ad se rapiunt, ita sancti humiliant se sub potentem Dei manum, et in timore ac reverentia se subjiciunt Deo. Igitur Abraham quoque, etsi verbo Dei de futura benedictione fuerat confirmatus, tamen in dubitationem incidit, postquam et sterile suum matrimonium, et servi spem et consilia intuetur.

Vides igitur, hunc esse casum et cursum ecclesiae et regnorum mundi, ut de promissionibus inter se dimicent. Pontifex cum suis vult esse ecclesia Dei, Turca etiam vult esse ecclesia Dei, et tamen neutri sunt.

Sic Haeretici, qui auctores sunt scandalorum, et doctrinam sanam evertunt, „qui sunt inimici crucis Christi", ut Paulus[1] (Phil. 3, 18. 19.) flens dicit, „quorum Deus venter est" etc.: hi certissimi sunt, se esse ecclesiam, et ideo gloriantur sine fine contra veram ecclesiam.

Ad hunc modum in specie videtur tentatio Abrahae fuisse arrogantia, et contemtus vernaculi contra suum dominum. Etsi enim haberet manifestam promissionem de suo semine Abraham, sicut testatur caput 13. et 12. tamen, ut solent Haeretici, eluserunt promissiones illas, et fecerunt, ut haesitaret Abraham.

Sic enim dixerunt, promissionem non esse intelligendam de naturali semine, sed de adoptivo et domestico: si quidem vetulus nunc erat Abraham, Sara autem sterilis, nec vel verbum, vel significationem aliquam dederat Deus ducendae alterius uxoris.

Promissiones igitur erant certae: sed accedebat diabolica dialectica, quae divideret semen in naturale et adoptivum. Haec dialectica animum sancti Pa-

triarchae perturbat et affligit, ut humiliet et subjiciat se Dei voluntati: sed non sine ingenti animi moerore et luctu. Iudicat enim, se deseri a Deo, et mutatam voluntatem Dei. Ideo Dominus consolatur eum, ac jubet, ne timeat: „Ego ero protectio tua", inquit, defendam te a malis, et obruam benedictione, ac ex tuo utero egredietur, qui sit heres tuus.

Haec sunt analoga cum caeteris scripturae exemplis. Itaque etsi in specie erramus, tamen in genere sequimur analogiam scripturae.

Abraham igitur tristissimus est, et suis cogitationibus eo delabitur, ut concludat, se a Deo desertum. Nam quod magnae promissiones ei erant factae, eas metuebat, ne in vernaculum transferrentur, qui fortasse et in illa pugna strenuam operam navaverat, et abundabat liberis.

Hoc exemplo movetur sanctus vir, et cogitat: Cur Deus mihi non dat liberos, cum det servo meo tam multos? Profecto ille mihi heres erit etc. Ad hunc modum effundit coram Deo querelam suam, et perturbatissimi animi cogitationes.

Et ecce, verbum Domini ad eum factum est dicens: Non erit ille heres tuus; sed qui egredietur de utero tuo, ille heres tuus erit.

Pertinent haec ad confirmandum Abrahamum, ut sciat de ipsa persona, cui obventura sit benedictio. Egredietur, inquit, heres ille de sanguine et carne tua. Non igitur intelligas benedictionem, sicut ipsi eam interpretantur: erit semen tuum naturale. Mihi igitur, non illis crede.

Habet autem locus hic occultam consolationem et utilem doctrinam. Impii, ut diximus, hac ambitione laborant, ut ad se trahant, et sibi arrogent promissiones. Itaque premunt veram ecclesiam, et affligunt. Hic nihil aliud est, quod faciamus, quam ut commendemus causam nostram Domino, sicut Moses facit in illo gravi certamine contra Core, Dathan, et Abiram, Num. 16. Erant penitus insanabiles, et sic certi de sua causa, ut doceri nec vellent, nec possent. Refert igitur Moses rem ad sententiam divinam, ac precatur, ne respiciat Dominus ad oblationem eorum; postea sequitur judicium Domini confirmantis veram ecclesiam.

Sic Monetarius, Anabaptistae et alii magno conatu se nobis opposuerunt, lacerarunt immaniter famam nostram, et omni genere contumeliarum nos onerarunt. Nos memores hujus regulae mansimus in verbo constantes, et subjecimus nos et causam nostram Deo; gloriam autem et triumphos libenter concessimus adversariis. Nam de his sciebamus nobis non esse pugnandum: verbi autem curam, ut illud purum et sincerum retineremus, sciebamus nobis divinitus commendatam. Hic dum noster labor et studium est, adversarii paulatim unus post alium cadunt, veritas autem stat immota.

Sicut igitur Abraham divina voce confirmatur, ut de promissione, quam depravabant domestici ejus, certus esset: ita semper solet Deus laboranti ecclesiae adesse, et eam confirmare.

Est autem hic grammaticalis de vocabulo מֶשֶׁק: eam ego relinquo hujus linguae peritis. Sive enim hic Elieser fuerit oeconomus, seu pocillator Abrahae, nihil refert. Hoc nobis satis est, quod hic agi-

tur de praecipua persona in domo Abrahae, arrogante sibi promissiones, quod et dignitate et numero liberorum praestaret: sicut Cain sub Adam, Esau sub Isaac, Ruben sub Iacob, Iudas sub Christo et inter Apostolos sibi arrogabat primum locum, et possessionem promissionum.

Porro nomen Elieser est idem cum Lazaro, et significat auxilium Dei. Eo fortasse quoque inflatus est vernaculus iste, ac visus est sibi tenere nomen conveniens cum rebus, si quidem praecipua ejus erat dignitas in familia Abrahae, et quoque natus erat de celebri civitate Syriae. Visus igitur sibi est esse quidam infans Hispaniae prae reliquis, et superior ipso Abraha, qui neque tam superbum nomen, nec patriam tam nobilem, nec etiam benedictionem conjugii tam copiosam habebat.

Utut igitur de vocabulo מֶשֶׁק sit, ei grammaticam non attigimus, tamen theologica attigimus melius, quam Rabini.

Est enim hic unus de coloribus veris, quibus sancti in scripturis pinguntur, quod patiuntur seditiones et sectas etiam inter domesticos. Vivunt enim inter impios, qui natura factiosi sunt, et se efferunt. Igitur affligunt sanctos, qui se submittunt Deo, et ipsi causam suam commendant, qui tandem venit, et humiles confirmet, „superbos autem dispergit mente cordis sui, et ejicit“ (Luc. 1, 51.).

Sic Ioannes (1. Joh. 2, 19.): „Ex nobis exierunt; at ex nobis non fuerunt“. Non enim relinquit Satan sanctis et ecclesiae Dei pacem: una secta vel dejecta, vel humiliata, nascitur alia. Sicut Paulus dicit, Actorum 20. (v. 29. 30.): „Scio, quod egredientur post meum discessum lupi graves contra vos,

non parcentes gregi, et ex omnibus istis excitabuntur viri loquentes perversa".

Eadem passi sunt Adam, Abraham, Isaac, Iacob, ipse Christus quoque, qui suum Iudam habuit, in cujus locum successit Papa, qui hodie ecclesiam perturbat et affligit varie. Commendemus igitur causam Deo, et invenient suo tempore justum judicem, sicut Core, Dathan et Abiram.

Et eduxit eum foras, et ait: Eia, intuere coelum, et numera stellas, si poteris eas numerare; et dixit illi: Sic erit semen tuum.

Quia Deus tam multus est in loquendo et confirmando Abraha, et etiam signa addit, ideo non levis tentatio fuit, quae sanctum virum exercuit; non enim Deus est vaniloquus. Satis fuisse judicamus, quod promissio ita diserte exposita est de naturali filio Abrahae, qui nascatur ex ipsius corpore; sed additur etiam signum: educitur Abraham, jubetur intueri coelum, et numerare stellas, ac promittitur ei innumerabilis posteritas.

Sicut igitur supra saepe dixi, has historias ideo excellere, quia Dei vox in iis sonat; ita hic ipse locus propter tam copiosum Dei cum Abraha colloquium merito magni faciendus est. Non enim aliter cum Abraha fabulatur Deus, ac amicus cum bene noto et cum amico. Sic scilicet solet Deus, et haec est ejus natura, ut, postquam bene afflixit suos, benevolentissimum se exhibeat, ac totum se effundat.

Quod stellas jubetur intueri Abraham, argumentum est, nocte visionem hanc apparuisse, gemente et plorante Abraha. Hoc enim sublimium tentatio-

num proprium est, ut occupent animos, cum sunt soli. Ideo in scriptura sancta celebratur oratio nocturna et solitaria, cujus magistra est tentatio.

Ita Abraham arreptus his tristibus cogitationibus non potuit dormire; surrexit igitur et oravit, oranti autem ac ita tumultuanti secum apparet Deus, et cum eo colloquitur familiariter, ita ut vigilans Abraham totus extra se in illa visione rapiatur.

Sicut Petrus, Actorum duodecimo, cum liberatur ab Angelo ex carcere, initio non sentit, revera hoc agi, quod agebatur; putabat, se videre visionem, aut somniare: sed paulo post ad se quasi veniens vidit, veram rem geri.

Ita Abrahae objicitur visio haec, et tamen sentit tandem, rem vere sic geri, nec ludi se somno. Nam visionum talium proprium est, ut faciant homines exstaticos, sicut Lucas de Petro significat, cum dicit: γενόμενος ἐν ἑαυτῷ, cum ad se rediisset. Nam hactenus putaverat, se visionem in somnis vidisse, non senserat, rem vere sic geri, ut liberaretur vinculis et carcere.

In nocte igitur facta visio haec est, et tamen non fuit somnium, sed res vera. Audivit Abraham vocem Domini, prodiit ex cubiculo sub dium, intuitus est coelum stellis splendescens, et tandem audivit promissionem de innumerabili posteritate.

Porro supra dixi de differentia inter hanc promissionem et illam superiorem, in qua promittitur posteritas arenis maris similis. Occulte enim Moses ostendit, hic includi promissionem de semine spirituali et coelesti, cum supra tantum loquitur de posteritate corporali. Ideo hoc in loco additur:

Et credidit Domino, et reputatum ei hoc est ad justitiam.

Hunc locum nemo melius, copiosius, lucidius, potentius tractavit, quam sanctus Paulus in capite ad Romanos tertio usque ad duodecimum. Ita autem eum tractat, ut ostendat, promissionem hanc de posteritate non esse intelligendam tantum de semine legitimo corporali seu temporali, sed de spirituali et aeterna hereditate.

Moses enim ostendit similitudinem non terrenarum, aut temporalium rerum, sed coelestium. Ideo promissio quoque coelestis est non de filiis carnis, sed spiritus, seu, ut Paulus eos appellat, „de filiis promissionis" (Rom. 9, 8.). Haec sententia ex Paulo clara est. Quod autem Moses addit, credidisse Abraham Deo, is primus locus scripturae est, quem hactenus de fide habuimus. Nam alii, quos supra commemoravit Moses, tantum requirunt fidem, non autem praedicant, aut commendant fidem, sicut illa de semine mulieris, mandatum de exstruenda arca et comminatio de diluvio, mandatum ad Abraham, ut exeat de terra sua etc.

Hae tum promissiones, tum comminationes omnes sunt verba fidei, quae requirunt fidem, non autem commendant fidem, sicut praesens locus. Ideo est unus de principalioribus totius scripturae locis. Et Paulus non solum exposuit eum diligentissime, sed etiam ecclesiae magna cura commendat, cum hoc addit elogium (Rom. 4, 23.): „Non scripta propter ipsum Abrahamum", qui postea mortuus est, „sed propter nos, ut nos doceremur et confirmaremur" (ibid. 15, 4.).

Hoc vero est apostolice tractare scripturam, et statuere illam universalem sententiam, ipsis inferorum portis formidabilem et invisam, quod omnes, qui credunt verbo Dei, sunt justi.

Ne igitur optimum interpretem meis disputationibus obscurem, brevius hic ero. Vos Paulum legite, et legite attentissime, ac videbitis, ex hoc loco extruere eum praecipuum nostrae fidei articulum, mundo *) et Satanae intolerabilem, quod sola fides justificet; fidem autem esse promissionibus divinis assentiri, et statuere, quod verae sint.

Ex hoc fundamento auctor epistolae ad Hebraeos erudite omnium sanctorum res gestas includit in fidem, et dicit, ex fide ab eis gesta esse omnia. „Sine fide enim impossibile est placere Deo" (Hebr. 11, 6.), et Deus eum promittit aliquid, hoc exigit, ut id credamus, hoc est, ut verum esse fide statuamus, nec dubitemus, eventum responsurum promissioni.

Si interroges igitur, an Abraham ante hoc tempus fuerit justus, respondeo: Fuit justus, quia credidit Deo. Hic autem diserte id Spiritus sanctus testari voluit, quia promissio est de spirituali semine, ut recta consequentia statuas, amplectentes hoc semen, seu credentes in Christum esse justos.

Fuit fides in Abraha eximia, cum jussus deserit patriam, et se exsilio committit; sed non omnes jubemur idem facere: ideo tum non addit: „Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam". Hic autem addit, cum de coelesti semine loquitur, ad ecclesiam omnium temporum confirmandam, quod, qui cum Abraha huic promissioni credunt, vere sunt justi.

*) Edit. princ. mundum.

Hanc sententiam in hoc tanquam maxime proprio loco voluit Spiritus sanctus diserte et clare proponere, quod justitia nihil sit, nisi credere promittenti Deo.

Hic magna disputatio oritur de lege et fide, an lex justificet, an fides legem tollat etc. Hic Paulus erudite urget circumstantiam temporis, quod Moses in hoc capite loquatur de justitia et justo Abraham seu justificato ante legem, ante opera legis, imo ante populum legis, et antequam nasceretur Moses legislator. Igitur justitiam non solum non esse ex lege, sed esse ante legem, nec legem aut legis opera quicquam ad eam facere.

Quid igitur, lexne ad justitiam inutilis est? Ita prorsus. Fides autem sola absque operibus justificat? Ita prorsus: aut nega Mosen, qui ante legem, ante opera legis dicit Abraham esse justum, non quod immolarit filium, qui nondum natus erat, non quod hoc aut illud opus fecerit, sed quod promittenti Deo crediderit.

Hic nulla ad gratiam praeparatio, nulla fides formata operibus, nullus habitus praecedens commemoratur; hoc autem commemoratur, fuisse Abrahamum tum in mediis peccatis, dubitationibus et pavoribus, in summa animi perturbatione.

Quomodo igitur acquisierit justitiam? Hoc solo modo, quod Deus loquitur, et Abraham loquenti Deo credit. Accedit autem Spiritus sanctus, testis fide dignus, et affirmat, hoc ipsum credere seu hanc ipsam fidem esse justitiam, seu imputari ab ipso Deo pro justitia, et haberi pro justitia. Quia autem verba, quae Dominus loquitur, praecipue respiciunt semen spirituale, Christum, evolvit Paulus ministerium hoc,

et clare pronunciat, justitiam esse per fidem in Christum (Gal. 2, 16.). In hac igitur sententia acquiescamus, nec ab ea dimoveri nos furoribus Satanae et Pontificum sinamus.

Argumento autem est, quam Satan hanc sententiam oderit, quod non solum hodie per pontificias larvas sic eam hostiliter impugnat, et impudenter blasphemat ac damnat; sed Rabini Iudaeorum hic quoque suam stultitiam et furorem suum, quem contra Christum habent, patefaciunt.

Sic enim hunc locum legunt: Credidit Abraham in Deo, et cogitavit ei in justitia, hoc est, Abraham credidit Domino, et cogitavit Deum esse justum, et daturum ei semen, quia sit justus, hoc est, quia respiciat merita et sanctitatem patris Abraham. Digna profecto Rabinis et hostibus Christi cogitatio. Hoc enim modo tota sententia invertitur, excluditur promissio et gratia, ac stabilitur justitia humana: cum Paulus ex hoc ipso loco gravissime eam sententiam, tanquam falsam et impiam, oppugnet.

De verbo חשב non valde repugno, sive id pro reputare, sive cogitare accipias; nam res eodem redit. Cum enim divina majestas de me cogitet, me esse justum, mihi esse remissa peccata, me liberum esse a morte aeterna, et ego cum gratiarum actione in fide hanc cogitationem Dei de me apprehendo, vere sum justus, non meis operibus, sed fide, qua apprehendo cogitationem divinam.

Nam Dei cogitatio est infallibilis veritas. Igitur cum eam apprehendo firma cogitatione, non vaga opinione et dubia, justus sum. Fides enim est firma et certa seu cogitatio, seu fiducia de Deo, quod per Christum sit propitius, quod per Christum cogitet

de nobis cogitationes pacis, non afflictionis aut irae. Relativa enim haec sunt, cogitatio Dei, seu promissio et fides, qua promissionem Dei apprehendo.

Recte igitur Paulus verbum חָשַׁב reddidit per verbum λογίζεσθαι, quod etiam ad cogitationem alludit, sicut reputandi verbum. Si enim tu Deo promittenti credis, Deus te reputat justum. Neque hic vel legis, vel circumcisionis, vel sacrificiorum fit mentio, quod ea Deus dignari velit justitia: sola sua reputatio, sola illa gratiae de nobis cogitatio haec facit. Datur enim justitia Abrahae non operanti, sed credenti. Neque autem fidei, ut nostro operi, datur, sed propter cogitationem Dei, quam fides apprehendit.

Scitum igitur est, quod Paulus sic urget reputandi verbum: „Operanti, inquit, non imputatur merces ex gratia, sed ex debito: non autem operanti, sed credenti in eum, qui impium justificat, imputatur fides ejus ad justitiam" (Rom. 4, 4. 5.). Et paulo ante: „Ex operibus legis nemo justificatur" (ibid. 3, 20.).

At notum est, quae sint opera legis: summae scilicet et pulcherrimae virtutes. Hae igitur ad justitiam nihilne faciunt? Nihil, inquit Paulus; sed sola misericordia, repudiatis omnibus virtutibus nostris, valet. Etsi enim Deus exigit virtutes nostras, nec vult, indulgere nos cupiditatibus carnis, sed serio mandat, ut eas non frenemus tantum, sed penitus mortificemus, tamen in judicio Dei non possunt nobis prodesse; sunt enim pollutae et contaminatae concupiscentia. Nisi igitur Deus avertat oculos a peccatis nostris, imo etiam a justitia et virtutibus nostris, et propter fidem, quae apprehendit Filium, nos

reputet justos, actum de nobis est. Misericordia sola, seu reputatio sola nos servat.

Fundata igitur hic est doctrina nostra, quod justificemur coram Deo tantum per misericordiam Dei reputantem. Ex hoc fonte Paulus disputationes suas in Romanis et Galatis hausit, quibus justitiam tribuit fidei, et non operibus, seu legi. Sed negligentiam, oscitantiam, imo caecitatem superiorum temporum vide; etiam Lyra cum interpretatione sua depravat hunc locum. Dicit enim, fidem formatam caritate formaliter justificare mentem; statuit igitur fidem nudam, quae non sit formata caritate, et eam abjicit: hoc quid aliud est dicere, quam neglecta fide, Deum respicere in dilectionem et opera?

Sed haec quomodo cum Mose, quomodo cum Paulo conveniunt? Si enim fides formatur caritate, igitur opera praecipuum illud sunt, quod respicit Deus; si autem opera, ergo nos ipsi. Caritas igitur, seu opera sunt vivi colores. Fides est monogramma, res rudis et insuavis.

Hae insulsae cogitationes nascuntur ex alta ignorantia rerum sacrarum, qua confunduntur lex et promissio, fides et opera, cum longissime inter se sint distinguenda.

Promissio caput est doctrinae et principale; huic adjungitur fides, seu, ut clarius dicam, hanc apprehendit fides. Apprehensio autem promissionis certa vocatur fides, et justificat, non, tanquam opus nostrum, sed tanquam Dei opus. Promissio enim est donatio, est cogitatio divina, qua Deus nobis aliquid offert: non est nostrum aliquod opus, cum nos Deo facimus aut damus aliquid, sed accipimus aliquid a Deo, idque tantum per ipsius misericordiam.

Qui igitur promittenti Deo credit, qui sentit, eum esse veracem, et esse praestiturum, quicquid promiserit, hic est justus, seu reputatur justus.

Postea est lex quoque: Deus enim non solum promittit, sed etiam jubet et mandat. Ad legem autem pertinet, ut accommodes voluntatem tuam, et jubenti Deo pareas, seu obtemperes. An non autem dices hanc perversitatem insignem, statuere, quod promissio et lex idem sit? Si autem distincta sunt, et sola fides promissionem amplectitur, opera autem legi serviunt, quae insania est, fingere fidem informem, et dicere, quod fides formata caritate justificet? Cur non utrunque relinquis intra suos certos limites?

Profecto fides aliud nihil est, nec aliud potest, quam assentiri promissioni. Si autem hic assensus reputatur pro justitia, cur, insane sophista, asseris dilectionem, spem et alias virtutes?

Scio, has esse insignia Dei dona divinitus mandata, per Spiritum sanctum in nostris cordibus excitari et alia scio, fidem sine his donis non exsistere; sed nunc nobis quaestio est, quid cujusque proprium sit.

Tenes manu varia semina; non autem quaero ego, quae cum quibus conjuncta sint, sed quae cujusque propria virtus.

Hic aperte dic, quid faciat sola fides, non cum quibus virtutibus conjuncta sit. Sola autem fides apprehendit promissionem, credit promittenti Deo; Deo porrigente aliquid admovet manum, et id accipit. Hoc proprium solius fidei opus est: caritas, spes, patientia habent alias materias, circa quas versantur, habent alios limites, intra quos consistunt.

Non enim amplectuntur promissionem, sed mandata exequuntur. Audiunt Deum mandantem et jubentem, non audiunt Deum promittentem; id fides facit.

Scripturae autem testimonium hic clarum et indubitatum est, quod fidei imputatur justitia, hoc est, quod Deo credens Abraham reputatur a Deo justus. Hoc non pronunciat scriptura de operibus.

Sic ex fontibus haec erant judicanda, non ex stultis sophistarum opinionibus, qui cogitant sic: Ecce, non satis est, si credas; oportet etiam, ut bene opereris: quasi vero nos statuamus, Deum tantum promittere, non etiam legem dare, et imponere certa officia.

Sed cum Deus promittit, ibi ipse Deus nobiscum agit, nobis aliquid dat et offert. Cum autem per legem jubet, requirit aliquid a nobis, et vult, ut nos aliquid faciamus. Retinenda igitur distinctio haec est, quod fides, quae agit cum Deo promittente, et ejus promissionem accipit, haec sola justificat. Caritas autem, quae agit cum Deo jubente et mandante, ea mandata exsequitur, et paret Deo. Sicut autem promissio et lex, sic fides et caritas, sic finis fidei et caritatis est distinguendus, et pestilens illa glossa explodenda de fide formata caritate, quae caritati tribuit omnia, fidei adimit omnia.

Attendendum autem scripturae sanctae est, quae abunde testatur, quod nemo possit satisfacere legi. Exigit lex, ut diligas Deum ex toto corde tuo, et proximum sicut te ipsum. Sed quis, quaeso, est, qui hoc faciat? Nam etiam sanctorum dilectio imperfecta est, et saepe turbatur metu, saepe diffidentia, saepe impatientia in adversis. Ubi igitur manet tum

fides

fides formata caritate? Si enim te Deus non habiturus est pro justo, nisi dilexeris eum ex toto corde, et praestiteris legem, nunquam justificaberis.

Disce igitur justitiam tribuere non tuae dilectioni, non tuis operibus et meritis (haec enim semper contaminata, imperfecta et polluta sunt; ideo requirunt confessionem indignitatis, et humiliationem cum deprecatione veniae) sed soli misericordiae, soli promissioni de Christo, quam fides accipit, et se ea in judicio Dei contra conscientiam tuetur ac defendit.

Haec est sana et vera doctrina. Contra illa sophistica doctrina de fide informi et formata est ex Diabolo, et exstinguit fidei doctrinam, nosque involvit in Turcicos et Iudaicos errores. Abjiciamus igitur eam tanquam pestem infernalem.

Scimus quidem, quod fides nunquam est sola, sed affert secum caritatem, et alia multiplicia dona. Qui enim in Deum credit, et certus est, quod faveat nobis, si quidem et Filium dedit, et cum Filio spem aeternae vitae, quomodo hic non amaret ex toto corde Deum? quomodo eum non revereretur? quomodo non studeret declarare pro tantis beneficiis gratum animum? quomodo non probaret Deo obedientiam in adversis perferendis?

Sic fides chorum pulcherrimarum virtutum secum ducit, neque unquam sola est: sed non ideo confundendae res, et, quod solius fidei est, aliis virtutibus tribuendum. Fides ceu mater est, ex qua soboles illa virtutum nascitur. Haec nisi prima adsit, frustra quaeres illas: haec nisi amplexa fuerit promissiones de Christo, non caritas, non aliae virtutes aderunt, etsi earum quasi simulacra hypocritae pingant ad tempus.

Discernenda igitur est promissio a lege. Promissio requirit fidem, lex opera. Promissio certa et firma est, ac certo fit, quia Deus eam facit. Lex autem non fit, quia nos, qui eam facimus, sumus homines, hoc est, infirmi peccatores.

Iustitia igitur nostra non stat in lege et operibus, quia legem non possumus perfecte facere, sed in promissione, quae firma et immutabilis est. Itaque cum eam apprehendit fides, certo fit, et impletur ac sequitur infallibili consequentia, quia sola fides promissionem amplectitur, quod sola fides justificat. Lex et opera non justificant, et tamen lex docenda, ac opera docenda ac facienda sunt, ut intelligamus nostram miseriam; et tanto avidius amplectamur gratiam.

Haec theologia non, ut blasphemi Papistae clamant, nobiscum nata, aut a nobis excogitata aut inventa est: tradit eam D. Paulus, et citat ejus testem Mosen, qui dicit, Abrahamum credidisse Deo, et hoc ei reputatum ad justitiam, hoc est, reputatum Abrahamum justum, miserente Deo, cum crederet promissioni. Porro omnis promissio Dei includit Christum; si enim absque hoc mediatore sit, Deus nihil nobiscum agit.

Differentia igitur fidei Abrahae et nostrae nulla alia est, nisi quod Abraham credidit in Christum exhibendum, nos credimus in exhibitum jam, et illa fide justificamur omnes.

Et dixit ad eum: Ego Dominus, qui eduxi te de Ur Chaldaeorum, ut darem tibi terram istam, et possideres eam.

Latina ecclesia habet paucos commentarios in

Mosen. Lyra praecipuus est; ex eo nati sunt postea alii, Hugo Carensis etc. Admonet autem hoc in loco de canone quodam ad sacram scripturam intelligendam pernecessario, quod multi loci scripturae habeant duplicem intellectum, literalem unum de terrenis, alterum de spiritualibus et aeternis donis, atque in eo numero praesentem quoque locum ponit.

Ac in scholis theologorum notissima regula est, scripturam quadrupliciter intelligendam. Alium enim esse sensum historicum, seu literae, alium tropologicum, alium anagogicum, alium allegoricum. Ego quidem facile patior, unumquemque abundare suo sensu; sed nostrum studium in hoc praecipue ponendum est, si sacra dextre tractare volumus, ut habeamus unum simplicem, germanum et certum sensum literalem. Nam plures sensus scripturae tribuere non solum periculosum esse judico, et ad docendum inutile, sed etiam scripturae auctoritatem elevat, cujus unam eandemque sententiam perpetuo esse convenit.

Etsi igitur cum Lyra non pugno hoc in loco, tamen eum sequi nolo. Exponit promissionem minus principalem de possessione terrae Canaan, principalem autem de promissione spirituali et aeterna vita.

Sic Psalmi (89, 27.) sententiam: „Erit mihi in filium, et ego ei in patrem", minus principali sensu exponit de Salomone, filio Davidis; principaliter autem dicit intelligendum de Christo.

Adjuvari igitur discentium studia hoc canone Lyra existimat, ut evolvere se ex obscurioribus locis possint: sed ego diversum judico, et statuo, in ecclesia hunc canonem sequi neque tutum, nec utile esse. Unus enim ubique certus et simplex historiae

sensus captandus est, quem si mutas, aut ab eo discedis, a scriptura te discessisse scias, atque adeo incertam et dubiam sententiam sequi.

Quod igitur ad praesentem locum attinet, certum est, de utraque possessione, et spirituali et corporali, loqui Mosen: sed non, ut Lyra putat, iisdem verbis, sed distinctis; ita ut aliis verbis spiritualem, aliis corporalem promissionem ostendat, sicut etiam supra in capite duodecimo. Ibi concionatur Dominus de possessione terrae Canaan; tandem autem addit particulam: „In semine tuo benedicentur omnes familiae terrae". In ea propriis verbis promissionem spiritualem de Christo constituit. Et gravis error est, si Lyra secundum suum canonem verba in alium sensum transformare, et minus principaliter de corporali Israel benedicendo corporaliter exponere conetur.

Ad hunc modum hoc in loco principalis, unus et singularis sensus est, loqui Dominum de promissione corporali terrae Canaan, nec geminus historiae seu literae sensus hic concedendus est.

Si quis allegoriam quaerat, et ex Ur Chaldaeorum faciat infernum, peccatum et mortem, ex terra Canaan autem vitam aeternam, eum peregrinam sententiam et a verbis alienam sequi nemo dubitabit.

Etsi autem ad docendum non inepta est allegoria, tamen sententia infirma est, et ad pugnam inutilis. Quis enim prohibeat tales multas sententias fingere, sicut ex una cera multae possunt formae fingi?

Nobis autem cura debet esse certae et verae sententiae; ea alia non potest esse, quam literae et textus, seu historiae. Sicut igitur paulo ante de promissione spirituali et vera justitia locutus est Moses, ita nunc loquitur de terrae Canaan promissione: ne-

que allegoria his opus est, ut interpreteris Ur peccatum, terram promissam immortalitatem; hoc enim jam antea de Abraha dixit Moses, imputatum ei pro justitia, quod Deo credidit, hoc est, remissa ei per fidem peccata, et donatam vitam aeternam.

Haec ipsa litera per se ostendit, si eam dextre tractes, quod sit Abraham heres justitiae et vitae aeternae per Christum. Iam quia Abraham non solus est, sed habet promissionem posteritatis, posteritas autem est, quae ex promissione est, hoc est, quae credit promissioni, Paulus a semine carnali ad credentes ex gentibus promissionem transfert. Quia enim tota res in eo consistit, quod Abraham Deo credidit, et reputatum est ei ad justitiam, hoc est, quod credendo factus est justus et heres aeterni regni, universalem hanc inde exstruit, quod omnis, qui promissioni credit sicut Abraham, sit heres aeterni regni et justus, sive sit carnale Abrahae semen, sive non.

Hanc sententiam nisi ex literali et simplici sensu hausisset Paulus, nunquam eam vidisset. „Cum fideli Abraham, inquit in Galatis (3, 9.), benedicentur omnes, qui sunt ejusdem fidei“. Item (v. 7.): „Qui sunt fidei, sunt Abrahae filii“. Contra (v. 10.): „Qui sub lege sunt, sunt sub maledicto“ etc.

Unde ista disputat Paulus? Unde sumit ea? Ex hoc nimirum loco, quem nisi Apostolico spiritu suscepisset explicandum, omnes nos tanquam inutile et obsoletum dictum praeterivissemus. Debetur igitur Paulo tanquam summo sacrae scripturae doctori praecipua gloria, et nos merito eum sequimur, neque ulla ratione ab ejus sententia per mendaces sophistas patiemur abduci.

Haec rudiorum causa dixi, qui cum incidunt in tales doctorum locos, gemmam se reperisse putant, cum tamen periculo non careant, et a vera via abducant, hoc est, a litera et historico sensu, quae sola retinenda et urgenda est.

Et dixit: Domine Deus, unde scire possum, quod possessurus sim eam?

Mos est sacrae scripturae addere promissionibus signa. Sic in Baptismo et coena Domini non verbum solum promissionis, sed etiam signum, seu opus, seu ceremonia est. Factus igitur familiarior Abraham Deo et confirmatus audet petere signum, quod alioqui tentatio Dei esset et peccatum. Est enim tentatio conjuncta cum dubitatione. Itaque videtur virgo Maria rectius fecisse, quae credit promissioni, nec extorquet signum: sed Angelus ultro ei signum offert de Elizabeta.

Sed aestimanda haec sunt non ex rationis judicio; persona inspicienda est, ea est fidelis, et heres aeternae justitiae: igitur Deo placet, quod signum cupit promissioni addi; quodsi persona fuisset sine fide, signum petere fuisset peccatum.

Sic Gedeon, sic David petunt signa, et fortunantur eorum consilia. Impius Achas etiam jussus a Domino signum non petit, sed persistit in usitata incredulitate.

Sic judicium vel a persona, vel, ut clarius dicam, ex ipso corde sumendum est. „Quicquid enim non est ex fide, peccatum est" (Rom. 14, 23.). Contra: Quicquid ex fide est, Deo placet.

David gerit bella, et fortunatur, alius infeliciter pugnat. Manet enim David in fide et vocatione, et

occidens hostes servit Deo. Vocatio autem non est unius formae, aut fit per signa, aut per verbum vocale, aut etiam per internum motum spiritus.

David, Samson leones interficiunt, non jussi a quoquam, sed impulsi divino motu. Qui hunc motum non habet, et idem tentat, periculo certissimo involvetur. Sicut igitur haec singularia vocationis opera in exemplum trahenda non sunt, ita quoque hoc Abrahae exemplum non est omnibus sequendum. Non ideo tu signum petere debes a Deo, quia Abraham signum petit; Abraham describitur reputatione divina justus et plenus Spiritus sancti: ideo etiam cum signum petit non jussus, non peccat, sed placet Deo, et Deus libens ei auscultat. Hoc tu, nisi habeas praelucentem solem Spiritus sancti, nunquam facies, sed haerebis in voce et mandato Dei; id quovis signo tibi certius esse debet.

Saepe autem monui, magna prudentia opus esse in judicandis sanctorum operibus. Saul cum insiliisset in eum Spiritus, dissecabat boves, ac minabatur, idem passuras illorum oves, qui ipsum et Samuelem non essent secuturi ad bellum, 1. Sam. 11. Hunc heroïcum motum ex Spiritu sancto secutus est successus.

Monetarius in causa, ut sibi videbatur, non injusta, postquam concitasset agricolas ad arma, etiam spe victoriae plenus erat, sed concidebat, et jure. Ex suo enim spiritu, non ex Dei Spiritu gerebat ista, nec potuerunt eum sublevare exempla sanctorum in veteri testamento, quibus tamen nitebatur. Nam sanctorum exempla maxima ex parte sunt miracula; ea in exemplum trahenda non sunt.

Mihi non est mandatum, ut cum Petro ambulem in mari, sed ut diligam proximum, ut patiens sim

in cruce etc. Haec cum facio, non erro, et sum quoque extra periculum.

Describitur igitur Abraham hoc in loco, quod sit amicus Dei, qui familiariter cum Deo loquitur, et Deo tanquam amico grata sunt omnia, quae facit. Nos cum favemus alicui, omnia sustinemus et toleramus, nec ulla re offendimur: sicut Paulus (1. Cor. 13, 7.) dicit: „Caritas omnia suffert". At in homine inimico et adversario displicent omnia, et ne quidem ad levissimum erratum connivemus. Idem hic accidit. Abraham fiducia maxima, qua est justus, procedit, et petit signum, non propter se (ipse enim terram non erat possessurus) sed propter posteros, ne fides eorum succumberet in horribilibus istis persecutionibus et impedimentis, quae obventura erant.

Quae enim erat trepidatio, cum ex Aegypto essent educendi, et in ipsa Aegypto sic premerentur miseri? In ipso quoque deserto quoties per impatientiam murmurabant? Quid multa? Ex tanta populi multitudine tantum duo ingrediuntur in terram Canaan. In tot periculis et difficultatibus nisi haec promissio et similes suos confirmassent, quomodo potuisset eorum fides consistere? Necessaria igitur haec signi petitio et ecclesiae utilis fuit.

Respondit ei: Sume mihi vitulam triennem, et capram triennem, atque arietem triennem, turturem quoque et pullum columbae. Accepit igitur omnia ad se, et divisit ea per medium, posuitque unumquodque membrum e regione comparis sui: aves autem non divisit. Et cum volatilia descendissent super illa cadavera,

abegit ea Abram; cumque sol occumberet, irruit sopor super Abraham; et ecce, horror tenebrosus et magnus irruit super eum.

Hoc est signum, quod Dominus dat Abrahae, ex quo discat posteritas ejus, promissionem de terra Canaan esse certam, utcunque eam differat Dominus. Moses sacrificii descriptionem satis copiosam ponit: sine dubio autem ab ipso Adam ad posteros hic mos sacrificandi translatus est, et paulatim usurparunt eum gentes quoque, donec per legem confirmatus est denuo.

Apparet autem, Abrahamum toto die apparatu hujus sacrificii et exstruendis aris fuisse occupatum, donec tandem sub noctem fessum sopor obruit. Quod autem peculiariter Moses meminit de avibus coeli, et quid totum hoc signum sibi velit, ipse textus explicat.

Et dixit ad Abram: Certo scias, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, et servient eis, et illi affligent eos quadringentis annis. Verum gentem, cui servituri sunt, ego judicabo, et postea egredientur cum magna substantia: et tu vades ad patres tuos in pace, sepelierisque in canitie bona. Generatione autem quarta revertentur huc, quia nondum est completa iniquitas Amorraei usque nunc.

Haec est signi interpretatio. Mactata animalia sunt populus Israel, varie vexatus et afflictus in Aegypto. Aves devoraturae carnes sunt Pharao et Aegyp-

tii. Abraham, qui pater hujus populi est, depellit aves; promissio enim Abrahae facta non sinit, populum hunc penitus opprimi, etsi duriter prematur.

Sicut autem quatuor animalium genera mactantur, ita quadringentis annis posteritas Abrae in Aegypto affligitur. Aves significant ultimam aetatem, qua Israel avolavit ex servitute in libertatem et terram promissam.

Si tempus consideres, durum est, tam longa servitute premi. Sed hoc consolationis plenissimum est, quod certa promititur tandem liberatio. Itaque Abraham hoc signum sine dubio posteris suis assiduis concionibus inculcavit et commendavit, ne fracti calamitatibus cederent, sed urgerent firma fide et inconcussa spe promissionem terrae Canaan et liberationem: hortatus quoque est, ut, sicut ipse abegit aves, ne polluerent sacrificium, ita posteri quoque scandalis se opponerent, et ea vincerent, donec Dominus misericordia sua finem imponeret hisce malis, et hostes populi sui perderet.

Sic non solum promissum Abrahae est temporale semen, antequam esset, sed etiam praedictae ei sunt passiones et vexationes praecessurae promissionem.

Abraham adhuc erat solus, sine herede; sed coram Deo jam tum natus erat populus, imo devorabatur ab avibus, aves quoque procul abactae erant, imo demersae in mare, populus autem liberatus et incolumis. Sed Abraham haec tantum in verbo et promissione videt, et credit, sic certo futura.

Haec est hujus loci hisorica sententia, quod Dominus per hoc sacrificium Abrahae voluit signum dare, ex quo disceret futuros eventus, quasi dicat: Populus hic erit mihi in mundo tanquam gratissi-

mum sacrificium. Aves coeli, seu gentes impiae non cessabunt in eum involare; sed tu depelles eos, hoc est, promissio mea tibi facta eum servabit incolumem: ego autem judicabo gentes, et educam tandem populum cum magna substantia. Necessarium autem hoc signum fuit non propter Abrahamum, qui Deo credebat et justus erat, sed propter posteritatem, quae tam varie erat inter gentes affligenda, ne desperaret aut frangeretur animus.

Porro hic locus pertinet eo quoque, ut discamus, quae Dei sit natura. Est quidem servator et liberator ex morte: sed priusquam servat, perdit; priusquam vivificat, immergit in mortem; sic enim solet, „ut ex nihilo faciat omnia" (Hebr. 11, 3.). Sic cum populum hunc vellet extollere, et multiplicare supra numerum stellarum, permittit prius, ut aves in eum involent, et varie vexent, premant ac lacerent eum. Hinc ista tyrannis in imponendis et exigendis operis, et crudelitas infinita, quae exercebatur jussu tyranni Aegyptii contra natos infantes. Sic Mosen undis expositum Satan cogitavit devorandum. Vere igitur comparatur populus hic victimae, quia subinde mortificatus est carne.

Hùc facit terror, quo Abraham occupatur in ipsa nocte; caro enim non potest non dolere et gemere, cum sentit crucem.

Hic quaestio nascitur de isto numero annorum, unde incipiendus sit. De fine certa res est, durasse eos usque ad exitum de Aegypto; sed de initio sunt variae opiniones.

Lyra satis evidenter ex historia, exodi sexto, convincit, quod Judaei non fuerunt quadringentis annis in Aegypto. Levi enim habuit tres filios, antequam in

Aegyptum descenderet. Kahath vixit annos CXXXIII. natus in Canaan, sed mortuus in Aegypto. Ejus filius Amram vixit annis CXXXVII. in Aegypto natus et mortuus. Filius Amram est Moses; hujus octuagesimo anno populus exiit ex Aegypto. Non igitur supputatio haec ab ingressu in Aegyptum incipienda est; hi enim anni tantum sunt, si totius vitae annos horum Patriarcharum annumeres CCLXXXVI. Iudaei igitur a nato Isaaco supputationem incipiunt: sed ibi quoque multi anni desiderantur.

Incipienda igitur est ab eo anno, quo Abram ex Ur Chaldaeorum est vocatus. Nam inde usque ad descensum in Aegyptum praecise sunt anni CCXV. Mansio autem in Aegypto etiam sunt anni CCXV. Hi juncti nunc faciunt annos CCCCXXX. sicut numerantur Exod. 12. (v. 40.) et Galat. 3. (v. 17.).

Erat Abraham annorum LXXV, cum egrederetur ex Ur; ab eo anno sunt anni XXV. usque ad centenarium, quo ei est natus Isaac. A nato Isaac autem usque in descensum in Aegyptum sunt anni CXC. Hi juncti faciunt annos CCXV. His si addas CCXV. mansionis in Aegypto, efficiuntur anni CCCCXXX.

Hanc supputationem ego judico veram esse: nam Moses in Exodo, et Paulus in Galatis numerant annos CCCCXXX.

Quod autem hoc in loco tantum CCCC. annorum mentionem scriptura facit, non exacte supputat tempus; sed significat, circiter quadringentos annos exsulaturum populum. Ita enim solemus: aliquando definite, aliquando indefinite numeramus aliquid.

Sed cur, inquies, ab egressu Abrahae ex Ur

suppputationem incipis, cum textus diserte dicat, semen Abrahae exsulaturum tot annis.

Respondeo: Cum evocaretur Abraham ex Ur, jam tum declarabatur pater istius populi, et quod ad promissionem attinebat, jam erat pater, etsi adhuc sterilis esset. Sic epistola ad Hebraeos (7, 9.) dicit, „Levi decimatum a Melchisedec, cum adhuc esset in lumbis Abrae". Abraham enim, qui per promissionem erat pater hujus populi, cum solus decimaretur, decimabatur ejus tota posteritas, quae adhuc in lumbis ejus erat abscondita: exsulante Abraham, exsulat ejus posteritas: afflicta posteritate Abrahae, affligitur ipse Abraham: et tamen circa finem, cum proxima esset liberatio, omnia perturbatissima et miserrima fuerunt.

Sicut hodie, cum jam in vicino est dies Domini et vera ecclesiae liberatio, paroxismus vehementissimus et acerrimus est. Plus enim sanguinis a Turca et Pontifice funditur, quam ullis antea temporibus.

Admonemur autem hic quoque de dignitate sacrarum historiarum. Quid enim simile invenis in omnium gentium libris? Praedicantur enim hic eventus quadringentorum annorum, ita ut Abraham depictam videat historiam suae posteritatis in tam longinquum tempus, quod et affligenda sit in Aegypto, et tandem cum gloria liberanda. „Sic scilicet vocat Deus, quae non sunt, ut sint" (Rom. 4, 17.). Non enim apud Deum est praeteritum, aut futurum; omnia sunt ei praesentia, quae nobis a longe futura sunt.

Igitur hoc caput unum est de principalioribus in tota scriptura sancta, ex quo multa per Spiritum sanctum hauserunt Prophetae. Hinc Psalmus (100,

3.) dicit: „Dominus fecit me, et non ipsi nos". Hinc Psalmus 139. (v. 1.): „Domine, probasti me", factus est. Hinc prophetiae omnes de tribulationibus justorum.

Mirabiliter enim potens hic textus est, si Spiritus sanctus accedat, et eum nobis explicet. „In libro tuo, inquit David (139, 16.) omnes scribuntur; dies formantur, et nemo in eis". Hujus sententiae nonne hic clarum habes exemplum? Numerantur anni, praedicitur afflictio multiplex, sed nemo adhuc in eis; nondum enim nati sunt, de quibus concionatur hic Dominus. Ad hunc modum sancti Prophetae illustrati Spiritu sancto ex Mose hauserunt suas conciones.

Maxima autem consolatio est, quod divina veritas neque in praeterito, neque in futuro fallit: igitur Abraham, etsi adhuc sine herede est, tamen per promissionem hanc certus est de possessione terrae Canaan et universa posteritate; et quod ad fidem ejus attinet, jam possidet terram.

Facit autem praesens locus etiam pro confirmatione fidei nostrae contra Iudaeos. Si enim Deus semen Abrahae sic dilexit, ut certo tempore definierit, quando sint liberandi, quomodo nostri Iudaei se defendent, quod nunc annis plus mille quingentis sine omni prophetia, sine omni temporis definitione in duro exsilio, sine cultu et sine politia errant et vagantur, praesertim cum exstent gravissimae prophetiae in Ieremia et alibi: „Non declinet coram Deo vir in throno David" etc. (Ierem. 33, 17.).

In captivitate Babylonica, cum videretur populus prorsus abjectus, tamen haerebant pii in prophetia Ieremiae, qui captivitatis tempus per Spiritum sanc-

tanctum definierat,redituros in Canaan post annos LXX.

An non autem cogentur Iudaei nostri fateri, quod a tempore Christi crucifixi non fuit vir sedens in throno David coram facie Dei?

Quid igitur? num Deus mentitur? Non: sed ipsi Iudaei mentiuntur, negantes, Christum venisse, et exspectantes Messiam tot jam annis frustra.

Si autem vera ipsorum spes esset, et Messias in vicino esset, num putas, Prophetis carituros, qui de tempore adventus eos monerent? Quia autem tam longo tempore ministerium Prophetarum eos destituit, et neque certum, nec incertum tempus finiendae suae captivitatis norunt, certum est, vanam eorum exspectationem et irritam fidem esse; verbum autem Dei esse certum et firmum, quo promittitur, non defuturum de posteritate David, qui sedeat in throno David, usque dum veniat Messias.

Sequitur quoque, Iudaeos non amplius esse populum Dei; sed esse abjectos a Deo propter incredulitatem, quod promissum et exhibitum Messiam non sunt amplexi.

Memineritis igitur hujus argumenti, quod nulla ratione eludi potest. Deus est servans sui promissi, atque adeo servans, ut etiam illorum curam habeat, qui nondum sunt nati, sicut hoc in loco videmus. Quomodo igitur jam natos negligeret, et tanto tempore sine Prophetis errare sineret, si essent populus Dei vel semen Abrahae? Eventus igitur convincit eos, quod non sint populus Dei, sed rejecti a Deo. Nam gentium ecclesia etiam cum va-

rio his ultimis temporibus oppressa sit, tamen habet sua testimonia, quibus Deus sibi eam carae esse ostendit.

Turcatus et Papatus sunt potentissima monstra, quibus ecclesia novissimis temporibus graviter affligitur: et tamen in mediis furoribus draconis et leonis manet Baptismus, manet Eucharistia, manet clavium potestas, manet textus Bibliorum seu scriptura sancta, non quidem humana virtute (alioqui jam dudum utrique abolevissent haec) sed Deus sua virtute haec conservat, ut manente verbo et sacramentis maneat quoque fides et ecclesia, invitis Papa et Turca. Quia igitur nobiscum adhuc loquitur Deus, non deseruit ecclesiam suam, etsi affligi eam sinit.

Tale nihil Iudaei possunt afferre. Nam quod ipsi quoque scripturam sanctam habent, addita ea poena est, ut mensa ipsorum eis sit in laqueum (Psalm. 69, 23.). Ac comparat Esaias (29, 11. 12.) eos tenenti librum, sed imperito literarum, ut legere non possit. Scripturam quoque vocat clausum librum et obsignatum, quem non possint aperire. Sunt igitur Iudaei in certo errore.

Deus enim semper populo suo ostendit per Prophetas certum tempus tum afflictionis, tum liberationis. Hoc igitur neque Dei, neo populi ejus est, quod nunc ad annos mille et quingentos extorres et sine Prophetis sunt.

Contra nos Christiani certissimi sumus, nihil esse reliquum, quam extremum diem et redemtionem nostram. Interim nobiscum loquitur Deus, exhortatur et docet nos, ut simus parati omni die et hora.

Haec certa ratio est, esse nos Dei populum et veram ecclesiam, quam Deus adeo non deserit, ut etiam nondum natam posteritatem Abrahae de exsilii tempore tam diligenter praemoneat.

Tam enim apud Deum futura, quam praeterita sunt praesentia. Posteritas Abrahae Deo tum vivebat: ideo ad eam loquitur, et eam docet.

Ad hunc modum etiam mortui coram Deo sunt et vivunt. Sicut enim ego Deo vixi, antequam essem et antequam nascerer; ita etiam mortuus ei vivam, et ero. Haec potenter asserit praesens textus, quod Deus sit Deus vivorum, et quod tam vivant Deo, qui nondum sunt, quam qui sunt, aut per mortem inter viros esse desierunt. Sancti Prophetae ex hoc loco multas conciones hauserunt.

Quod in textu sequitur: „Et tu vades ad patres tuos", pulcherrima consolatio est. Sic enim cogitamus: Abraham exsul moritur, et tanto tempore post ipsius mortem posteritas ejus consequitur promissionem terrae Canaan: ubi igitur manet, quod supra dixit: „Noli timere: ego enim merces tua magna nimis"? Mortuo quid haec prosunt? Hoc sane magnum est, quod mihi contingere precor, quod promittit de senectute suavi et placida morte. Sed quid haec ad promissionem tam magnificam?

Abraham illuminatus Spiritu sancto intellexit hic resurrectionem mortuorum et vitam venturi seculi, cujus ceu signum, vel testimonium indicavit istam promissionem corporalem de terra Canaan. Statuit igitur, Deum sibi mortuo jam et in pulvere terrae quiescenti fore mercedem copiosam.

Ac notanda inprimis haec in loco est descriptio mortis suavissima. Non appellat mortem, sed suavibus verbis eam quasi extenuat: „Colligeris, inquit, ad patres tuos“, et dormies cum Noah atque aliis heroibus. Item: „sepelieris“, hoc est, non rapieris, sicut Henoch, sed defodieris in terram, et redigeris in pulverem in placida senecta, cum jam satur dierum, et quasi defatigatus hac vita fueris.

Definit igitur, moriturum Abrahamum, et tamen promittit, se ejus mercedem fore. Haec quomodo conciliabimus, si non statuemus, post hanc vitam aliam meliorem et aeternam restare, ad quam per Filium Dei ex ipso pulvere mortis excitabimur?

Tales notas futurae vitae habuerunt sancti Patres, quibus se in hac vita tam calamitosa et misera sustentarunt. Faciunt autem huc superiora illa de justitia imputata, hoc est, de gratuita remissione peccatorum et redemtione ex morte aeterna.

„Non autem propter Abrahamum haec sunt scripta“, inquit Paulus, Rom. 4. (v. 23. 24.), „sed propter nos“, ut nos quoque credamus, nobis repositam mercedem, ubi jam sepulti jacebimus in terra, ac talem quidem mercedem, ut cum Deo vivamus, quam diu ipse vivet, hoc est, in aeternum. Hac spe contentus Abraham, etiamsi promissionem terrae Canaan non consequitur, tamen securo animo est, mortem negligit et contemnit. Scit enim, victurum se in perpetuas aeternitates cum Deo.

Notabitis igitur diligenter hunc locum, qui ceu oceanus et mare magnum est multarum illustrium concionum in Prophetis de justificatione, de redem-

tione a peccatis, de resurrectione mortuorum et aeterna vita.

Non enim, ut diximus, Abrahamo haec scripta sunt; nobis serviunt, ut cum Abraha credentes in semen mulieris spe hac superemus mortem, nec horreamus transitum ex hac vita. Defodientur quidem corpora nostra in terram, imo in terra putrescent et redigentur in pulverem: sed suo tempore terra depositum hoc ei reddit, qui se promisit nostram mercedem fore. Haec spes certa et firma est.

Sententia ultima de iniquitatibus Amorraeorum nondum completis pertinet ad patientiam Dei ostendendam. Sicut enim piis definita est portio in terra viventium, ita impii habent definitam portionem suam in inferno. Itaque feramus nos quoque ad tempus eorum iniquitates; non enim perpetuo manebunt impunitae.

Sic Papae et Turcae iniquitates nondum sunt completae. Deus longanimis et patiens non statim punit nocentes; sed non ideo penitus evadunt: determinatum tempus est, quo arripientur, et luent dignas poenas scelerum.

Sic Petrus (2. Pet. 3, 7.) servari dicit iniquos ad diem judicii, ut puniantur: et Paulus (Rom. 2, 4.) docet, hoc consilio differri poenas, ut concedat Deus spatium poenitentiae. Sed imprudens et secura caro abutitur longanimitate Dei ad licentiam peccandi, ac quia poena non statim infligitur, somniat perpetuam securitatem.

Ad hunc modum de Cananaeis hoc loco Dominus promittit: Parcam adhuc eis, concedam spatium

poenitentiae: interim, mi Abraham, cum tuis patientiam habe; forte aliqui ex eis convertentur, et poenitentiam agent.

Et factum est, ut occideret sol, et factae sunt tenebrae: et ecce, furnus fumans et lampas ignis pertransiens inter divisiones illas. In die illa percussit Dominus foedus cum Abram dicens: Semini tuo dabo terram hanc a fluvio Aegypti usque ad fluvium magnum, fluvium Phrath, Cinaeum, et Kenizaeum, atque Cadmonaeum, Hitthaeum, et Pherizaeum et Rephaim, et Amorraeum, et Cananaeum; Gorgasaeum atque Iebusaeum.

Ritus sacrificandi non hic primum coepit, sed ab Adam et reliquis sanctis Patribus usque ad Abrahamum transmissus est. Extant in gentilium quoque literis testimonia, quod in pactis constituendis sacrificiis usi sunt: et nota apud Ieremiam historia est de servis restituendis in libertatem. Mactata igitur hostia et divisa, qui inter se paciscebantur, transibant per partes; post incendebant partem, partem servabant convivio.

Haec consuetudo etiam nostro seculo usurpata est. Cum enim Maximilianus, Ludovicus, Galliarum Rex, et Pontifex Iulius foedus, quod appellatum est sanctissimum, inter se ferirent, Eucharistiam diviserunt in tres partes, et sumserunt una; sed tam religiosum foedus vix duravit sex mensibus.

Veterem igitur morem hunc iniendorum foederum esse apparet. Ac Deus quia cum Abraha pacis-

citur de terra Canaan posteritati ipsius certo tradenda, servat ipse quoque hunc morem, et transit per divisam hostiam ceu flamma, atque incendit eam in signum, quod gratum ei hoc sit sacrificium.

Ad hunc modum confirmatus et constitutus est Abraham heres aeternae et temporalis vitae in hoc capite, quod fateor longiore tractatione et diligentiore dignissimum. Sed occupationes non admittunt accuratiores cogitationes, et sunt utcunque ostensa semina maximarum rerum, quas Moses hoc in loco voluit extare.